

ТЕОДОР ДРАЙЗЕР

ДЖЕННІ
ГЕРХАРДТ

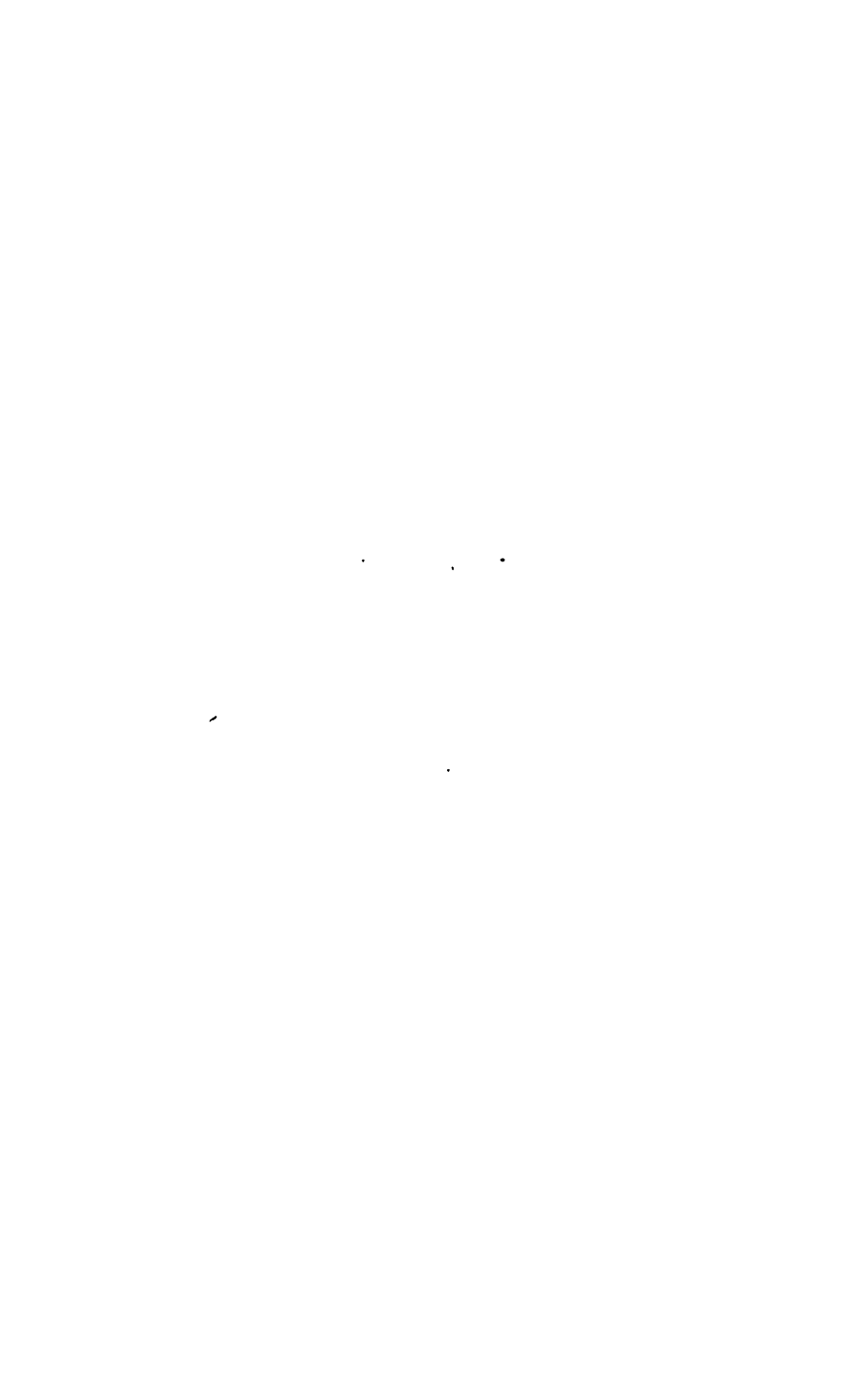
ТЕОДОР ДРАЙЗЕР

ДЖЕННІ

ГЕРХАРДТ

Роман

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ—1954

Розділ I

О сіннього ранку 1880 року немолода жінка в супроводі дівчини років вісімнадцяти ввійшла до головного готелю міста Колумбус (штат Огайо) і, наблившись до клерка, запитала, чи не знайшлося б для неї в готелі якоїсь роботи. Вона була повна, але не міцної будови, трималася скромно й просто. Обличчя в неї було відкрите, великі очі дивились терпеливо й покірливо, і в них притаїлася тінь скорботи, зрозумілої лише тим, кому випадало співчутливо заглянути в обличчя безпорадного, пригніченого горем бідняка. Неважко було зрозуміти, звідки взялася в її дочки боязкість та соромливість, які тепер примушували її триматися позаду матері і з удаваною байдужістю дивитись убік. В характері цієї дівчини мрійливість, вроджена чуйність і вразливість нерозвиненого, але поетичного розуму, успадкованого від матері, поєднувалися з батьківською серйозністю

й урівноваженістю. Цих жінок привела сюди нужда. Вони здавались таким зворушливим втіленням чесної бідності, що викликали співчуття навіть у клерка.

— А якої роботи ви шукаєте? — запитав він.

— Може, вам треба де-небудь прибрати та почистити, — несміливо відповіла мати. — Я можу мити підлогу.

Дочка від цих слів зщулилась — не тому, що їй не хотілося працювати, але їй було прикро, що люди зрозуміють, яка скрута примушує їх братись до чорної роботи. Клерк, як належить чоловікові, був вражений горем красивої дівчини. Що й говорити, через її наївність та безпорадність їхня доля здавалася ще важчою.

— Зачекайте хвилинку, — сказав клерк і, пройшовши до контори, покликав старшу покоївку.

В готелі справді знайшлася робота. Головні сходи та вестибюль не прибирались, бо постійну робітницю, яка мила підлоги, було звільнено.

— Це її дочка? — запитала старша покоївка.

— Либонь, що так.

— Що ж, нехай сьогодні ж починають роботу. Дівчина, певно, допомагатиме?

— Поговоріть із старшою покоївкою, — привітно сказав клерк, повернувшись до своєї конторки. — Пройдіть ось сюди, — він показав на двері поруч. — Вона з вами про все домовиться.

Сцену цю можна назвати трагічним завершенням довгої ланки злигоднів та невдач, які переслідували Уільяма Герхардта, складува за фахом, і його родину. Цей чоловік утратив роботу — така зрадливість долі добре знайома убогим трудівникам, — і тепер з трепетом зустрічав кожний ранок, не знаючи, що принесе наступний день йому самому, його дружині та шістьом дітям, бо їхній хліб насущний залежав від примхи випадку. Сам Герхардт був прикутий хворобою до ліжка. Його старший син Себастьян, або Басс, як називали його приятелі, працював підручним у місцевих вагонобудівних майстернях, але одержував тільки чотири долари на тиждень. Дженев'еві, старшій дочці, минуло вісімнадцять років, але її досі не навчили жодного ремесла. У Герхардта були й ще діти — чотирнадцятирічний Джордж, дванадцятирічна Марта, десятирічний Уільям та восьмирічна Вероніка; вони були ще занадто малі, щоб працювати, і всіх їх треба було прогодувати. Єдиним майном і підмогою ро-

дини був будинок, що належав Герхардту, але й той був закладений за шістсот доларів. Герхардт позичив ці гроші в той час, коли, витративши свої заощадження на придбання будинку, надумав прибудувати до нього ще три кімнати й веранду, щоб родині жилося просторіше. До повного розрахунку по закладній лишалося ще кілька років, але настали такі важкі часи, що довелося витратити й невелику суму, відкладену для сплати основного боргу, і внесок в рахунок річних процентів. Тепер Герхардт був зовсім безпорадний і розумів, що становище його жахливе: і рахунок лікаря, і невиплачені проценти по закладній, не кажучи вже про те, що він заборгував м'ясникові та булочнику, які, покладаючись на його бездоганну чесність, давали йому наборг до останньої можливості,—все це краяло й мучило його і заважало перемогти свою хворобу.

М-с Герхардт аж ніяк не була малодушною жінкою. Вона почала прати білизну, коли щастило знайти клієнтів, а в інший час шила та лагодила одяг дітей, виряджала їх до школи, куховарила, доглядала хворого чоловіка і, бувало, плакала. Нерідко вона відшукувала якусь нову бакалійну крамницю — кожного разу все далі й далі від дому — і, заплативши на початку готівкою, брала наборг доти, доки інші крамарі не застерігали легковірного благодійника. Кукурудза була найдешевша. М-с Герхардт варила повний казан її, і цієї їжі, либонь чи не єдиної, вистачало на цілий тиждень. Каша з кукурудзяного борошна все ж була краще, ніж нічого, а коли до неї щастило додати трохи молока, це був уже майже бенкет. Смажену картоплю вважали у Герхардтів найрозкішнішою стравою, кофе — справжніми ласощами. Вугілля вони збирали, блукаючи з відрами та кошиками по заплутаних коліях розташованого в сусідстві залізничного депо. Дрова добувалися під час таких самих мандрівок до найближчих лісових складів. Так вони перебивалися з дня на день, не втрачаючи ні на хвилину надії, що батько одужає і що знову почнеться робота на скляному заводі. Але наближалася зима, і Герхардта все дужче охоплював відчай.

— Я неодмінно повинен якнайшвидше виплутатися з цієї історії,— раз у раз повторював упертий німець; його маловиразний голос безсилий був виявити ту тривогу, що його гнітила.

На завершення всього лиха маленька Вероніка захворіла на кір, і протягом кількох днів її життя було в небезпеці. Мати покинула всі справи, не відходила від дитини й молилась. Лікар Елуонгер, співчуваючи їй, щодня відвідував хвору. Лютеранський священик, пастор Вундт, приходив із словами втіхи від імені святої церкви. Обидва вони заносили в дім дух похмурої святенності. Це були одягнуті в усе чорне посланці вищих сил. М-с Герхардт була переконана, що втрачає свою дівчинку, і скорботно чатувала біля її ліжка. Через три дні небезпека минула, але в домі не було ані шматка хліба. Себастьянова платня витрачена була на ліки. Тільки вугілля щастило діставати задарма, але вже кілька разів дітей проганяли з депо. М-с Герхардт в думках пригадала всі місця, куди б вона могла звернутись, щоб знайти роботу, і без усякої надії на успіх рушила до готелю. І ось трапилося чудо, їй пощастило.

— Скільки ви хочете? — запитала старша покоївка.

М-с Герхардт аж ніяк не сподівалась, що її стануть про це питати. Та злидні надали їй сміливості.

— Долар у день — не дуже багато?

— Гаразд, — сказала старша покоївка. — Протягом тижня збереться роботи приблизно днів на три. Приходьте кожного дня після полудня і ви цілком впораєтесь.

— Дякую вам, — сказала м-с Герхардт. — Можна почати сьогодні ж?

— Так. Ходімо, я покажу вам, де відра та ганчірки.

Готель, куди вони так несподівано потрапили, був на той час і для міста Колумбуса закладом, гідним уваги. Колумбус — столиця штату, нараховує п'ятдесят тисяч жителів, до того ж тут завжди багато приїжджих, отже, в місті мусять процвітати готелі й гостиниці, і цю обставину використовували у повній мірі — так принаймні з гордістю думали самі городяни. П'ятиповерховий, солідний на вигляд будинок стояв на центральній площі Колумбуса, де розташовані були також законодавче зібрання штату та найбільші магазини. Просторий вестибюль готелю нещодавно був опоряджений заново. Підлога й облицювання стін з відполірованого мармуру старанно протиралися й сяяли білізною. Нагору вели розкішні сходи з поручнями горіхового дерева й мідними дротиками, що притримували килим на східцях. В одному кутку ве-

стибюля чільне місце займала стойка, де продавали газети й сигари. Під сходами була конторка, за якою чергував клерк, і приміщення адміністрації готелю; все було оздоблене деревом кращих гатунків і прикрашене газовими ріжками — новинкою для тих часів. В кінці вестибюля містилась перукарня — за дверима видно було крісла та блискуче приладдя для гоління. Перед готелем завжди можна було побачити два чи три омнібуси, — вони приїжджали й від'їжджали відповідно до розпису поїздів.

У цьому караван-сараї зупинялись найвидатніші політичні й громадські діячі штату. Декілька губернаторів по черзі обирали його своєю резиденцією. Обидва сенатори з конгресу Сполучених Штатів, коли їм у справах доводилося бути в Колумбусі, незмінно займали в цьому готелі номери-люкс. Одного з них, сенатора Брендера, хазяїн вважав майже постійним своїм мешканцем, оскільки в цього старого холостяка не було, власне кажучи, іншого дому в Колумбусі, крім готелю. Серед інших, менш осілих мешканців були члени конгресу й законодавчого зібрання штату, а також кулуарні політики, комерсанти, адвокати, лікарі і, нарешті, кого там тільки не було; вся ця різноманітна публіка приїжджала й виїжджала, і готель жив калейдоскопічно строкатим і метушливим життям.

Мати й дочка, яких доля раптово закинула в цей сліпучий світ, були надзвичайно перелякані. Вони ледве наважувались до чого-небудь доторкнутись. Широкий, застелений червоним килимом коридор, який вони повинні були замести, здавався їм величним, як палац; вони не насмілювались підняти очей і говорили пошепки. Коли ж довелося мити чудові сходи й чистити мідні дротики та ґрати, обом треба було закликати на поміч всю свою мужність: матері — щоб подолати нерішучість, дочці — щоб перемогти сором від того, що вона повинна робити це на очах у всіх. Під ними розкинувся величезний вестибюль, і всі, хто там відпочивав, курив, приходив і виходив, могли бачити їх обох.

— Як тут гарно, правда? — прошепотіла Дженев'єва і здригнулася від звуку власного голосу.

— Еге ж, — стиха відповіла мати, стоячи на колінах, вона невправними руками старанно викручувала ганчірку.

— Напевно, щоб жити тут, треба дуже багато грошей!

— Атож,— сказала мати.— Не забувай протирати ось тут, у куточках. Дивись, скільки бруду ти залишила.

Дженні, засмучена цим зауваженням, ретельно взялася до роботи і терла з усієї сили, вже не сміючи більше озиратись навкруг.

Ретельно, не шкодуючи рук, вони працювали до п'ятої години; на вулиці вже стемніло, і вестибюль був яскраво освітлений. Вони кінчали мити сходи: лишалося всього декілька східців унизу.

У цей час відкрились широкі двійчасті двері, що раз у раз розчинялися, впускаючи з вулиці струмінь холодного повітря, і увійшов високий немолодий чоловік у циліндрі й широкому плащі військового покрю; він помітно вирізнявся на фоні гуляючого натовпу,— одразу видно було, що це поважна персона. Обличчя в нього було смугляве, з суворими рисами, але одверте й приємне; над блискучими очима звисали густі чорні брови. Він, не зупиняючись, узяв з конторки вже приготований для нього ключ і почав підійматися сходами.

Він не тільки обережно обминув літню жінку з ганчіркою в руках, але й поблажливо махнув їй рукою, немов примовляючи: «Нічого, я пройду».

У цю хвилину дочка вирівнялась і опинилась з ним віч-на-віч; по її очах було помітно, як вона налякана тим, що заступила йому дорогу.

Він привітно посміхнувся і вклонився.

— Даремно ви турбувалися,— сказав він.

Дженні тільки всміхнулась у відповідь.

Піднявшись на площадку вище, він мимоволі обернувся і, глянувши на дівчину, переконався, що вона, як і одразу йому здалося, надзвичайно гарна. Він помітив високе чисте чоло, волосся, рівно поділене проділом і заплетене в коси, блакитні очі й чудовий колір обличчя. Він встиг навіть помилуватись красивою формою уст, майже дитячим овалом обличчя і стрункою граціозною постаттю, втіленням юності, здоров'я й надій — усього, що так високо цінує людина вже немолода. Потім він з гідністю пішов далі, ні разу більше не поглянувши в її бік, але запам'ятавши її чарівний образ. Це був високоповажний сенатор Джордж Сільвестр Брендер.

— Який красивий цей чоловік, що зараз пройшов нагору, правда? — трохи пізніше сказала Дженні.

— Так,— ствердила мати.

— У нього тростинка з золотим набалдашником.

— Не треба задивлятися на людей,— повчально сказала мати.— Не годиться.

— Я на нього не задивлялася,— простодушно відказала Дженні.— Він сам мені вклонився.

— Нічого тобі дивитись на людей,— сказала мати.— Може, їм це не подобається.

Дженні знову мовчки взялася до роботи, але сяйво цього дивовижного світу не могло не цікавити її. Вона мимоволі прислухалась до гомону, що панував навколо, до розмов і сміху, що зливалися в суцільний веселий гамір. В одному кінці першого поверху був ресторан; звідти долітав брязкіт посуду, й не важко було догадатись, що там накривають стіл до вечері. У другому кінці була вітальня,— там хтось заграв на роялі. У всьому відчувався веселий, невимушений настрій, звичайний перед вечірньою трапезою. Він примусив серце бідної дівчини забитись від надії, бо вона була молода, злидні ще не встигли причавити її душу всім своїм тягарем. Вона далі старанно мила та чистила й часом забувала про свою стомлену матір, що працювала поруч,— про матір, чії добрі очі оточені були сіткою зморщок, а уста беззвучно повторювали нескінченний перелік щоденних турбот. Дівчина могла думати тільки про те, яке привабливе все навкруги, і їй хотілося, щоб і на її долю перепала крихта цього блиску й радості.

О-пів до шостої старша покоївка, згадавши про них, прийшла їх відпустити. Сходи було прибрано; мати й дочка розлучилися з ними, зітхнувши з полегшенням, до того ж мати була дуже задоволена, що нарешті-таки знайшла роботу.

Вони йшли повз великі гарні будинки, і знову Дженні відчула невиразне хвилювання, викликане в ній незвичайністю та новизною всього того, що довелось побачити в готелі.

— Добре бути багатим, правда? — сказала вона.

— Авжеж,— відповіла мати, думаючи про хвору Вероніку.

— Ти бачила, яка в них там величезна їдальня?

— Так.

Тепер вони йшли мимо високих будинків, під ногами без ознак життя шаруділо осіннє листя.

— От би нам бути багатими,— майже сама до себе пробурмотіла Дженні.

— Не знаю, що й робити,— важко зітхнувши, призналася мати.— Вдома, напевно, зовсім їсти нічого.

— Давай зайдемо ще раз до містера Баумена! — з ширим співчуттям відгукнулася Дженні, зворушена нотками безнадійності, які прозвучали в голосі матері.

— Ти думаєш, що він ще повірить нам?

— Ми йому скажемо, що знайшли роботу. Я скажу.

— Гаразд,— стомлено згодилася мати.

Не дійшовши двох кварталів додому, вони несміливо увійшли в маленьку, тьмяно освітлену бакалійну крамничку. М-с Герхардт хотіла заговорити, але Дженні випредила її.

— Чи ви не дасте нам сьогодні наборг хліба і трошки сала? Ми одержали роботу в «Колумбус-Хаузі», в суботу ми неодмінно вам заплатимо.

— Еге ж,— додала м-с Герхардт,— тепер у мене є робота.

Вони були постійними покупницями Баумена ще до того, як почалися всі нещастя й хвороби, і він знав, що вони говорять правду.

— А чи давно ви там працюєте? — запитав він.

— Сьогодні перший день.

— Ви мене знаєте, місіс Герхардт, — сказав він. — Мені не хотілося б вам відмовляти. Містер Герхардт людина надійна, але я також не багатий. Час зараз важкий,— додав він,— а у мене родина.

— Так, я розумію,— стиха сказала м-с Герхардт.

Сховавши під стару шаль зашкарублі, червоні від праці руки, вона неспокійно стискувала їх. Дженні стояла поруч у напруженому мовчанні.

— Гаразд, — сказав, нарешті, Баумен. — На цей раз, так і бути, ще дам наборг. У суботу заплатите мені, скільки зможете.

Він загорнув їм хліб та сало і, подаючи Дженні пакунок, сказав з посмішкою:

— Коли у вас знову будуть гроші, ви, напевне, купуватимете де-небудь в іншому місці.

— Неправда, — заперечила м-с Герхардт, — ви ж знаєте, що ні.

Але вона була надто змучена, щоб починати з ним довгі суперечки.

Вони завернули за ріг і пішли похмурою вулицею, забудованою убогими халупами.

— Хотіла б я знати, чи дістали діти вугілля — стомлено сказала мати, коли лишалося кілька кроків до дому.

— Не хвилюйся, — сказала Дженні, — якщо не дістали, я піду й принесу.

— Якийсь дядько прогнав нас, — не встигнувши навіть привітатися, випалив Джордж, коли мати запитала про вугілля. — Але я все ж таки приніс трошки, — додав він. — З платформи скинув.

М-с Герхардт посміхнулась, а Дженні голосно розсміялася.

— А як Вероніка? — спитала вона.

— Спить начебто, — сказав батько. — Я їй о п'ятій годині ще раз дав ліків.

Приготувавши убогу вечерю, мати сіла біля ліжка хворої дівчинки, збираючись, як завжди, провести біля неї всю довгу ніч.

Коли вечеряли, Себастьян подав ділову пропозицію, до якої всі поставилися з належною увагою, бо він був людиною практичною, більш від інших досвідченим у всіх життєвих справах. Себастьян служив всього-на-всього підручним у вагонобудівних майстернях і не дістав ніякої освіти, бо в церковній школі його навчали лише догматів лютеранської віри, які були йому дуже й дуже не до смаку, проте він був сповнений суто американської енергії й завзяття. Високий на зріст, атлетичної будови й дуже міцний, як на свої роки, він був типовим міським хлопцем. У нього вже склалась своя життєва філософія: якщо хочеш досягти успіху — не лови гав, а для цього треба зблизитися чи принаймні вдавати, що близький до тих, хто в цьому світі, де зовнішнє й показне вище всього, посідає перші місця.

От через що Басс любив тинятись біля «Колумбус-Хауза». Йому здавалося, що цей готель — основний центр усіх сильних цього світу. Коли йому пощастило заощадити троші на пристойний костюм, він почав вечорами ходити до центра міста й цілі години вистоював з приятелями біля входу до готелю; він клацав каблуками, палив сигари по п'ять центів за пару і, хизуючись, з незалеж-

ним виглядом позирав на дівчат. Тут бували й інші молоді люди — міські франти та ледарі, що заходили до готелю поголитись чи випити скляночку віскі. Басс захоплювався ними й намагався брати з них приклад. Людину тут оцінювали насамперед по зовнішньому вигляду. Якщо люди добре одягнені, носять персні та шпильки, — що б вони не робили, все добре. Басс хотів бути схожим на них, діяти, як вони, і швидко набував досвіду в марному й безглуздому витрачанні часу.

— Чому б тобі не брати у постояльців готелю білизну для прання? — сказав він Дженні, вислухавши її оповідання про події останнього дня. — Це набагато краще, ніж мити сходи.

— А як це зробити? — запитала вона.

— Та просто звернись до клерка.

Ця порада здалася Дженні дуже розумною.

— Тільки гляди, не озивайся до мене, якщо зустрінеш біля готелю, — попередив він її, коли вони залишилися самі. — І знаку не подавай, що знаєш мене.

— Чому? — простодушно запитала вона.

— Ти чудово знаєш, чому, — відповів брат; він уже не раз говорив, що в них усіх занадто жалюгідний вигляд, через таку рідню сорому не оберешся. — Якщо зустрінемося, прохось собі мимо, і все. Чуєш?

— Гарзд, — лагідно відповіла Дженні. Хоч брат був тільки на рік старший від неї, вона завжди підкорялася йому.

Наступного дня по дорозі до готелю вона заговорила з матір'ю про пораду брата.

— Басс каже, що ми могли б брати у постояльців білизну для прання.

М-с Герхардт, що всю ніч болісно розмірковувала над тим, як би заробити ще що-небудь понад три долари на тиждень за прибирання, схвалила ідею Басса.

— Це правда, — сказала вона. — Я запитаю у клерка.

Але, коли вони прийшли до готелю, зручна нагода трапилася не швидко. Потім доля всміхнулася їм: старша покоївка наказала помити підлогу перед конторкою клерка. Ця поважна службова особа явно прихильно до них ставилась. Йому припали до душі добра, заклопотана матір і гарненька дочка. Через це він прихильно вислухав м-с Герхардт, коли вона насмілилась запитати його про те, що цілий день не давало їй спокою.

— Може, хто-небудь з ваших постояльців погодиться давати мені прати білизну? Я була б така вдячна...

Клерк подивився на неї і знову прочитав на цьому невеселому обличчі безвихідну нужду.

— Подивимось,— відповів він і зразу ж подумав про сенатора Брендера й генерала Гопкінса. Обидва вони люди чуйні і охоче допоможуть бідній жінці.— Підіть нагору до сенатора Брендера. У двадцять другий номер. Ось,— клерк записав номер на папірці,— підіть і скажіть, що це я вас прислав.

М-с Герхардт тремтячою рукою взяла папірець. Її очі були сповнені подяки, якої вона не могла вимовити словами.

— Нічого, нічого,— сказав клерк, помітивши її хвилювання.— Підіть зараз же. Він саме вдома.

Обережно й шанобливо постукала м-с Герхардт у двері двадцять другого номера; Дженні мовчки стояла поруч.

Через хвилину двері відчинилися, і на порозі яскраво освітленої кімнати з'явився сенатор. Він був в елегантному смокінгу й виглядав молодшим, ніж здавалося їм при першій зустрічі.

— Чим можу служити, добродійко? — запитав він м-с Герхардт, зразу пізнавши їх обох.

Мати, вкрай знітившись, не зразу змогла йому відповісти.

— Ми хотіли запитати... може, вам треба випрати білизну?

— Випрати? — перепитав він надивовижу звучним голосом.— Випрати білизну? Ну, зайдіть. Зараз подивимось.

Він ввічливо відійшов убік, пропускаючи їх, і зачинив двері.

— Зараз подивимось,— повторив він, висуваючи одну за одною шухляди солідної шифоньєрки з горіхового дерева.

Дженні з цікавістю оглядала кімнату. Ніколи ще вона не бачила так багато прикрас і чудових речей, як тут — на каміні й на туалетному столику. М'яке крісло й поруч — лампа під зеленим абажуром, на підлозі товстий пушистий килим, кілька маленьких килимків, розкиданих тут і там, — в усьому таке багатство, така розкіш!

— Присядьте, ось стільці,— люб'язно сказав сенатор, йдучи до сусідньої кімнати.

Сповнені боязкої шанобливості, мати й дочка із ввічливості все ще стояли, але сенатор, скінчивши розшуки, повторив запрошення. Вони, соромлячись та ніяковіючи, сіли.

— Це ваша дочка?— запитав він м-с Герхардт, посміхаючись Дженні.

— Так, сер,— відповіла мати.— Це моя старша дочка.

— А чоловік у вас живий?— питав він далі.— Як ваше прізвище? Де ви живете?

М-с Герхардт покірливо відповідала на всі питання.

— Скільки у вас дітей?— продовжував він.

— Шестеро,— відповіла м-с Герхардт.

— Родина не маленька, що й говорити. Ви, без сумніву, виконали свій обов'язок перед країною.

— Так, сер,— відповіла м-с Герхардт, зворушена його увагою.

— То ви кажете, це ваша старша дочка?

— Так, сер.

— А який фах у вашого чоловіка?

— Він склудув. Але зараз він хворий.

Вони розмовляли, а Дженні слухала, і великі голубі очі її дивилися здивовано й допитливо. Кожного разу, коли сенатор дивився на неї, він зустрічав такий простодушний, невинний погляд, таку чудову посмішку, що йому важко було одвести від неї очі.

— Так, — сказав він співчутливо, — все це дуже печально. У мене тут зібралось трохи білизни. Ви її виперіть, будь ласка. А наступного тижня, мабуть, буде ще.

Він склав білизну у невеликий, красиво вишитий синій мішок.

— Якого дня вам її принести? — запитала м-с Герхардт.

— Однаково, — неуважливо відповів він. — У будь-який день наступного тижня.

Вона скромно подякувала йому й зібралася йти.

— От що, — сказав він, пройшовши вперед і відчиняючи перед ними двері, — принесіть у понеділок.

— Добре, сер, — сказала м-с Герхардт. — Спасибі вам.

Вони пішли, а сенатор знову став читати, але чомусь ним оволоділа дивна неухважність.

— Печально, — сказав він, закриваючи книгу. — У цих людях є щось дуже зворушливе.

Образ Дженні, сповненої здивування й захвату, витав у кімнаті.

А м-с Герхардт з дочкою знову йшли похмурими й темними вулицями. Несподіваний успіх надзвичайно підбадьорив їх.

— Яка у нього прекрасна кімната, правда? — прошепотіла Дженні.

— Так, — відповіла мати. — Він чудова людина.

— Він сенатор, так? — спитала дочка.

— Атож.

— Напевно, приємно бути знаменитим, — стиха промовила дівчина.

Розділ II

Духовний образ Дженні — як описати його? Ця бідна дівчина, яку нужда примусила допомагати матері, що прала для сенатора, брала в нього брудну білизну й відносила чисту, мала чудову м'яку вдачу, усю принаду якої не вимовити словами. Бувають такі рідкісні особливі натури, які приходять у світ, не відаючи, для чого саме, і зникають з життя, так нічого й не зрозумівши. Життя завжди, до останньої хвилини, здається їм безмірно-прекрасною, справжньою країною чудес, і коли б вони тільки могли здивовано блукати по ній, вона була б для них не гіршою від раю. Розплющивши очі, вони бачать навкруги довершений світ, який їм так по душі: дерева, квіти, море звуків і море фарб. Це — їхня дорогоцінна спадщина, їхнє найкраще багатство. І коли б ніхто не зупинив їх словами: «Це мое», вони, осяяні щастям, могли б без кінця-краю мандрувати по цій землі з піснею, яку коли-небудь почує весь світ. Це — пісня доброти.

Але, затиснуті в клітку реального світу, такі люди майже завжди чужі йому. Цей світ гордині і жадібності скоса поглядає на ідеаліста, мрійника. Якщо мрійник задивиться на пропливаючі хмарки, йому закинуть неробство. Якщо він вслухається у пісні вітру, вони тішать його душу, а сусіди тим часом поспішають заволодіти його майном. Якщо весь так званий неживий світ захопить його, закликаючи такими ніжними й чарівними голосами, що, здається, вони не можуть бути живими й

розумними, мрійник гине, скорений стихіями. Реальний світ завжди тягнеться до таких людей своїми жадібними лабетами й оволодіває ними. Саме таких життя перетворює на покірливих рабів.

Такою була й Дженні у цьому прозаїчному світі. З дитинства кожний її крок був підказаний добротою й ніжністю. Коли Себастьян падав і забивався, це вона, перемагаючи тривогу й страх за брата, допомагала йому встати й вела до матері. Коли Джордж скаржився, що він голодний, вона віддавала йому свій шматок хліба. Довгі години вона колисала менших братів і сестер, лагідно наспівуючи і в той же час мріючи про щось. Ледве навчившись ходити, вона стала вірною помічницею матері. Вона мила, чистила, куховарила, бігала в крамницю, доглядала малят. Ніхто ніколи не чув від неї ані слова скарги, хоча вона не раз замислювалась над своєю гіркою долею. Вона знала, що багатьом дівчаткам живеться куди привільніше й радісніше, але й не думала заздрити їм; їй траплялося потай сумувати, і все ж вона співала своїх пісеньок. Ясними днями, коли вона дивилася з вікна кухні на вулицю, її тягло на простір, на зелені луки! Краса природи, її лінії й фарби, світло й тіні хвилювали дівчинку, немов прекрасна пісня. Бувало, вона вела Джорджа й інших дітей у зарості ліщини, у затишний тінистий куточок, де струмувало гомінке джерело, а вдалині широко розкинулися лани. Вона не вмiла, як роблять поети, вимовити словами те, що відчувала, але душа її щиро відгукувалась на всю цю красу й раділа від кожного звуку, кожного подиву.

Коли здалеку долітало неголосне, ніжне воркування лісових горлиць — цих духів літа,— вона схиляла голову й прислухалась, сповнені ніжності звуки, мов срібні краплини, западали їй просто в серце.

Коли сонце припікало дужче і ажурні тіні й золоті візерунки лягали на траву, Дженні не могла надивитися на них, її тягло туди, де проміння сяяло найясніше, і, немов зачарована, вона йшла все далі в священні хащі лісу.

Вона відчувала усю принадність фарб. Чудове сяйво, що розливається небом у вечірню годину, невимовно веселило й захоплювало її.

— Добре б поплисти з цими хмарками,— зовсім подитячому сказала вона одного разу.

Вона знайшла гойдалку, яку сама природа сплела з лози дикого винограду, і тепер гойдалася на ній з Мартою й Джорджем.

— Ой, коли б був такий човен,— сказав Джордж.

Закинувши голову, Дженні дивилась на далеку хмарку — багрянний острів у сріблястому морі.

— От коли б люди жили на такому острові,— сказала вона.

Думками вона була вже там і легко пробігала повітряними стежками.

— Дивись, бджола,— об'явив Джордж, показуючи на джмеля, що пролітав мимо.

— Так,— мрійно відгукнулась Дженні,— вона поспішає до себе додому.

— А хіба у всіх є дім? — запитала Марта.

— Майже у всіх,— відповіла Дженні.

— І у птахів? — запитав Джордж.

— Так,— сказала Дженні, всім еством відчуваючи поезію цієї думки,— і у птахів є дім.

— А у бджіл? — наполягала Марта.

— Так, і у бджіл.

— І в собак? — запитав Джордж, побачивши недалеко на шляху пса, що самотньо кудись плентався.

— Ну, звичайно,— сказала Дженні.— Хіба ти не знаєш, що в собак є дім?

— А в комарів? — невгавав хлопчик, помітивши цілий комариний хоровод, що вився у прозорих сутінках.

— Так,— сказала вона, тільки наполовину повіривши в це.— Слушайте.

— Ого! — недовірливо вигукнув Джордж.— Хотів би я подивитись, які в них будинки.

— Слушайте! — наполегливо повторила Дженні й підняла руку, закликаючи мовчати.

Була та тиха година, коли вечірній дзвін, як благословіння, лунає над згасаючим днем. Пом'якшені відстанню звуки тихо пливли у вечірньому повітрі, і сама природа наче притихла, дослухаючись разом із Дженні. За кілька кроків від неї стрибала по траві червоногруда вільшанка. Дзижчала бджола, десь бренькав дзвіночок, підозріло потріскувало гілля — це білка кралась до горіхів. Забувши опустити руку, Дженні слухала, доки протяжний дзвін не завмер у повітрі і серце її не переповнилось. Тоді вона підвелася.

— Ой! — вирвалося у неї, і в запалі поетичного захоплення вона міцно стиснула руки. В очах у неї стояли сльози. Чудове море почуттів, які хвилювали її, виходило з берегів. Такою була душа Дженні.

Розділ III

Сенатор Джордж Сільвестр Брендер був людиною незвичайного складу. Спритність політичного ділка своєрідно поєднувалася в ньому з чутливістю народного представника. Уродженець південного Огайо, він там же виріс і здобув освіту, якщо не рахувати двох років, коли він вивчав право у Колумбійському університеті в Нью-Йорку.

Він знав цивільне та кримінальне право, мабуть, не гірше від кожного мешканця свого штату, але ніколи не займався ним з тою ретельністю, яка потрібна для визначних успіхів на адвокатському поприщі. Він непогано заробляв, і йому не раз випадала блискуча нагода заробити куди більше, коли б він побажав піти на угоду з совістю, але на це він не був здатний. А проте, попри всю свою чесність та непідкупність, він часом не міг устояти перед проханням якого-небудь приятеля. Лише недавно, на останніх президентських виборах, він підтримав кандидатуру людини, яка — і Брендеру це було добре відомо — аж ніяк не мала якостей, потрібних для правителя.

Так само він був винний у тому, що кілька разів надавав державні посади людям непевним, а в двох чи трьох випадках — явно несумлінним. Коли його починали діймати докори совісті, він заспокоював себе улюбленим прислів'ям: «Мало що в житті не трапляється». Інколи він подовгу сидів одинцем у своєму кріслі, заглиблений у невеселі думки,— і потім, встаючи, з винуватою посмішкою повторював ці слова. Совість його аж ніяк не мовчала, а його серце, що б там не було, чутливо відгукувалося на все.

Цей чоловік, який тричі був обраний до конгресу штату від округи, до складу якої входив Колумбус, і двічі — до сенату Сполучених Штатів, ніколи не був одружений. У юнацтві він був серйозно закоханий, і не його провина, що це не скінчилося шлюбом. Дама його серця не побажала чекати його, а він тоді мусив ще довго добиватися

становища, яке б дало йому можливість утримувати родину.

Високий на зріст, ставний, широкоплечий, він викликав повагу одним своїм виглядом. Він пережив утрати, зазнав ударів долі,— у ньому було щось таке, що викликало симпатію в людях з живою уявою. Його вважали добрим та люб'язним, а його колеги по сенату думали про нього, що хоч він зірок з неба не хапає, але дуже милий чоловік.

У цей час сенатор Брендер перебував у Колумбусі, бо йому треба було зміцнити свій політичний престиж, що похитнувся. На останніх виборах до конгресу його партії не пощастило. Сам він мав достатню кількість голосів і міг бути знову обраний, але для того, щоб утримати їх за собою, потрібна була чимала політична спритність. Адже є ще честолюбці, крім нього. Знайдеться з півдюжини можливих кандидатів, і кожний з них буде радий посісти його місце. Він чудово розумів, що зараз від нього потрібно. Супротивникам буде не так-то й просто подолати його, але, якщо це й трапиться, думалось йому, президент, безперечно, не відмовиться доручити йому який-небудь дипломатичний пост за кордоном.

Так, сенатора Брендера цілком можна було назвати людиною, що досягла успіхів, але попри все те він відчував, що в його житті чогось неvistачає. Він ще не зробив усього, що хотів. Ось йому п'ятдесят два роки, у нього незаплямована репутація поважного, шановного й видатного діяча, але він самотній. Мимоволі він знову й знову думав про те, що поруч немає нікого, кому він був би дорогий. Власна кімната часом здавалася йому дивно порожньою, і він відчував огиду до самого себе.

«П'ятдесят років! — часто думав він.— І сам-самісінький...»

Цього суботнього вечора, коли він сидів у себе в кімнаті, до нього тихенько постукали. Він у цей час міркував про те, яке минуще все в цьому світі — і життя, і слава, і яка безплідна з цього погляду його політична діяльність.

«Скільки ми б'ємося, щоб завоювати якесь становище,— думалося йому.— А мене кілька років, і як мало все це важитиме для мене!»

Він підвівся, розчинив двері і побачив Дженні. Вона

запропонувала матері віднести білизну, не ждучи понеділка, щоб здивувати сенатора швидкою роботою.

— Заходьте,— сказав Брендер і, як і першого разу, люб'язно пропустив її вперед.

Дженні увійшла, чекаючи похвали за те, що вони так швидко впоралися, але сенатор навіть не помітив цього.

— Ну, мила панночко,— сказав він,— як ви поживаєте?

— Дуже добре,— відповіла Дженні.— Ми з мамою вирішили не чекати понеділка, а принести вам білизну сьогодні.

— О, це зовсім однаково,— небало кинув Брендер.— Покладіть он там, на стільці.

Дженні, не подумавши про те, що їй ще не заплатили, зібралася йти, але сенатор затримав її.

— Як поживає ваша матуся? — привітно запитав він.

— Добре,— просто відповіла Дженні.

— А ваша сестричка? Їй краще?

— Лікар каже, що краще,— відповіла Дженні.

— Сядьте,— сказав сенатор.— Я хочу поговорити з вами.

Дівчина сіла на стілець, який стояв поруч. Злегка відкашлявшись, сенатор вів далі:

— А на що хвора ваша сестра?

— У неї кір,— пояснила Дженні.— Один час ми навіть думали, що вона не виживе.

Слухаючи дівчину, сенатор пильно придивлявся до її обличчя, і воно здавалось йому надзвичайно зворушливим. Вона так бідно одягнена і так захоплюється його високим становищем. Він на мить відчув сором за багатство й розкіш, у яких він жив. Що й говорити, доля високо піднесла його.

— Я радий, що їй краще,— м'яко сказав він.— А скільки років вашому батькові?

— П'ятдесят сім.

— Він одужує?

— Так, сер. Він вже встає з ліжка, тільки поки що не виходить з дому.

— Здається, ваша матуся говорила, що він за фахом складув?

— Так, сер.

Брендер добре знав, що місцева скляна промисловість переживає кризу. Це було одним з наслідків останньої

політичної кампанії. Мабуть, становище Герхардтів справді дуже важке.

— Ваші молодші брати й сестри всі ходять до школи?

— Т-так, сер,— із запинкою відповіла Дженні. Їй соромно було признатись, що один з братів покинув навчання, бо в нього остаточно розлізлися черевики. І її мучило, що довелося збрехати.

Сенатор на хвилину замислився, потім, збагнувши, що в нього немає більше причини затримувати дівчину, встав і підійшов до неї. Вийнявши з кишені кілька кредиток, він подав одну Дженні.

— Ось, візьміть,— сказав він.— Передайте вашій матері, щоб вона витратила це на власний розсуд.

Збентежена Дженні взяла гроші; їй не спало на думку подивитися, скільки їй дали. Вона губилася в товаристві такої надзвичайної людини, у її чудовому приміщенні, і погано розуміла, що робить.

— Спасибі,— сказала вона.— Ви призначите нам, у який день приходити по білизну?

— Так, так,— відповів він.— Приходьте по понеділками. В понеділок увечері.

Вона вийшла, і він замислено зачинив за нею двері. Його інтерес до цих людей був не зовсім звичайний. Безперечно, бідність і краса — поєднання, до якого важко залишитись байдужим. Він сів у кріслі, і його охопили приємні думки, нав'язні відвідинами Дженні. Чому б йому не допомогти цій родині?

— Треба дізнатися, де вони живуть,— вирішив він нарешті.

І наступні тижні Дженні регулярно приходила по білизну. Сенатор Брендер все більше цікавився нею і незабаром зумів перемогти боязкість і ніяковість, які опановували її в його присутності. Допомогло в деякій мірі й те, що він почав називати її просто на ім'я. Це почалося з третіх відвідин Дженні, і потім, майже несвідомо, він почав все частіше називати її так.

Навряд чи можна сказати, що це виходило в нього по-батьківському,— таке ставлення до когось-небудь було дуже мало йому властиве. Але, розмовляючи з цією дівчиною, він відчував себе якимсь особливо молодим і нерідко запитував себе, невже вона не помітить і не оцінить, що в ньому ще стільки юнацького.

А Дженні зовсім полонили блиск і розкіш, які ото-

чували цю людину, і — хоч вона цього й не усвідомлювала — сам Брендер. Таких чарівних людей вона ще ніколи не зустрічала. Все, що належало йому, було прекрасне, все, що він робив, — благородне, значне, гідне пошани. Невідомо звідки, можливо, від якихось своїх німецьких предків, Дженні успадкувала здібність розуміти й цінувати все це. Жити треба саме так, як живе ця людина. Особливо подобалась Дженні його великодушність.

Захоплення сенатором Дженні перейняла частково від матері, у якої голос почуття завжди перемагав голос розуму. Коли Дженні принесла їй десять доларів, м-с Герхардт була в нестямі від радощів.

— Я тільки на вулиці побачила, скільки тут грошей, — сказала Дженні. — Він сказав, щоб я віддала їх тобі.

М-с Герхардт взяла папірець і, обережно тримаючи його в долонях, чітко уявила собі сенатора — його ставну фігуру, люб'язне поводження.

— Що за людина! — сказала вона. — Яке в нього добре серце!

Цього вечора і наступного дня м-с Герхардт тільки й говорила, що про цього казкового багатія, про те, який він, без сумніву, добрий і великодушний! Коли справа дійшла до прання, вона терла його білизну трохи не до дірок, відчуваючи, що як би вона не старалася, — все буде замало. Сам Герхардт ні про що не повинен знати. Він — людина настільки суворих правил, що, які б не були великі злидні, дружині не легко було б переконати його взяти гроші, не зароблені ними. Тому вона нічого не сказала, а просто почала купувати на ці гроші хліб і м'ясо — зовсім потроху, щоб несподіване багатство так і залишилося непоміченим.

Ставлення матері до сенатора передалося й Дженні, і, безмежно вдячна йому, вона стала розмовляти з ним простіше й не так вимушено. Між ними налагодились такі добрі стосунки, що, помітивши, як сподобалась Дженні маленька шкіряна рамка для фотографії, що стояла на туалетному столику, Брендер подарував їй цю невеличку річ. Кожного разу, коли Дженні приходила до нього, він з якої-небудь нагоди затримував її й швидко зрозумів, що цю юну, лагідну дівчину до глибини душі ображають злидні, в яких їй доводиться жити, і що вона соромиться своєї бідності. Це щиро захоплювало його

ї, дивлячись на її убогу сукню, на стоптані черевики, він запитував себе, як би їй допомогти, не образивши.

Не раз він замислювався над тим, щоб як-небудь увечері піти слідом за нею й самому подивитись, в яких умовах живе її родина. Але ж він, як не є, член сенату Сполучених Штатів, а ці люди, мабуть, туляться де-небудь на убогій околиці. І він відкинув цю думку — благородність на деякий час перемогла, і задуманий візит було відкладено.

На початку грудня сенатор Брендер на три тижні повернувся до Вашингтона, й одного чудового дня м-с Герхардт та Дженні із здивуванням довідались, що він поїхав. Він платив їм за прання не менше як два долари на тиждень, а іноді й п'ять. Можливо, він і не уявляв собі, якого збитку в їхньому бюджеті завдасть його від'їзд. Але робити було нічого, і вони були змушені сяк-так зводити кінці з кінцями. Сам Герхардт тепер почував себе краще; обійшовши чимало фабрик і не знайшовши роботи, він придбав козли й пилку й ходив від будинку до будинку, пропонуючи попиляти дрова. Роботи було небагато, але, не шкодуючи сил, він все ж ухитрявся заробити два, а іноді й три долари за тиждень. Цих грошей, разом із заробітком дружини і тим, що давав Себастьян, вистачало на хліб, але й тільки.

Находила весела пора різдва, і злидні здавались Герхардтам особливо гіркими. Німці люблять справляти різдво з великою урочистістю. У ці дні особливо виразно виявляється вся сила їхніх батьківських почуттів. Вони високо цінять радощі дитинства і намагаються, щоб малюки досхочу натішились забавами та іграшками. Перед різдвом, працюючи своєю пилкою, Герхардт-батько немало думав про все це. Як би йому хотілось порадувати та потішити подарунками маленьку Вероніку — адже вона так довго хворіла! Як би він хотів подарувати усім дітям по парі міцних черевиків, і синам теплі шапки, а дочкам нарядні капори. У минулі роки вони завжди одержували на різдво іграшки й ласощі. Йому прикро було думати, що настане сніжний ранок свята, а стіл не буде щедро заставлений всім, чого так хочеться дітям.

Щодо м-с Герхардт — то легше уявити, ніж змалювати її почуття. Вона так хворобливо переживала все це, що просто не мала сил заговорити з чоловіком про фатальний день, який наближався. Надіючись заощадити

гроші на придбання тонни вугілля й позбавити бідолашного Джорджа від щоденного мандрування до вугільного складу, вона примудрилась відкласти три долари,— і ось тепер вирішила витратити ці гроші на різдвяні подарунки. Герхардт-батько також потихеньку зберіг два долари, розраховуючи в святій вечір, у критичну хвилину, викласти їх і хоч трохи заспокоїти та втішити дружину.

Але коли настав святій вечір, ці жалюгідні п'ять доларів виявилися дуже малою втіхою. У місті панувало святкове пожвавлення. Бакалійні крамниці були прикрашені гостролистом. Крамниці іграшок і кондитерські сліпили своєю пишнотою: тут було все, що тільки може знадобитися поважаючому себе Санта-Клаусу. І батьки, й діти дивились на вітрини — одні з тужливою свідомістю своїх гірких злиднів, інші — з неймовірним захопленням і ледве стримуваною жадобою володіти цими скарбами.

Герхардт не раз казав при дітях:

— Дід мороз цього року дуже бідний. Він не може принести багато подарунків.

Але дитину, навіть найбіднішу, не примусиш повірити в це. Кожного разу батько бачив, що, незважаючи на його попередження, в очах у дітей палає все те ж саме радісне чекання.

Різдво припадало на вівторок, і напередодні, в понеділок, у школі не було навчання. Йдучи до готелю, м-с Герхардт порадила Джорджу набрати більше вугілля, щоб вистачило на завтрашній день. Джордж зараз же пішов до депо, взявши з собою двох молодших сестер, але вугілля було мало, їм не скоро пощастило насипати свої кошики, і на вечір у них був лише малесенький запас.

— Ти ходив по вугілля? — зразу ж спитала м-с Герхардт, коли того вечора повернулася з готелю.

— Ходив,— відповів Джордж.

— На завтра вистачить?

— По-моєму, вистачить.

— Ходім-но, я подивлюсь.

І, взявши лампу, вони вийшли в сарай, де було складено вугілля.

— О, господи! — скрикнула м-с Герхардт.— Та тут зовсім мало! Піди зараз же і принеси ще.

— Ну, от,— промовив Джордж, закопилівши губу.— Я вже ходив, нехай тепер Басс іде.

Басс прийшов з роботи рівно о чверть на сьому; тепер мився й одягався, збираючись до міста.

— Ні,— сказала м-с Герхардт,— Басс працював цілий день. Ти повинен піти сам.

— Мені не хочеться,— пробурчав Джордж.

— Дуже добре,— сказала м-с Герхардт.— А що, як завтра нічим буде топити, тоді що?

Вони повернулися в дім; але самолюбство Джорджа було занадто вражене, щоб він міг вважати питання вицерпанним.

— Басс, ти також іди,— ще з порога гукнув він старшому братові.

— Куди це?

— По вугілля.

— Ото ще,— відповів Басс.— За кого ти мене вважаєш?

— Ну, тоді й я не піду,— вперто хитнувши головою, сказав Джордж.

— А чому ти сьогодні не набрав вугілля? — гостро запитав брат.— У тебе був для цього цілий день...

— Та-ак, я збирав,— сказав Джордж.— Вугілля було дуже мало. Де ж я візьму, коли його немає.

— Мабуть, погано збирав, треба було постаратись краще.

— У чім справа? — запитала Дженні; вона ходила до крамнички й тепер, щойно увійшла в хату, зразу ж помітила надуте й незадоволене обличчя Джорджа.

— Басс не хоче йти зі мною по вугілля.

— А хіба ти вдень нічого не набрав?

— Набрал, та мама каже — мало.

— Я піду з тобою,— сказала сестра.— Підеш з нами, Басс?

— Ні,— холодно відповів молодий франт. Він зав'язував галстук і сердився, що йому заважають.

— Та там і немає вугілля,— сказав Джордж.— Хіба що з платформи скинемо. А коли я ходив, там і платформу з вугіллям не було.

— Вже напевно були! — вигукнув Басс.

— Не було,— повторив Джордж.

— Будь ласка, не сперечайся,— сказала Дженні.— Бери кошики й ходімо, а то буде пізно.

Інші діти, які ніжно любили старшу сестру, також зібралися йти з нею: Вероніка взяла кошик, Марта та Уільям — відра, Джордж великий кошик для білизни, який їм з Дженні треба було наповнити й тягти вдвох. І тут Басс, розчулений готовністю сестри полагодити справу і все ще зберігаючи до неї якісь братерські почуття, запропонував:

— Ось що, Джен. Ти йди з малятами до Восьмої вулиці і зачекай біля платформи. Я також піду туди. Тільки коли я підійду, щоб ніхто з вас і вигляду не подав, що ви мене знаєте. Просто скажіть: «Містер, скиньте нам, будь ласка, трошки вугілля!» Я залізу на платформу й скину, скільки треба. Зрозуміли?

— Добре, — сказала Дженні, дуже задоволена.

Вони вийшли з дому в сніжну вечірню імлу і попрямували до залізниці. Там, де вулицю перетинали широкі під'їзні шляхи товарної станції, стояв недавно прибулий состав вагонів, навантажений вугіллям. Діти сховалися в тінь одного з вагонів. Поки вони стояли, чекаючи старшого брата, прийшов вашінгтонський швидкий — розкішний довгий поїзд з кількома спальними вагонами найновішого зразка; виблискували великі дзеркальні вікна, за ними видно було пасажирів, що потопали в м'яких зручних кріслах. Діти мимоволі відскочили, коли поїзд з гуркотом летів мимо них.

— Який довгий! — сказав Джордж.

— От би мені бути кондуктором у такому поїзді! — зітхнув Уільям.

Тільки Дженні промовчала, але думка про далекі мандрівки, про розкіш схвилювала її найбільше. Яке прекрасне, мабуть, життя багатих людей!

Оддалік з'явився Себастьян; у нього була енергійна мужня хода, і все в ньому виказувало людину, що знає собі ціну. Він був незвичайно упертий і рішучий, і якби діти не додержали точно його вказівок, він пройшов би повз них, навіть не подумавши допомогти їм.

Але Марта поставилася до справи з належною серйозністю й пропищала, як їй було наказано: «Містер, скиньте нам, будь ласка, трошки вугілля!»

Себастьян зразу ж зупинився, подивився на них, як на чужих, і, сказавши: «Що ж, можна!» — виліз на платформу і дуже проворно скинув вугілля стільки, що з лишком вистачило на всі кошики. Потім, ніби не бажаю-

чи затримуватися у такому недостойному товаристві, він поспішно перейшов через колію й зник з очей.

Ідучи назад, вони зустріли ще одного джентльмена, на цей раз справжнього, у циліндрі й чудовому плащі; Дженні його зразу пізнала. Це був не хто інший, як сенатор Брендер, що тільки-но повернувся з Вашингтона і не чекав від свята нічого доброго. Він приїхав тим самим експресом, який привернув увагу дітей, і, бажаючи трохи прогулятися, без речей, з невеликим саквоюжем у руках, ішов до готелю. І раптом йому здалося, що він пізнав Дженні.

— Це ви, Дженні? — гукнув він, уповільнюючи крок, щоб придивитись.

Дженні, яка пізнала його ще раніше, ніж він її, скрикнула: «Ой, це містер Брендер!» і, пустивши ручку кошिका, наказала меншим швидше нести вугілля додому, а сама побігла в протилежний бік.

Сенатор Брендер пішов за нею і три-чотири рази покликав: «Дженні! Дженні!» — але марно. Втративши надію наздогнати дівчину і раптом зрозумівши, що примусило її побігти, він вирішив не бентежити її, повернувся й пішов за дітьми. І знову, як завжди під час зустрічі з цією дівчиною, він відчув усю силу різниці між своїм і її становищем. Ось він — сенатор, а ці діти підбирають на колії вугілля. Яку радість принесе їм завтрашнє свято? Сповнений співчуття, він з найкращими намірами йшов за ними й незабаром побачив, як вони увійшли у хвіртку і зникли в одноповерховому будинку. Він перейшов вулицю й зупинився в негустій тіні від обсіпаних снігом дерев. З вікна, що виходило в двір, падало жовте світло. Все навкруг було вкрите снігом. З сарая долетіли голоси дітей, і одного разу Брендеру здалося, що він угледів м-с Герхардт. Трохи пізніше чиясь тільнячка прослизнула у бокову хвіртку. Він пізнав її. Серце його забилося, і, стримуючи хвилювання, він прикусив губу. Потім круто повернувся й пішов геть.

Найбільшим бакалійним крамарем у місті був якийсь Меннінг, ширий прихильник Брендера, що дуже пишався своїм знайомством з сенатором. До нього й прийшов у цей вечір сенатор Брендер і застав його біля конторки, коли він поринув у свої справи.

— Меннінг, — сказав він, — чи не можете ви сьогодні ж виконати одне моє доручення?

— Ну, звичайно, сенаторе, звичайно! — сказав бакалійник. — Коли ви повернулись? Дуже радий вас бачити. Я до ваших послуг.

— Підберіть все, що потрібно для 'свята родини з восьми чоловік — батько, мати та шестеро дітей: ялинку, їжу, іграшки... Одне слово, ви розумієте.

— Звичайно, звичайно, сенаторе.

— З витратами не рахуйтеся. Пошліть усього вдо-сталь. Я дам вам адресу, — і він вийняв записну книжку.

— З приємністю все зроблю, сенаторе, — говорив далі Меннінг. — З величезною приємністю. Ви завжди були великодушні.

— Добре, добре, Меннінг, — сказав сенатор, нахму-рившись лише для того, щоб зберегти свою гідність дер-жавного діяча. — Відправте все зараз же, а рахунок пришліть мені.

— З величезною приємністю, — тільки й міг відпо-вісти зраділий торговець.

Сенатор вийшов на вулицю, але, згадавши про старих Герхардтів, зайшов ще до крамниці взуття й готового одягу і, збагнувши, що уяви не має, яких розмірів і но-мерів потрібні речі, замовив дещо з правом обмінити покупки. Покінчивши з цим, він повернувся до себе.

«Підбирають вугілля... — знову й знову думав він. — До чого ж я був неуважний. Мені не слід більше забу-вати про них».

Розділ IV

Бажання втекти, яке охопило Дженні, коли вона по-бачила сенатора, пояснювалось тим, що вона вважала своє становище принизливим. Сенатор був про неї такої гарної думки, і вона соромилась, що він застав її за такою негідною справою. Вона наївно уявляла, що його цікавість до неї викликана чимсь іншим, а не нею са-мою.

Коли вона повернулася додому, діти вже розповіли матері про її втечу.

— Що це з тобою трапилось? — запитав Джордж, коли вона увійшла до кімнати.

— Та нічого, — відповіла вона, але зразу ж пояснила матері: — Містер Брендер проходив мимо й побачив нас.

— Он як? — неголосно вигукнула м-с Герхардт. —

Значить, він повернувся. Але чого ж ти втекла, дуренька?

— Просто мені не хотілось, щоб він бачив мене.

— Ну, може, він тебе й не пізнав,— сказала мати без співчуття.

— Та ні, пізнав,— прошепотіла Дженні.— Він мене тричі окликнув.

М-с Герхардт похитала головою.

— Що трапилось? — запитав Герхардт, почувши розмову й виходячи з сусідньої кімнати.

— Нічого,— відповіла дружина, якій зовсім не хотілося пояснювати, яку роль сенатор почав відігравати в їхньому житті.— Якийсь чоловік налякав їх, коли вони несли вугілля.

Того ж самого вечора, пізніше, прибули різдвяні подарунки, які надзвичайно схвилювали всю родину. Герхардт і його дружина не могли повірити власним очам, коли фургон бакалійної крамниці зупинився біля їхніх дверей і розсильний, дужий хлопець, заходився тягати в будинок пакети. Після марних спроб переконати розсильного, що він помилився, Герхардти з цілком зрозумілою радістю почали розглядати всю цю благодать.

— Та ви не турбуйтеся,— упевнено сказав розсильний.— Вже я знаю, що роблю. Ваше прізвище Герхардт, вірно? Ну от, це вам і є.

М-с Герхардт не могла всидіти на місці і, схвилювано потираючи руки, повторювала:

— Ну, хіба це не чудо!

Сам Герхардт розчулився від думки про щедрість невідомого благодійника і схильний був приписати те, що сталося, доброті великого місцевого фабриканта, у якого він колись служив і який добре до нього ставився. М-с Герхардт підозрювала справжнє джерело нежданої радості і була розчулена до сліз, але промовчала. Дженні зразу ж догадалась, чії руки це зробили.

На другий день різдва Брендер зустрівся в готелі з м-с Герхардт,— Дженні залишилася вдома доглянути господарство.

— Як живете, місіс Герхардт? — привітно вигукнув він, простягаючи руку.— Як зустріли свято?

Бідна м-с Герхардт боязко потиснула його руку; очі її в одну мить наповнилися слізьми.

— Ну-ну,— сказав він, поплескуючи її по плечі.— Не

треба плакати. І не забудьте завтра взяти в мене вишрати білизну.

— Не забуду, сер,— відповіла вона й хотіла ще щось сказати, але він уже відійшов.

Тепер Герхардт завжди чув про дивного сенатора з готелю, про те, який він люб'язний і як багато платить за прання. Простодушний трудівник легко повірив, що м-р Брендер — найдобріша і найблагородніша людина.

Дженні й сама думала так само і все дужче захоплювалася сенатором.

Вона ставала така приваблива, така гарна, що ніхто не міг байдуже пройти мимо неї. Вона була висока, чудової будови. У довгій сукні, у вбранні світської жінки вона б була прекрасною парою для такого поважного чоловіка, як сенатор. У неї були на диво ясні, живі очі, чудовий колір обличчя, рівні білі зуби. І до того вона була розумна, чуйна і дуже спостережлива. Їй не вистачало тільки виховання і впевненості, якої ніколи не буває в людини, що усвідомлює своє залежне, підлегле становище. Необхідність прати білизну, розносити її й приймати кожен дрібниці як благодіяння сковувала її.

Тепер вона двічі на тиждень приходила до готелю; сенатор Брендер тримався з нею привітно й невимушено, і вона відповідала йому тим самим. Він часто робив невеликі подарунки їй, її сестрам і братам і завжди говорив з нею так просто й щиро, що зрештою відчуття величезної безодні, яка поділяла їх, зникло і вона почала вбачати в ньому не стільки поважного сенатора, скільки великодушного друга. Одного разу він запитав, чи не хоче вона вчитись, думаючи, що добра школа зробила б її ще принаднішою. Нарешті якось увечері він покликав її:

— Ідть-но сюди, ближче, Дженні.

Вона підійшла, і він раптом взяв її за руку.

— Ану, Дженні,— сказав він, весело й допитливо дивлячись їй у вічі, — скажіть, що ви про мене думаете?

— Не знаю,— відповіла вона, соромливо відводячи очі.— Чому ви питаєте?

— Ні, знаєте,— заперечив він.— Адже є у вас якась думка про мене. От і скажіть, яка саме.

— Ніякої нема,— простодушно відповіла вона.

— Ні, є,— повторив він; її неприховане ухиляння від

відповіді потішало його і викликало цікавість.— Повинні ж ви що-небудь думати про мене. Що ж саме?

— Ви запитуете, чи подобається ви мені, так? — нелукаво запитала Дженні, дивлячись згори вниз на лев'ячу гриву чорного з сивиною волосся, що здіймалося над чолом сенатора і надавало чогось величного його гарному обличчю.

— Так,— відповів він, трохи розчарований.

Йй невистачало уміння кокетувати.

— Ну, звичайно, ви мені подобається,— з милою по-смішкою сказала вона.

— І ви ніколи більше нічого не думали про мене?

— Я думаю, що ви дуже добрі,— відповіла Дженні, ніяковіючи ще більше; вона тільки тепер помітила, що він все ще тримає її руку.

— І це все? — запитав він.

— Хіба цього мало? — сказала вона, і вії в неї затремтіли.

Сенатор дивився на неї, і погляд, яким вона відповіла — веселий, дружній, одвертий, — глибоко схвилював його. Він мовчки вивчав її обличчя, а вона одвернулася і зіщулилася, відчуваючи, хоч навряд чи розуміючи, все значення цього допитливого погляду.

— Ну, а я вважаю,— сказав він нарешті,— що ви чудова дівчина. А вам не здається, що я дуже мила людина?

— Здається,— без запинки відповіла Дженні.

Сенатор відкинувся на спинку крісла й розсміявся,— так кумедно це в неї вийшло. Вона з цікавістю подивилась на нього й посміхнулась.

— Чого ви смієтесь? — запитала вона.

— З вашої відповіді. Хоч мені не слід було б сміятись. Ви мене анітрошечки не ціните. Напевно, я вам зовсім не подобаюсь.

— Ні, подобається,— серйозно відповіла вона.— Ви такий хороший.

По її очах було зрозуміло, що вона говорить від душі.

— Так,— сказав він і, м'яко притягнувши до себе дівчину, поцілував її в щоку.

Дженні ойкнула і випросталась, здивована й налякана.

Це було щось нове в їхніх стосунках. Відстань між Дженні й державним діячем раптом зникла. Вона поба-

чила в ньому те, чого раніше не помічала. Він одразу ж видався їй молодшим. Він ставиться до неї як до жінки, він закоханий у неї. Вона не знала, що їй робити, як поводитись.

— Я налякав вас? — сказав він.

Вона подивилась на цю людину, яку звикла глибоко поважати, і з посмішкою відповіла тільки:

— Так, налякали.

— Це тому, що ви мені дуже подобаєтесь.

Подумавши з хвилину, Дженні сказала:

— Мені треба йти.

— Ну от, — жалібно відказав Брендер, — невже ви через це втікаєте?

— Ні, — відповіла Дженні, відчуваючи чомусь, що вона невдячна, — але мені пора. Вдома будуть турбуватись.

— А ви не сердитесь на мене?

— Ні, — сказала вона, трохи кокетуючи, чого раніше ніколи не бувало.

Вона відчувала свою владу над ним, і це було таке нове, таке дивне, що вони обоє чомусь зніяковіли.

— Як би там не було, ви тепер моя, — сказав сенатор встаючи. — Віднині я дбатиму про вас.

Дженні було приємно це чути. «Йому впору робити чудеса, — подумала вона, — він справжній чарівник». Вона оглянулася, і від думки, що перед нею відкривається таке нове, дивне життя, у неї запаморочилась голова з радості. Не те, щоб вона цілком зрозуміла, що він хотів сказати. Мабуть, він буде добрий і великодушний, даруватиме їй чудові речі. Зрозуміло, вона була щаслива. Вона взяла пакунок з білизною, по яку прийшла, не помічаючи й не відчуваючи безглуздості свого становища, — а для нього це було гірким докором.

«Вона не повинна розносити білизну», подумав він. Ніжність і співчуття налинули на нього гарячою хвилею. Він взяв її обличчя в долоні, на цей раз як добрий покровитель.

— Нічого, дівчинко, — сказав він. — Вам не доведеться вічно робити це. Я щось придумаю.

Після цього їхні стосунки стали ще простішими й дружнішими. Коли Дженні прийшла наступного разу, сенатор, не замислюючись, запропонував їй сісти на поручень його крісла і почав докладно розпитувати, як живуть її рідні, чого хоче й про що мріє вона сама. Він

помітив, що на деякі питання вона відповідає невиразно, особливо — про батькову роботу. Йй соромно було признатись, що батько ходить по домах і пиляє дрова. Побоюючись, що тут криється щось серйозніше, Брендер вирішив найближчими ж днями піти й дізнатися, в чім справа.

Так він і зробив першого ж вільного ранку. Це було за три дні до того, як у конгресі почалась напружена боротьба, що закінчилась його поразкою. В ці дні, що лишилися, однаково вже не можна було вжити ніяких заходів. Отже, Брендер взяв тростину і пішов до будинку Герхардтів; через півгодини він уже рішуче стукав у їхні двері.

Йому відчинила м-с Герхардт.

— Здрастуйте! — весело сказав він їй, помітивши її збентеження, додав: — Чи можна ввійти?

Побачивши незвичайного гостя, добра жінка зовсім розгубилась. Вона потихеньку витерла руки старим латаним фартухом і, нарешті, відповіла:

— Так, так, прошу, заходьте!

Забувши зачинити двері, м-с Герхардт квапливо провела сенатора до кімнати і, присунувши стілець, запросила його сісти.

Брендер пошкодував, що так збентежив її.

— Не турбуйтеся, місіс Герхардт, — сказав він. — Я просто проходив мимо і вирішив заглянути до вас. Як здоров'я вашого чоловіка?

— Дякую, він здоровий, — відповіла жінка. — Він пішов на роботу.

— Отже, він знайшов посаду?

— Так, сер, — відповіла м-с Герхардт; вона, як і Дженні, не наважувалась сказати, що це за робота.

— І діти, сподіваюсь, всі здорові й ходять до школи?

— Так, — відповіла м-с Герхардт.

Вона зняла фартух і зніяковіло бгала його.

— Це добре. А Дженні?

Дженні якраз прасувала білизну; почувши голос гостя, вона покинула праску й дошку і втекла в спочивальню, де тепер квапливо опоряджалась, боячись, що мати не догадається сказати, ніби її немає вдома, і не дасть їй можливості зникнути.

— Вона вдома, — сказала м-с Герхардт, — зараз я покликаю її.

— Навіщо ж ти призналася йому, що я тут? — стиха докорила Дженні.

— А що ж мені було робити?

Вони не наважувались вийти до сенатора, а він тимчасом оглядав кімнату. Йому сумно було бачити, що такі достойні люди живуть у таких злиднях, хотілося б якось допомогти їм.

— Доброго ранку,— сказав він, коли Дженні нерішуче зайшла нарешті до кімнати.— Як ви поживаєте?

Дженні підійшла до нього і, червоніючи, простягла руку. Його відвідини так схвилювали її, що вона ледве була спроможна вимовити слово.

— Вирішив зайти й подивитись, як ви живете,— сказав сенатор.— Будинок непоганий. Скільки у вас кімнат?

— П'ять,— відповіла Дженні.— Ви пробачте, у нас безладдя. Ми сьогодні зранку прасували, через те все шкереберть.

— Розумію,— м'яко сказав Брендер.— Невже ви думаєте, що я цього не зрозумію, Дженні? Не треба мене соромитись.

Він говорив так само спокійно й дружньо, як завжди, коли вона була у нього, і це допомогло Дженні опанувати себе.

— Нехай вас не турбує, якщо я ще колись загляну до вас. Я відвідуватиму вас, я хочу побачити вашого батька.

— Он як,— сказала Дженні.— А його немає вдома.

Але поки вони розмовляли, Герхардт зі своєю пилкою та козлами з'явився біля хвіртки. Брендер побачив його і зразу ж пізнав по спільних з дочкою рисах.

— А от і ваш батько, якщо не помиляюсь,— сказав він.

— Хіба? — відгукнулася Дженні, виглядаючи у вікно.

Герхардт, заглиблений в свої думки, пройшов мимо вікна, не підводячи очей. Він поставив козла біля стіни, почепив пилку на цвяшок і зайшов у дім.

— Мати! — покликав він по-німецькому, а потім, не побачивши дружини, підійшов до дверей і заглянув у ідальню.

Брендер встав і простягнув йому руку. Сутулуватий, жилавий німець підійшов і потиснув її, допитливо поглядаючи на незнайомого.

— Це мій батько, містер Брендер,— сказала Дженні;

почуття приязні до сенатора допомогло їй перебороти соромливість.— Батьку, це містер Брендер, той самий, що живе в готелі.

— Як прізвище? — перепитав Герхардт, повертаючись від одного до другого.

— Брендер,— сказав сенатор.

— А, так! — Герхардт говорив з помітним німецьким акцентом.— Після хвороби я погано чую. Дружина мені розповідала про вас.

— Я вирішив зайти познайомитись з вами,— сказав сенатор.— У вас, я бачу, велика сім'я.

— Так,— сказав батько родини; він згадав, що на ньому пошарпаний робочий костюм, і йому захотілося швидше зникнути.— Шестеро дітей, і всі ще не влаштовані. Ось вона — старша дочка.

До кімнати увійшла дружина, і Герхардт поспішив скористатися з цієї нагоди:

— Ви вже пробачте, але я піду. Поламав пилку, довелося покинути роботу.

— Прошу,— люб'язно сказав Брендер, відразу зрозумівши те, про що завжди недоговорювала Дженні. Він, либонь, вважав би за краще, коли б у неї вистачило мужності нічого не приховувати.

— Так от, місіс Герхардт,— сказав він, коли та сіла, напружено витягнувшись на стільці,— я хотів би, щоб ви надалі не вважали мене чужою людиною, і хотів би, щоб ви докладно розповідали мені про свої справи. Дженні не завжди це робить.

Дженні мовчки посміхнулась. Місіс Герхардт неспокійно стискувала руки.

— Добре,— боязко, з подякою відповіла вона.

Вони поговорили ще трохи, і сенатор встав.

— Перекажіть вашому чоловікові, нехай заїде в понеділок до мене в готель. Я дещо зроблю, щоб допомогти йому.

— Дякую вам,— зніяковіло промовила м-с Герхардт.

— А зараз мені час,— додав Брендер.— То не забудьте сказати чоловікові, щоб він прийшов.

— О, звичайно, він прийде!

Брендер одягнув рукавичку на ліву руку і простягнув праву Дженні.

— Ось найкращий ваш скарб, місіс Герхардт,— сказав він.— І я маю намір відібрати його у вас.

— Ну вже й не знаю, як я без неї обійдусь,— відповіла мати.

— Отже, бувайте здорові,— сказав сенатор, потискуючи руку м-с Герхардт і прямуючи до дверей.

Він кивнув на прощання і вийшов, а з півдюжини сусідів, що бачили, як він заходив до будинку, проводжали його з-за віконниць і завісок цікавими поглядами.

«Хто б то міг бути?» — це питання цікавило всіх.

— Подивись, що він дав мені,— сказала дочці простодушна мати, як тільки за гостем зачинилися двері.

Це був папірець у десять доларів. Прощаючись, Брендер непомітно вклав його в руку м-с Герхардт.

Розділ V

Обставини склалися так, що Дженні відчувала себе багато в чому зобов'язаною сенаторові і, цілком природно, високо цінила все, що він робив для неї і її родини. Сенатор дав їй батькові листа до місцевого фабриканта, й той прийняв Герхардта на роботу. Це було, розуміється, не бозна-що — просто посада нічного сторожа, але все ж таки Герхардт знову працював, і його вдячність не знала меж. Яка добра людина цей сенатор, яка чула,— таких більше немає в світі!

Не лишилася забутою і м-с Герхардт. Одного разу Брендер послав їй сукню, іншим разом — шаль. Всі ці благодіяння робились частково з бажання допомогти, частково для власної втіхи, але м-с Герхардт захоплено пояснювала їх виключно добрим серцем сенатора.

А Дженні... Брендер всіма засобами намагався завоювати її довір'я, і, нарешті, її відношення до нього стало настільки складним, що в ньому дуже й дуже нелегко було розібратись. А ця юна, недосвідчена дівчина була надто наївна й легковажна, щоб хоч на одну мить замислитися над тим, що можуть сказати люди. Від того знаменного й щасливого дня, коли Брендер зумів перемогти її природну неоміливість і з такою ніжністю поцілував у щоку, для них настала нова пора. Дженні відчувала в ньому друга — і чим простішим і невимушенішим він ставав, залюбки звільнюючись від звичайної стриманості й манірності, тим краще вона його розуміла. Вони від душі сміялися й розмовляли, і його щиро втішав цей поворот до ясного світу молодості й щастя. .

Все ж іноді його турбувала думка, якої він не міг позбутися: адже діє він не так, як належить, не сьогодні-завтра люди помітять, що в стосунках з цією дочкою пралі він переходить межі дозволеного. Та й для очей старшої покоївки, либонь, не залишилося непоміченим, що Дженні, коли приходила по білизну або приносила її, то майже завжди затримувалась у нього в номері на п'ятнадцять-двадцять хвилин, а то й на годину. Брендер розумів, що це може дійти до вух інших службовців готелю, чутки поширяться по всьому місту, і з цього нічого доброго не вийде,— але такі міркування не примусили його поводитись інакше. Він або ж заспокоював себе думкою, що не робить нічого поганого для Дженні, або говорив собі, що не може відмовитись від єдиної своєї втіхи. По правді кажучи, хіба він не бажає Дженні добра?

Замислюючись над цим, Брендер кожного разу вирішував, що не може відмовитись від Дженні. Моральне задоволення, яке він відчув би, навряд чи вартє того болю, який неминуче принесе йому така самопожертва. Йому лишилося не так уже довго жити. Прикро було б померти, не одержавши того, чого так бажаєш.

Якось увечері він міцно обійняв Дженні, другого разу посадив її собі на коліна й почав розповідати про своє життя у Вашингтоні. Тепер він ніколи не відпускав її без ласки або поцілунку, але все це були лише невиразні, несміливі спроби. Він не хотів надто тривожити її.

А Дженні в простоті душі мала від усього цього насолоду. В її житті з'явилося стільки нового, незвичайного. Вона була наївною, недосвідченою дівчиною, здатною на глибокі почуття; вона ще нічого не знала про кохання, але була вже досить доросла для того, щоб втішатись увагою видатної людини, яка удостоїла її своєї дружби.

Якось увечері, стоячи поруч з його кріслом, вона провела рукою по його волоссю, відкинула його з чола, потім, знічев'я, вийняла у нього з кишені годинник. Її мила простодушність викликала в сенатора захоплення.

— А вам хотілося б мати годинник? — запитав він.

— Ще б пак,— зітхнувши, сказала Дженні.

Другого дня він зайшов до ювелірної крамниці і купив золотий годинничок з елегантними фігурними стрілками.

— Дженні,— сказав він, коли вона прийшла наступного разу,— я хочу вам щось показати. Подивіться-но, котра година на моєму годиннику.

Дженні вийняла годинник з кишені його жилетки і широко розплющила очі.

— Це не ваш годинник! — здивовано скрикнула вона.

— Ні,— відповів він, милуючись з її здивування, -- це ваш.

— Мій! — скрикнула Дженні.— Мій! Яка розкіш!

— Він вам подобається? — запитав Брендер.

Його дуже зворушила і втішила її радість. Обличчя в неї аж сяло, очі блищали.

— Це ваш годинник,— сказав він.— Носіть, та тільки не загубіть.

— Який ви добрий! — сказала Дженні.

— Ні,— заперечив він і, обійнявши її за стан, замислився над тим, яку ж він може дістати нагороду. Потім він повільно пригорнув Дженні до себе, і тоді вона обхопила руками його шию і вдячно притулилась щокоч до його щоки. Ніщо не могло дати йому більшої радості. Багато років мріяв він відчутти щось подібне.

Дальший розвиток цієї ідилії на деякий час перервали жорстокі бої за місце в конгресі. Під натиском супротивників сенатору Брендеру довелося боротися не на життя, а на смерть. З величезним здивуванням він довідався, що могутня залізнична компанія, яка завжди прихильно ставилась до нього, потай енергійно підтримує суперника, який і без того був небезпечним для нього. Брендер був вражений цією зрадою, його опановував то похмурий відчай, то напад люті. Хоч він і вдавав, що легко сприймає удари долі, вони боляче поранили його. Він так давно вже не зазнавав поразки... дуже давно.

У ці дні Дженні вперше дізналася, що таке мінливість чоловічого характеру. Два тижні вона зовсім не бачила Брендера, а потім, якось увечері, після вкрай невтішної розмови з місцевим лідером своєї партії, він зустрів її більше, ніж холодно. Коли вона постукала, він прочинив двері і сказав майже грубо:

— Я не можу сьогодні думати про білизну. Приходьте завтра.

Дженні пішла, здивована й засмучена таким прийомом. Вона не знала, що й думати. За одну мить він знову опинився на недосяжній височині, чужий і далекий, і

Його вже не можна було потурбувати. Безперечно, він може позбавити її своєї дружньої уваги, якщо йому так заманулось. Але чому...

Через день або два він трохи розкаявся. Але не встиг полагодити справу. Білизна було взято й повернуто йому цілком офіційно, і він, поринувши з головою в свої справи, ні про що не згадував аж до того часу, поки не зазнав образливої поразки: супротивник дістав на два голоси більше. Брендер був зовсім засмучений і пригнічений такими наслідками. Що йому тепер лишалося робити?

У такому стані застала його Дженні, від якої аж пашило веселістю, надією, радістю життя. Дійшовши до відчаю від важких думок, Брендер заговорив з нею спочатку просто для того, щоб розважитися; але непомітно його туга розвіялась, і незабаром він спіймав себе на тому, що посміхається.

— Ой, Дженні,— сказав він їй, як дитині,— ваше щастя, що ви молода. Це найкраще, найдорожче в житті.

— Правда?

— Авжеж, тільки ви цього ще не розумієте. Це завжди починаєш розуміти надто пізно.

«Я люблю цю дівчину,— сказав він сам собі тієї ночі.— Я хотів би ніколи з нею не розлучатися».

Але доля готувала йому ще один удар. У готелі почали вже говорити, що Дженні, м'яко висловлюючись, поводить дивно. Дочка пралі ніколи не убережеться від недобррозичливих зауважень, якщо в її одязі помітять щось невідповідне до її становища. У Дженні побачили золотий годинник. Старша покоївка повідомила про це матір.

— Я вирішила поговорити з вами,— сказала вона.— Вам не слід посилати до нього дочку по білизну, бо вже почалися пересуди.

М-с Герхардт так розгубилася й засмутилася, що не могла вимовити й слова. Дженні нічого не говорила їй, але вона навіть зараз не вірила, що тут є привід для серйозної розмови. Те, що сенатор подарував Дженні годинник, розчулило її й викликало захоплення. Їй і на думку не спадало, що доброму імені її дочки загрожує через це якась небезпека.

Вона повернулася додому дуже засмучена й розповіла Дженні про все, що сталося. Але та й гадки не мала, що в її поведінці є щось негарне. Вона дивиться на це

зовсім інакше. Та вона не розповідала докладно про свої зустрічі з сенатором.

— Який жах, що почалися такі пересуди! — сказала мати. — І ти справді довго залишаєшся у нього в кімнаті?

— Не знаю, — відповіла Дженні, яку совість примушувала хоч частково визнати істину, — можливо.

— Але він ніколи не говорив тобі чогось недоброго?

— Ні, — відповіла дочка, не підозрюючи навіть, що в її стосунках з Брендером може бути щось погане.

Якби мати ще де про що розпитала Дженні, вона дізналася б більше, але заради власного душевного спокою вона була рада якнайшвидше припинити розмову. На добру людину завжди намагаються звести наклеп, це вона знала. Дженні була трохи нерозсудлива. Люди завжди не від того, щоб розпустити плітки. Життя таке важке, і хіба могла бідна дівчина робити інакше, ніж робила Дженні? І м-с Герхардт розплакалася, думаючи про це.

Кінець кінцем вона вирішила сама ходити до сенатора по білизну.

І от, у наступний понеділок вона постукала до нього. Брендер, який думав побачити Дженні, був здивований і розчарований.

— А що трапилось із Дженні? — спитав він.

М-с Герхардт сподівалась, що він не помітить зміни чи принаймні нічого не скаже, і тепер не знала, що відповісти. Вона подивилась на нього наївно й безпорадно і сказала:

— Дженні не могла сьогодні прийти.

— Але вона не хвора?

— Ні.

— Радий це чути, — сказав він покірливо. — А як ви себе почуваете?

М-с Герхардт відповіла на його люб'язні запитання і попрощалася. Коли ж вона вийшла, він замислився, питаючи себе, що могло трапитись. Йому й самому було дивно, що його цікавлять такі речі.

Але в суботу, коли знову мати принесла білизну, він відчув, що тут щось не гаразд.

— У чім справа, місіс Герхардт? — запитав він. — З вашою дочкою щось трапилось?

— Ні, сер, — відповіла вона, надто засмучена для того, щоб говорити неправду.

— Чому ж вона більше не приносить білизну?

— Я... я...— м-с Герхардт заїкалася від хвилювання.— Вона... про неї почали недобре говорити...— з великим зусиллям сказала вона нарешті.

— Хто почав говорити? — серйозно запитав Брендер.

— Та тутешні, у готелі.

— Хто «тутешні»? — в його голосі зазвучало роздратування.

— Старша покоївка.

— Ах, старша покоївка! — вигукнув він. — І що ж вона каже?

Мати переказала йому свою розмову з старшою покоївкою.

— Он як! — сказав він у нестямі.— Вона наслідують-ся втручатись у мої справи? Хотів би я знати, чому люди не можуть дивитися за собою й дати мені спокій. Знайомство зі мною нічим не загрожує вашій дочці, місіс Герхардт. Я не зроблю їй нічого прикрого. Сором і ганьба,— додав він з обуренням,— що дівчина не може прийти до мене в готель без того, щоб її не почали в чомусь підозрювати. Я ще з'ясую, в чім тут річ.

— Тільки ви не думайте, я тут ні при чому,— про-бачливим тоном сказала м-с Герхардт.— Я знаю, ви любите Дженні й не бажаєте їй зла. Ви стільки зробили для неї й для всіх нас, містер Брендер, і мені соромно, що я не пускаю її до вас.

— Нічого, місіс Герхардт,— сказав він спокійно.— Ви добре зробили. Я вас аж ніяк не засуджую. Але мене обурює, що по готелю ходять такі плітки. Побачимо, хто тут винний.

М-с Герхардт зблідла від хвилювання. Вона боялася, що образила людину, яка так багато зробила для них. Коли б тільки сказати йому, пояснити все, щоб він не думав, ніби це вона поширює плітки. Вона так боялася скандалу.

— Я хотіла зробити якнайкраще,— сказала вона нарешті.

— Ви маєте рацію,— відповів він.— Я дуже люблю Дженні. Мені завжди приємно, коли вона приходить. Я бажаю їй добра, але, може, краще, щоб вона не приходила, принаймні найближчого часу.

Того вечора сенатор знову сидів у своєму кріслі й думав про те, що сталося. Виявляється, Дженні для ньо-

го набагато дорожча, ніж він думав раніше. Тепер, коли в нього не було більше надії бачити її в себе, він почав розуміти, як багато важили для нього її короткі відвідини. Він докладно зважив усе, зразу зрозумів, що пліток у готелі не уникнути, і прийшов до висновку, що справді поставив дівчину в дуже незручне становище.

«Мабуть, мені треба було б припинити цю історію,— думав він.— Я поведився надто нерозумно».

Прийшовши до такого висновку, Брендер вирушив до Вашингтона, де й жив, поки не закінчився строк його сенаторських повноважень. Потім повернувся до Колумбуса й почав чекати, що президент з дружньої прихильності доручить йому який-небудь відповідальний пост за кордоном. Але він не міг забути Дженні. Чим довше він перебував далеко від неї, тим більше прагнув її побачити. Влаштувавшись знову на старому місці, Брендер одного чудового ранку взяв ціпок і пішов добре знайомим шляхом. Дійшовши до будинку Герхардтів, він вирішив зайти, постукав у двері й був зустрінутий здивованими й шанобливими посмішками м-с Герхардт і її дочки. Він невиразно пояснив, що був у від'їзді, і згадав про прання, начебто він заради цього й прийшов. Потім, коли йому пощастило лишитися на кілька хвилин на самоті з Дженні, він сміливо перейшов до діла.

— Хочете покататися зі мною завтра увечері? — запитав він.

— Хочу,— відповіла Дженні, для якої така розвага була нова й приваблива.

Брендер з посмішкою поплескав її по щоці, радіючи, як хлопчисько, що знову бачить її. Здавалося, вона кращає з кожним днем. У білосніжному фартусі, з туго заплетеними навкруг голови косами, вона була така приваблива, що важко було не замилюватися нею.

Брендер почекав, поки повернеться м-с Герхардт, і встав — йому більше нічого було залишатися.

— Завтра ввечері я збираюся з вашою дочкою на прогулянку,— сказав він.— Хочу поговорити з нею про її майбутнє.

— Ну, що ж,— сказала мати.

Вона не бачила в цьому нічого недоречного. Вони попрощались, багато разів посміхнувшись і потиснувши одно одному руки.

— Золоте серце в цієї людини,— зауважила м-с Гер-

хардт.— І як мило він завжди говорить про тебе, правда? Він може допомогти тобі здобути освіту. Ти повинна дуже пишатися з цього.

— Я й пишаюсь,— щиро призналася Дженні.

— Не знаю, чи варто говорити про це батькові,— сказала м-с Герхардт.— Він не любить, коли ти виходиш з дому вечорами.

Нарешті вони вирішили нічого не говорити батьку. Він, мабуть, не зрозуміє.

Дженні була вже готова, коли Брендер другого дня зайшов за нею. При кволому світлі маленької лампи він побачив, що вона причепурилась заради цього випадку — на ній було її найкраще вбрання. Блідолілова ситцева сукня з вузькими, обшитими мереживом манжетами і досить високим комірчиком, ідеально накрахмалена й випрасувана, підкреслювала її бездоганну постать. На ній не було ні рукавичок, ні якихсь дрібничок, чи хоч би пристойного жакета, але із смаком викладене волосся прикрашало її гарненьку голівку більше, аніж якийсь модний капелюшок, і кілька вільних завитків увінчували її легким ореолом. Коли Брендер порадив їй одягнути жакет, вона на мить завагалася, потім вийшла до другої кімнати і повернулася з простою сірою вовняною пелериною матері.

Аж тоді Брендер догадався, що в неї взагалі немає жакета, і з болем подумав, що вона збиралася обійтися без нього.

«Вона змерзла б увечері,— подумав він,— і, звичайно, не стала б скаржитись».

Він подивився на Дженні й замислено похитав головою. Потім вони рушили в дорогу, і Брендер одразу забув про все, крім одного — що Дженні поруч. Вона говорила про те і се вільно, з напівдитячим захопленням, яке здавалося йому чарівним.

— Послухайте, Дженні,— сказав він, побачивши, що вона замилювалася м'якими обрисами дерев, ледь-ледь позолочених невиразним сяйвом місяця, що сходив.— Ви незвичайна дівчина. Я певен, що коли б ви хоч трохи повчилися, то писали б вірші.

— Ви думаєте, я б зуміла? — наївно запитала Дженні.

— Думаю, дівчинко? — сказав він, беручи її за руку.— Думаю? Ні, я переконаний. Ви наймиліша мрійниця в світі. Звичайно ж, ви можете бути поетом. Ви живете

поезією. Ви — сама поезія, дорога моя. І не так уже важливо, чи вмієте ви писати вірші, чи ні.

Ніщо не могло б розчулити її так, як ця похвала. Він завжди говорить такі милі речі. Здається, ніхто ніколи й наполовину не любив і не цинив її так, як він. І він такий добрий! Всі це кажуть. Навіть батько.

Вони їхали все далі. Потім, немовби щось згадавши, Брендер раптом сказав:

— Цікаво, котра година. Мабуть, нам час повертатися. У вас годинник з собою?

Дженні здригнулася: годинник — вона так боялася, щоб він не заговорив про годинник! Вона весь час ждала цього від тієї хвилини, коли він повернувся.

За час його відсутності в родині стало зовсім скрутно з грошима, і Дженні довелося закласти годинник. Одяг Марти так зносився, що дівчина не могла більше ходити до школи. І от, після довгих міркувань, вирішено було відмовитися від годинника.

Басс відніс годинник до сусіди-лихваря і, після довгого торгу, заклав його за десять доларів. М-с Герхардт витратила ці гроші на дітей і зітхнула з полегшенням. Вигляд Марти став далеко пристойніший. Звичайно, Дженні була цим задоволена.

Але тепер, коли сенатор заговорив про свій подарунок, їй здалося, що настала година розплати. Вона вся тремтіла, і Брендер помітив її розгубленість.

— Що з вами, Дженні? — сказав він ласкаво. — Чому ви так здригнулися?

— Нічого, — відповіла вона.

— У вас немає годинника?

Дженні не наважувалась признатись, а збрехати їй здавалося неможливим. Настало незручне мовчання, потім Дженні сказала:

— Ні, сер.

У голосі її бриніли сльози.

Брендер зразу запідозрив істину, став наполягати, і вона у всьому призналася.

— Не треба засмучуватися, дорога, — сказав він. — Ви — найкраща дівчина в світі. Я викуплю ваш годинник. А надалі, коли вам щось буде треба, неодмінно приходьте до мене. Чуєте? Неодмінно. Обіцяйте це мені. Якщо мене не буде в місті, напишіть мені. Я більше ніколи не упушу вас з очей. У вас завжди буде моя

адреса. Дайте мені тільки знати, і я допоможу вам.
Чуєте?

— Так,— сказала Дженні.

— Ви мені це обіцяєте, правда?

— Так,— відповіла вона.

Хвилину обоє мовчали.

— Дженні,— сказав, нарешті, сенатор; під впливом цього весняного чудового вечора його почуття прорвалося наверх,— я переконався, що не можу жити без вас. Чи ви б погодились більше не розлучатися зі мною?

Дженні дивилася вбік, не зовсім розуміючи, що він хоче сказати.

— Не знаю,— невиразно відповіла вона.

— Так от, подумайте про це,— м'яко сказав Брендер.— Я кажу серйозно. Хотіли б ви стати моєю дружиною і поїхати на кілька років учитися?

— Поїхати і вступити до школи?

— Так, після того, як ми одружимося.

— Мабуть, так...— відповіла Дженні.

Вона подумала про матір. Можливо, цим вона допомогла б рідним.

Брендер повернувся до неї, намагаючись розглядіти вираз її обличчя. Було досить видно. На сході над вершинами дерев піднімався місяць, і безліч зірок вже зблідло в його сяйві.

— Невже я вам зовсім байдужий, Дженні? — запитав він.

— Ні!

— Але ж ви більше ніколи не приходите до мене по білизну,— гірко поскаржився він.

Це її розчулило.

— Я не винна,— відповіла вона.— Що ж я можу зробити. Мама вважає, що так буде краще.

— Вона має рацію,— погодився Брендер.— Не засмучуйтесь. Я просто пожартував. Але ви б охоче прийшли, коли б могли, правда?

— Так,— щиро відповіла вона.

Він взяв її руку і потиснув так ласкаво, що його слова вдвоє розчулили Дженні. Вона рвучко обійняла його.

— Ви такий добрий,— сказала вона з ніжністю дочки.

— Дженні, дівчинко моя,— з глибоким почуттям промовив Брендер,— я на все готовий заради вас.

Розділ VI

Батько бідолашної родини Уільям Герхардт, з походження саксонець, був людиною незвичайною. Ще юнаком, маючи вісімнадцять років, він обурився несправедливим законом про загальну воєнну повинність і втік до Парижа. А звідти він перебрався до Америки, цієї країни обітованої.

Прибувши сюди, він спочатку подався з Нью-Йорка до Філадельфії, а потім і далі на захід; деякий час він працював на різних гутах у Пенсільванії. В одному мальовничому селі цього нового світу він знайшов подругу життя, про яку завжди мріяв. Це була скромна молода американка, німкеня родом, і з нею він переїхав до Йангстауна, а потім до Колумбуса, увесь час ідучи слідом за гутним фабрикантом на ім'я Хеммонд, чії справи то процвітали, то приходили до занепаду.

Герхардт був людиною чесною, і йому приємно було, що люди цінують те, що він не вміє кривити душею.

— Уільям,— не раз говорив йому хазяїн,— я хочу, щоб ти в мене працював, бо можу на тебе звіритись.

І ця похвала була для Герхардта дорожчою від злата.

Його чесність, як і релігійні переконання, була закладена в ньому з дитинства, увійшла в плоть і кров. Герхардт ніколи над цим не замислювався. Його батько і дід були добропорядними німецькими ремісниками, які ніколи нікого ані на копійку не скривдили, і що уперту чесність він цілком перейняв.

Він був справжній лютеранець — акуратне відвідування церкви й додержання всіх домашніх обрядів зміцнило за багато років його погляди і вірування. В домі його батька слово священика було законом, і Герхардт успадкував переконання, що лютеранська церква бездоганна і її вчення про загробне життя непогрішиме й незаперечне. Дружина його, яка формально додержувалась вчення меннонітів, охоче прийняла віросповідання чоловіка. Отже, його родина була цілком богобоязливою. Куди б не переїжджали Герхардти, вони найперше вступали до парафій місцевої лютеранської церкви, і священик ставав бажаним гостем у їхньому домі.

М-р Вундт, пастир лютеран міста Колумбуса, був щирим і ревним християнином, і до того ж — сліпим,

нетерпимим фанатиком. Він вважав, що коли члени його парафії танцюють, грають у карти чи відвідують театр, то ризикують спасінням своєї душі, і, не вагаючись, на всю силу своїх легенів проголошував, що ті, хто не виконує його приписів, попадуть просто в пекло. Пити, навіть помірно—гріх. Курити... ну, він сам курив. Невинність до шлюбу, а далі додержання його святості суворо обов'язкові для кожного християнина. Немає рятунку, говорив він, тій дівчині, що не зуміє зберегти своєї чистоти, як і батькам, котрі допустять, щоб їх дочка согрішила. Вони будуть покарані пеклом. Неухильно ідіть стежкою добродітності, щоб уникнути вічної кари, бо гнів праведного господа неминуче настає грішника.

Герхардт, його дружина і Дженні беззастережно приймали вчення своєї церкви в тлумаченні м-ра Вундта. Але Дженні по суті погоджувалась зі всім цим просто формально. Релігія поки що не мала на неї рішучого впливу. Приємно знати, що існує рай, лякає думка, що існує пекло. Юнаки й дівчата повинні добре поводитись і слухатися батьків. В усьому іншому релігійні поняття Дженні були досить невиразні.

Герхардт-батько був переконаний, що кожне слово, промовлене з кафедри його церкви, — незаперечна істина. Потойбічне життя здавалося йому чимсь цілком реальним.

А роки минали, життя ставало все більш незрозумілим і неясним, і Герхардт відчайдушно чіплявся за релігійні догми, що давали відповідь на всі питання. О, коли б він міг тільки бути таким чесним і стійким, щоб господь не мав жодних підстав відмовитись від нього! Він тремтів не тільки за себе, але й за дружину та дітей. Адже настане день, коли йому доведеться відповідати за них. Чи не приведе їх усіх до загибелі його квоість і невміння навчити їх законам одвічного життя? Він малював у своїй уяві муки пекла й запитував себе, що жде його і всіх його близьких в останню годину.

Зрозуміло, що така глибока релігійність робила його суворим у відношенні до дітей. Він скося поглядав на розваги молоді і на її слабості. Коли б його батьківська воля, Дженні ніколи б не пізнала кохання. Коли б вона й познайомилась десь у місті з молодими людьми і вони б почали упадати біля неї, батько б не пустив їх на поріг. Він забув, що й сам колись був молодим, і тепер дбав

тільки про спасіння душі своєї дочки. Отже, сенатор був зовсім новим явищем у її житті.

Коли Брендер вперше почав брати участь у справах родини, всі уявлення татуся Герхардта про те, що добре й що зле, виявились хисткими. Він не знав, з якою міркою підійти до такої людини. Брендер не був звичайним жавалером, який намагався залицятися до його гарненької дочки. Втручання сенатора в життя Герхардтів було таким своєрідним і в той же час таким пристойним, що він почав відігравати в ньому важливу роль раніше, ніж хто-небудь встиг опам'ятатись. Сам Герхардт — і той був заведений в оману; він не ждав з такого джерела нічого, крім пошани й користі для себе й своєї родини, а тому зовсім спокійно приймав турботи сенатора та його послуги. А втім, дружина не говорила йому про численні подарунки, одержані від Брендера і до і після того чудового різдва.

Але одного разу вранці, коли Герхардт повертався додому після нічної роботи, до нього підійшов його сусід Отто Уівер.

— Герхардт,— сказав він,— я хочу поговорити з тобою. Я тобі друг і хочу розповісти, що чув. Бачиш от, сусіди багато паякають про того чоловіка, який ходить до твоєї дочки.

— До моєї дочки? — повторив Герхардт, вкрай приголомшений і вражений цим раптовим нападом.— Про кого ти говориш? Я не знаю жодного чоловіка, який ходить до моєї дочки.

— Ні? — запитав Уівер, здивований не менше від свого співбесідника.— Немолода людина, напівсива. Іноді ходить з ціпком. Хіба ти його не знаєш?

Герхардт із спантеличеним виглядом рився в пам'яті.

— Кажуть, він раніше був сенатором,— невпевнено він далі Уівер.— Достеменно не знаю.

— А, це сенатор Брендер,— з деяким полегшенням сказав Герхардт.— Так. Він іноді заходить. Правда. Ну, то що ж з цього?

— Та нічого,— відповів сусід,— тільки от люди паякають. Він уже немолодий, адже знаєш. Твоя дочка іноді ходила з ним гуляти. А люди це бачили, і тепер пішов поголос. От я й подумав, що, може, тобі слід знати про це.

Ці жахливі слова вразили Герхардта до глибини душі.

Вже певно люди не марно говорять про такі речі. Дженні і її мати серйозно завинили. Все ж він, не вагаючись, виступив на захист дочки.

— Це друг нашої родини,— зніяковіло сказав він.— Марно люди говорять про те, чого не знають. Моя дочка нічого поганого не зробила.

— Ну, звісно. Тут нічого поганого немає,— сказав Уівер.— Сусіди часто базікають попустому. Але ми з тобою старі друзі, і я подумав, що, може, тобі слід знати...

Ще якусь хвилину Герхардт стояв непорушно, трохи розкривши рота; дивна безпорадність охопила його. Як страшно, коли люди стають тобі ворогами. Як багато важить, коли їхні думки й прихильність на твоєму боці. Він, Герхардт, так і намагався жити, додержуючи всіх усталених звичаїв. Чому б людям не задовольнитися цим і не чіпати його?

— Дякую, що ти мені сказав,— пробурмотів він, прямуючи до дому.— Я подумаю про це. Бувай здоровий.

Він використав першу ж зручну нагоду, щоб розпитати дружину.

— Чого це сенатор Брендер ходить до Дженні? — запитав він німецькою мовою.— Сусіди вже почали плести плітки.

— Тут немає нічого поганого,— відповіла м-с Герхардт також німецькою мовою. Запитання явно застало її зненацька.— Він приходив тільки двічі чи тричі.

— Але ж ти не говорила мені про це,— відказав чоловік, обурений тим, що вона терпіла поведінку дочки й покривала її.

— Ні, не говорила,— відповіла м-с Герхардт, вкрай зніяковівши.— Він заходив тільки разів зо два.

— Тільки! — вигукнув Герхардт, за чисто німецькою звичкою підвищуючи голос.— Тільки! Всі сусіди вже говорять про це. Куди це годиться, скажи, будь ласка?

— Він заходив тільки разів зо два,— безпорадно повторила м-с Герхардт.

— От зараз підходить до мене на вулиці Уівер,— говорив далі Герхардт,— і каже, що всі сусіди патякають про чоловіка, з яким гуляє моя дочка. А я нічого не знаю. Стою, мов той дурень, і не знаю, що сказати. Куди це годиться? Що він про мене подумає?

— Нічого тут такого немає,— сказала жінка.— Дженні

разів зо два ходила з ним погуляти. Він сам заходив сюди, до нас у дім. Що ж тут такого, про що говорити? Невже дівчині вже й розважитися не можна?

— Але ж він уже немолодий,— заперечив Герхардт, повторюючи слова Уівера.— Чоловік відомий, посідає певне становище. Заради чого він ходить до такої дівчини, як Дженні?

— Не знаю,— захищалася м-с Герхардт.— Він приходять до нас у дім. Я про нього не знаю нічого поганого. Хіба я можу йому сказати, щоб він не приходив?

Тут Герхардт замовк. Він знав сенатора з найкращого боку. Справді, що тут страшного?

— Сусіди завжди раді почесати язика. Їм більше ні про що говорити, от вони й плетуть плітку про Дженні. Ти сам знаєш, вона хороша дівчина. Навіщо вони говорять такі речі? — очі доброї матері наповнились сльозами.

— Все це так, — пробурмотів Герхардт, — але йому нічого ходити сюди й водити таку молоденьку дівчину на прогулянки. Це не годиться, якщо навіть у нього й немає на думці нічого поганого.

У цю хвилину увійшла Дженні. Вона чула голоси батьків з кімнатки, яка правила за спальню їй і сестрі, але їй гадки не мала, як багато важить для неї ця розмова. Коли вона увійшла, мати повернулася до неї спиною й схилилася над столом, на якому готувала печиво, намагаючись сховати від дочки почервонілі очі.

— Що трапилось? — запитала Дженні, трохи збентежена напруженою мовчанкою батьків.

— Нічого, — рішуче відповів батько.

Мати навіть не обернулася, але сама її непорушність була промовиста. Дженні підійшла до неї і зразу ж побачила, що вона плакала.

— Що трапилось? — здивовано повторила дівчина, дивлячись на батька.

Герхардт промовчав, відкрите обличчя дочки знищило його страхи.

— Що трапилось? — м'яко наполягала Дженні, звертаючись до матері.

— Ой, це все сусіди, — з зітханням відповіла м-с Герхардт.— Вони завжди патякають про те, чого не знають.

— Знову про мене? — запитала Дженні, злегка зашарівшись.

— От бачите, — зауважив Герхардт у просторінь, — вона сама знає, в чім справа. То чому ж ви мені не говорили, що він тут буває? Всі сусіди балакають, а я й досі нічого не знав. Що це таке, спитати вас?

— Ой, чи не однаково! — вигукнула Дженні, охоплена жалем до матері.

— Однаково? — крикнув Герхардт, все ще німецькою мовою, хоч Дженні відповідала йому англійською. — Це однаково, що люди зупиняють мене на вулиці і розповідають про це? Посоромилася б говорити такі речі. Я завжди був доброї думки про цього чоловіка, але тепер, через те, що ви мені нічого про нього не говорили, а між сусідами пішли пересуди, я вже не знаю, що й думати. Невже я повинен від сусідів дізнаватися, що робиться в моєму домі?

Мати й дочка мовчали. Дженні вже почала думати, що вони й справді зробили серйозну помилку.

— Я зовсім не робила нічого такого, що треба приховувати, — сказала вона. — Просто одного разу він вив мене кататися, от і все.

— Так, але ти мені про це не розповідала, — відповів батько.

— Я знаю, що ти не любиш, коли я ввечері йду з дому, тому й не розказала. А приховувати тут нічого.

— Він не повинен був нікуди возити тебе ввечері, — зауважив Герхардт, однаково турбуючись про те, що скажуть люди. — Чого йому від тебе треба? Навіщо він сюди ходить? Він надто старий. У такої молоденької дівчини не може бути з ним нічого спільного.

— Йому нічого й не треба, він тільки хоче допомогти мені, — пробурмотіла Дженні. — Він хоче одружитися зі мною.

— Одружитися? Ха! Чому ж він не скаже про це мені? — вигукнув Герхардт. — Я сам розберуся в цій справі. Я не хочу, щоб він улещував мою дочку і щоб усі сусіди про це базікали. І потім, він надто старий. Я йому так і скажу. Він не повинен ганьбити доброго ім'я дівчини. І нехай більше сюди не з'являється.

Погроза Герхардта вкрай налякала Дженні і її матір. Невже він запропонує Брендерові більше не з'являтися до них? До чого це призведе? В якому становищі вони будуть перед Брендером?

А Брендер, звичайно, знову прийшов, коли Герхардт

був на роботі, й вони тремтіли, щоб батько не почув про це. Через кілька днів сенатор зайшов за Дженні, і вони пішли погуляти. Ні вона, ні мати нічого не сказали Герхардту. Але їм не вдалося довго приховувати це.

— Дженні знову гуляла з цим чоловіком? — запитав він другого дня в дружини.

— Він заходив вчора, — невизначено відповіла вона.

— А вона йому сказала, щоб він більше не приходив?

— Не знаю. Не думаю.

— Гаразд, я сам подбаю про те, щоб припинити все це, — відрізав Герхардт. — Я з ним поговорю. Нехай тільки з'явиться ще раз.

І він тричі відпрошувався вечорами з роботи і кожного разу ретельно стежив за будинком, перевіряючи, чи не приймають там гостей. На четвертий вечір Брендер з'явився і, викликавши надзвичайно схвильовану Дженні, пішов з нею гуляти. Вона боялася батька, боялася якої-небудь негарної сцени, але не знала, що зробити.

Герхардт у цей час наближався до будинку і бачив, як вона вийшла. Цього було досить.

— Де Дженні? — звернувся він до дружини.

— Кудись вийшла, — відповіла та.

— Я знаю, куди, — сказав Герхардт. — Я бачив. Ну, нехай тільки вони повернуться. Я з ним поговорю.

Він спокійно сів і почав читати німецьку газету, спідлоба поглядаючи на дружину; нарешті грюкнула хвіртка і відчинилися сінешні двері. Тоді він встав.

— Де ти була? — крикнув він німецькою мовою.

Брендеру, який ніяк не ждав подібної сцени, стало і прикро й незручно. Дженні вкрай знітилась. У кухні в нестерпній тривозі чекала її мати.

— Я виходила погуляти, — ніяково відповіла дівчина.

— А хіба я не говорив тобі, щоб ти більше не виходила вечорами? — сказав Герхардт, не звертаючи найменшої уваги на Брендера.

Дженні зашарілась, не маючи сили вимовити жодного слова.

— У чім справа? — поважно промовив Брендер. — Чому ви так з нею розмовляєте?

— Вона не повинна виходити з дому, коли стемніє, — грубо відповів Герхардт. — Я їй це вже кілька разів говорив. Та й вам більше нічого сюди ходити.

— А чому? — запитав сенатор після недовгої паузи,

старанно добираючи слів.— От дивно. Що поганого зробила ваша дочка?

— Що вона зробила? — крикнув Герхардт; хвилювання його зростало з кожною хвилиною, і він все невиразніше вимовляв англійські слова.— Нічого їй бігати вулицями проти ночі, коли треба сидіти вдома. Я не хочу, щоб моя дочка виходила ввечері з дому з чоловіком, який їй у батьки годиться. Чого ви від неї хочете? Вона ще дитина.

— Чого я хочу? — сказав сенатор, намагаючись гідно вийти з цього становища.— Та це ж зрозуміло, я хочу розмовляти з нею. Вона досить доросла для того, щоб мені було з нею цікаво. Я хочу одружитися з нею, якщо вона згодна.

— А я хочу, щоб ви пішли звідси й більше не приходили,— відповів Герхардт, втрачаючи всяку здатність розмовляти логічно і впадаючи у звичайнісінький батьківський деспотизм.— Я більше не хочу бачити вас у своєму домі. Мало в мене іншого нещастя, неvistачає ще, щоб у мене забрали дочку і зганьбили її добре ім'я.

— Будьте ласкаві пояснити, що ви хочете цим сказати, — промовив сенатор, випростовуючись на весь зріст.— Мені нічого соромитися своїх вчинків. З вашою дочкою не трапилося з моєї провини нічого поганого. І я хотів би зрозуміти, в чому ви мене обвинувачуєте.

— Я хочу сказати,— Герхардт у збудженні декілька разів повторював одне й те ж: — Я... я хочу сказати, що всі сусіди патякають про те, як ви сюди ходите, і кагаєте мою дочку в колясці, і розгулюєте з нею вечорами, і все це, коли мене немає вдома, от що я хочу сказати. Я хочу сказати, що коли б у вас були чесні наміри, ви не зв'язувалися б з дівчинкою, яка годиться вам у дочки. Люди розкрили мені на вас очі. Ідіть звідси і дайте моїй дочці спокій.

— Люди! — повторив сенатор.— Мені немає діла до цих людей. Я кохаю вашу дочку й приходжу до неї через те, що кохаю її. Я маю намір одружитися з нею, а якщо вашим сусідам хочеться патякати, нехай патякають. Це ще не означає, що ви можете ображати мене, навіть не дізнавшись про мої наміри.

Налякана цією раптовою сваркою, Дженні відступила назад до дверей, що вели в їдальню; мати підійшла до неї.

— Батько повернувся, коли вас не було,— сказала вона дочці, задихаючись від хвилювання.— Що нам тепер робити?

І, як роблять всі жінки, вони обнялися й тихо заплакали. А ті двоє і далі сперечалися.

— Ах, он як! — вигукнув Герхардт.— Ви хочете одружитися!

— Так,— відповів сенатор,— саме одружитись. Вашій дочці вісімнадцять років, вона сама може вирішувати свою долю. Ви образили мене й поглумилися над почуттями вашої дочки. Так от, майте на увазі, що на цьому справа не кінчиться. Якщо ви можете закинути мені ще щось, крім того, що патякають ваші сусіди, будьте ласкаві сказати про це.

Сенатор стояв перед Герхардтом, як величне втілення правоти й бездоганності. Він не підвищував голосу, не робив різних рухів, але у виразі його щільно стиснутих уст була рішучість і незламна воля.

— Не хочу я більше з вами розмовляти,— заперечив Герхардт, трохи збитий з пантелику, але не наляканий.— Моя дочка — це моя дочка. І моя справа вирішувати, чи гуляти їй вечорами й чи одружуватися з вами. Знаю я вас, політиків. Коли ми познайомились, я вважав вас за порядну людину, а тепер бачу, як ви поводитесь з моєю дочкою, і знати вас більше не хочу. Ідіть звідси, от і все. Більше мені від вас нічого не треба.

— Дуже шкодую, місіс Герхардт, що мені довелося зайти в такі суперечки у вас в домі,— сказав Брендер, навмисне відвертаючись від розгніваного батька.— Я уяви не мав, що ваш чоловік заперечує проти моїх відвідин. Проте це нічого не змінює. Не засмучуйтесь, справа не така погана, як здається.

Герхардт був вражений його спокоем.

— Я йду,— мовив далі Брендер, знову звертаючись до нього,— але не думайте, що я так це й залишу. Сьогодні ви зробили велику помилку. Сподіваюсь, ви зрозумієте це. На добраніч.

Він злегка вклонився і вийшов.

Герхардт гучно зачинив за ним двері.

— Тепер, сподіваюсь, ми його позбулися,— сказав він.— А тобі я покажу, як тиняться вечорами на вулицях, щоб увесь світ говорив про тебе.

Більше на цю тему не було сказано й слова, але

обличчя і настрої у всіх мешканців дому, в якому панувала в наступні дні гнітюча мовчанка, красномовно виявляли, що вони переживають. Герхардт похмуро замислювався над тим, що своєю роботою він зобов'язаний сенаторові, і вирішив відмовитися від неї. Він об'явив, щоб у його домі більше не прали на сенатора, і, коли б він не був певен, що роботу в готелі м-с Герхардт знайшла сама, він заборонив би їй це. У всякому разі, ні до чого доброго ця робота не привела. Коли б не пішла дружина до готелю, не було б і пліток.

А сенатор був дуже засмучений цим прикрим випадком. Обивательські плітки завжди неприємні, але стати героєм таких пліток людині з його становищем і зовсім не випадало. Брендер не знав, що зробити, і, поки він намагався прийти до якогось висновку, минуло кілька днів. Потім його викликали до Вашингтона, і він поїхав, так і не побачившись з Дженні.

Тимчасом Герхардти по-старому перебивалися, як могли. Звичайно, вони дуже бідували, але Герхардт готовий був мужньо терпіти злидні, аби тільки честь залишалася з ним. Одначе бакалійникові треба було платити не менше, ніж раніше. Одяг у дітей невблаганно зношувався. Довелося додержувати найсуворішої економії й припинити сплату старих боргів, з якими Герхардт намагався покінчити.

Потім прийшов день, коли треба було сплатити річні проценти по закладній, а ще пізніше два бакалійники, зустрівши Герхардта на вулиці, запитали, коли він поверне їм борг. Він, не вагаючись, пояснив їм становище з своїм гаманцем і з одвертою ширістю сказав, що буде намагатися з усіх сил і зробить все можливе. Та все ж під ударами долі він занепав духом. Під час роботи він молився, щоб небеса змилоstellилися над ним, а вдень, коли треба було б виспатися й відпочити, ходив по місту, намагаючись підшукати вигіднішу службу,— принагідно брався за кожну випадкову роботу. Зокрема, він наймався косити газони.

М-с Герхардт благала його не вбивати себе надмірною працею, але він відповідав, що інакше не можна.

— Ніколи мені відпочивати, коли люди зупиняють мене на вулиці й просять поквитатися з боргами.

Становище родини було жахливе.

На довершення всього Себастьян потрапив до в'язниці.

Спричинилися до цього старі хитрощі з крадіжкою вугілля, на якій його кінець кінцем спіймали. Якось увечері він заліз на платформу, щоб скинути Дженні й дітям трохи вугілля, і агент залізничної поліції спіймав його на гарячому. За останні два роки на залізниці не припинялося розкрадання вугілля, але, поки крали по троху, адміністрація дивилася на це крізь пальці. Але, коли клієнти відправників вантажів поскаржилися, що состави, які йдуть з вугільних басейнів Пенсільванії до Клівленда, Цінциннаті, Чікаго й інших міст, втрачають у дорозі тисячі фунтів вугілля, справа була передана до рук сищиків. Не тільки діти Герхардтів намагалися пожитися на залізниці. Багато мешканців Колумбуса систематично займались цим, але трапилось так, що спіймали саме Себастьяна й він мусив відбувати кару на страх всього міста.

— Ану, злізай,— сказав сищик, раптово з'являючись з темряви.

Дженні і діти покидали відра й кошики і щосили побігли геть. Першою думкою Себастьяна також було зскочити на землю й тікати, але сищик схопив його за полу пальта.

— Стоп!— крикнув він.— Саме ти мені й потрібен.

— Пустити!— розлючено відповів Себастьян, що був аж ніяк не з полохливих. Він був сповнений відваги й рішучості і добре розумів усю небезпеку свого становища.

— Пустити, кажуть тобі,— повторив він і так рвонувся, що мало не звалив сищика.

— Ну-ну, злізай,— сказав той і, щоб довести свою владу, злісно смикнув Себастьяна.

Себастьян стрибнув і так ударив супротивника, що той аж похитнувся. Зав'язалася боротьба, але в цю хвилину робітник, що проходив повз них, допоміг сищикові. Удвох вони поволокли Басса на станцію й передали залізничній поліції. Пальто його було розідране, обличчя й руки подряпані, око підбите. У такому вигляді Себастьяна замкнули до ранку.

Діти прибігли додому, ще не знаючи, що трапилось із старшим братом, і нічого до ладу не могли розповісти, але коли пробило дев'яту годину, потім десяту, одинадцятую, а Себастьян все не повертався, м-с Герхардт мало не збожеволіла від тривоги. Син інколи приходив додому і о дванадцятій, і о першій, але мати відчувала, що цього

вечора з ним трапилось щось жахливе. Коли пробило півна першу, а Себастьян так і не з'явився, вона розплакалась.

— Треба піти попередити батька,— сказала вона.— Мабуть, Себастьян потрапив до в'язниці.

Дженні визвлася піти. Джордж уже міцно спав, але його розбудили, щоб він провів її.

— Що таке? — здивовано вигукнув Герхардт, побачивши дітей.

— Басс досі не повернувся додому,— пояснила Дженні й потім розповіла, як невдало вони цього вечора ходили по вугілля.

Герхардт зразу ж залишив роботу, вийшов з дітьми й рушив до в'язниці. Він догадувався, що трапилось, і серце його стискувалося.

— Тільки цього бракувало! — неспокійно повторював він, незграбно витираючи долонею спітніле чоло.

В участку черговий сержант коротко повідомив його, що Басс заарештований.

— Себастьян Герхардт? — перепитав він, заглядаючи в списки.— Так, є такий. Крав вугілля і вчинив опір поліцейському. Це ваш син?

— Ach Gott! — сказав Герхардт.— О господи! — повторював він, у відчаї ламаючи руки.

— Хочете його бачити? — запитав сержант.

— Так, так, — відповів батько.

— Проведи його, Фред, — звернувся сержант до старого вартового.— Нехай побачить хлопця.

Коли Герхардт, стоячи в сусідній кімнаті, побачив скуйовдженого і побитого Себастьяна, що входив, сили зрадили його, і він заплакав. Він не міг вимовити ані слова.

— Не плач, тату,— хоробро сказав Себастьян.— Я нічого не міг зробити. Ну, не біда. Ранком мене випустять.

Герхардт увесь тремтів, причавлений горем.

— Не плач,— говорив далі Себастьян, всіляко сам намагаючись стримати сльози.— Зі мною нічого не трапиться. Яка рація плакати.

— Я знаю, знаю,— гірко сказав батько,— та не можу стриматися. Це все моя провина, адже я дозволяв тобі робити це.

— Ні, ні,— заперечив Себастьян,— ти тут ні при чому. А мама знає?

— Так, знає, Дженні та Джордж тільки що прийшли до мене й сказали. Я тільки-но дізнався...

І він знову заплакав.

— Ну, не треба так засмучуватися,— сказав Себастьян; в цю хвилину в ньому пробудилося все найкраще, що було властиве його вдачі.— Все уладнається. Повертайся на роботу і не сумуй. Все уладнається.

— Чому в тебе око підбите?— запитав батько, дивлячись на нього почервонілими від сліз очима.

— А це в мене вийшла невеличка сугічка з хлопцем, який мене спіймав,— хоробро відповів юнак, намагаючись посміхатися.— Я думав, що зумію втекти.

— Дарма це ти зробив, Себастьян,— сказав Герхардт.— Це може дуже пошкодити тобі. Коли будуть розбирати твою справу?

— Сказали, що вранці,— відповів Басс.— О дев'ятій годині.

Герхардт побув ще трохи з сином; вони поговорили про те, чи не можна родичам взяти Басса на поруки, про штраф і про грізну небезпеку ув'язнення, але так ні до чого й не прийшли. Нарешті Басс умовив батька піти, але прощання викликало новий вибух відчаю; Герхардта вивели з кімнати приголомшеного, пригніченого горем.

«Кепська справа,— все думаючи про батька, сказав сам собі Басс, коли його вели назад до камери.— І що ж це буде з мамою...»

— Ех, шкода, що я не збив того типа першим ударом,— сказав він.— І який же я дурень, що не втік.

Розділ VII

Герхардт був у відчаї; він не знав нікого, хто міг би йому допомогти між другою годиною ночі і дев'ятою ранку. Він зайшов додому порадитись з дружиною, а потім повернувся на свій пост. Що робити? Він пригадав тільки одну людину, яка могла б і, мабуть, погодилася б чим-небудь допомогти,— скляного фабриканта Хеммонда; але того в цей час не було в місті. А втім, Герхардт цього не знав.

Близько дев'ятої години він попрямував до суду сам,— вирішено було, що іншим членам родини не слід там бути. М-с Герхардт негайно про все дізнається: він зразу ж повернеться і все їй розповість.

У суді Себастьянові довелося довго ждати, бо перед ним на лаві підсудних сиділо ще кілька чоловік. Нарешті його викликали і підштовхнули до бар'єра.

— Крав вугілля, ваше благородіє, і вчинив опір під час арешту,— пояснив поліцейський, який його заарештував.

Суддя уважно подивився на Себастьяна; подряпане й побите обличчя хлопця справило на нього неприємне враження.

— Отже, молодий чоловіче,— почав він,— що ви можете сказати на свою користь? Звідки у вас такий синяк під оком?

Себастьян подивився на суддю, але нічого не відповів.

— Це я затримав його,— сказав сищик.— Я застав його на платформі, яка належить нашій компанії. Він намагався вирватись, а коли я став його затримувати, він накинувся на мене. Ось цей чоловік — свідок,— додав він, показуючи на робітника, що допоміг йому затримати Себастьяна.

— Це він вас ударив? — запитав суддя, помітивши, що в сищика набрякло підборіддя.

— Так, сер,— відповів сищик, задоволений тим, що помста буде звершена.

— З вашого дозволу,— сказав Герхардт, ступивши вперед,— це мій син. Його послали по вугілля. Він...

— Ми не заперечуємо, нехай збирають вугілля на коляях,— обірвав сищик.— Але він скидав вугілля з платформи своїм спільникам, їх там було чоловік шість.

— Хіба ви не можете заробити стільки, щоб не красти вугілля з платформи? — запитав суддя; але раніше ніж батько чи син встигнули відповісти, він додав:— Чим ви займаєтесь?

— Працюю на ремонті вагонів,— сказав Себастьян.

— А ви? — звернувся суддя до Герхардта.

— Я нічний сторож на мебльовій фабриці Міллера.

— Хм,— процідив суддя, почувуючи, що Себастьян тримається однаково уперто й задириливо.— Так от, з цього молодого чоловіка можна зняти обвинувачення в крадіжці вугілля, але він, як помітно, надто охоче вдається до кулаків. У Колумбусі і без того бійок більше, ніж досить. Десять доларів.

— З вашого дозволу...— почав Герхардт, але судовий пристав відштовхнув його.

— Я не бажаю більше нічого слухати,— сказав суддя. — Ото ще вперта людина. Хто там далі?

Герхардт пробрався до сина, присоромлений і все ж задоволений, що справа не скінчилася гірше. Гроші він уже як-небудь дістане, думалося йому. Син співчутливо подивився на батька, коли той підійшов.

— Все гаразд,— спробував заспокоїти його Басс.— Тільки він не дав мені слова сказати.

— Добре, що він не присудив більше,— заклопотано промовив батько.— Тепер подбаємо про гроші.

Потім він пішов додому й розповів стурбованій дружині й дітям про вирок. М-с Герхардт зблідла, але все ж відчула полегшення: адже десять доларів як-небудь можна добути. Дженні слухала, трохи відкривши рота і дивлячись на батька великими очима. Вся ця історія була для неї жорстоким ударом. Бідний Басс! Він завжди був такий веселий і добродушний. Просто жах, що він потрапив до в'язниці.

Герхардт поспішив до чудового особняка Хеммонда, але фабриканта не було в місті. Тоді він подумав про адвоката на ім'я Дженкінс, з яким був трохи знайомий, і пішов до нього в контору, та не застав і його. Було ще кілька знайомих бакалійників і торговців вугіллям, але він заборгував їм. Пастор Вундт, можливо, дав би йому гроші, та Герхардту було б надто боляче признатися в тому, що трапилось, такий достойній людині. Він спробував звернутися до двох-трьох знайомих, але ті, здивовані його раптовим і дивним проханням, ввічливо відмовили. О четвертій годині він повернувся додому, стомлений і змучений.

— Не знаю, що й робити,— сказав він безнадійним тоном.— Просто сам ради собі не дам.

Дженні подумала про Брендера, але хоч становище було дуже важке, вона не наважилась піти просити в нього допомоги: вона надто добре пам'ятала батькову заборону й страшну образу, якої він завдав сенаторові. Її годинник був удруге закладений, а іншого способу дістати гроші вона не знала.

Родинна нарада тривала до половини одинадцятої, і все ж придумати нічого не вдалося. М-с Герхардт, дивлячись на підлогу, упертим одноманітним рухом стискувала руки. Її чоловік неухважно проводив долонею по своєму рудуватому з сивиною волоссю.

— Все марно,— сказав він нарешті.— Я нічого не можу придумати.

— Іди спати, Дженні,— дбайливо сказала мати.— І інших поклади. Нема чого вам тут сидіти. Може, я щось придумаю. А ви всі йдіть спати.

Дженні пішла до себе в кімнату, але їй було не до снання. Незабаром після сварки батька з сенатором вона прочитала в газеті, що Брендер поїхав до Вашингтона. Про його повернення не сповіщали. І все ж, можливо, він уже приїхав. Вона замислено зупинилась перед невеликим вузьким дзеркалом, яке стояло на убогому столику. Вероніка, що спала з нею в одній кімнаті, вже лягла. Нарешті рішення Дженні зміцніло. Вона піде до сенатора Брендера. Якщо тільки він у місті, він визволить Басса. Чому б їй не піти — адже він кохає її. Він стільки разів просив її одружитися з ним. Чому б не піти і не попросити в нього допомоги?

Вона ще трохи повагалася, потім, почувши рівне дихання Вероніки, одягнула жакет і капелюшок і безшумно відкрила двері, щоб подивитися, чи немає кого в їдальні.

В домі не було чути ані звуку, тільки на кухні неспокійно похитувався у кріслі Герхардт. Ніде не світилося — горіла тільки маленька лампочка в її кімнаті, та під дверима кухні видно було жовтувату смужку. Дженні прикрутила й погасила свою лампу, потім тихенько пролизнула до надвірних дверей, розчинила їх і вийшла в ніч.

На небі сяяв півмісяць, і повітря було наповнене невиразним диханням новонародженого життя, бо знову наближалася весна. Дженні квапливо йшла темними вулицями — дугові ліхтарі ще не були винайдені — і завмирала від страху; на яке безумство вона наважилась! Як прийме її сенатор? Що він подумає? Вона зупинилась і застигла, охоплена сумнівами; потім згадала Басса, який замкнутий був на ніч у тюремній камері, і знову поспішила.

Готель «Колумбус-Хауз» побудований був так, що жінка легко могла пройти через окремих хід для дам до будь-якого поверху і в будь-яку годину ночі. Не можна сказати, щоб у цьому готелі не існували внутрішні правила, але, як і в багатьох інших готелях у той час, нагляд за виконанням правил не завжди був десь суворий. Хто

хотів, міг увійти, через чорний хід потрапити до вестибюля, і тут його помітив би клерк. Крім цього, ніхто особливо не стежив за тим, хто входить чи виходить.

Коли Дженні підійшла до готелю, навкруги було темно, горіло тільки кволе світло в під'їзді. До номера сенатора треба було пройти кілька кроків по коридору другого поверху. Дженні побігла вгору; вона була бліда від хвилювання, але більше ніщо не виказувало бурі, що буяла в її душі. Підійшовши до знайомих дверей, вона зупинилась: вона і боялася, що не застане Брендера, й тремтіла від думки, що він може бути тут. У скляному віконечку над дверима видно було світло, і, зібравши всю свою мужність, Дженні постукала. За дверима почувся кашель і рух.

Здивуванню Брендера, коли він відчинив двері, не було меж.

— Та це Дженні!— вигукнув він.— От чудесно! А я думав про вас. Заходьте, заходьте...

Він палко обійняв її.

— Я збирався відвідати вас. Я весь час думав, як би мені полагодити справу. І ось ви прийшли. Але що трапилось?

Він відступив на крок і подивився на засмучене обличчя Дженні. У її красі йому ввижалася свіжість тільки що зрізаних лілей, ще вологих від роси.

Безкінечна ніжність хвилиною прилила до його серця

— У мене до вас прохання,— з зусиллям вимовила вона нарешті.— Мій брат у в'язниці. Нам треба внести за нього десять доларів, і я не знала, куди ще піти.

— Бідна моя дівчинко!— сказав він, гріючи її закладі руки.— Куди ж вам ще йти? Адже я говорив вам, щоб ви завжди звертались до мене! Хіба ви не знаєте, Дженні, що я все зроблю для вас?

— Знаю,— задихнувшись, ледве вимовила вона.

— Так от, ні про що більше не турбуйтеся. Але коли ж доля перестане, нарешті, завдавати вам ударів, бідолашна моя? Як ваш брат потрапив до в'язниці?

— Його спіймали, коли він скидав вугілля з платформи,— відповіла Дженні.

— А!— відгукнувся Брендер з щирим співчуттям.

Цього юнака заарештували й засудили до штрафу за те, на що по суті штовхнуло його саме життя. І ця дівчина прийшла до нього вночі благати про десять доларів,

які були їй так потрібні; і для неї це величезна сума, для нього — ніщо.

— За брата не уболюйте. Я все полагоджу,—швидко сказав він.— Через півгодини він буде вільний. Посидьте тут і спочивайте, поки я не повернусь.

Він показав їй на крісло біля великої лампи й швидко вийшов з кімнати.

Брендер знав шерифа, який відав окружною в'язницею. Знав він і суддю, що наклав на Себастьяна штраф. Потрібні були якісь п'ять хвилин, щоб написати судд'я прохання про відміну кари, яка б могла зіпсувати юнакові майбутнє, і відіслати записку з посильним до нього на квартиру. Ще десять хвилин потрібні були для того, щоб самому піти до в'язниці й умовити свого друга шерифа зараз же випустити Себастьяна.

— Ось гроші,— сказав Брендер.— Якщо штраф буде скасований, ви повернете їх мені. А тепер відпустіть його.

Шериф охоче погодився. Він зразу ж пішов униз, щоб самому простежити, як виконаний його наказ, і здивований Басс опинився на волі. Його не удостоїли навіть ніякими поясненнями.

— Все гаразд,— сказав тюремник.— Ти вільний. Біжи додому й гляди, не попадайся більше на такій справі.

Розгублений Басс пішов додому, а колишній сенатор повернувся до себе в готель, намагаючись вирішити, як бути далі. Становище складне. Очевидно, Дженні звернулася до нього без відома батька. Це була її остання надія. І тепер вона жде у нього в номері.

У житті кожної людини бувають критичні хвилини, коли вона хитається між суворим додержанням обов'язку й справедливості і спокусою щастя, якого, здається, можна б досягнути,— треба лише діяти не так, як належить. І межа між тим, що належить робити й чого робити не можна, далеко не завжди виразна. Брендер розумів, що навіть одружитися з Дженні буде нелегко через безглузду впертість її батька. Ще одна перешкода— громадська думка. Припустимо, він одружиться із Дженні — що скажуть люди? Вона — багато обдарована натура, здатна гостро відчувати, це він знав. У ній є щось поетичне, якась душевна тонкість, неприступна розумінню юрби. Він і сам не зовсім розумів, що це таке, але вгадував у дівчині багатий внутрішній світ,— а це захопило б будь-кого на місці Брендера, хоч розум

Дженні був ще нерозвинений і їй неvistачало життєвого досвіду. «Незвичайна дівчина», думав Брендер, знову уявляючи її перед собою.

Обмірковуючи, що робити далі, він повернувся до себе. Увійшовши до кімнати, він знову був вражений красою дівчини і її непереборною привабливістю. У сяйві лампи, що була затінена абажуром, вона здавалася йому якимсь невідомим світові чудом.

— Ну от,— сказав він, намагаючись здаватися спокійним.— Я поклопотався про вашого брата. Він вільний.

Дженні встала.

Вона ахнула, сплеснувши руками, потім ступила до Брендера.

Очі в неї наповнилися сльозами подяки.

Він побачив ці сльози і підійшов до неї зовсім близько.

— Ради бога, не плачте, Дженні,— сказав він.— Ви ангел! Ви втілення доброти! Подумати тільки, ви принесли стільки жертв і ось тепер плачете!

Він пригорнув її до себе, і тут притаманна обережність зрадила його. Він почував одно: збувається те, про що він так мріяв. От нарешті, після стількох невдач, доля дарує йому те, чого він найбільше жадав,—кохання, кохану жінку. Він обняв її і цілував знову й знову.

Англійський письменник Джефріс сказав, що довершена дівчина з'являється раз у півтораєста років. «Цей дорогоцінний скарб створюють усі чари землі й повітря. І південний вітер, що віє півтора століття над нивами пшениці; і пахощі високих трав, що коливаються над важкими медяними голівками конюшини й над грайливими квітами вероники, приховують в'юрка — перетинають шлях бджолі; і живопліт з кущів троянд, і молода жимолость, і лазурові волошки в золотавій ниві, і тінь зелених ялин. Уся принада лукавих струмків, на берегах яких тягнуться до сонця півники; вся непереможна краса дрімучих лісів; всі далекі пагорби, від яких повіває диханням кмину й волі,— все це повторюється знову й знову сотні років.

Дика м'ята, дзвіночки, фіалки; пурпурна весна й золота осінь; сонячне сяйво, зливи й росяні ранки; безсмертні ночі; знову й знову за сто років повторюється весь круг невпинного плину часу. Неписаний літопис, якого нікому й не під силу написати: хто розповідь про

пелюстки троянди, що обсіпались сто років тому? Сотні разів повертаються ластівки до свого гнізда під дахом, сотні разів! Та ось вона з'явилась — і цілий світ жадає її краси, немов квітів, яких уже немає. В очаруванні її сімнадцяти років містяться чари віків. Ось чому у пристрасті, яку вона викликає, таїться печаль».

Якщо ви зрозуміли й оцінили принаду лісових дзвіночків, повторену сотні разів; якщо троянди, музика, рожеві світанки й присмерки коли-небудь змушували дужче забитись ваше серце; якщо вся ця краса скоро минула — і от вона віддана вам у руки, раніше ніж світ зник від вас, — чи відмовитесь ви від неї?

Розділ VIII

Значення зовнішніх і внутрішніх змін, які часом відбуваються в нашому житті, не завжди нам одразу зрозумілі. Ми зворушені, налякані, — а потім неначе повертаємось до колишнього існування, але зміна вже стала, ніколи й ніде ми вже не будемо такими, як були колись. Думаючи про несподівану розв'язку вечірньої зустрічі з сенатором, до якої призвело її бажання визволити брата, Дженні не могла розібратись у своїх почуттях. Вона дуже невиразно уявляла собі, які зміни і в громадському і в фізіологічному значенні можуть потягти за собою її нові взаємовідносини з Брендером. Вона не усвідомлювала ще, яким зворушенням, навіть за найсприятливіших умов, є для звичайної жінки материнство. Вона відчувала здивування, цікавість, непевність, і в той же час була справді щасливою й спокійною. Брендер добрий чоловік; тепер він став їй ближчим, ніж будь-коли. Він любить її. Їхні нові відносини неминуче змінять і її становище в суспільстві. Життя її стане тепер зовсім іншим, вже стало інакшим. Брендер знову й знову запевняв її у своїй вічній любові.

— Кажу тобі, Дженні, ні про що не турбуйся, — повторював він, коли вона йшла від нього. — Пристрасть пододала мене, але я одружуся з тобою. Я загубив голову, але я спокутую це. Іди додому і нікому нічого не кажи. Попередь брата, якщо ще не пізно. Збережи все в таємниці, і я одружуся з тобою і заберу тебе звідси. Я не можу зробити це зараз же. Мені не хочеться робити цього тут. Але я поїду до Вашингтона й викличу тебе.

І ось (він дістав бумажник і вийняв сто доларів — все, що в нього було з собою) візьми це. Завтра я пришлю тобі ще. Ти тепер моя наречена, пам'ятай це. Ти — моя.

Він ніжно обійняв її.

Дженні вийшла в нічну пітьму. Без сумніву, він додержить слова. В думках вона вже жила новим, чарівним життям. Безперечно, він одружиться з нею. Подумати тільки! Вона поїде до Вашингтона, до цього далекого, незнайомого міста. А батько й мати — їм більше не треба буде так багато працювати. А Басс, а Марта... вона сяяла від радості, уявляючи, як багато зможе зробити для них.

Пройшовши квартал, вона уповільнила кроки, і її наздогнав Брендер; він провів Дженні до хвіртки її будинку й зупинився, а вона, обережно оглянувши все навкруги, легко збігла на ганок і потягнула двері. Двері були не замкнуті. Дженні заждала хвилину, щоб показати коханцеві, що все гаразд, і ввійшла. В домі було тихо. Вона пробралася до своєї кімнатки й почувала сонне дихання Вероніки. Потім безшумно пройшла в кімнату, де спали Басс і Джордж. Басс лежав, простягнувшись на ліжку і, здавалося, спав. Але коли вона увійшла, він прошепотів:

— Це ти, Дженні?

— Я.

— Де ти була?

— Послухай,— прошепотіла вона,— ти бачив тата й маму?

— Так.

— Вони знають, що я ходила з дому?

— Мама знає. Вона не дозволила мені питати про тебе. Де ти була?

— Ходила до сенатора Брендера просити за тебе.

— Ага, он воно що. Мені ж не сказали навіть, чому випустили.

— Нікому нічого не говори,— благально сказала Дженні.— Я не хочу, щоб хто-небудь дізнався. Ти ж знаєш, як татусь до нього ставиться.

— Гаразд,— сказав Басс.

Але йому цікаво було, що подумав колишній сенатор, що він зробив і як Дженні з ним говорила. Вона коротко все розповіла, і одразу за дверима почулись кроки матері.

— Дженні,— пошепки покликкала м-с Герхардт.

Дженні вийшла до неї.

— Ой, навіщо ти ходила!

— Я не могла інакше, мамо. Повинна ж я була щось зробити.

— Чому лишалася там так довго?

— Він хотів поговорити зі мною,— невизразно відповіла Дженні.

Мати дивилася на неї повними тривоги, змученими очима.

— Ой, я так боялася, так боялася. Батько пішов був до твоєї кімнати, але я сказала, що ти вже спиш. Він замкнув надвірні двері, але я знову їх відчинила. Коли Басс прийшов, він також хотів тебе бачити, але я уловила його зачекати до ранку.

І вона знову сумно подивилася на дочку.

— Все добре, мамусю,— бадьоро сказала Дженні.— Завтра я тобі про все розповім. А зараз іди спати. Як татусь думає, чому Басса випустили?

— Він не знає. Він думає, може, через те, що Бассу однаково не заплатити штрафу.

Дженні ласкаво обняла мати за плечі.

— Іди спати,— сказала вона.

Вона вже думала й поводитись так, начебто стала на багато років старшою. Вона відчувала, що повинна піклуватися і про себе, і про матір.

Наступні дні Дженні прожила немов уві сні. Вона знову й знову перебирала в пам'яті незвичайні події того вечора. Не так уже важко було розповісти матері, що сенатор знову говорив про одруження, що він хоче одружитися з нею, коли повернеться з Вашингтона, що він дав їй сто доларів і обіцяв дати ще, але зовсім інша справа — те єдине і найважливіше, про що вона не могла примусити себе заговорити. Це було надто святим. Обіцяні гроші він прислав їй другого ж дня з посиленням — чотириста доларів, які він радив покласти на поточний рахунок у банк. Колишній сенатор повідомляв, що він уже на шляху до Вашингтона, але повернеться або викличе її до себе. «Будь мужня,— писав він.— Тебе ждуть кращі дні».

Брендер поїхав, і доля Дженні справді повисла на волонці. Але вона зберегла ще всю наївність і простодушність юності; зовні вона була така, як колись, тільки

якась м'яка замріяність з'явилася в ній. Безперечно, він викличе її до себе. Їй уже ввижались далекі краї, дивне, чудесне життя. У неї є в банку трохи грошей, вона ніколи й не мріяла про таке багатство, тепер вона зможе допомогти матері. Як завжди буває з молодими дівчатами, вона все ще ждала тільки хорошого: інакше, можливо, її скоріше охопили б тривожні передчуття. Вся її істота, її життя, майбутнє — все висіло на волосинці, це могло закінчитись і добре й погано, але для такого недосвідченого створіння зло стає очевидним лише тоді, коли воно вже сталося.

Як можна при такій непевності зберегти душевний спокій — це одно з чудес, розгадка яких у природженій довірливості кожного юного створіння. Не часто буває, щоб дозріла людина зберегла свої юнацькі уявлення. І чудо ж не в тому, що хтось їх зберіг, а в тому, що всі їх гублять. Обійди увесь світ — що залишається в ньому, коли у минуле поринуть ніжність і наївність юності, яка дивиться на все широко розплющеними, здивованими очима? Декілька зелених паростків, що іноді з'являються в пустелі наших буденних інтересів, декілька видінь сонячного літа, що промайнули перед поглядом захололої душі, короткі хвилини дозвілля серед невпинної важкої праці — все це трохи відкриває перед стомленим мандрівником всесвіт, який завжди відкритий перед молодою душею. Ані страху, ані користі, простори полів і осяяні промінням горби; ранок, південь, ніч; зірки, пташині голоси, дзюркотіння води — все це віддане в дарунок душі дитини. Одні називають це поезією, інші черстві душі — марною вигадкою. У дні юності все це було зрозуміло і їм, але чуйність юності зникла — і вони вже неспроможні бачити.

Нові переживання Дженні виявлялися лише в замишленому смутку, який відчувався у всьому, що б вона не робила. Іноді вона дивувалась, що листа від Брендера все немає, але одразу ж пригадувала, що він говорив про кілька тижнів, і тому півтора місяці, що вже пройшли з дня їхньої розлуки, не здавалися такими довгими.

Тимчасом вельмишановний екс-сенатор весело поїхав на побачення з президентом, потім поринув у приємне світське життя — і саме збирався відвідати своїх друзів у Меріленді, але тут легка простуда примусила його просидіти ще кілька днів дома. Він був роздратований, що

саме тепер йому довелося лягти в ліжку, але й уяви не мав, що його хвороба серйозна. Пізніше лікар виявив у нього важку форму черевного тифу, деякий час він був непритомний, а коли прийшов до пам'яті, був дуже кволий. Здавалося, що він одужує, але рівно через півтора місяці після його розлуки з Дженні стався раптовий параліч серця, і все було скінчено. Дженні залишалась у щасливому невіданні, не підозрюючи, що він хворий, і навіть не бачила повідомлення, яке було написано жирним шрифтом про його смерть, поки ввечері Басс не приніс додому газету.

— Дивись-но, Дженні,— голосно сказав він,— Брендер помер!

Він подав їй газету, на першій сторінці якої було надруковано:

СМЕРТЬ КОЛИШНЬОГО СЕНАТОРА БРЕНДЕРА

Раптова кончина славного сина штата Огайо.

Помер від паралічу серця в готелі «Арлінгтон» у Вашингтоні.

Недавно він хворів на тиф і, на думку лікарів, вже почав одужувати, але хвороба виявилася фатальною. Найважливіші віхи його незвичайної кар'єри...

Дженні, безмірно приголомшена, дивилася на ці рядки.

— Помер?! — скрикнула вона.

— Як бачиш, надруковано,— сказав Басс тоном людини, що принесла надзвичайно цікаву новину.— Помер сьогодні о десятій годині ранку.

Розділ ІХ

Ледве стримуючи тремтіння, Дженні взяла газету й вийшла до сусідньої кімнати. Вона стала біля вікна й знову подивилася на ці рядки, вся заціпенівши від невимовного жаху.

«Він помер», от і все, що вона могла зараз зрозуміти, а з сусідньої кімнати до неї долітав голос Басса, який розповідав про подію батькові: «Так, помер», чула вона і знову намагалася уявити собі, що ж це означає для неї. Але свідомість відмовлялася їй служити.

За хвилину до неї підійшла м-с Герхардт. Вона чула слова Басса й бачила, як Дженні вийшла з кімнати, але,

пам'ятаючи сутички з чоловіком через сенатора, побоюлася виявити свої почуття. У неї ніколи не виникало ані найменшої підозри про те, що сталося між дочкою й сенатором, і зараз їй просто хотілося висловити співчуття Дженні в годину загибелі її надій.

— Як це печально, правда? — сказала вона, широко замучена. — Треба ж було, щоб він помер саме тепер, коли хотів стільки зробити для тебе і для всіх нас.

Вона замовкла, чекаючи відповіді, але Дженні немов заніміла.

— Не журись, — говорила м-с Герхардт, — тут уже нічим не допоможеш. Він хотів багато що зробити, але тепер не треба думати про це. Все скінчене, і нічого не можна змінити, ти ж сама розумієш.

Вона знову замовкла, а Дженні лишалася все такою ж німою і нерухомою. Побачивши, що умовляння марні, м-с Герхардт вирішила, що Дженні хоче побути сама, і вийшла з кімнати.

А Дженні все стояла біля вікна, і тепер, коли справжнє значення цієї новини стало доходити до її свідомості, вона почала розуміти, яке безвихідне й непоправне її становище. Вона пішла в спальню, сіла на край ліжка і побачила в маленькому люстерку напроти бліде, спотворене від горя обличчя. Дженні розгублено дивилась — невже це вона? «Доведеться виїхати», подумала вона і з мужністю відчаю почала в думках підшукувати собі притулок.

Тимчасом надійшла година вечері, і заради пристойності вона приєдналася до інших; їй було нелегко поводитись, як завжди. Герхардт помітив, що вона пригнічена, але не підозрював усієї глибини відчаю, що приховувався за цим. А Басс був надто заклопотаний власними справами, щоб звертати увагу на кого б то не було.

У наступні дні Дженні обмірковувала своє тяжке становище і запитувала себе, що робити. Правда, гроші в неї є, але ні друзів, ні досвіду, ні притулку. Вона завжди жила з батьками. Іноді вона відчувала незрозумілий занепад духу, здавалося, що якісь невиразні і безіменні страхи переслідували її. Одного разу вранці вона відчула непереборне бажання розплакатися, і потім це почуття часто охоплювало її у найнезручніші хвилини. М-с Герхардт стала помічати це і одного разу вирішила розпитати дочку.

— Скажи, що з тобою? — ласкаво заговорила вона.— Ти повинна все розповісти своїй матері, Дженні.

Дженні, зовсім не уявляючи, як вона може розповісти правду, нарешті не витримала і, поступившись перед м'яким наполяганням матері, зробила фатальне признання. М-с Герхардт заціпеніла від горя й довго не могла вимовити жодного слова.

— Ох, це все моя провина,— зрештою сказала вона, охоплена каяттям.— Я повинна була зрозуміти. Але ми зробимо все, що зможемо.

Тут вона не витримала й розридалася.

Через короткий час вона знову взялася до прання, яке перервала, і, зігнувшись над коритом, все ще плакала. Сльози котилися по її щоках і капали в мильну піну. Зрідка вона витирала їх фартухом, але вони знову й знову заливали їй очі.

Після перших страшних хвилин прийшло гостре усвідомлення неминучого лиха. Що зробить Герхардт, коли знає правду? Він не раз говорив, що коли яка-небудь з його дочок зробить так, як роблять інші, він вижене її на вулицю. «Ноги її не буде більше в моєму домі!» кричав він.

— Я так боюся батька,— часто говорила в цей час м-с Герхардт дочці.— Що ж він скаже...

— Може, мені краще виїхати,— пропонувала Дженні.

— Ні,— відповідала мати,— поки йому нічого не треба знати. Почекай трохи.

Але в глибині душі вона розуміла, що фатальний день однаково скоро настане.

Одного разу, коли тривожна невідомість стала для неї нестерпною, вона відіслала з дому Дженні й інших дітей, сподіваючись, що, поки вони повернуться, зуміє все розповісти чоловікові. Від самого ранку вона метушилась, з страхом чекаючи зручної хвилини, а після обіду дала чоловікові лягти спати, так і не почавши розмови. Удень вона не пішла на роботу, бо не могла піти, не виконавши свого болючого обов'язку. О четвертій годині Герхардт прокинувся, а вона все ще вагалася, хоч і добре розуміла, що Дженні незабаром повернеться і старанно підготована можливість буде втрачена. Можливо, вона так і не набралася б мужності сказати що-небудь, коли б Герхардт сам не заговорив про Дженні.

— Вона погано виглядає. Схоже, що з нею недобре.

— Ой,— почала м-с Герхардт, з великим напруженням перемагаючи страх і вирішивши неодмінно довести справу до кінця.— Із Дженні біда. Не знаю, що їй робити. Вона...

Герхардт, який у цю хвилину розбирав замок у дверях, щоб його полагодити, підняв голову і підозріло подивився на дружину.

— Що ти хочеш сказати? — запитав він.

М-с Герхардт стала від хвилювання крутити фартух, як мотузок. Вона намагалася зібрати всю свою мужність і пояснити, але не могла вимовити ані слова, закрилася фартухом і заплакала.

Герхардт подивився на неї і встав. Він був трохи схожий на Кальвіна — худе, хворобливо жовте обличчя, неначе померхле від віку й праці просто під небом, у дощ та вітер. Коли він був здивований або гнівався, очі його спалахували. У хвилюванні він раз у раз відкидав волосся з чола й починав ходити то вперед, то назад по кімнаті; зараз він здавався стривоженим, готовим от-от вибухнути.

— Про що ти говориш? — різко запитав він німецькою мовою.— Біда?.. Невже хто-небудь?..— він не договорив і загрозово підняв руку.— Чому ти мовчиш?

— Я ніколи не думала, що з нею може трапитися таке,— заговорила перелякана м-с Герхардт, намагаючись все ж закінчити свою думку.— Вона завжди була хорошою дівчинкою. Ох, — закінчила вона, — подумати тільки, що він загубив Дженні...

— Прокляття! — у пориві люті крикнув Герхардт.— Так я й знав! Брендер! Ха! Ваш благородний джентльмен! Ось до чого призвело те, що ти дозволяла їй бігати вечорами, кататися в колясках, гуляти на вулицях. Так я й знав. Боже правий!

Промовляючи цей трагічний монолог, він почав бігати по тісній кімнаті з кутка в куток, як звір у клітці.

— Загубив! — вигукнув він.— Загубив! Ха! Так він її загубив, он воно що?

Раптом він зупинився, ніби маріонетка, яку смикнули за мотузок. Він стояв перед м-с Герхардт, яка відступила до столу біля стіни й чекала, пополотнівши від страху.

— Але ж він помер! — крикнув він, неначе це вперше спало йому на думку.— Помер!

Він дивився на дружину, стиснувши долонями скроні,

немов боявся, що голова не витримає,— зла іронія події, що сталася, пекла його вогнем.

— Помер! — повторив він, і м-с Герхардт, побоюючись за його розум, відступила ще далі; перекривлена обличчя чоловіка в цю хвилину лякало її більше, ніж причина його відчаю.

— Він хотів одружитися з Дженні,— жалібно сказала вона.— Коли б він не помер, то одружився б з нею.

— Одружився б! — закричав Герхардт, вийшовши із заціпеніння від її голосу.— Одружився б! Знайшла чим втішатися! Одружився б! Негідник! Собака! Щоб його душа вічно горіла в пекельному вогні! Господи, дай... щоб... щоб... ой, коли б тільки я не був християнином...

Він стиснув кулаки, затремтівши від люті.

М-с Герхардт заридала; чоловік одвернувся — він був надто приголомшений, щоб співчувати їй. Він знову став ходити по кухні вперед і назад; підлога тремтіла від його важких кроків. Трохи згодом Герхардт знову підійшов до дружини,— тепер страшна істина постала перед ним у новому світлі.

— Коли це трапилось? — запитав він.

— Не знаю,— відповіла м-с Герхардт, надто налякана, щоб сказати правду.— Я сама тільки цими днями про все дізналася.

— Брешеш! — крикнув він.— Ти завжди покривала її. Це ти винна, що вона дійшла до цього. Коли б ти не заважала мені і все було б по-моєму, нам тепер не довелося б так мучитись.

«До чого дійшло! — говорив він про себе.— До чого дійшло! Мій син потрапляє до в'язниці; моя дочка тиняється вулицями й дає привід до пліток; сусіди говорять мені у вічі, що мої діти поводяться не так, як треба; а тепер цей мерзотник загубив її. Господи, та що ж це скоїлось з моїми дітьми!»

— І за що мені така кара,— бурмотів він, охоплений жалем до самого себе.— Чи я не намагаюсь бути добрим християнином! Щовечора я молюся, щоб господь указав мені шлях істинний, але все марно. Працюю, працюю... Ось вони, мої руки, всі в мозолях. Все життя я намагався бути чесною людиною. І от... от...

Голос його урвався, здавалося, він зараз заплаче. І раптом, у нападі гніву, він накинувся на дружину.

— Це ти у всьому винна! — кричав він.— Тільки ти!

«Коли б ти робила, як я наказував, нічого б не трапилось. Так ні ж, ти не слухала мене. Нехай вона забирається геть! геть! геть!!! Шлюха, ось хто така вона. Тепер їй один шлях — у пекло. І нехай туди й іде. Я вмиваю руки. Досить з мене.

Він повернувся, збираючись іти до своєї крихітної спальні, але, не дійшовши до дверей, зупинився.

— Нехай забирається геть! — ще раз сказав він, шаленіючи.— Їй немає місця в моєму домі. Сьогодні ж! Я більше її на поріг не пушу. Я їй покажу, як мене ганьбити!

— Не жени її сьогодні,— молила м-с Герхардт.— Їй нікуди йти.

— Ні, сьогодні ж! — сказав він, і на його суворому обличчі відбилась непохитна рішучість.— У цю ж хвилину! Нехай шукає собі інший дім. Цей їй був не до смаку. Так от, нехай забирається. Подивимось, як їй буде в чужих.

І він вийшов з кімнати.

О-пів до шостої, коли м-с Герхардт, обливаючись слізьми, почала готувати вечерю, повернулася Дженні. Мати здригнулася, почувши стук дверей: вона знала, що зараз вибухне буря. Батько зустрів Дженні на порозі.

— Геть з очей моїх! — сказав він розлючено.— Щоб духу твого не було в моєму домі! Не попадайся мені більше на очі! Геть!

Дженні стояла перед ним бліда, тремтяча й мовчазна. Діти, що повернулися разом з нею, оточили її, здивовані й налякані. Вероніка й Марта, які ніжно любили сестру, заплакали.

— У чім справа? — запитав Джордж, зовсім приголомшений.

— Нехай забирається,— повторив Герхардт.— Я не бажаю терпіти її в своєму домі. Хоче бути шлюхою — її справа, але нехай забирається звідси. Збирай свої речі,— додав він, глянувши на дочку.

Дженні не промовила й слова, але діти заголосили ще дужче.

— Мовчати! — гримнув Герхардт.— Ідіть до кухні.

Він випроводив їх з кімнати і вийшов сам, навіть не оглянувшись.

Дженні тихо пройшла до себе в кімнатку. Вона збрала свої убогі пожитки й стала із слізьми складати їх

у кошик, який принесла мати. Дівочі дрібнички, яких у неї трохи назбиралося, вона не взяла з собою. Вони потрапили їй на очі, але вона подумала про молодших сестер — і залишила їх на тому ж місці. Марта й Вероніка хотіли допомогти їй скласти речі, але батько не пустив їх.

О шостій годині прийшов додому Басс і, заставши всю сполохану родину на кухні, запитав, у чому справа.

Герхардт похмуро подивився на нього й не відповів.

— У чому справа? — наполягав Басс. — Чого це ви тут сидите?

— Батько вигнав Дженні з дому, — із слізьми прошепотіла м-с Герхардт.

— За що? — запитав Басс, здивовано розкривши очі.

— Я тобі скажу, за що, — відгукнувся німецькою мовою Герхардт. — За те, що вона шлюха, от за що. Дійшла до того, що її загубила людина, яка на тридцять років старша від неї, яка їй у батьки годиться. Нехай тепер виплутується, як знає. І щоб вона зараз же забиралася звідси!

Басс озирнувся; діти широко розкрили очі. Всі, навіть найменші, відчували, що трапилось щось жахливе. Але тільки Басс зрозумів, у чому справа.

— Чого ти гониш її проти ночі? — запитав він. — Зараз не час дівчині бути на вулиці. Хіба не можна почекати до ранку?

— Ні, — сказав Герхардт.

— Даремно це, — закинула мати.

— Нехай іде собі зараз же, — сказав Герхардт, — і щоб я більше про це не чув.

— Куди ж вона піде? — наполягав Басс.

— Не знаю, — безпорадно сказала м-с Герхардт.

Басс ще раз оглянув усіх, але жодного слова не сказав; трохи пізніше мати використала хвилину, коли Герхардт відвернувся, й кивнула йому, показуючи на двері.

«Іди в кімнати!» означав її жест.

Басс вийшов, а тоді і м-с Герхардт наважилась відкласти роботу й піти слідом за сином. Діти посиділи ще трохи в кухні, а потім одно за одним і вони зникли, лишивши батька на самоті. Коли, на його думку, минуло достатньо часу, він також підвівся.

Тимчасом мати квапливо давала Дженні потрібні поради.

Дженні треба оселитися десь у скромних мебльованих кімнатах і повідомити матері свою адресу. Басс одразу не вийде разом з нею, але нехай вона відійде трохи далі й почекає його на вулиці,— він проведе її. Коли батько буде на роботі, мати відвідає її, або ж нехай Дженні прийде додому. Все інше можна відкласти до наступної зустрічі.

Не встигли вони домовитись, як до кімнати ввійшов Герхардт.

— Піде вона чи ні? — різко запитав він.

— Зараз,— відповіла м-с Герхардт, і в голосі її вперше і єдиний раз пролунав виклик.

— Чого поспішати? — сказав Басс.

Але батько так грізно нахмурився, що він не наважувся більше заперечувати.

Увійшла Дженні в своїй єдиній гарній сукні, з кошиком у руках. Очі її дивились злякано, бо вона розуміла, що її жде суворий іспит.

Але вона стала дорослою жінкою. Вона знайшла силу в коханні, підпору — в терпінні і пізнала велику насолоду жертви. Мовчки вона поцілувала матір, сльози котилися по її щоках. Потім вона повернулася й пішла назустріч новому життю, і двері зачинилися за нею.

Розділ X

У світі, куди в такий важкий для неї час викинута була Дженні, доброчесність завжди, з давноминулих часів, марно відстоювала своє право на існування, бо доброчесність — це здібність бажати людям добра й робити їм добро. Доброчесність — це великодушність, що з радістю готова служити всім і кожному, але суспільство не дуже дорожить цією якістю. Оцініть себе дешево — вас зневажатимуть, топтатимуть вас ногами. Цініть себе високо, хоч і не по заслугах — і вас поважатимуть. Суспільство в цілому на диво погано розбирається в людях. Єдиний його критерій — «що скажуть інші». Єдине його мірило — почуття самозбереження. Чи зберіг такий-то своє багатство? Чи зберегла така-то свою чистоту? Як видно, лише поодинокі люди спроможні іноді висловити власні думки.

Дженні й не намагалася високо цінити себе. У неї був вроджений нахил до самопожертви. Зовсім не легко

було б прищепити їй той життєвий егоїзм, який допомагає уберегтися від зла.

У хвилини найвищого напруження найбільш помітно росте людина. Вона відчуває могутній приплив сил і здібностей. Ми ще тремтимо, ще боїмося зробити невірний крок, але ми ростемо. Вибухи натхнення керують нами. Природа нічого не відкидає. Якщо середовище чи суспільство відвертаються від нас, ми все ж залишаємось у співдружбі зі всім сущим. Природа великодушна. Вітер і зірки — твої друзі. Будь тільки добрий і чулий — і ти збагнеш цю велику істину; можливо, вона дійде до тебе не в усталених формулах, але у відчутті радості й спокою, який, кінець кінцем, і становить суть пізнання. У спокої знаходиш мудрість.

Ледве Дженні відійшла від дверей, її наздогнав Басс.

— Дай-но мені кошик,— сказав він їй, побачивши, що вона від хвилювання не може вимовити ані слова, додав: — Я, либонь, знаю, де знайти тобі кімнату.

Він повів її у південну частину міста, де їх ніхто не знав, до однієї старухи, яка нещодавно купила в розстрочку годинник у тій крамниці, де Басс тепер працював. Він знав, що їй потрібні гроші, і тому вона хоче здати кімнату.

— Ваша кімната ще вільна? — запитав він цю жінку.

— Так,— відповіла вона, розглядаючи Дженні.

— Може, ви здасте її моїй сестрі? Ми переїжджаємо до іншого міста, а вона поки що не може їхати.

Старуха погодилась, і незабаром Дженні знайшла тимчасовий притулок.

— Ти не засмучуйся,— сказав Басс, який широко вболівав за сестрою.— Все владнається. І мама сказала, щоб ти не засмучувалась. Приходь завтра додому, коли батько піде на роботу.

Дженні обіцяла прийти; Басс сказав їй ще кілька втішних слів, домовився із старою, що Дженні харчуватиметься в неї, і попрощався.

— Ну от, все гаразд,— сказав він уже на дверях.— Все буде добре. Не засмучуйся. Мені час іти, а вранці я забіжу до тебе.

Він пішов, і неприємні думки не дуже непокоїли його: адже він вважав, що сестра й справді винна. Це було видно з того, як він розпитував її по дорозі, хоч і бачив, що вона сумна й розгублена.

— І чого ти на це пішла? — запитував він.— Ти хоч раз подумала, що робиш?

— Будь ласка, не розпитуй мене зараз, — сказала Дженні і тим самим поклала край його настирливим допитам.

Їй нічим було виправдовуватися й ні на що скаржитись. Якщо хто вже й винен, то тільки вона. Лихо, яке спіткало Басса і яке він накликав на родину, як і самопожертва Дженні, все було забуто.

Лишившись сама в новому, чужому місці, Дженні дала волю своєму горю. Пережите нею зворушення, сором, що її вигнали з рідного дому, були вище її сил, і вона заридала. Правда, від природи вона була терплячою і не любила скаржитись, але раптовий крах усіх надій зломив її. Що ж це за сила, яка може вихором налетіти на людину й розтרוшити її? Чому так раптово вдирається смерть і розбиває вщент усе, що здавалося найсвітлішим і радісним у житті?

Думаючи про минуле, вона згадувала всі подробиці свого довгого знайомства з Брендером і, хоч яке велике було в неї горе, не почувала до нього нічого, крім любові і ніжності. Зрештою, він свідомо не хотів заподіяти їй зло. Він і справді був добрий і великодушний. Це була в повній мірі добра людина, і, думаючи насамперед про нього, а не про себе, вона щиро оплакувала його передчасну смерть.

У таких невітшних роздумах минула ніч, а вранці, йдучи на роботу, забіг Басс і сказав, що мати ввечері жде Дженні. Батька не буде вдома, і вони зможуть про все поговорити. Дженні провела довгий важкий день, але надвечір настрої у неї покращав, і, коли було чверть до восьмої, вона пішла до своїх.

Дома її ждали не дуже радісні вісті. Герхардт все ще охоплений нестямним гнівом. Він вирішив найближчої ж суботи відмовитись від роботи і поїхати до Йангстауна. Тепер у будь-якому місті буде краще, ніж у Колумбусі, тут він ніколи більше не зможе дивитися людям у вічі. З Колумбусом у нього тепер пов'язані нестерпні спогади. Він поїде звідси і, якщо знайде роботу, випише до себе родину,— а це означає, що треба буде попрощатись із власним будиночком. Йому однаково не сплатити по закладній,— на це нічого сподіватись.

Через тиждень Герхардт поїхав, Дженні повернулась

додому, і на деякий час їхнє життя знову пішло своїм плином, але, звичайно, ненадовго.

Басс розумів це. Лихо, що спіткало Дженні, і можливі його наслідки дуже пригнічували його. У Колумбусі залишатись неможливо. До Йангстауна переїжджати не варто. Вже коли їм усім треба кудись їхати, то краще до якогось великого міста. Розмірковуючи над становищем, що утворилося, Басс подумав, що варто було б пошукати щастя в Клівленді, де, як він чув, промисловість бурхливо розвивається. Якщо йому там пощастить, інші зможуть переїхати до нього. І якщо батько працюватиме, як і раніше, в Йангстауні, а вся родина переїде до Клівленда, то Дженні не опиниться на вулиці.

Басс не одразу прийшов до цього висновку, але, нарешті, розповів про свій намір.

— Хочу поїхати до Клівленда,— сказав він якимось увечері матері, коли вона подавала вечерю.

— Чого? — запитала вона, розгублено позираючи на сина. Вона боялась, що Басс може покинути її.

— Думаю, що знайду там роботу,— відповів він.— Нічого нам залишатись у цьому осоружному містечку.

— Не лайся,— з докором сказала мати.

— Залиш-бо! — відмахнувся він.— Тут будь-хто почне лаятись. Нам тут завжди не щастило. Я поїду, і якщо знайду роботу, ви всі переберетесь до мене. Нам буде краще в такому місці, де нас ніхто не знає. А тут нам добра не сподіватись.

М-с Герхардт слухала, і в неї у серці народилася надія, що їм, нарешті, стане хоч трохи легше жити. Коли б тільки Басс зробив отак, як говорить. От і справді поїхав би і знайшов роботу, і допоміг би їй, як повинен допомагати матері здоровий і розумний син! Як було б добре! Їх підхопив стрімливий потік і несе до безодні. Невже ніщо не врятує їх?..

— А ти думаєш, що знайдеш роботу? — жваво запитала вона.

— Повинен знайти,— відповів Басс.— Ще не було такого випадку, щоб я домагався роботи й не одержав її. Деякі хлопці вже поїхали до Клівленда й чудово влаштувались. Міллери, наприклад.

Він засунув руки в кишені і подивився у вікно.

— Як ти думаєш, проживете ви тут, поки я там не влаштуюсь? — спитав він.

— Думаю, що проживемо,— відповіла мати.— Батько зараз працює, і в нас є трохи грошей, які... які...

Вона не наважувалась назвати джерела, соромлячись становища, в якому вони опинились.

— Так, зрозуміло,— похмуро сказав Басс.

— До осені нам нічого не треба платити, а тоді однаково доведеться все залишити,— додала м-с Герхардт.

Вона говорила про закладну на будинок: строк чергового внеску буде у вересні, й заплатити вони, безперечно, не зможуть.

— Якщо нам до того часу пощастить переїхати в інше місто, я думаю, що ми якось проживемо.

— Так я й зроблю,— рішуче сказав Басс.— Поїду.

І от наприкінці місяця він відмовився від посади й наступного ж дня виїхав до Клівленда.

Розділ XI

Дальші події в житті Дженні належать до тих, які наша сучасна мораль найсуворіше засуджує.

Деякі закони матері-природи, великої й мудрої будівничої сили, що творить свою справу в п'яті й тиші, деяким дрібним особам, які також створені нею, видаються надто низькими. Ми огидливо одвертаємось від усього, що пов'язане із зародженням життя, наче одверто цікавитись цим недостойно людини.

Цікаво, що таке почуття виникло в світі, саме існування якого полягає в тому, щоб без кінця-краю, знову й знову народжувати нове життя,— у світі, де вітер, вода, земля й сонячне світло — все служить народженню плоті — народженню людини. Але, незважаючи на те, що не тільки людина, а й уся земля керується інстинктом продовження роду і хоч усе земне з'являється на світ одним і тим самим шляхом, чомусь існує безглузде прагнення запліщувати перед усім цим очі й одвертатися, начебто в самій природі є щось нечисте. «Зачаті у порці і народжені в гріху» — таке протиприродне тлумачення дає ханжа законам природи, і суспільство мовчки схвалює цей справді дивовижний висновок.

Безперечно, такий погляд на речі в самій основі своїй невірний. До повсякденної уяви людини мусило б міцніше увійти те, чому вчить філософія, висновки, до яких доходить біологія: у природі немає якихось низьких про-

цесів, немає протиприродного стану. Випадкове ухилення від устоїв і звичаїв даного суспільства зовсім не обов'язково буває гріхом. Жодного нещасного створіння, яке порушило в силу якогось випадку встановлений людьми порядок, не можна обвинувачувати у тій безмірній низькості, яку неблаганно нав'язують йому погляди світу.

Дженні довелося тепер наочно переконатись, як своєрідно витлумачується те чудо природи, яке, коли б не трапилася смерть Брендера, вважалось б священним і шанувалось би, як одно з вищих проявів життя. Хоч вона й не могла збагнути, чим відрізняється цей такий природний життєвий процес від усіх інших, проте люди, що оточували її, примушували її відчувати, що їй судилося падіння, а стан її — гріх і породжений гріхом. Все це мало не вбило любов, увагу та піклування, яких пізніше люди зажадають від неї по відношенню до її дитини. Ця любов, що дозрівала й була така природна й потрібна, самій їй здавалась мало не злом. Дженні не повели на ешафот, не закинули до в'язниці, як карали таких, як вона, декілька століть тому, але забобони й байдужість тих, що оточували її, заважали їм бачити у її становищі щось інше, крім підлого і зловмисного порушення законів суспільства, а це каралося загальним презирством. Їй залишалось тільки уникати косих поглядів і мовчки переживати велику зміну, що відбувалася в ній. Як не дивно, вона не відчувала зайвих докорів совісті, безплідного жалю. Серце її було чисте, на душі легко й спокійно. Правда, горе її не забулося, але воно втратило колишню гостроту — лишилася тільки тьмяна невпевненість і здивування, від яких іноді очі Дженні заливало слізьми.

Ви чули воркування лісової горлиці серед тиші літнього дня; вам доводилось зупинятись над невідомим джерелом, що струмує й дзюркотить у гушавині, де жодне вухо не може його почути. Під мертвим торішнім листям, під сніговими шатами розкриваються скромні проліски, немов відгукуючись на весняну синяву неба. Так зароджується й нове життя.

Дженні залишилася сама, але, як лісова горлиця, вона вся була ласкавою піснею літа. Вона клопоталася по господарству і спокійно, покірливо ждала звершення того, що в ній відбувалось і для чого вона служила зрештою тільки священною посудиною. В години дозвілля вона поринала у мирні роздуми, начебто заворожена чудом

життя. Коли ж їй доводилося особливо багато клопотатись, допомагаючи матері, Дженні іноді починала стиха наспівувати, бо за роботою легше було все забути. І завжди вона дивилася в майбутнє спокійно, з ясною і безтрепетною мужністю. Далеко не всі жінки здатні на це. Шкода, що природа взагалі дозволяє нікчемним натурам ставати матерями. Жінки, достойні цього імені, дійшовши дозрілості, втішаються материнством і з гордістю і задоволенням виконують свій великий обов'язок перед родом людським.

Дженні, віком своїм майже дитина, фізично й духовно була вже дорослою жінкою, але ще не мала виразного уявлення про життя і про своє місце в ньому. Незвичний випадок, що спричинився до її теперішнього ненормального становища, був певною мірою даниною її гідності. Він підтверджував її мужність, чулисть, готовність жертвувати собою заради того, що вона вважала своїм обов'язком. І якщо це призвело до несподіваних наслідків, які поклали на неї нову, ще тяжчу й складнішу відповідальність,— це сталося тому, що інстинкт самозбереження був у неї не настільки розвинений, як інші почуття. Інколи вона думала про майбутнє народження дитини із страхом і збентеженням, побоюючись, що коли-небудь вона ще й докорятиме їй; але відчуття одвічної справедливості завжди рятувало її і не дозволяло їй остаточно занепасти духом. Вона вважала, що люди не можуть бути навмисно жорстокими. У ній жило невиразне уявлення про божеську доброту й справедливість. Життя чудове в найгірші і в найкращі години свої, воно завжди було прекрасним.

До таких думок вона дійшла не одразу, а протягом довгих місяців очікування. Як чудово бути матір'ю, навіть і в таких важких умовах! Дженні відчувала, що полюбить свою дитину й буде їй доброю матір'ю, якщо тільки життя дозволить. Але в тім-то й річ — чи дозволить життя?

Треба було багато що зробити: пошити все потрібне для дитини, подбати про власне здоров'я, про харчування. До того ж Дженні весь час боялась, як би раптом не повернувся батько; але цього не трапилось. Звернулися до старого лікаря, що завжди лікував усіх членів родини Герхардта, чим би вони не хворіли,— до лікаря Елуонгера, і він дав декілька ділових і розумних порад. Релігійні

догми не завадили цьому синові лютеранської церкви стати великодушним лікарем і на підставі багатолітнього досвіду прийти до висновку, що в світі є багато такого, що їй не снилося нашим мудрецам і що не вкладається у наші дрібні обивательські уявлення про життя.

— Так, так,— сказав він, коли м-с Герхардт розповіла йому про свої побоювання.— Але ви не горюйте. Такі речі трапляються частіше, ніж ви думаєте. Якби ви знали про життя їй про ваших сусідів стільки ж, скільки знаю я, ви не стали б плакати. Ваша дочка чудово це перенесе. У неї відмінне здоров'я. А потім вона може куди-небудь поїхати і ніхто ні про що не дізнається. Чи варто засмучуватися заради того, що скажуть сусіди? Це не такий рідкісний випадок, як вам здається.

М-с Герхардт зітхнула з полегшенням. Який він розумний, цей лікар. Його слова трохи підбадьорили її. А Дженні вислухала його з цікавістю й без страху. Вона думала не про себе, а про дитину, і неодмінно хотіла виконати все, що було наказано. Лікар поцікавився, хто батько дитини; почувши відповідь, він звів очі догори.

— Що їй казати,— промовив він,— дитина повинна бути особлива.

Нарешті настала година, коли дитині належало з'явитися на світ. При цьому був присутній лікар Елуонгер, йому допомагала м-с Герхардт, яка, будиши матір'ю шести дітей, достеменно знала, що треба робити. Все минуло щасливо; почувши перший крик новонародженого, Дженні усім еством потяглася до нього. Її дитина! Це була крихітна дівчинка,— квола, безпорадна, вона так потребувала материнського піклування. Коли дитину викупали й сповили, Дженні з трепетом, з безмежною радістю піднесла її до грудей. Її дитя, її дочка! Дженні жадала жити й працювати заради неї, і навіть зараз, зовсім квола, раділа з того, що взагалі здоров'я у неї міцне. Лікар Елуонгер запевняв, що вона швидко одужає. Він вважав, що їй доведеться лежати в ліжку аж ніяк не більше, як два тижні. І справді, вже через десять днів вона була на ногах, бадьора й міцна, як завжди. Дженні була з природи дужа й здорова і мала всі якості, потрібні: ідеальній матері.

Вирішальна година проминула, й життя пішло майже по-старому. Сестри й брати, крім Басса, були надто молоді, щоб толком зрозуміти, що трапилось, і повірили,

коли їм сказали, начебто Дженні одружилась з сенатором Брендером, який скоро після цього раптово помер. Вони нічого не знали про дитину, поки вона не народилася. М-с Герхардт боялася сусідів, які завжди за всім стежили і все знали. Дженні нізащо б не витримала цього становища, але саме в цей час Басс, що незадовго до цього влаштувався у Клівленді, написав їй, що, як тільки вона зовсім одужає, вся родина повинна переїхати до нього й почати нове життя. У Клівленді діла в розквіті. Виїхавши з Колумбуса, вони ніколи більше не зустрінуться з теперішніми своїми сусідами, і Дженні зможе знайти собі якусь роботу. А поки що вона залишалася вдома.

Розділ XII

У той час, коли Басс потрапив до Клівленда, місто зростало не днями, а годинами, і це видовище одразу відновило душевну рівновагу юнака й викликало надію, що він полагодиць і власні справи, й справи родини. «Тільки б вони приїхали,— думав він.— Тільки б їм знайти роботу,— тоді все піде, як треба». Тут ніщо не промовляло про нещастя, які недавно спіткали родину, тут не було знайомих, один вигляд яких нагадував би давнішні нещастя. Все було насичене діяльністю, енергією. Здавалося, варто лише звернути за ріг, щоб звільнитися від минулих днів і минулих провин. У кожному новому кварталі розкривався новий світ.

Басс швидко знайшов роботу в тютюновій крамниці і, прослуживши там місяця півтора, почав писати додому, викладаючи свої райдужні плани. Дженні повинна приїхати, як тільки зможе, а потім, коли вона знайде роботу, слідом за нею приїдуть і інші. Для дівчат її віку роботи вистачає. Тимчасово вона може оселитися разом з ним; а може, пощастить взяти в оренду будиночок з тих, які віддають тут за п'ятнадцять доларів на місяць. Тут є великі крамниці меблів, де можна купити все потрібне устаткування в розстрочку на цілком прийнятних умовах. Мати візьме на себе господарство. Вони житимуть в зовсім новому оточенні, ніхто їх не знатиме й не плестиме пліток про них. Вони почнуть життя спочатку й стануть порядними, шановними людьми, що досягають успіху.

Заполонений мріями і сподіваннями, які завжди хвилюють молоду, недосвідчену істоту на новому місці, серед нових людей, Басс, нарешті, написав Дженні, щоб вона виїжджала негайно. В цей час її дитині минуло півроку. Тут є театри, писав Басс, красиві вулиці. Пароплави з озер заходять до самого центра міста. Клівленд дивовижне місто, і воно дуже швидко зростає. Це найбільш подобалося Бассу в його новому житті.

Все це справило на м-с Герхардт, Дженні і інших членів родини надзвичайне враження. М-с Герхардт надто близько брала до серця наслідки провини Дженні й тепер наполягала на тому, щоб пораду Басса здійснити негайно. З природи вона була така життєрадісна й далека від смутку, що зараз зовсім захопилась сліпучими перспективами життя у Клівленді і вже бачила здійсненою свою одвічну мрію не тільки про затишний будиночок, але й про блискуче майбутнє дітей. «Звичайно, вони знайдуть роботу», говорила вона. Басс має рацію. Йй завжди хотілося, щоб чоловік переїхав до якогось великого міста, але він не хотів. А тепер це потрібно, і вони поїдуть і житимуть краще, ніж будь-коли.

І Герхардт пристав до її думки. У відповідь на лист дружини він написав, що з його боку було б нерозумно відмовитися від місця, але якщо, на думку Басса, вони можуть влаштуватися у Клівленді, то, мабуть, нехай переїжджають. Він тим більш охоче приймав цей план, що його мало не до нестями доводили тривожні думки про те, як прогудувати родину й сплатити прострочені борги. Кожного тижня він відкладав зі своєї полочки п'ять доларів і посилав їх дружині. Три долари він витрачав на їжу і п'ятдесят центів залишав на дрібні витрати: на карнавку у церкві, на жменю тютюну й дуже рідко — на келишок пива. Крім того, щотижня він відкладав півтора долари в копилку. Житлом йому був голий незатишний куток на горищі фабрики. До дев'ятої години вечора Герхардт самотньо сидів на порозі фабрики, дивлячись на безлюдні, глухі вулиці, а потім забирався на горище; тут, у задушливому смороді машинного масла, який підіймався від перших поверхів, при світлі лойової свічки, старий так само самотньо закінчував свій день: читав німецьку газету, замислювався, схрестивши руки на грудях, а потім у темряві схилявся на коліна біля відчиненого вікна й, помолившись на ніч, витягався на своєму

твердому ліжку. Дні тягнулися нескінченно довго, майбутнє здавалося похмурим і безрадісним. І все ж, здіймаючи руки до неба, він з безмежною вірою молився про те, щоб йому прощені були гріхи його і щоб даровано було ще кілька років спокою й щастя у колі родини.

Отже, найважливіше питання було, нарешті, вирішено. Діти знемагали від нетерплячки, і м-с Герхардт по-тай поділяла їхні почуття. Дженні повинна була виїхати перша, як і пропонував Басс; після неї вирушать до Клівленда й інші.

Коли прийшла година від'їзду Дженні, всі були надзвичайно схвильовані.

— Ти скоро нас випишеш до себе? — знову й знову запитувала Марта.

— Скажи Бассу, щоб швидше, — вимагав Джордж.

— Хочу до Клівленда, хочу до Клівленда! — наспівувала Вероніка, яка думала, що її ніхто не чує.

— Бач ти, чого захотіла, — насмішкувато вигукнув Джордж, почувши цю пісеньку.

— А тобі-то що! — ображено сказала дівчинка.

Але коли настали хвилини прощання, Дженні повинна була покликати на поміч всю свою мужність. Хоч це робилося для того, щоб вони швидше могли знову жити всі разом і краще, ніж раніше, вона мимоволі занепала духом. Їй доводилося розлучатись із своєю шестимісячною дочечкою. Попереду ждав величезний, невідомий світ, і він лякав її.

— Не турбуйся, мамусю, — сказала вона, зібравшись із силами, — все буде гаразд. Я напишу тобі, як тільки приїду. Це буде дуже швидко.

Але коли треба було востаннє глянути на дитину, мужність Дженні згасла, як сірник на вітрі. Схилившись над колискою, вона із пристрасною ніжністю дивилась в обличчя дочечки.

— Адже ти будеш гарною дівчинкою? — повторювала вона.

Потім схопила дитину на руки, міцно пригорнула до грудей і притулилася чолом до крихітного тільця. М-с Герхардт побачила, що вона вся тремтить.

— Ну-ну, не треба так хвилюватися, — заходила вона умовляти Дженні, — маленькій буде добре зі мною. Я зумію про неї подбати. Коли ти будеш так журитися, краще зовсім не їхати.

Дженні підвела голову й передала дівчинку матері, її голубі очі затягло вологою.

— Не могу стриматись,— сказала вона, посміхаючись крізь сльози.

Потім квапливо поцілувала матір, сестер і братів і вибігла з кімнати.

Ідучи вулицею поруч з Джорджем, вона обернулася і весело махнула рукою. М-с Герхардт помахала у відповідь і в цей час подумала, що Дженні тепер виглядає, як зовсім дозріла жінка. Перед її від'їздом частину грошей довелося витратити на нове вбрання, бо інакше їй ні в чім було їхати. І тепер на ній був елегантний коричневий костюм, який дуже їй личив, біла блузка й солом'яний капелюшок з білою вуаллю, яку можна було спустити на обличчя. Вона йшла все далі й далі, а м-с Герхардт виряджала її поглядом, сповненим безмірної любові; і коли Дженні зникла з очей, мати з ніжністю сказала крізь сльози:

— Що б там не було, а я дуже рада, що вона має такий добрий вигляд.

Розділ XIII

Басс зустрів Дженні на вокзалі у Клівленді і одразу ж бадьоро заговорив про майбутнє.

— Насамперед треба знайти роботу,— почав він, а сестра, приголомшена шумом і брязкотом, сп'яніла від незвичного, насиченого гострими пахощами повітря великого промислового міста, розгубилася і вже нічого не бачила й не чула.— Треба знайти тобі якусь посаду,— говорив далі Басс.— Однаково яку, тільки б знайти. Навіть якщо ти одержуватимеш тільки три-чотири долари на тиждень, цього вже вистачить, щоб платити за квартиру. Та ще й Джордж почне заробляти, коли приїде, і татусь посилає, отже ми чудово будемо жити. Куди краще, ніж у тій жалюгідній дірці — в Колумбусі!

— Так,— невизразно відповідала Дженні; вона була так захоплена новиною оточення, що ніяк не могла примусити себе зосередитись на цій важливій темі.— Так, я розумію. Я щось підшукаю.

Вона стала набагато старшою, якщо не роками, то розумом. Випробування, яке їй тільки що довелося пережити, допомогло їй ясніше зрозуміти, яку велику відпо-

відальність покладає на неї життя. Вона весь час думала про матір — про матір і про дітей. Зокрема, треба подбати, щоб Марта й Вероніка влаштували своє життя краще, ніж вона. Треба краще одягати їх: вони повинні довше ходити до школи; нехай у них буде більше друзів, більше можливості поширити свій світогляд і свої знайомства.

Клівленд, як і кожне молоде, зростаюче місто в ті роки, був переповнений людьми, що шукали роботи. Раз у раз тут відкривалися нові підприємства, але вільних робочих рук завжди було більше, ніж їх потрібно було. Новій людині, що приїжджала до міста, міг трапитись випадок, коли того ж дня знаходилась яка завгодно робота, але траплялось і так, що приїжджий блукав у розшуках роботи довгі тижні й навіть місяці. Басс запропонував Дженні найперше спробувати щастя в крамницях та універсальних магазинах. А вже якщо там не вийде, тоді можна стати на фабрику або ще кудись.

— Та тільки не впускай нагоди, коли що-небудь трапиться,— попередив він.— Бери зараз же, що б там не було.

— А що мені говорити? — хвилюючись, запитала Дженні.

— Говори, що хочеш знайти роботу. І що тобі однаково, з чого починати.

Дженні першого ж дня спробувала використати поради брата і в нагороду одержала кілька холодних відмов. Куди вона не зверталася, скрізь начебто не було потреби в нових службовцях. Вона заходила до магазинів, на фабрики, в дрібні майстерні, яких було сила-силенна на околицях, але всюди їй показували на двері. Нарешті вона почала шукати місце наймички, хоч і дуже сподівалась, що їй не доведеться вдаватись до цього останнього засобу. Уважно читаючи об'яви в газетах, вона вибрала чотири, що здалися їй найбільш придатними, й пішла по цих адресах. Одно місце було вже зайняте, коли вона прийшла, але обличчя Дженні справило таке враження на даму, яка відчинила їй двері, що та запропонувала їй зайти і заходилась розпитувати.

— Шкода, що ви не прийшли трохи раніше,— сказала вона.— Ви мені більше подобається, ніж дівчина, яку я найняла. На всякий випадок, залиште мені вашу адресу.

Дженні пішла, посміхаючись, зворушена цим привіт-

ним прийомом. Вона тепер уже не здавалася такою юною, як раніше, до лиха, що її спіткало; обличчя її трохи схудло, очі трохи запали, і це робило її більш замисленою й ніжною. Вона була зразком акуратності. В охайній, щойно випраній і випрасованій сукні вона здавалася такою свіжою й привабливою. Вона все ще росла, але помітно було, що це вже не дівчинка, а двадцятилітня жінка. А що найголовніше, у Дженні була щаслива вдача, і, незважаючи на важку роботу й злигодні, вона ніколи не втрачала бадьорості. Для кожного, кому була потрібна робітниця чи компаньонка, вона була б справжньою знахідкою.

Потім вона попрямувала до великого особняка на авеню Евкліда; він видався їй надто розкішним,— наряд чи тут могли знадобитись її послуги, але, якщо вже вона прийшла, слід спробувати. Слуга, що відчинив двері, запропонував їй почекати трохи, а потім провів її на другий поверх, до будуара хазяйки дому м-с Брейсбрідж. Ця дама, приємна брюнетка того типу, що часто зустрічається в світському товаристві, непогано зналася на жіночій красі й одразу оцінила зовнішність Дженні. Вона трохи поговорила з молодю жінкою й вирішила взяти її за покоївку з іспитовим терміном.

— Я платитиму вам чотири долари на тиждень, і ви можете жити тут, якщо захочете,— сказала м-с Брейсбрідж.

Дженні пояснила, що вона живе в брата, а незабаром до них приїде і вся родина.

— Ну що ж,— зауважила хазяйка,— влаштовуйтесь, як вам зручніше. Тільки вранці приходьте вчасно.

Вона зажадала, щоб Дженні зараз же приступила до своїх обов'язків, і дівчина згодилась. М-с Брейсбрідж дала наказ, щоб Дженні дали елегантну наколку і фартушок, і коротко познайомила її з новими обов'язками. Покоївка найперше повинна обслуговувати хазяйку, зачісувати її, допомагати одягатися. Вона повинна також відкривати двері, якщо подзвонять, на випадок потреби прислужувати за столом і взагалі виконувати всі доручення хазяйки. М-с Брейсбрідж здавалася своїй майбутній покоївці трохи суворою, суховатою, але попри все це Дженні була захоплена її енергією і владними манірами.

О восьмій годині вечора Дженні сказали, що цього дня вона вже вільна. Вона запитувала сама себе, невже

справді її знайшли придатною покоївкою для такого великого, багатого дому, і була захоплена тим, що так чудово влаштувалась. Хазяйка доручила їй для початку почистити коштовні речі й дрібнички, які прикрашували будуар, і хоч Дженні працювала старанно й ретельно, вона не встигла закінчити всього до восьмої години. Вона поспішала повернутись додому, радіючи, що зараз скаже братові, яку посаду вона знайшла. Тепер мати може приїхати до неї в Клівленд. Тепер її дочка буде з нею. Тепер вони насправді заживуть по-новому, і це нове життя буде набагато легше, краще й радісніше, ніж минуле.

За пропозицією Басса Дженні написала матері, щоб та приїжджала негайно, а приблизно через тиждень вони підшукали й найняли придатний будиночок. М-с Герхардт з допомогою дітей уклала немудрий хатній скарб, а разом з ним і меблі, які всі вмістилися на одному фургоні, і за два тижні вони оселилися в новому приміщенні.

М-с Герхардт завжди так хотілося жити в гарному, затишному будинку. Міцні й красиві м'які меблі, товстий килим приємного теплого кольору, багато стільців, крісел, картини, кушетка, піаніно — все життя вона мріяла про ці прекрасні речі, але в неї ніколи не було можливості здійснити свої мрії. І все ж вона не впадала у розпач. Можливо, колись на своєму віку вона ще втішиться всім цим. Либонь, ось тепер щастя всміхнеться їй.

Приїхавши до Клівленда й побачивши, як радіє і сяє Дженні, м-с Герхардт зовсім була втішена. Басс запевнив її, що вони чудово проживуть всією сім'єю. Він одвіз їх до себе, а потім наказав Джорджу повернутись на вокзал і привезти багаж. Від грошей, які сенатор Брендер прислав Дженні, у м-с Герхардт ще лишалося п'ятдесят доларів — на це можна придбати в розстрочку деякі меблі, яких не вистачало. Басс вже вніс квартирну плату за місяць наперед, а Дженні останні вечори тільки й робила, що мила підлоги й вікна, і навела в новому домі ідеальну чистоту. Тепер, першого вечора, в них було два нових матраци й ватні ковдри, постелені на бездоганно чистій підлозі; нова лампа, куплена в сусідній крамниці; ящик, який Дженні позичила в бакалійній крамниці для господарських потреб і який поки що замінював м-с Герхардт крісло; на вечерю й на ранок був хліб і трохи ковбаси. До дев'ятої години вони сиділи й будували плани на майбутнє, потім всі, крім Дженні

й м-с Герхардт, полягали спати. А мати з дочкою все розмовляли, причому вирішальне слово належало Дженні. Мати почала почувати себе в якійсь мірі залежною від дочки.

За тиждень увесь будинок приведений був до ладу, купили дещо з меблів, килим і потрібний кухонний посуд. Найприкрішим було те, що довелося купити грубку,— це був ще один великий видаток. Менші діти пішли до школи, але було вирішено, що Джордж повинен знайти роботу. Дженні й м-с Герхардт болісно переживали всю несправедливість цієї жертви, але не знали, як їй запобігти.

— Подбаємо, щоб він учився наступного року,— сказала Дженні.

Як не благополучно, очевидно, починалося нове життя, але витрати родини майже дорівнювались прибуткам, і рівновага бюджету вічно була під загрозою. Басс, який спочатку був втіленням великодушності, незабаром оголосив, що вистачить, якщо він даватиме до спільного казана чотири долари, за кімнату й за харчування. Дженні віддавала увесь свій заробіток і запевняла, що їй нічого не потрібно, тільки б за її дівчинкою був належний догляд. Джордж знайшов посаду хлопчика в крамниці, одержував два з половиною долари на тиждень і спочатку охоче віддавав їх матері. Пізніше було вирішено ради справедливості залишати йому п'ятдесят центів на дрібні витрати. Герхардт, який все ще самотньо працював далеко від родини, надсилав поштою п'ять доларів, кожного разу нагадуючи, що треба потроху відкладати гроші для сплати старих боргів у Колумбусі, які й досі лежали на його сумлінні. Отже, загальний прибуток становив п'ятнадцять доларів на тиждень, і на ці гроші треба було годувати й одягати всю родину, платити за квартиру, купувати вугілля й щомісяця вносити по три долари за придбані в розстрочку меблі, які коштували п'ятдесят доларів.

Як це робити? Нехай люди забезпечені, які часто й охоче міркують про те, що таке бідність з соціальної точки зору, дадуть собі труд поцікавитись відповіддю на це запитання. Тільки квартирна плата, вугілля та освітлення поглинали кругленьку суму — двадцять доларів на місяць; на їжу — ще одна, на жаль, неминуча стаття видатків — витрачалось двадцять п'ять доларів; на одяг, внески за меблі, різні збори, потрібні ліки й таке інше

повинно було вистачити п'ятнадцять доларів, що залишались, а в який спосіб — це нехай підкаже забезпеченому читачеві його палка уява. Так чи інакше, кінці зводилися з кінцями і поки що Герхардти жили в полоні надії і вважали, що їм живеться чудово.

У цей час їхня родина могла служити достойним прикладом скромної й чесно́ї працьовитості. М-с Герхардт, що працювала, як служниця, й не одержувала ані найменшої нагороди — ні одягу, ні розваг, ні чогось іншого, — кожного ранку прокидалася удосвіта, коли всі ще спали, запалювала вогонь і починала готувати сніданок. У тонких зношених пантофлях, в які доводилося підкласти газетний папір (інакше-бо вони спадали з ніг), вона нечутно ходила по кімнаті і часто, з безмежною ніжністю поглядаючи на Дженні, Басса і Джорджа, які міцно спали, від усього серця бажала, щоб їм не доводилось вставати так рано й працювати так важко. Часом, раніше ніж розбудити свою улюбленицю Дженні, мати вдивлялася в її стомлене, бліде обличчя, таке спокійне уві сні, й гірко журилась, що доля так жорстоко скривдила її. Потім ласкаво торкалася плеча сонної й пошепки вимовляла її ім'я, поки Дженні не прокидалася.

Коли діти вставали, сніданок був уже готовий. Коли вони ввечері поверталися додому, їх ждала вечеря. М-с Герхардт нікого з дітей не обминала увагою і піклуванням. З маленької внучки вона не спускала очей. Вона запевняла, що їй самій не потрібні ні сукні, ні черевики, — адже хтось із дітей завжди може піти й виконати будь-яке її доручення.

З усіх дітей одна Дженні цілком розуміла матір і, ніжно кохаючи її, з усіх сил намагалася їй допомогти.

— Мамусю, дай я це зроблю.

— Покинь, мамусю, я сама про це подбаю.

— Посидь, відпочинь, мамусю.

У цих простих словах відбивалася безмежна любов, що пов'язувала Дженні з матір'ю. Вони завжди чудово розуміли одна одну, й чим далі, тим повніше й глибше ставало це взаєморозуміння. Дженні було невимовно важко думати, що мати, наче невільниця, не може вийти за поріг. Цілий день за своєю роботою вона думала про убогий будиночок, де та клопочеться й працює. Як би хотілося Дженні дати їй відпочинок і скромний затишок, якого вона завжди так жадала!

Розділ XIV

За той час, доки Дженні служила у Брейсбріджів, світогляд її набагато поширшав. Цей чудовий дім виявився для неї школою, де вона не тільки вчилася одягатись і тримати себе, але й здобувала науку життєвої мудрості. М-с Брейсбрідж і її чоловік були надсучасні люди, втілення самовпевненості, бездоганного смаку в галузі умеблювання, вміння одягатися за останньою модою, приймати гостей і триматися у товаристві за всіма правилами хорошого тону. Увесь час, без жодного приводу, якщо не рахувати власної примхи, м-с Брейсбрідж у коротких афоризмах викладала свою філософію.

— Життя — це боротьба, люба моя. Якщо хочеш щось здобути, треба за це боротися.

— Я вважаю, що вкрай безглуздо не використати будь-якого засобу, що може тобі допомогти стати тим, чим ти хочеш стати. (Це сказала, підмальовуючи губи).

— Майже всі люди дурні від народження. Вони живуть, як того заслуговують, і ні на що краще не придатні. Зневажаю брак смаку — це найтяжчий злочин.

Більшість цих велемудрих настанов призначені були не для Дженні. Але, випадково почувши їх, вона не могла не замислитись над ними. Неначе насіння, що впало на плідючий ґрунт, вони пустили паростки. У неї почало складатись деяке уявлення про шаблі життя суспільства, про владу. Можливо, високе становище й не для неї, але ж воно є в світі, і, коли доля всміхається людині, можна піднятися шаблем вище. Дженні працювала і все думала, як їй досягнути кращої долі. Хто захоче одружитися з нею, знаючи її минуле? Як вона пояснить існування дитини?

Дитина, її дитина — найголовніше, найзахоплююче, невичерпне джерело радості й страху. Чи зможе ж вона хоч колись зробити свою дочку щасливою!

Перша зима проминула досить гладенько. Завдяки найсуворішій економії діти були одягнуті й ходили до школи, за квартиру й меблі удавалося платити своєчасно. Тільки один раз мирна течія їхнього життя опинилася під загрозою — коли батько написав, що приїде на різдво додому. Фабрика мала на цей короткий час закритися. І, природно, Герхардту не терпілося подивитися, як живе його родина в Клівленді.

М-с Герхардт від душі рада була б чоловікові, коли б не боялася, що він учинить бешкет. Дженні говорила про це з матір'ю, та в свою чергу обговорила все з Бассом, і він порадив не боятися.

— Не турбуйся,— сказав він.— Батько нічого не зможе зробити. А якщо він що-небудь скаже, я сам з ним поговорю.

Сцена відбулася неприємна, а все ж не така важка, як боялася м-с Герхардт. Чоловік приїхав удень, коли Басс, Дженні і Джордж були на роботі. Двоє молодших дітей зустріли його на вокзалі. Коли він увійшов до будинку, м-с Герхардт ніжно обняла його, з трепетом думаючи в той же час про те, що зараз все неминуче розкриється. Йй не довелося довго чекати. Через кілька хвилин Герхардт заглянув до спальні. На ліжку, що було застелене білим покривалом, спала гарненька дівчинка. Він одразу зрозумів, що це за дитина, але вдав, ніби не знає.

— Чия це? — спитав він.

— Дочка Дженні,— боязко сказала м-с Герхардт.

— Давно вона тут?

— Не дуже,— хвилюючись, відповіла мати.

— І та, напевно, також тут,— заявив він, не бажаючи навіть вимовити імені дочки.

— Вона працює служницею,— заступилася за Дженні м-с Герхардт.— Вона тепер так добре тримається. Йй нікуди більше подітися. Не чіпай її.

Герхардт дещо зрозумів, поки жив далеко від родини. У роздумах на релігійні темі у нього виникли дивні, незрозумілі думки й почуття. У своїх молитвах він признавався всевишньому, що даремно повівся так з дочкою. Але він не вирішив ще, як же поводитись з нею надалі. Вона вчинила великий гріх, від цього нікуди не втечеш.

Увечері, коли Дженні повернулася додому, вже не можна було уникнути зустрічі. Герхардт побачив її крізь вікно й вдав, наче з головою поринув у свою газету. Дружина, яка раніше благала його хоч би подивитись на Дженні, тепер тремтіла від страху, як би він словом чи рухом не образив дочку.

— Ось вона йде,— сказала м-с Герхардт, заглянувши в їдальню, де він сидів, але Герхардт навіть не підвів голови.— Скажи їй хоч слово,— встигла вона ще по-

просити, раніше ніж відчинилися двері, але він не відповів.

Коли Дженні увійшла в дім, мати шепнула їй:

— Батько в їдальні.

Дженні зблідла, притиснула палець до уст і зупинилася в нерішучості, не знаючи, як бути.

— Він бачив?..

І замовкла, зрозумівши по обличчю матері, що батько вже знає про дитину.

— Іди, не бійся,— сказала м-с Герхардт.— Він нічого не скаже.

Дженні, нарешті, підійшла до дверей, побачила батька, на чолі в якого викарбувались зморшки — знак глибокого роздуму, але не гніву,— і, одну мить повагавшись, увійшла до кімнати.

— Тату,— вимовила вона й зупинилась, не маючи сил говорити далі.

Герхардт підвів голову, його сіруватокарі очі допитливо дивилися з-під густих рудуватих вій. Він глянув на дочку і щось у ньому затремтіло; але він прикрився своєю непохитністю, ніби щитом, і нічим не виявив, що радий її бачити. В ньому відбувалася страшенна боротьба між умовною, загальноприйнятою мораллю й природним батьківським почуттям, але, як це часто буває з обмеженими людьми, сила умовностей тимчасово перемогла.

— Що? — сказав він.

— Ти не простиш мене, тату?

— Прощаю,— похмуро відповів Герхардт.

Дженні на мить знітилась, потім ступила до нього,— він чудово зрозумів, для чого.

— Ну, все,— сказав він, злегка відхиляючи її, як тільки вона торкнулася губами його поголеної щоки.

Холодна була їхня зустріч.

Коли Дженні після цього гіркого іспиту вийшла на кухню й зустріла допитливий материн погляд, вона спробувала пояснити, що все начебто минуло щасливо, але їй не вдалося приховати свої почуття.

«Ви помирилися?» хотіла запитати мати, але не встигла й слова промовити, як дочка сіла на стілець, що стояв біля кухонного стола, опустила голову на руки й, здригаючись, беззвучно заридала.

— Тихше, тихше,— сказала м-с Герхардт.— Не треба плакати. Що він тобі сказав?

Дженні не могла одразу заспокоїтись настільки, щоб відповісти. Мати намагалася підбадьорити її.

— Не засмучуйся,— сказала вона.— Батько завжди так. А потім усе владнається.

Розділ XV

Після приїзду Герхардта на всю широчінь постали всі проблеми, пов'язані з дитиною. Герхардт хоч-не-хоч повинен був прийти до думки, такої природної для діда: адже дитина — також людина, жива душа. Він думав спочатку про себе, чи охрестили дівчинку. Потім запитав про це.

— Ні ще,— відповіла дружина, яка не забула про цей священний обов'язок, але не мала певності, чи приймуть її внучку до лона церкви.

— Ну, звичайно, ще ні! — фиркнув Герхардт; він був не дуже високої думки про побожність дружини.— Яка безтурботність! Яка невіра! Чудово, нічого сказати!

Після недовгого роздуму він вирішив, що зло треба виправити негайно.

— Дитину треба охрестити,— сказав він.— Чому вона цього не зробила?

М-с Герхардт нагадала йому, що хтось мусить бути хрещеним батьком; до того ж, щоб охрестити дівчинку, неминуче треба буде признатися, що в неї немає законного батька.

Вислухавши це, Герхардт замовк на кілька хвилин, але не така була його віра, щоб подібні труднощі могли примусити його забути про свій обов'язок. Як подивиться господь на такі виверти? Це не по-християнському, і Герхардт зобов'язаний потурбуватися про те, щоб поладити справу. Дженні негайно повинна віднести дитину до церкви й охрестити, а він і дружина будуть хрещеними батьками: хоч не варто, мабуть, виявляти дочці таку полегкість — він просто подбає, щоб дитину охрестили, коли дочки не буде. Він обміркував це важке становище і, нарешті, вирішив, що охрестити дитину треба в один із найближчих буденних днів, між різдвом і новим роком, коли Дженні буде на роботі. Він запропонував це дружині й, діставши її згоду, висловив ще одну думку, яка турбувала його.

— У дівчинки немає імені,— сказав він.

Дженні також говорила про це з матір'ю й сказала, що їй подобається ім'я Веста. Тепер м-с Герхардт насмілилася сама запропонувати це.

— Може, назвати її Вестою?

Герхардт вислухав дружину, зовсім байдуже. Потай він уже зробив вибір. У нього було про запас ім'я, яке збереглося в пам'яті з часів юнацтва і чомусь залишилося невикористаним для його власних дочок: Вільгельміна. Звичайно, він і гадки не мав про якісь там ніжності щодо внучки. Це просто добре ім'я,— і дівчинка мусить бути вдячна за нього. З неуважним і незадоволеним виглядом Герхардт запропонував свій перший дарунок на вівтар родинної любові, бо кінець кінцем це був дарунок.

— Непогано,— сказав він, забуваючи про свою байдужість.— А може, назвати її Вільгельміною?

М-с Герхардт не насмілилася перечити йому, коли вже він мимоволі змилювався. Жіночий такт врятував її.

— Можна дати два імені,— сказала вона.

— Мені однаково,— відповів Герхардт, знову залізаючи в свою шкаралупу, з якої виліз, сам того не помітивши.— Важливо, щоб її охрестили.

Дженні з радістю дізналась про все це, бо неодмінно хотіла домогтися для своєї дівчинки усіх можливих переваг, будь то релігія чи щось інше. Вона поклала немало праці на те, щоб зразково накрохмалити й випрасувати платтячко і все, в що треба було нарядити дочку в призначений день.

Герхардт розшукав лютеранського священика з найближчого приходу — великоголового кремезного служителя церкви, педанта й формаліста — і виклав йому своє прохання.

— Це ваша внучка? — запитав священик.

— Моя,— сказав Герхардт.— Її батька тут немає.

— Так,— промовив священик, допитливо поглядаючи на співбесідника.

Але Герхардта не легко було збити з пантелику. Він пояснив, що дівчинку принесуть хрестити він і його дружина. Священик, догадуючись, в чому полягає скрутність становища, не став більше розпитувати.

— Церква не може відмовити в хрещенні, оскільки ви, як дід, висловлюєте бажання стати хрещеним батьком дитини,— сказав він.

Герхардт пішов, болісно відчуваючи, що тінь ганьби впала на нього, але в той же час йому приємно було усвідомлювати, що він виконав обов'язок. Тепер він віднесе дівчинку до церкви, її охрестять, і тоді з нього зніметься всяка відповідальність.

Та коли настала година хрещення, виявилось, що якась нова сила викликає в ньому ще більшу цікавість до дитини й почуття ще більшої відповідальності. Він знову слухав заповіді суворої релігії, що стверджувала найвищий закон,— заповіді, які зміцнили колись його зв'язок з рідними дітьми.

— Чи маєте ви намір виховувати цю дитину в дусі євангельської любові? — запитував священник у чорній сутані в той час, коли Герхардт і його дружина стояли перед ним у маленькій тихій церкві, куди вони принесли дитину; він задавав питання, яких вимагає обряд; Герхардт сказав: «Так», і м-с Герхардт також відповіла згодою.

— Чи зобов'язуєтесь ви, з належною дбайливістю й ретельністю скеровуючи її на шлях істинний власним прикладом і суворістю, берегти її від усякого зла й навчити коритись волі божій, як про це мовиться у священному писанні?

Герхардт слухав, і раптом в його мозку блискавично промайнула думка про те, що сталося з його дітьми: адже їх також отак хрестили. Вони також слухали його урочисту обіцянку дбати про їхнє духовне благополуччя. Він мовчав.

— Так, зобов'язуємось,— підказав священник.

— Так, зобов'язуємось,— покірливо повторили Герхардт і його дружина.

— Чи віддаєте ви обрядом хрещення долю цього немовляти в руки господи, який дарував йому життя?

— Так.

— І, нарешті, якщо ви готові від щирого серця заявити перед богом, що віра ваша міцна і обітниці ваші непорушні й підказані серцем вашим, стверджуйте це перед лицем господи, сказавши: так.

— Так,— повторили вони.

— Хреститься дитина Вільгельміна-Веста, в ім'я отця і сина й святого духа,— закінчив священник, простягаючи руку над немовлям.— Помолімося.

Герхардт схилив свою сиву голову і заходився по-божно повторювати про себе слова молитви.

Слухаючи ці урочисті слова, він відчув велику відповідальність за крихітне знедолене створіння, що лежало на руках його дружини, відчув, що мусить дбати про внучку, що він відповідатиме за неї перед самим богом. Він побожно схилив голову, і, коли служба закінчилася й вони вийшли з церкви, у нього не знайшлося слів, щоб висловити свої почуття. Він вірив глибоко й пристрасно. Бог був для нього живою істотою, вищою реальністю. Релігія — це не тільки цікаві думки, слова, які слухаєш щонеділі, але могутнє, живе висловлення божественної волі, успадковане від тих часів, коли люди перебували в особистому безпосередньому зв'язку з богом. У виконанні її заповітів він бачив розраду й спасіння, єдину втіху для створіння, якому судилося блукати в житті цього, мета якого буде відкрита нам не тут, а на небі. Герхардт спроквола йшов вулицею, розмірковуючи над священними словами, які він і почув і сам говорив у церкві, і над тими обов'язками, які вони на нього поклали,— і остання тінь огиди, яка володіла ним, коли він йшов з дитиною до церкви, зникла, поступившись місцем цілком природній ніжності. Який би важкий гріх не вчинила його дочка, дитина ні в чому не повинна. Це безпорадне, кволе, плаксиве створіння вимагало від нього турботи й любові. Герхардт почував, що серце його рветься до немовляти, але він не міг так одразу здати всі свої позиції.

— Прекрасна людина,— сказав він про священника, йдучи поруч з дружиною і швидко добришаючи під впливом думок про свій новий обов'язок.

— Так, дійсно,— боязко погодилась м-с Герхардт.

— І церква хороша,— продовжував говорити він.

— Так.

Герхардт озирнувся на всі боки, на будинки, на вулицю, таку залюднену цього сонячного зимового дня, і, нарешті, на дитину, яку несла його дружина.

— Вона, напевно, важка,— сказав він німецькою мовою.— Дай-но її мені.

Стомлена м-с Герхардт погодилась.

— Ну, от! — сказав він, поглянувши на дівчинку і пригортаючи її голівку до свого плеча, щоб їй було зручніше.— Будемо сподіватися, що вона гідна буде всього, що зроблено для неї сьогодні.

І м-с Герхардт добре зрозуміла, що бриніло в його

голосі. Присутність цієї дитини в домі, можливо, ще не раз буде приводом для важкого настрою й гострих слів, але інша, могутніша сила стримуватиме Герхардта. Він завжди пам'ятатиме про душу дівчинки. Він ніколи більше не відмовиться від турботи про неї.

Розділ XVI

В останні дні, які Герхардт провів у Клівленді, він наче ніяковів у присутності Дженні й намагався удавати, що не помічає її. Коли настав час від'їзду, він поїхав, не попрощавшись із нею і доручивши дружині зробити це за нього; але пізніше, по дорозі до Йангстауна, він пошкодував про це. «Треба було попрощатись із нею», думав він у поїзді, під гуркіт коліс. Та було вже надто пізно.

А життя родини йшло собі далі. Дженні служила в м-с Брейсбрідж. Себастьян улаштувався в тютюновій крамниці як продавець. Джорджу підвищили платню до трьох доларів з половиною. Це було нелегке, нудне й одноманітне існування. Вугілля, харчі, взуття й одяг були головною темою розмов; всі вибивалися з сил, намагаючись звести кінці з кінцями.

На чутливу Дженні тягарем лягало безліч клопот, але найбільше турбувалася вона про своє майбутнє — і не стільки за саму себе, скільки за дочечку й усіх рідних. Вона не уявляла собі, що її жде. «Кому я потрібна?» знову й знову запитувала вона себе. Як бути з дитиною, коли хто-небудь покохає її? А це цілком могло статися. Дженні була молода, приваблива, і чоловіки охоче упадали за нею, вірніше, намагалися упадати. У Брейсбріджів бувало багато гостей, і деякі пробували чіплятись до гарньої покоївки.

— Дівчинко, та ви просто казка, — заявив їй один старий гульвіса років п'ятдесяти з гаком, коли одного ранку вона прийшла до нього якось за дорученням хазяйки.

— Прошу пробачити, — сказала вона, ніяковіючи й червоніючи.

— Та справді, ви чарівні. Нема чого просити в мене пробачення. Я хотів би якось поговорити з вами.

Він намагався поплескати її по щоці, але Дженні вивернулася й поспішила піти. Вона хотіла розповісти про

це хазяйці, але сором стримав її. «Чому чоловіки завжди так поведуться?» думала вона. Може, в ній самій з природи є щось негідне, якийсь внутрішній гандж, що вабить зіпсованих людей?

Цікава риса беззахисних натур: вони — як горщик з медом для мух, їм ніколи нічого не дають, але беруть з них багато. М'яка, поступлива, безкорисна людина завжди стає здобиччю юрби. Люди здалеку відчують її беззахисність. Для звичайних чоловіків така дівчина, як Дженні,— наче вогник, біля якого можна погрітися: вони тягнуться до неї, домагаються її прихильності, намагаються заволодіти нею. От чому багато хто надокучав їй своїми люб'язностями.

Одного разу до Брейсбріджів приїхав з Цінціннаті якийсь Лестер Кейн, син власника великої фабрики екіпажів, що була добре відома і в самому Цінціннаті, і по всій країні. Лестер Кейн часто бував у Брейсбріджів; особливо приятелював він з м-с Брейсбрідж, яка виросла в Цінціннаті й дівчинкою часто бувала в будинку його батька. Вона добре знала матір Лестера, його брата й сестер і завжди була своєю людиною в родині Кейнів.

— Знаєш, Генрі, завтра приїжджає Лестер,— сказала м-с Брейсбрідж чоловікові в присутності Дженні, — я сьогодні одержала від нього телеграму. От гультай! Я влаштую його нагорі, у великій східній кімнаті. Будь з ним якнайважливішим. Його батько завжди був дуже добрий до мене.

— Знаю,— спокійно відповів чоловік.— Лестер мені подобається. Він найбільш цікавий і розумний у родині. Тільки надто байдужий до всього. Ніщо його не цікавить.

— Так, але він дуже милий. Наймиліша людина з усіх, кого я знаю.

— Я буду поводитись цілком пристойно. Здається, я завжди був люб'язним з твоїми друзями?

— Так, дуже.

— Ну, отож-то,— сухувато зауважив чоловік.

Дженні була готова побачити людину незвичайну й не помилилась. До вітальні ввійшов і привітався з хазяйкою чоловік років під тридцять шість, вищий середнього зросту, атлетичної будови, з високо піднятою головою, ясними очима й упертим підборіддям. У нього був на диво дужий і гучний голос,— і знайомі й незнайомі

мимоволі зупинялись і обертались, почувши його. Говорив цей чоловік просто й коротко.

— Добридень,— почав він, вітаючись з хазяйкою дому.— Радий знову вас бачити. Як відчуває себе містер Брейсбрідж? Як Фенні?

Запитання звучали енергійно й дружньо, м-с Брейсбрідж відповідала так само тепло.

— Я дуже рада бачити вас, Лестер,— сказала вона.— Джордж віднесе ваші речі нагору. Ходімо до моєї кімнати, там затишніше. Як здоров'я дідуся й Луїзи?

Він пішов сходами слідом за нею вгору, і Дженні, яка стояла на площадці, дослухаючись до розмови, одразу відчувала його надзвичайну привабливість. Їй здавалося — вона не могла б пояснити, чому саме, — що з'явилася справді велика, рідкісна людина. Увесь будинок ніби повеселішав. Хазяйка стала незрівнянно люб'язнішою й привітнішою. Всім хотілося щось зробити для гостя.

Дженні все ще працювала, але не могла позбутися враження, яке справив на неї приїжджий; вона повторювала про себе його ім'я. Лестер Кейн. З Цінціннати. Вона раз у раз крадькома поглядала на нього.— Вперше в житті її так зацікавив незнайомий чоловік. Він був такий ставний, гарний, дужий. Хотілося б її знати, яка в нього робота. І в той же час він трохи лякав її. Раз вона піймала на собі його пильний, проникливий погляд. Щось усередині в неї здригнулося, і при першій нагоді вона вийшла з кімнати. Ще раз він хотів заговорити з нею, але вона вдала, що дуже заклопотана, й поспішила зникнути. Часто вона, і не поглядаючи в його бік, знала, що він дивиться на неї, й відчувала невиразну тривогу. Їй хотілося тікати від нього, хоч для цього не було ніякої поважної причини.

І цей чоловік, чиє багатство, виховання й становище в суспільстві ставили його набагато вище Дженні, також мимоволі зацікавився незвичайною дівчиною. Як і багатьох інших, його вабила її дивна граціозність та м'якість. Було в ній щось таке, що обіцяє рідкісну, чудесну любов. І він відчував, що її неважко перемогти, хоч і не розумів чому. Те, що вона пережила, ніяк не відбилося на її зовнішньому вигляді. У її поведінці не було помітно жодних ознак кокетування, і все ж Кейн відчував: успіх забезпечений. Він готовий був спробувати щастя тепер же, але справи примусили його вже через чотири

дні виїхати з Клівленда; він був у дорозі три тижні. Дженні думала, що він більше не повернеться, й відчувала дивне почуття полегшення, а разом з тим неспокою. І раптом він знову приїхав. Його, мабуть, не ждали, і він пояснив м-с Брейсбрідж, що в нього знову справи в Клівленді. Промовивши ці слова, він кинув бистрий погляд на Дженні, і їй здалося, що, можливо, він тут в якійсь мірі заради неї.

І в час цього приїзду Дженні часто бачила його або за сніданком, коли їй іноді доводилося прислужувати, або за обідом, коли вона могла стежити за гостями із зали чи з вітальні, або в будуарі, куди він іноді заходив поговорити з м-с Брейсбрідж. Вони були великими друзями. На другий день після приїзду Кейна Дженні чула, як м-с Брейсбрідж сказала йому:

— Чому ви не женитесь, Лестер? Час би.

— Знаю,— відповів він,— але щось настрою немає. Хочу ще трошки погуляти на волі.

— Авжеж, знаю я ваші гулянки. Посоромилися б. Ви завдаєте стільки прикростей вашому батькові.

Кейн посміхнувся.

— Батько не дуже уболіває за мною. Він з головою поринув у справи.

Дженні з цікавістю глянула на нього. Навряд чи розбиралася вона в своїх думках, але її тягло до цієї людини. Коли б вона зрозуміла — чому, вона тікала б від нього, не оглядаючись.

Він ставав все уважнішим, нерідко звертався до неї з якимсь випадковим зауваженням і намагався викликати її на розмову. Вона не могла не відповідати йому, він був такий милий і привітний. Якось уранці він застав її в коридорі на другому поверсі, коли вона діставала з шафи білизну. Вони опинились самі: м-с Брейсбрідж пішла за покупками, а слуги були внизу. Кейн зараз же скористався з цього. Він наблизився до Дженні з найрішучішим і владним виглядом.

— Мені треба поговорити з вами,— сказав він.— Де ви живете?

— Я... я... на Лоррі-стріт,— пролепетала вона, помітно побліднувши.

— Номер будинку? — запитав він, неначе вона зобов'язана була відповісти.

У неї стиснулося серце.

— Тринадцять-чотирнадцять,—мимохить сказала вона. Його сміливі темнокарі очі впевнено й багатозначно зазирали в саму глибину її великих блакитних очей — і немов іскра пробігла між ними.

— Ти моя,— сказав він.— Я давно шукав тебе. Коли ми зустрінемося?

— Не говоріть так,— сказала вона, схвильовано притиснувши пальці до уст.— Я не можу зустрічатися з вами... я... я...

— Ах, не говорити? От що,— він взяв її за руку і злегка притягнув до себе, — давай домовимось одразу. Ти мені подобаєшся. А я тобі? Скажи!

Вона дивилась на нього широко розплющеними очима, в яких розлилося здивування й жах.

— Не знаю,— задихаючись, вимовила вона пересохлими устами.

— Подобаюся?

Він похмуро, невідступно дивився на неї.

— Не знаю.

— Поглянь на мене.

— Так...— сказала вона.

Він міцно обійняв її.

— Ми ще поговоримо,— сказав він і владно поцілував її в губи.

Вона була перелякана, приголомшена, мов пташка, що потрапила в кігті кішки; і все ж щось у ній відгукнулось на фатальний, страшний і невідступний заклик. Лестер засміявся і відпустив її.

— Тут це більше не повториться, але пам'ятай: ти моя,— сказав він і пішов легкою, безтурботною ходою.

А Дженні, охоплена жахом, кинулася в спальню хазяйки і замкнулася на ключ.

Розділ XVII

Дженні була так приголомшена цією несподіваною розмовою, що довго не могла опам'ятатись. Спочатку вона просто не розуміла, що ж трапилось. Це був наче грім серед ясного неба. Знову вона скорилася чоловікові. Чому? Чому?— запитувала вона себе, але ж десь у глибині душі в неї готова була відповідь. Вона не могла б пояснити того, що відчувала, але вона була створена для цієї людини і він для неї.

У коханні, як у битві, в кожного своя доля. Недурний, енергійний і наполегливий чоловік, син багатого фабриканта, що посідав незрівнянно вище становище в суспільстві, ніж Дженні, відчув несподіване й непереможне захоплення до бідної покоївки. Вона була внутрішньо близька йому, хоч він цього й не усвідомлював,— єдина жінка, в якій він міг знайти щось таке найголовніше, чого йому завжди не вистачало. Лестер Кейн знав різних жінок, багатих і бідних, представниць того класу, до якого належав він сам, і дочок пролетаріату, але ніколи ще він не зустрічав свого ідеалу — жінки, що втілювала б у собі чутливість, доброту, красу й молодість. Проте він завжди мріяв саме про таку жінку і, зустрівши її, не збирався її втратити. Він розумів, що коли б справа йшла про шлюб, то йому слід було б знайти цю жінку в своєму колі. Але якщо думати про короточасне щастя, він зможе знайти його, де хочеш, тільки ж про шлюб тоді, звичайно, й мови бути не може. Йому й на думку не спадало, щоб він міг серйозно освідчитись покоївці. Але з Дженні інша справа. Таких покоївок він ніколи не бачив. У неї такий благородний вигляд, вона чарівна, і до того, мабуть, сама не відчуває цього. Так, це рідкісна дівчина. Чому б не спробувати заволодіти нею? Будемо справедливі до Лестера Кейна, спробуємо зрозуміти його. Не кожний розум вимірюється якимсь одним нерозсудливим вчинком; не про кожного можна судити з якоїсь однієї пристрасті. У наш вік вплив матеріальних сил майже непереможний,— він пригнічує й руйнує душу. З жахливою швидкістю розвивається й ускладнюється наша цивілізація, різноманітні й мінливі форми суспільного життя, на нашу нестійку, витончену й зіпсовану уяву зовсім по-різному й несподівано впливають такі, наприклад, фактори, як залізниці, швидкі поїзди, пошта, телеграф і телефон, газети, одно слово — весь механізм засобів зносин і зв'язку, що існують у нашому суспільстві. Все в цілому створює калейдоскопічну строкатість, сліпучу, безладну життєву фантазмагорію, яка стомлює, приголомшує мозок і серце. Звідси своєрідна розумова втома, і кожен день помножує кількість її жертв — тих, хто страждають від безсонниці, чорної меланхолії чи просто божеволіють. Мозок сучасної людини, як видно, ще неспроможний вмістити, розсортувати й зберігати величезну масу фактів і вражень, які щодня сипляться

на нього. Ми живемо надто прилюдно, нам нікуди сховатися від зовнішнього світу. Нам доводиться надто багато сприймати. Ніби мудрість безкрайності намагається пробити собі шлях у тісні черепи і вміститися в обмежених розумах.

Лестер Кейн був природним продуктом цих ненормальних умов. У нього був пильний, спостережливий розум тієї сили і складу, що зустрічаєш у героїв Рабле, але багатолікість оточення, безмірна широта життєвої панорами, блиск її деталей, невловимість їх форми, їх невиразність і невиправданість збивали його з пуття. Він виріс у католицькій родині, але вже не вірив у божественну природу католицизму; він належав до верхівки суспільства, але уявлення про те, що людина завдяки своєму народженню й становищу в суспільстві може володіти якоюсь невід'ємною перевагою над іншими людьми, стало для нього порожнім забобою; він був вихований, як багатий спадкоємець, і гадалося, що він знайде собі дружину в своєму колі, але він аж ніяк не був певен, що взагалі захоче одружитись. Звичайно, шлюб — це суспільний інститут. Так заведено. Сперечатись не доводиться. Але що з цього випливає? Людина повинна своєчасно одружитись — це стало законом країни. Так, звичайно. Але є країни, де закон дозволяє мати багатьох жінок. Лестера цікавили й інші питання, наприклад: чи справді всесвітом керує єдине божество, яка форма державного ладу краща — республіка, монархія чи влада аристократії. Коротше кажучи, всі матеріальні, соціальні і моральні проблеми потрапили під скальпель його розуму і залишилися розкритими тільки наполовину. У житті для нього не було нічого незаперечного. Жодного твердження він не сприймав, як остаточного й неспростовного, якщо не рахувати переконання, що треба бути порядною людиною. Щодо всього іншого, він вагався, запитував, відкладав, покладаючись на те, що час і таємні сили, які керують всесвітом, розв'яжуть проблеми, які його непокоїли. Так, Лестер Кейн був природним продуктом релігійних і суспільних умов і уявлень, до того ж пройнятих духом вільності, властивим нашому народові, — духом, який породжує майже безмежну волю думок і вчинків. Цей тридцятишостилітній чоловік, на перший погляд такий незвичайний, енергійний і розсудливий, був по суті дикуном, якому виховання й оточення надали

певного лиску. Як і сотні тисяч ірландців, що за покоління до нього прокладали залізничні колії, працювали в шахтах, копали канали, тягали цеглу й замішували вапно на залізничних будовах молодої країни, Лестер був дужий, самовпевнений і гострий на слові.

— Чи бажаєте ви, щоб я повернувся сюди в наступному році? — запитав він брата Амброзія, коли цей преподобний отець хотів покарати його, сімнадцятилітнього школяра, за якусь провину.

Той здивовано подивився на нього.

— Це буде залежати від вашого батька, — сказав він.

— Ну ні, це не залежатиме від мого батька, — заперечив Лестер. — Якщо ви доторкнетесь до мене своїм бато́гом, я сам вирішуватиму свої справи. Я не заслуговую кари і більше ніколи не дам себе бити.

Слова, на жаль, не переконали цього разу преподобного отця, проте допомогли міцні кулаки: у короткій сутичці Лестер зламав батіг, і це було таким серйозним порушенням шкільної дисципліни, що йому довелося скласти свої речі й виїхати. Після цього він одверто заявив батькові, що не має наміру більше вчитися.

— Я хочу взятися до діла, — пояснив він. — Класична освіта не для мене. Візьми мене до себе в контору, і, будь певен, я зумію впоратися.

Старий Арчібалд Кейн, недурна, цілком заглиблена у свої справи людина з незаплямованою репутацією, був дуже задоволений, що син його такий рішучий, і не став перечити йому.

— Що ж, іди до контори, — сказав він. — Либонь, там знайдеться для тебе придатна справа.

Почавши свою ділову кар'єру у вісімнадцять років, Лестер працював дуже ретельно, і поступово батько прийшов до такої високої думки про нього, що зробив його немовби своїм власним представником. Коли треба було скласти контракт, зробити якийсь важливий крок чи послати представника фірми для укладання серйозної угоди, вибір завжди падав на Лестера. Батько сліпо довіряв йому, а він так розумно й спритно, з таким запалом виконував свої обов'язки, що ця віра жодного разу не похитнулася.

«Справа є справа» — така була в нього улюблена примовка, і вже тон, яким він вимовляв ці слова, давав зрозуміти, що він за людина.

Невгамовні сили буяли в ньому, полум'я, що знову й знову проривалося наверх, хоч Лестер і був певен, що може стримувати його. Він, наприклад, мав пристрасть до вина, але був глибоко переконаний, що знає міру. Він пив, але зовсім не багато, як сам вважав,— тільки в компанії, з друзями і ніколи не через край. Ще одна слабкість притаманна була його пристрастній натурі, але й тут він був переконаний, що володіє собою: він дуже легко заводив випадкові зв'язки з жінками, але завжди знав, де його жде небезпека. Коли б люди розуміли, що подібні зв'язки по самій природі своїй повинні бути короткочасними, не виникало б так багато неприємних ускладнень. Нарешті Лестер Кейн тішив себе думкою, що він збагнув секрет справжнього життя: справа тільки за ним, щоб приймати суспільні умови як вони є, лише з деякими поступками, й діяти так, як тобі самому зручніше. Не втрачати рівноваги, не вчиняти багато галасу через дрібниці, не розводити сентиментів; бути дужим і ні чому не зраджувати себе — така була його життєва філософія, і він вважав її бездоганною.

Його інтерес до Дженні спочатку був чисто егоїстичним. Але тепер, коли він заявив про свої чоловічі права і вона, принаймні в деякій мірі, скорилася, він почав розуміти, що це не звичайна дівчина, не іграшка на годину.

У житті інших чоловіків буває час, коли вони несвідомо починають оцінювати жіночу молодість і красу, не стільки мріючи про ідеальне щастя, скільки з оглядкою на умовності оточення.

— Невже,— запитують вони самі себе, міркуючи, чи не одружитися їм,— невже мені доведеться підкоритися загальноприйнятій моралі, додержувати законів суспільства, з власної охоти стати стриманим і скромним, дати іншому право втручатися у всі мої справи і все тільки через те, що я обіймаю істоту таку ж мінливу, як я сам, жінку, чиї бажання й примхи ставатимуть все настирливішими й стомлюючими в міру того, як зникатиме її краса й принадність?

Ці люди, не бажаючи ризикувати всілякими випадковостями, які тягне за собою законний шлюб, схильні визнати перевагу не такого вже важкого тимчасового зв'язку. Вони намагаються здобути радість життя, не розплачуючись за них. Згодом, думають вони, можна буде

налагодити міцніші й пристойніші стосунки, запобігши докорів чи потреби докорінно щось виправляти і налагоджувати.

Для Лестера Кейна час юнацьких захоплень проминув, і він знав це. Наївні мрії та ідеали недосвідченого юнака зникли без сліду. Йому хотілося жіночої близькості, але він все менше ладен був поступатися заради цього своєю волею. Навіщо надівати на себе кайдани, якщо можна одержати все, що хочеш, залишаючись вільним птахом. Звичайно, він повинен знайти жінку, яка б цілком відповідала його смакам,— і він вважав, що знайшов таку в Дженні. Все в ній відповідало його бажанням і смакам, він ще ніколи не зустрічав такої жінки. Одружуватися з нею не тільки неможливо, але й не обов'язково. Досить йому сказати: «ходімо!» — і вона повинна скоритися, така її доля.

Лестер спокійно, безстрашно обміркував усе це. Він пройшов убогою вулицею, де жила Дженні, подивився на жалюгідний будиночок, який служив їй притулком. Його зворушило, що вона живе так чесно й важко, у такій бідності. Чи не слід і йому поставитись до неї великодушно, справедливо й благородно? Потім згадка про її чудесну красу зринула в нього й змінила його наміри. Ні, треба постаратись заволодіти нею — сьогодні, зараз же, негайно. От у якому настрої він повернувся до будинку м-с Брейсбрідж після прогулянки по Лоррі-стріт.

Розділ XVIII

А Дженні була охоплена безмірною тривогою, як людина, перед якою несподівано постало важке й складне завдання. Їй треба було подумати про дитину, про батька, про братів і сестер. Що ж вона діє? Невже знову зробить помилку й почне порочний, беззаконний зв'язок? Що сказати рідним про цю людину? Звичайно, він не одружиться з нею, коли дізнається про її минуле. Та й однаково він не одружиться з нею, він посідає таке високе становище. І все ж вона слухала його. Як їй бути? Вона думала над цим до вечора й спочатку хотіла тікати, але потім з жахом пригадала, що дала Кейну свою адресу. Тоді вона вирішила зібрати всю свою мужність і відмовити йому — сказати, що вона не може, не хоче мати з ним діла. Таке розв'язання питання здавалося їй досить простим — поки

Кейна не було поруч. Вона перейде на іншу посаду, де він не зможе переслідувати її. Все здавалося дуже простим, коли Дженні увечері одягалась, щоб іти додому.

Однак у її енергійного поклонника були свої міркування щодо цього. Пішовши від Дженні, він все точно обдумав. Він вирішив діяти негайно. Дженні може розповісти все рідним або м-с Брейсбрідж, може виїхати з Клівленда. Він хоче знати докладніше, в яких умовах вона живе, а для цього є єдиний засіб — поговорити з нею. Він повинен переконати її переїхати до нього. Вона напевно погодиться. Вона призналась, що він їй подобається. Притаманна їй м'якість, покірливість, що зразу привабила його, начебто обіцяла легку перемогу: варто тільки побажати — і він без особливих труднощів завоює її. І він вирішив спробувати, бо його й справді дуже вабило до неї.

О-пів до шостої він повернувся до Брейсбріджів, щоб подивитися, чи не пішла Дженні. О шостій йому пощастило непомітно сказати їй:

— Я проведу тебе додому. Почекай мене на нашому розі, гаразд?

— Так,— відповіла вона, відчуваючи, що не може не послухатись.

Потім вона сказала собі, що повинна поговорити з ним, твердо заявити про своє рішення не зустрічатися з ним більше,— то чому б не скористатися з цієї нагоди для розмови.

О-пів до сьомої він під якимсь приводом вийшов з дому — згадав, що в нього ділове побачення,— і на початку восьмої ждав Дженні в закритому екіпажі біля умовленого місця. Він був спокійний, цілком переконаний, що матиме успіх, але під зовнішньою певністю й урівноваженістю приховувалось незвичайне збудження, ніби він вдихував якийсь чудесний аромат, ніжний, солодкий та чарівний.

На початку дев'ятої він побачив Дженні. Блілого світла газового ліхтаря було досить для того, щоб Кейн міг пізнати її. Хвиля ніжності здійнялася в ньому — така чарівна була дівчина. Коли вона наблизилась, він вийшов з екіпажа й зупинився перед нею.

— Ходімо,— сказав він.— Сідай у карету. Я відвезу тебе додому.

— Ні,— відповіла вона,— я не можу.

— Ходім. Я відвезу тебе. Так нам буде зручніше поговорити.

І знову — це відчуття його влади, сили, якій не можна було протистояти. Вона підкорилася, відчуваючи, що не повинна була цього робити! Кейн крикнув кучеру:

— Поки що вези, куди хочеш!

Дженні сіла поруч нього, і він одразу сказав:

— От що, Дженні, ти мені потрібна. Розкажи мені про себе.

— Мені треба поговорити з вами,— відповіла вона, намагаючись триматись так, як надумала.

— Про що? — запитав він, намагаючись у п'їтми розглядіти вираз її обличчя.

— Так далі не можна,— схвильовано пробурмотіла вона.— Я так не можу. Ви нічого не знаєте. Мені не слід було робити так, як уранці. Я більше не повинна з вами зустрічатися. Справді, не повинна.

— Те, що ти зробила вранці, зробила не ти,— дотепно промовив він, підхопивши її слова.— Це зробив я. А відносно того, що ти не хочеш зі мною зустрічатися... то я хочу зустрічатися з тобою.— Він взяв її за руку.— Ти мене ще не знаєш, але я люблю тебе. Я від тебе просто божеволію. Ти створена для мене. Тепер слухай. Ти повинна бути моєю. Підеш до мене?

— Ні, ні, ні! — болісно вигукнула вона.— Я не можу, містер Кейн. Будь ласка, вислухайте мене. Це неможливо. Ви не знаєте. Ах, ви не знаєте. Я не можу зробити, як ви хочете. Я не хочу. І не могла б, коли б навіть захотіла. Ви не знаєте, в чому річ. Але я не хочу робити погано. Я не повинна. Не можу. Не хочу. Ні, ні, ні! Пустіть мене додому!

Він вислухав це відчайдушне благання не без співчуття, йому стало навіть трохи шкода Дженні.

— Чому не можеш, що це означає? — спитав він з цікавістю.

— Я не можу вам сказати,— відповіла вона.— Будь ласка, не питайте. Вам не треба цього знати. Але я не повинна більше зустрічатися з вами. Це ні до чого доброго не доведе.

— Адже я тобі подобаюсь.

— Так, так. Я нічого не можу з цим поробити. Але ви повинні залишити мене. Будь ласка!

З поважністю судді Лестер у думках ще раз зважив свою пропозицію. Він знав, що подобається цій дівчині,— власне, вона кохає його, хоч яке коротке їхнє знайомство. І його вабить до неї — може бути, не так уже непереборно, але все ж з незвичайною силою. Що заважає поступитися, тим більше, якщо їй цього хочеться? В ньому заговорила цікавість.

— Ось що, Дженні,— сказав він,— я вислухав тебе. Я не розумію, чому ти кажеш «не можу», якщо ти хочеш піти до мене. Ти кажеш, що я тобі подобаюсь. Чому ж ти упираєшся? Ти — якраз те, що мені треба. Ми б чудово порозумілися. У тебе вдача, про яку я міг би тільки мріяти. Я хотів би, щоб ти була зі мною. Чому ти говориш, що не можеш?

— Я не можу,— повторила вона.— Не можу. Не хочу. Не повинна. Ах, будь ласка, не запитуйте мене більше. Ви не знаєте. Я не можу вам пояснити.

Вона думала про свою дитину.

В Лестера Кейна було дуже розвинене почуття справедливості і вміння будь-яку гру провадити чесно. Він найперше намагався бути порядною людиною у своїх стосунках з іншими людьми. Він і тепер хотів бути ніжним і уважним, але головне — він повинен заволодіти нею! І він знову у думках зважив всі «за» і «проти».

— Послухай,— сказав він, нарешті, все ще тримаючи Дженні за руку.— Я не примушую тебе вирішувати негайно. Я хочу, щоб ти все обміркувала. Але ти створена для мене. Я тобі не байдужий. Ти сама визнала це сьогодні вранці. І я знаю, що це так. Чому ж ти така уперта? Ти мені подобаєшся, і я можу багато для тебе зробити. Чому б нам поки що не стати друзями? А про інше поговоримо пізніше.

— Але я не повинна робити погано,— твердила вона.— Я не хочу. Будь ласка, залишіть мене. Я не можу зробити, як ви хочете.

— От що,— провадив він,— ти говориш не те, що думаєш. Навіщо ж ти казала, що я тобі подобаюсь? Хіба ти встигла змінити свою думку? Подивись на мене. (Дженні опустила очі). Подивись на мене! Хіба ти передумала?

— Ой, ні, ні! — сказала вона, дійшовши до сліз, скоряючись чомусь, що було дужче від неї.

— Тоді чому ж ти така вперта? Я люблю тебе,

чуєш — божеволію від думки про тебе. Ось чому я цього разу приїхав. Я хотів бачити тебе!

— Справді? — здивовано перепитала Дженні.

— Так. Я приїхав би ще й ще раз, коли б це було треба. Кажу ж тобі, я люблю тебе до божевілля. Ти повинна бути моєю. Обіцяй, що ти пойдеш зі мною.

— Ні, ні, ні,— твердила вона.— Я не можу. Я повинна працювати. Я хочу працювати. Я не хочу робити погано. Будь ласка, не просить. Будь ласка, не треба. Ви повинні відпустити мене. Справді ж! Я не можу зробити по-вашому.

— Скажи, Дженні,— запитав він раптом,— що робить твій батько?

— Він склудув.

— Тут, у Клівленді?

— Ні, він працює у Йангстауні.

— А твоя мати жива?

— Так, сер.

— Ти живеш з нею?

— Так, сер.

Він посміхнувся.

— Не говори мені «сер», дитинко,— грубувато сказав він,— і не називай мене «містером» Кейном. Я для тебе більше не містер. Ти — моя, чуєш, дівчинко?

І він притягнув її до себе.

— Будь ласка, не треба, містер Кейн,— благала вона.— О, будь ласка, не треба! Я не можу! Не можу! Залиште мене.

Але він міцно поцілував її в губи.

— Послухай-но,— повторив він своє улюблене слівце.— Говорю тобі, ти — моя. З кожною хвилиною ти все більше подобаєшся мені. Я ще мало тебе знаю. Але я не відмовлюся від тебе. Кінець кінцем ти прийдеш до мене. І я не хочу, щоб ти служила у покоївках. Ти не можеш залишатися на цій посаді, хіба що дуже недовго. Я повезу тебе куди-небудь. І я дам тобі грошей, чуєш? Ти повинна взяти їх.

При слові «гроші» Дженні пересмикнуло, і вона вхопила руку.

— Ні, ні,— казала вона.— Я не візьму.

— Візьмеш. Віддай їх матері. Я зовсім не намагаюся купити тебе. Я знаю, про що ти думаєш. Але це не так. Я хочу тобі допомогти. Хочу допомогти твоїм рідним.

Я знаю, де ти живеш. Сьогодні я там був. Скільки вас в родині?

— Шестеро,— ледве чутно відповіла вона.

«Ой, вже ці бідняцькі родини», подумав він.

— Отже, візьмі,— наполегливо повторив він, дістаючи гаманець з кишені.— І дуже швидко ми знову побачимось. Ти не уникнеш, дитинко.

— Ні, ні,— протестувала Дженні.— Я не хочу. Мені не треба. Ви не повинні просити мене про це.

Кейн спробував наполягти на своєму, але вона була непохитна, і зрештою він сховав гроші.

— Одно скажу, Дженні: тобі від мене не втекти,— спокійно заявив він.— Рано чи пізно ти однаково будеш зі мною. Адже ти сама це відчуваєш і знаєш. Це з усього видно. Я не маю наміру відмовитись від тебе.

— Ох, коли б ви знали, як ви мене мучите.

— Хіба я справді мучу тебе? — запитав він.— Невже?

— Авжеж, мучите. Я ніколи не зроблю так, як ви хочете.

— Зробиш! Зробиш! — запально вигукнув він; від однієї думки, що здобич вислизає, пристрасть його спалахнула з новою силою.— Ти будеш моя!

І він міцно обійняв її, незважаючи на всі її протести.

— Ну от,— сказав він, коли після короткої боротьби те таємниче, що з'єднувало їх, знову заговорило в Дженні і вона перестала чинити опір. На очах у неї були сльози, але він не помічав їх.— Хіба ти сама не бачиш? Я також подобаюсь тобі.

— Я не можу,— схлипнувши, повторила Дженні.

Її неприхований відчай зворушив Кейна.

— Чого ж ти плачеш, дитинко? — запитав він.

Вона не відповіла.

— Ну, пробач,— сказав він.— Більше я тобі сьогодні нічого не скажу. Ми майже приїхали. Завтра я виїжджаю, але скоро ми знову побачимось. Так, дитинко. Тепер я не можу від тебе відмовитися. Я зроблю все можливе, щоб тобі було не так важко, але відмовитися від тебе не можу, чуєш?

Вона похитала головою.

— Тут тобі треба вийти,— сказав він, коли карета доїхала до рогу. Він побачив світло у завішених вікнах Герхардтів.

— До побачення,— додав він, коли вона виходила з карети.

— До побачення,— пробурмотіла вона.

— Пам'ятай,— сказав він,— це тільки початок.

— О, ні, ні,— благально сказала вона.

Він подивився їй услід.

— Яка красуня! — вигукнув він.

Дженні зайшла в дім стомлена, розгублена, присоромлена. Що ж вона вчинила? Безперечно, вона зробила непоправну помилку. Він повернеться.

Він повернеться. І він пропонував їй гроші. Це найгірше.

Розділ ХІХ

Хоч після цієї хвилюючої зустрічі в обох залишилося почуття якоїсь недовомовленості, але ні Лестер Кейн, ні Дженні не мали найменшого сумніву: на цьому справа не скінчиться. Кейн відчував, що дівчина зовсім причарувала його. Вона чудова. Він навіть не уявляв собі, що вона така мила. Її сумніви, благання, це боязке «ні, ні, ні!» хвилювали його, як музика. Безперечно, ця дівчина створена для нього — і він її доможеться. Вона надто чарівна, не можна випустити її. Яке йому діло до того, що скажуть її рідні та й цілий світ?

Дивна справа, Кейн був цілком впевнений в тому, що рано чи пізно Дженні поступиться перед ним і фізично, як уже поступилася в душі. Він не міг би пояснити, звідки в нього ця певність. Щось таке в Дженні — її надзвичайна граціозність, одвертий, нелукавий погляд — примушували думати, що вона здатна до пристрасті, в якій немає нічого грубого й аморального. Це була жінка, створена для чоловіка — для одного, єдиного. З нею неподільно була зв'язана уява про кохання, ніжність, покору. Нехай тільки з'явиться той, єдиний — і вона полюбить його й піде з ним. Так розумів її Лестер. Він відчував це. Вона повинна скоритися йому, бо він для неї і є — той самий, єдиний.

А Дженні передчувала всілякі ускладнення, можливо — катастрофу. Якщо він переслідуватиме її, то, звичайно, дізнається про все. Вона не сказала йому про Брендера, бо все ще невиразно сподівалась, що вислизне. Розлучившись із ним, вона знала, що він повернеться. Вона мимоволі розуміла, що прагне цього. І все ж від-

чувала, що не повинна поступитись, а повинна, як і раніше, жити чесним, важким і одноманітним життям. Це — кара за її минуле. Вона мусить пожати те, що посіяла.

Солідний особняк Кейнів у Цінціннаті, куди Лестер повернувся, розлучившись з Дженні, був повною протилежністю будинку Герхардтів. Це був великий двоповерховий будинок без ознак певного стилю; він нагадував французький замок, але побудований був з червоної цегли та пісковика. Ділянка навкруг нього, засаджена квітами й деревами, нагадувала справжній парк, і навіть каміння тут, здавалося, говорило про багатство, гідність і витончену розкіш. Арчібалд Кейн, батько родини, нажив величезне багатство, і до того ж не шляхом грабежу, не якимсь нахабним чи нечесним способом, але завдяки тому, що зумів взяти в свої руки найбільш потрібне на той час, а через те й вигідне діло. Ще за юнацьких років зін збагнув, що Америка — країна молода, яка розвиватиметься. Отже, буде величезний попит на всілякі екіпажі, фургони, повозки, вози — і хтось повинен задовольняти цей попит. Він відкрив невеличку майстерню і поступово перетворив її на солідне підприємство; він випускав добрячі екіпажі й продавав їх з великим прибутком. Арчібалд Кейн вважав, що люди в більшості своїй чесні; він був певен, що їм потрібні добротні, по совісті зроблені речі, і, коли їм такі речі запропонувати, вони охоче почнуть купувати у вас і звертатимуться до вас знову й знову, доки ви не станете багатою і впливовою людиною. Він вважав, що в торгівлі треба бути щедрим і завжди, продаючи, відмірювати «з походом». Все життя, до старості, він мав добру славу у всіх, хто його знав. «Арчібалд Кейн? — говорили про нього конкуренти. — О, це особлива людина. Спритний, але чесний. Це велика людина!»

У Арчібалда Кейна було двоє синів і три дочки, всі здорові, вродливі, обдаровані незвичайним розумом, але ніхто з них не мав такої широкої натури і так багато сил та енергії, як цей шановний патріарх. Сорокалітній Роберт, старший син Кейна, давно став правою рукою батька в фінансових справах: він був далекоглядний і мав важку руку — якості дуже важливі для ділка, бо в справах не обійтись без підлості. Роберт був середній на зріст, худорлявий, з високим чолом, і вже починав си-

віти; у нього були живі світлоблакитні очі, орлиний ніс і тонкі, уперто і безстрашно стиснуті губи. Він був скупий на слова, неквапливий у своїх рухах і серйозно обмірковував кожен крок. Як віце-президент великого підприємства, що розташувалося на цілих два квартали на околиці міста, він посідав майже таке ж високе становище, як і його батько. Роберт Кейн був жорсткою людиною, ділок з великим майбутнім,— його батько добре знав це.

Другий син, Лестер, був улюбленцем батька. Аж ніяк не блискучий фінансист, яким був Роберт, він проте краще розумів потайні пружини, що керують світом. Він був м'якший, людяніший, доброзичливо до всього ставився. І, як не дивно, старий Арчібалд вірив йому і захоплювався ним. Він охоче звертався до Роберта, коли перед ним виникало якесь заплутане фінансове питання, але Лестера він більше любив як сина.

З дочок старшою була Емі, вродлива тридцятилітня жінка, у якої вже підростав синочок; двадцятивосьмилітня Імоджін також була вже одружена, але дітей поки що не мала; наймолодша, двадцятип'ятилітня Луїза, ще не вийшла заміж; це була найкрасивіша з сестер, але проте й найхолодніша та нетерпиміша. Вона найбільше за всіх прагнула блиску й пошани, найбільше дбала про родинний престиж і мріяла, щоб Кейни затьмарили всіх, що оточували їх. Вона дуже пишалася високим становищем родини в суспільстві й трималася так велично й зарозуміло, що це часом потішало, а іноді й дратувало Лестера. Він любив її,— мабуть, навіть більше від інших сестер,— але вважав, що вона без будь-якої втрати для гідності родини могла б пишатися менше.

Їхня мати, шістдесятирічна м-с Кейн, була скромна й достойна жінка; проживши перші роки заміжжя порівняно бідно, вона й тепер не дуже прагнула до світського життя. Але, люблячи дітей і чоловіка, вона наївно пишалася з їхнього становища й успіхів. Їй самій вистачало й відблиску їхньої слави. Це була добра жінка, хороша дружина й мати.

Лестер приїхав у Цінціннаті надвечір і зараз же пішов додому. Старий слуга-ірландець відчинив йому двері.

— О, містер Лестер! — зрадів він.— От і добре, що ви повернулись. Дозвольте ваше пальто. Так, так, у нас була чудова погода. Атож, атож, вдома всі здорові. Аякже.

ваша сестриця місіс Емі з синком були тут, тільки що пішли. Ваша матуся нагорі, у себе в кімнаті. Еге ж, еге ж.

Лестер весело посміхнувся йому й піднявся до матері. У білій з золотом кімнаті, що виходила в сад, вікнами на південь і захід, він застав м-с Кейн, благообразну жінку з добрим, трохи стомленим обличчям і гладко зачісаним сивим волоссям. Коли відчинилися двері, вона підвела голову, відклала книгу і встала назустріч синові.

— Здрастуй, мамо,— сказав він, обнімаючи й цілуючи її.— Як твоє здоров'я?

— Все без змін, Лестер. Як тобі їздилося?

— Чудово. Знову провів кілька днів у Брейсбріджів. Мені довелося заїхати у Клівленд, щоб побачитися з Парсонами. Всі питали про тебе.

— Як поживає Мінні?

— Все так само. Мені здається, що вона анітрохи не змінилася. І, як завжди, з захопленням приймає гостей.

— Дуже розумна дівчина,— зауважила мати, пригадуючи м-с Брейсбрідж ще юною, коли та жила в Цінціннаті.— Вона мені завжди подобалась. Така розсудлива.

— Цього в неї й зараз не відбереш,— багатозначно сказав Лестер.

М-с Кейн посміхнулася і почала розповідати йому про різні домашні події. Чоловік Імоджін поїхав у якійсь справі до Сент-Луїса. Дружина Роберта хвора — застудилася. Помер старий Цвінгль, фабричний сторож, що прослужив у м-ра Кейна сорок років. М-р Кейн буде на його похоронах. Лестер слухав шанобливо, хоч трохи її неуважно.

Спустившись униз, він зустрів Луїзу. Вона була шикарна — кращого слова не підшукаєш. Вишита стеклярусом чорна шовкова сукня облягала її струнку постать, рубінова брошка дуже личила до її смуглявої шкіри й чорного волосся. Погляд її чорних очей проймав наскрізь.

— А, це 'ти, Лестер! — вигукнула вона.— Коли повернувся? Обережніше з поцілунками, я їду в гості і вже напудрилася. Ой, ти, ведмідь!

Лестер міцно обійняв її й дзвінко поцілував. Вона з силою відштовхнула його.

— Я змахнув не так-то й багато пудри,— сказав він.— А ти візьми пуховку і додай! — і він пішов до своєї кімнати, щоб переодягнутися до обіду.

Звичай переодягатися до обіду був заведений у родині Кейн за останні роки. Гості бували так часто, що це зробилося в деякій мірі необхідністю, і Луїза була щодо цього особливо педантична. Цього вечора ждали Роберта й подружжя Барнет — старих друзів батька й матері, отже обід, звичайно, мав бути урочистий. Лестер знав, що батько вдома, але не поспішав побачити його. Він думав про останні два дні, проведені у Клівленді, й прикидав, коли знову побачить Дженні.

Розділ XX

Переодягнувшись, Лестер спустився вниз і застав батька в бібліотеці за читанням газети.

— Здрастуй, Лестер, — сказав батько, дивлячись на нього поверх окулярів і простягаючи руку. — Звідки ти?

— З Клівленда, — з посмішкою відповів син, і вони міцно потиснули один одному руки.

— Роберт говорив мені, що ти був у Нью-Йорку.

— Так, був.

— Як поживає мій старий друг Арнольд?

— Все так само, — відповів Лестер. — Він зовсім не старіється.

— Треба думати, — весело сказав Арчібалд Кейн, неначе почувши комплімент власному міцному здоров'ю. — Він завжди був витриманим. Справжній джентльмен.

Він пройшов з сином до вітальні; вони розмовляли про ділові та родинні новини, аж поки бій годинника в холлі не сповістив тих, що зібралися нагорі, що обід подано.

Лестер чудово почував себе в пишній їдальні, обставленій в стилі Людовика XV. Він любив свій будинок і рідню — матір, батька, сестер, і старих друзів родини. Отже, він посміхався і був надзвичайно веселий.

Луїза повідомила, що у вівторок Ліверінги влаштовують бал, і спитала, чи поїде Лестер.

— Ти ж знаєш, я не танцюю, — сказав він сухо. — Що мені там робити?

— Не танцюєш? Скажи краще, що не хочеш танцювати. Просто ти надто розлінився. Вже коли Роберт іноді танцює, то ти й поготів можеш.

— Де вже мені угнатися за Робертом, я не такий рухливий, — безпечно кинув Лестер.

— І не такий люб'язний,— вколола Луїза.

— Можливо,— сказав Лестер.

— Не починай сварку, Луїза,— розсудливо зауважив Роберт.

Після обіду вони перейшли до бібліотеки, і Роберт трохи поговорив з братом про справи. Треба переглянути деякі контракти. Він хотів би вислухати думку Лестера. Луїза збиралася в гості, їй подали карету.

— Так ти не їдеш? — спитала вона з ноткою невдоволення в голосі.

— Ні, занадто стомився,— недбало сказав Лестер.— Попроси від мене пробачення у місіс Ноулз.

— Летті Пейс цими днями запитувала про тебе,— кинула Луїза вже в дверях.

— Дуже мило з її боку. Мене це тішить.

— Летті славна дівчина, Лестер,— вставив батько, що стояв біля каміна.— Я б хотів, щоб ти одружився з нею і взявся за розум. Вона буде тобі доброю жінкою...

— Чудова дівчина,— підтвердила м-с Кейн.

— Це що ж, змова? — пожартував Лестер.— Я, як вам відомо, не годжуся для родинного життя.

— Я це дуже добре знаю,— напівжартома, напівсерйозно сказала м-с Кейн.— І це дуже шкода.

Лестер перевів розмову на інше. Він не мав сили вислуховувати подібні зауваження. І знову пригадалася Дженні, її жалібне: «Ах, ні, ні!» От хто йому до душі. Така жінка справді достойна уваги. Позбавлена дріб'язкових розрахунків, не користолюбна, не оточена суворим наглядом і поставлена на шляху чоловіка, наче пастка, а чудова дівчина — чудова, немов квітка, що росте і яку ніхто не оберігає. Цього вечора, повернувшись до своєї кімнати, він написав їй листа, але датував його тижнем пізніше, бо не хотів видатися надто нетерплячим і до того ж збирався пробути у Цінціннаті принаймні тижнів зо два.

«Мила моя Дженні!

Хоч минув тиждень, а я не подавав про себе звісток, повір, я не забув тебе. Ти дуже поганой думки про мене? Я доможусь, щоб вона змінилася на краще, бо я кохаю тебе, дівчинко, справді кохаю. У мене на столі стоїть квітка, яка дуже нагадує тебе,— біла, ніжна, чарівна. Отака й ти — твій образ весь час зі мною. Ти для мене —

втілення всього найкращого. У твоїй владі засипати мій шлях квітами — тільки б ти захотіла.

Тепер хочу сказати тобі, що 18-го я буду в Клівленді й сподіваюся зустрітися з тобою. Приїду в четвер увечері. Жди мене в жіночій вітальні готелю «Дорнстон» в п'ятницю опівдні. Гарзд? Ми там разом поснідаємо.

Ти не хотіла, щоб я приходив до тебе додому,— як бачиш, я виконую твоє бажання. (І наперед виконуватиму — з одною умовою.) Добрим друзям не слід розлучатись, це небезпечно. Напиши, що чекатимеш мене. Покладаюся на твою великодушність. Але я не можу прийняти твоє «ні» як остаточне рішення.

Відданий тобі Лестер Кейн».

Він запечатав лист і надписав адресу. «У своєму роді це чудова дівчина,— подумав він.— Просто чудова».

Розділ XXI

Лист цей прийшов після тижневої мовчанки, коли Дженні вже встигла багато передумати, й глибоко схвилював її. Що їй робити? Як повестися? Як же вона ставиться до цієї людини? Чи є в неї бажання відповідати на лист? А коли відповідати, то що? До цього часу всі її вчинки, навіть коли вона в Колумбусі пожертвувала собою заради Басса, начебто не стосувались нікого, крім її самої. Тепер треба було думати й про інших: про рідних і найперше про дитину. Маленькій Весті минуло вже півтора року; це була славна дівчинка, білява, з великими блакитними очима, яка обіцяла бути схожою на матір; до того ж вона була жвава й кмітлива. М-с Герхардт любила її від усього серця. Сам Герхардт відтавав дуже повільно і навіть зараз не виявляв особливого інтересу до внучки, але все ж був добрий до неї. І, помічаючи цю зміну в батькові, Дженні від усієї душі хотіла поводитись так, щоб ніколи більше не робити йому прикростей. Якщо вона зробить якийсь нерозсудливий крок, це буде не тільки ганебною невдячністю щодо батька, але й пошкодить у майбутньому її дочці. Їй самій не пощастило в житті, думала Дженні, але життя Вести — інша справа, і не можна робити нічого такого, щоб могло б зіпсувати його. Може б, слід написати Лестеру і все йому пояснити. Вона сказала йому, що не хоче ро-

бити щось погане. Припустимо, вона признається йому, що має дитину, і попросить дати їй спокій. Чи послухає він? Навряд. Та й чи хоче вона, щоб він піймав її на слові?

Необхідність признатись у цьому була для Дженні дуже тяжка. От чому вона вагалася, почала було писати листа, в якому намагалася все пояснити, і порвала його. А втім втрутилася сама доля: раптово повернувся додому батько, що серйозно потерпів під час нещасного випадку на фабриці у Йангстауні.

Лист від Герхардта прийшов у середу, на початку серпня. Але це ще був звичайний лист, написаний німецькою мовою, з батьківськими розпитами й порадами і з додатком щотижневих п'яти доларів; у конверті було кілька рядків, написаних незнайомим почерком,— повідомлення, що напередодні трапилось нещастя: на фабриці перевернувся ківш з розтопленим склом, і в Герхардта серйозно обпечені обидві руки. В кінці в записці повідомлялось, що наступного ранку він буде вдома.

— Ну, що ти скажеш! — вигукнув приголомшений Уільям.

— Бідний тато! — очі Вероніки наповнилися слізьми.

М-с Герхардт сіла на стілець, стиснуті руки її впали на коліна, застиглими очима втупилася в підлогу. «Що ж тепер робити?» у відчаї повторювала вона. Їй страшно було навіть подумати про те, що буде з ними, якщо Герхардт назавжди залишиться калікою.

Басс повертався додому о-пів до сьомої, Дженні — о восьмій. Басс вислухав новину, широко розкривши очі.

— Це дуже погано! — вигукнув він.— А в листі не сказано, чи опіки тяжкі?

— Не сказано,— відповіла м-с Герхардт.

— Ну, по-моєму, не варто вже дуже засмучуватись,— сказав Басс.— Від цього користі не буде. Як-небудь вкрутимось. Я б на твоєму місці не сумував так.

Сам він і справді не дуже сумував — не така в нього була вдача. Життя давалося йому легко. Він не здатний був замислюватись над значенням подій і передбачати їх наслідки.

— Знаю,— сказала м-с Герхардт, намагаючись опанувати себе.— Але я нічого не можу зробити. Подумати тільки, не встигло наше життя налагодитися,— і от нове горе. Немов прокляття якесь на нас лежить. Нам так не щастить!

Коли прийшла Дженні, мати одразу відчула, що це її єдина підпора.

— Що трапилось, мамусю? — ще на дверях запитала Дженні, побачивши обличчя матері.— Чого ти плакала?

М-с Герхардт глянула на неї й відвернулася.

— Тато попик собі руки,— повільно сказав Басс.— Він завтра приїжджає.

Дженні обернулася і з жахом подивилася на нього.

— Попик собі руки!

— Так,— сказав Басс.

— Як же це трапилось?

— Перевернувся ківш із склом.

Дженні глянула на матір, і очі її заволокло слізьми. Вона кинулася до м-с Герхардт і обняла її.

— Не плач, мамусю,— сказала вона, сама ледве стримуючись.— Не треба сумувати. Я знаю, як тобі важко, але все обійдеться. Не плач!

У цей час губи в неї затремтіли, і вона не скоро набралася сил, щоб глянути в обличчя новому горю. І от, попри її волю, в неї раптом з'явилася вкрадлива й невідступна думка. Лестер! Адже він пропонував їй свою допомогу. Він сказав, що кохає її. Чомусь у цю хвилину він так виразно пригадався їй — і його увага, і готовність допомогти, і співчуття... Так само поведився і Брендер, коли Басс потрапив до в'язниці. Може, їй судилося ще раз принести себе в жертву? Та й хіба не все одно? Адже її життя і без того не вдалося. Так думала вона, дивлячись на матір, яка мовчки сиділа, приголомшена, збожеволіла від горя. «Чому їй доводиться стільки страждати,— думала Дженні.— Невже на її долю так і не випаде хоч трохи щастя!»

— Не треба так побиватись,— сказала вона трохи пізніше.— Можливо, тато не так уже дуже обпикся. І в листі ж сказано, що завтра вранці він приїде?

— Так,— підтвердила м-с Герхардт, опановуючи себе.

Тепер вони почали розмовляти трохи спокійніше, і поступово, коли всі відомі їм подробиці були обговорені, якось притихли, наче застигли, чогось сподіваючись.

— Треба комусь уранці піти на вокзал зустрічати тата,— сказала Дженні Бассу.— Я піду. Я думаю, місіс Брейсбрідж нічого не скаже.

— Ні,— похмуро заперечив Басс,— не ходи. Я сам його зустріну.

Він кляв долю за цей новий удар і не міг цього приховати; він похмуро пішов до своєї кімнати і замкнувся. Дженні з матір'ю наказали дітям іти спати й пішли в кухню.

— Не знаю, що тепер з нами буде,— сказала м-с Герхардт, пригнічена думкою про матеріальні труднощі, якими загрожувало це нове нещастя.

Вона здавалася зовсім розбитою й безпорадною, і Дженні стало невимовно жаль її.

— Не сумуй, мамусю,— м'яко сказала вона, почувачи, що в ній визріває рішення.

Світ такий великий. І є в ньому люди, які щедрою рукою обдаровують інших всякими благами. Не завжди ж вони так бідуватимуть під тягарем злигоднів!

Дженні сиділа поруч з матір'ю і, здавалося, вже чула загрозливі кроки наступних знегод.

— Як ти думаєш, що з нами буде? — повторила мати, бачачи, що мрія про щасливе життя в Клівленді руйнується в неї на очах.

— Нічого,— відповіла Дженні, вже ясно розуміючи, що треба робити,— все обійдеться. Не сумуй. Все буде гаразд. Як-небудь улаштуємось.

Тепер вона знала, що доля поклала на її плечі увесь тягар відповідальності. Вона повинна пожертвувати собою: іншого виходу немає.

Уранці Басс зустрів батька на вокзалі. Герхардт був дуже блідий і, мабуть, дуже змучився. Щоки в нього запали, профіль ще більш загострився. Руки його були перев'язані, і весь вигляд — такий жалюгідний, що перехожі обертались, коли він з Бассом ішли з вокзалу.

— Тьфу, прокляття! — сказав він синові.— Як я обпікся! Мені навіть здалося було, що я не витримаю, так було боляче. Який біль! Тьху, прокляття! Вік пам'ятатиму!

Він докладно розповів, як трапилось нещастя, і додав, що не знає, чи зможе колись володіти руками, як раніше. Великий палець правої руки й два пальці на лівій були спалені до кістки. На лівій руці довелося відтяти перші суглоби, великий палець пощастило врятувати, але може статись, що пальці залишаться скрюченими.

— І це саме тоді, коли мені так потрібні гроші! — додав він.— От лихо! От лихо!

Коли вони дійшли до будинку й м-с Герхардт відчи-

чила їм двері, старий робітник, зрозумівши мовчазне горе дружини, не стримався й заплакав. М-с Герхардт також почала схлипувати. Навіть Басс на хвилину втратив самовладання, але швидко отямився. Молодші діти ревли, поки Басс на них не гримнув.

— Годі плакати! — бадьорим тоном сказав він батькові.— Слізьми горю не зарадиш. Та й не все вже таке страшне. Ти скоро одужаєш. Яюсь проживемо.

Слова Басса на якийсь час усіх заспокоїли, і тепер, коли чоловік повернувся додому, м-с Герхардт знову знайшла душевну рівновагу. Правда, руки в нього забинтовані, але він на ногах, ніде більше не обпечений і не поранений, і це вже втішливо. Можливо, він знову володітиме руками й зможе стати на яку-небудь легку роботу. У всякому разі, треба надіятись на краще.

Коли Дженні того вечора повернулася додому, першою думкою її було кинутись до батька, висловити йому зсю свою любов і відданість, але вона побоялась, що він зустріне її так само холодно, як і минулого разу.

Герхардт також був схвилюваний. Він і досі не зовсім отямився від ганьби, яку заподіяла йому дочка. Він би й хотів бути поблажливим, та ніяк не міг розібратися в плутанині своїх почуттів і сам не знав, що робити й що сказати.

— Тату, — промовила Дженні, боязко підходячи до нього.

Стурбований Герхардт намагався сказати які-небудь найпростіші слова, але це йому не вдалося. Відчуття власної безпорадності, думка, що дочка любить і жаліє його і що він також не може не любити її,— все це було понад його сили; він не витримав і знову розплакався.

— Пробач мені, тату,— благала Дженні.— Будь ласка, прошу тебе, пробач!

Він навіть не наважився подивитись на неї, але, збенгежений зустріччю, подумав, що й справді може простити.

— Я молився,— сказав він розбитим голосом.— Добре, забудемо про це.

Опам'ятавшись, він засоромився свого хвилювання, але близькість і взаєморозуміння вже встановились поміж ними. Від цього дня, хоч в їхніх стосунках ще залишалась певна стриманість, Герхардт більше не старався не помічати Дженні, а вона була з ним, як дочка, проста й ласкава, зовсім як за колишніх часів.

Отже, в домі знову запанувала згода, але з'явилися інші тривоги й турботи. Як прожити, коли прибутки зменшилися на п'ять доларів у тиждень, а витрати після приїзду Герхардта зросли? Басс міг би давати більше з свого тижневого заробітку, але не вважав себе зобов'язаним робити це. Тож мізерних дев'яти доларів щотижня повинно було вистачити на квартирну плату, на харчі і вугілля, не кажучи вже про випадкові витрати, які стали вкрай обтяжливими. Герхардт щодня повинен був ходити до лікаря на перев'язку. У Джорджа розвалилися черевики. Або треба було ще десь дістати грошей, або родина повинна була знову залізти в борги й знову зазнавати всіх мук від злиднів. Під впливом цих обставин рішення Дженні дозріло остаточно.

Лестерів лист залишався без відповіді. Призначений день наближався. Чи не написати йому? Він допоможе їм. Адже він неодмінно хотів дати їй грошей. Зрештою вона вирішила, що її обов'язок — скористуватися з допомоги, яку їй пропонували. І вона написала Лестеру коротку записку. Гаразд, вона зустрінеться з ним, але просить його не приходити до неї додому. Вона відіслала листа і з дивним почуттям — боязкого трепету і радісної надії — стала ждати вирішального дня.

Розділ XXII

Настала вирішальна п'ятниця, і Дженні опинилася перед новими серйозними труднощами, які ускладнили її скромне існування. Вибору немає, думала вона. Життя не вдалося. Навіщо опиратись далі? Коли б вона могла зробити щасливими своїх рідних, дати освіту Весті, приховати своє минуле й саме існування Вести — може бути... може бути... адже ж трапляється, що багаті люди одружуються з бідними дівчатами, а Лестер такий добрий, і вона, звичайно, подобається йому. О сьомій годині вона пішла до м-с Брейсбрідж; опівдні відпросилася під тим приводом, що треба допомогти матері, й пішла до готелю.

Лестер виїхав з Цінціннати на кілька днів раніше, ніж розраховував, і тому не одержав відповіді Дженні; він з'явився до Клівленда похмурий і невдоволений цілим світом. У нього ще жевріла надія, що лист Дженні жде його в готелі, але там не було від неї жодного рядка.

Лестер був не з тих людей, які легко впадають у розпач, але сьогодні й він зажурився і, похмурий, піднявся до своєї кімнати, щоб переодягнутись. Після вечері він спробував розважитися грою на б'їльярді й розійшовся з приятелями тільки після того, як випив значно більше, ніж звичайно. Наступного ранку він встав з невиразною думкою махнути рукою на цю справу, але час ішов, наближалась призначена година, і Лестер вирішив, що, мабуть, треба б зачекати. А що, як Дженні ще прийде? Отже, за чверть години до призначеного строку він спустився у вітальню. Яка ж була його радість, коли він побачив Дженні — вона сиділа й ждала, і це був знак, що вона скорилася. Лестер швидко підійшов до неї, задоволений, радісний, з посмішкою.

— Ти все ж таки прийшла,— сказав він, дивлячись на неї з виглядом людини, яка знову знайшла втрачений скарб.— Чому ж ти не написала мені? Ти так уперто мовчала, я вже вирішив, що ти й знати мене не хочеш.

— Я писала,— відповіла Дженні.

— Куди?

— На ту адресу, яку ви мені дали. Я написала три дні тому.

— Ах, от у чім справа: лист мене вже не застав. Треба було написати раніше. Ну, як ти живеш?

— Добре,— відповіла Дженні.

— Щось не схоже. У тебе стомлений вигляд. Що трапилось, Дженні? Як вдома, все гаразд?

Лестер спитав про це зовсім випадково. Він сам не знав, чому поцікавився цим. Але його запитання допомогло Дженні заговорити про те, що найбільше її хвилювало.

— Батько хворий,— сказала вона.

— А що з ним?

— Йому обпекло руки на фабриці. Ми страшенно перелякались. Схоже, що він уже ніколи не володітиме вільно руками.

Дженні замовкла, і на обличчі в неї відбилась вся глибина її розпачу; Лестер зрозумів, що вона в безвідомому становищі.

— Мені дуже шкода,— сказав він.— Справді, шкода. Коли це сталося?

— Майже три тижні тому.

— Так, погано. А все ж таки давай поспідаємо. Я хоч

поговорити з тобою. Від того часу, як я поїхав, мені все хотілося дізнатись, як живе твоя родина.

Він повів Дженні до ресторану й вибрав там столик у куточку. Бажаючи розважити її, він запропонував їй замовити сніданок, але Дженні була надто заклопотана й соромлива, і йому довелося самому подбати про меню. Закінчивши з цим, він весело повернувся до неї.

— Ну, Дженні, я хочу, щоб ти розповіла мені все про родину. Я дещо зрозумів ще минулого разу, а тепер хочу як слід у всьому розібратися. Ти кажеш, твій батько складув. Тепер йому доведеться залишити свій фах, це зрозуміло.

— Так,— сказала Дженні.

— Скільки в родині дітей, крім тебе?

— П'ятеро.

— Ти найстарша?

— Ні, старший Себастьян. Йому двадцять два роки.

— Що він робить?

— Він продавець у тютюновій крамниці.

— Не знаєш, скільки він заробляє?

— Здається, дванадцять доларів,— подумавши, відповіла Дженні.

— А інші діти?

— Марта й Вероніка не працюють, вони ще надто малі. Джордж працює хлопчаком у крамниці Уілсона. Він одержує три з половиною долари.

— А ти скільки одержуєш?

— Я — чотири.

Лестер помовчав, підраховуючи про себе, скільки ж у них припадає на життя.

— Скільки ви платите за квартиру? — запитав він.

— Дванадцять доларів.

— Мати, мабуть, уже не молода?

— Їй скоро п'ятдесят.

Він замислено крутив виделку.

— Сказати по правді, Дженні, я приблизно так собі це й уявляв,— промовив він нарешті.— Я багато думав про тебе. Тепер мені все зрозуміло. У тебе є тільки один вихід, і він не такий уже поганий, якщо тільки ти звіришся на мене.

Він помовчав, чекаючи запитання, але Дженні ні про що не питала. Вона була заглиблена в свої клопоти.

— Ти не хочеш знати, який вихід? — запитав він.

— Хочу,— машинально відповіла вона.

— Це я,— сказав Лестер.— Ти повинна дозволити мені допомогти вам. Я хотів зробити це минулого разу. Але тепер ти повинна прийняти мою допомогу, чуєш?

— Я думала, що до цього не дійде,— просто сказала Дженні.

— Я знаю, що ти думала,— заперечив він.— Забудь про це. Я подбаю про твою родину. І зроблю це зараз же, не відкладаючи...

Він витягнув гаманець і дістав кілька десяти- й двадцятидоларових папірців — всього двісті п'ятдесят доларів.

— Візьми,— сказав він.— Це тільки початок. Я стежитиму за тим, щоб і надалі твоя родина була забезпечена. Дай-но руку.

— Ні, ні! — вигукнула Дженні.— Не треба так багато. Не давайте мені стільки.

— Не сперечайся,— сказав Лестер.— Ану, давай руку. Скоряючись під його поглядом, Дженні простягла руку, він вклав у неї гроші і злегенька стиснув її пальці.

— Тримай, дитинко. Я кохаю тебе, моя радість. Я не хочу, щоб ти бідувала, і твої рідні також.

Дженні прикусила губу і з німою подякою подивилась на нього.

— Не знаю, як вам дякувати,— нарешті сказала вона.

— І не треба,— відповів Лестер.— Повір, що це я повинен подякувати тобі.

Він замовк і подивився на неї, зачарований її вродою. Вона не підводила очей, чекаючи, що ж буде далі.

— Чому б тобі не покинути роботу? — запитав Лестер.— Ти була б цілий день вільна.

— Я не можу,— відповіла вона.— Тато не дозволить. Він же знає, що я повинна заробляти.

— Це, мабуть, правда,— сказав Лестер.— Та який толк у твоїй роботі? Господи! Чотири долари на тиждень! Я з радістю давав би тобі в п'ятдесят разів більше, коли б знав, що ти зумієш використати ці гроші.

Він неухважно тарабанив пальцями по столу.

— Не можу,— сказала Дженні.— Я й з цими грошима не знаю, як бути. Мої догадаються. Доведеться все розповісти мамі.

З того, як вона це сказала, Лестер зробив висновок, що мати й дочка дуже близькі, якщо Дженні може при-

знатись у цьому матері. Він зовсім не був черстою людиною, і це зворушило його. Але він аж ніяк не збирався відмовитися від своїх намірів.

— Оскільки я розумію, є тільки один вихід,— м'яко вів далі він.— Тобі не личить бути покоївкою. Це не гідне тебе. Я проти цього. Покинь усе й поїдемо зі мною до Нью-Йорка; я подбаю про тебе. Я люблю тебе й хочу, щоб ти була моею. І тобі не доведеться надалі турбуватися про рідних. Ти зможеш купити їм гарненький будиночок і обставити його на свій смак. Хіба тобі цього не хочеться?

Він замовк, і Дженні зразу ж подумала про матір, про свою милу маму. Все життя м-с Герхардт тільки й говорила про це — про отакий гарненький будиночок. Яка вона була б щаслива, коли б у них був більший будинок, хороші меблі, сад. У такому будинку вона буде звільнена від турбот про квартирну плату, від незручних старих меблів, від образливих злиднів,— вона буде така щаслива! Поки Дженні думала про це, Лестер, який пильно стежив за нею, зрозумів, що зачепив найміцніше її почуття. Це була вдала думка — запропонувати їй купити пристойний будинок для рідних. Він почекав ще кілька хвилин, потім сказав:

— Так ти дозволиш мені це зробити?

— Це було б дуже добре,— сказала Дженні.— Але зараз це неможливо. Я не можу поїхати з дому. Тато захоче точно знати, куди я їду. Що я йому скажу?

— Чому б не сказати, що ти їдеш до Нью-Йорка з місіс Брейсбрідж? — запропонував Лестер.— Проти цього ніхто не може заперечити, адже так?

— Так, якщо дома не дізнаються про правду,— здивовано поглядаючи на нього, сказала Дженні.— А що, як дізнаються?

— Не дізнаються,— спокійно відповів Лестер.— Вони не в курсі справ місіс Брейсбрідж. Хіба мало хазяйок, виїжджаючи надовго, беруть з собою покоївок? Просто скажи, що тобі запропонували поїхати, що ти мусиш їхати — і ми поїдемо.

— Ви гадаєте, це можна? — запитала вона.

— Звичайно,— відповів Лестер.— А що тут такого?

Поміркувавши, Дженні вирішила, що це, мабуть, можна здійснити. А потім їй спало на думку, що зв'язок з цією людиною може знову закінчитися для неї материн-

ством. Яка це трагедія — дати життя дитині... ні... вона не може піти на це знову, в усякому разі — не так необачно, як колись. Вона не могла примусити себе розповісти йому про Весту, але вона повинна сказати йому про цю непереборну перешкodu.

— Я...— почала вона й зупинилась, не маючи сил говорити далі.

— Ти?..— повторив Лестер.— А далі що?

— Я...— і Дженні знову замовкла.

Лестера захоплювала її соромливість, її ніжні боязкі уста, що не наслідувалися вимовити потрібне слово.

— Ну що ж? — спитав він, підбадьорюючи її.— Ти просто чудова. Ти боїшся мені сказати?

Рука Дженні лежала на столі. Лестер схилився і поклав на неї свою дужу смугляву руку.

— Мені ніяк не можна мати дитини,— вимовила, нарешті, Дженні, опустивши очі.

Він пильно дивився на неї й відчував, що її принадна щирість, гідність, яку вона зберігала навіть у таких важких, ненормальних умовах, її вміння просто, безпосередньо сприймати найважливіші життєві явища надзвичайно підносять її в його очах.

— Ти незвичайна дівчина, Дженні,— сказав він.— Ти просто чудо. Але не турбуйся. Це можна владнати. Навіщо ж тобі мати дитину, якщо ти не хочеш, та й я також цього не хочу.

На червоному від сорому обличчі Дженні відбилосся здивування.

— Так, так,— сказав Лестер.— Адже ти мені віриш? Я знаю, що говорю, як по-твоєму?

— Т-так,— запинаючись, відповіла вона.

— Ну от. У всякому разі, я не припушу, щоб з тобою сталось щось недобре. Я повезу тебе звідси. І потім, я зовсім не хочу ніяких дітей. Зараз я не мав би від них ніякісінької втіхи. Вважаю за краще почекати з цим. Але нічого подібного й не буде, нехай це тебе не турбує.

— Гаразд,— ледве чутно відповіла вона.

Нізащо в світі не наважилася б вона зараз зустрітись з ним поглядом.

— Послухай, Дженні,— сказав він трохи згодом.— Адже ти мене кохаєш, правда? Невже я став би упрощувати тебе, коли б не кохав, як ти думаєш? Я просто загубив голову через тебе, це щира правда. Я сп'янів від

тебе, як від вина. Ти повинна поїхати зі мною. Повинна, і якнайшвидше. Я знаю, справа в твоїх родичах, але це можна владнати. Поїдеш зі мною до Нью-Йорка. А потім щось придумаємо. Я познайомлюсь з твоїми родичами. Ми вдамо, що я залицяюсь до тебе,— все, що хочеш, тільки поїдемо, не відкладаючи.

— Але ж не зараз? — запитала Дженні майже з переляком.

— Якщо можна, завтра. В найгіршому разі, в понеділок. Ти влаштуєш це. Що тебе бентежить? Адже коли б місіс Брейсбрідж запропонувала тобі поїхати, то довелося б тобі негайно зібратися, і ніхто й слова б не сказав. Хіба не так?

— Так,— подумавши, погодилася вона.

— Тоді що перешкоджає?

— Завжди так важко, коли доводиться говорити неправду,— замислено сказала Дженні.

— Знаю, а все ж ти можеш поїхати. Правда?

— Може, ви трошки почекаєте? — попросила Дженні.— Це все так несподівано. Я боюся.

— Жодного дня не стану чекати, люба моя. Хіба ти не бачиш, що я не маю сил більше чекати? Подивись мені у вічі. Поїдемо?

— Добре,— відповіла вона сумно, і все ж дивне почуття ніжності до цієї людини ворухнулося в її душі.— Поїдемо.

Розділ XXIII

З від'їздом все склалося набагато легше, ніж можна було ждати. Дженні вирішила розповісти матері всю правду, а батькові можна було сказати тільки одно: що м-с Брейсбрідж виїжджає, хоче, щоб Дженні її супроводжувала. Батько, звичайно, почне розпитувати її, але навряд чи виникнуть у нього якісь сумніви. Цього дня по дорозі додому вона зайшла з Лестером до універсального магазину, і Лестер купив їй скриню, чемодан, дорожній костюм і капелюшок. Він був дуже гордий своєю перемогою.

— Коли приїдемо до Нью-Йорка, я куплю тобі щось краще,— сказав він.— Ти ще сама не знаєш собі ціни, на тебе всі будуть оглядатись.

Він наказав, щоб покупки склали в скриню й відпра-

вили до нього в готель. Потім умовився з Дженні, що в понеділок перед від'їздом вона прийде до готелю й передягнеться.

Повернувшись додому, Дженні застала матір на кухні, і та, як завжди, зраділа їй.

— У тебе був важкий день? — ласкаво запитала м-с Герхардт. — Ти виглядаєш дуже стомленою.

— Ні, — сказала Дженні, — я не стомилась. Не в цьому справа. Просто я не зовсім добре себе почуваю.

— Що-небудь трапилось?

— Ах, мамочко, я повинна тобі сказати про одну річ. Це так важко...

Вона замовкла, запитливо дивлячись на матір, потім відвела очі.

— Ну, що таке? — стурбовано запитала м-с Герхардт. Їх уже спіткало стільки горя, що вона весь час жила в очікуванні якогось нового лиха. — Чи не втратила ти посаду?

— Ні, — відповіла Дженні, намагаючись не виказати свого хвилювання, — але я збираюсь піти звідти.

— Та що це ти? — вигукнула мати. — Чому?

— Я їду до Нью-Йорка.

Мати здивовано розкрила очі.

— Чого це раптом? Коли ти вирішила? — запитала вона.

— Сьогодні.

— Ти це серйозно?

— Так, мамусю. Послухай. Я хочу дещо тобі розповісти. Ти ж знаєш, як нам тяжко живеться. Нам усе одно ніяк не налагодити наших справ. А зараз знайшовся такий чоловік, який хоче нам допомогти. Він каже, що полюбив мене, й хоче, щоб я в понеділок їхала з ним до Нью-Йорка. Я вирішила їхати.

— Ні, Дженні, нізащо! — скрикнула мати. — Як же ти можеш знову піти на таке! Подумай про батька:

— Я вже про все подумала, — твердо сказала Дженні, — так буде краще. Він добрий чоловік, я знаю. І в нього багато грошей. Він хоче, щоб я поїхала з ним, і я поїду. А коли повернемось, він купить для нас новий будинок і взагалі допомагатиме. Ти ж сама знаєш, зі мною ніхто не одружиться. Нехай буде так. Він мене любить. І я його люблю. Чому б мені не поїхати?

— А він знає про Весту? — обережно запитала мати.

— Ні,— винувато відповіла Дженні.— Я думаю, краще не говорити йому. Я подбаю, щоб це обминуло її.

— Боюсь, що ти наживеш собі лиха, Дженні. Невже ти думаєш, що це ніколи не відкриється?

— Я думала, може, вона поживе тут з вами, поки їй не прийде час іти до школи,— сказала Дженні.— А потім я, напевно, зможу відправити її кудись учитись.

— Так-то воно так,— погодилася мати.— Але, можливо, все-таки краще сказати йому одразу? Він буде тільки кращої думки про тебе, якщо ти скажеш правду.

— Не в цьому річ. Справа у Весті,— гаряче сказала Дженні.— Я хочу, щоб це обминуло її.

Мати похитала головою.

— Де ти з ним познайомилась? — запитала вона.

— У місіс Брейсбрідж.

— Давно?

— Та вже майже два місяці.

— І ти жодного разу ні слова не сказала про нього,— закинула їй м-с Герхардт.

— Я не знала, що він так до мене ставиться,— винувато сказала Дженні.

— А може, почекаєш? Чому б йому спочатку не зайти до нас? — запитала мати.— Тоді все буде куди простіше. Адже однаково, якщо ти пойдеш, батько визнає правду.

— Я хочу сказати, що їду з місіс Брейсбрідж. Тоді тато не стане заперечувати.

— Так, можливо,— замислено погодилась мати.

Вони мовчки дивились одна на одну. М-с Герхардт намагалася намалювати в своїй уяві цю нову, дивну людину, яка увійшла тепер у життя Дженні. Він багатий. Він хоче купити їм гарний будинок. От так історія!

— І ще ось що він мені дав,— додала Дженні, якимсь чуттям розуміючи думки матері.

Вона дістала двісті п'ятдесят доларів, які були сховані в неї на грудях, і вклала їх у руки м-с Герхардт.

Та здивовано втупилася очима в гроші. У цій пачці зелених і жовтих папірців був рятунок від усіх турбот — про їжу, одяг, вугілля, плату за квартиру. Якщо в домі буде багато грошей, Герхардту не доведеться так уболювати, що з обпеченими руками він не може працювати; Джорджу, Марті й Вероніці можна буде накупити гар-

них речей — їм так цього хочеться! Дженні одягнеться, Веста здобуде освіту.

— Ти думаєш, він коли-небудь одружиться з тобою? — запитала, нарешті, мати.

— Не знаю,— відповіла Дженні.— Можливо. Я знаю тільки, що він мене любить.

— Що ж,— помовчавши, сказала м-с Герхардт, — якщо ти думаєш сказати батькові, що їдеш, то не відкладай. Йому й без того це здається дуже дивним.

Дженні зрозуміла, що перемога залишилась за нею. Сила обставин примусила матір примиритися з тим, що сталося. Вона засмучена, але все ж їй уже здається, що, можливо, це й на краще.

— Я допоможу тобі,— зітхнувши, сказала вона дочці.

М-с Герхардт було нелегко сказати неправду, але вона зробила це так невимушено, що приспала всі підозріння в чоловіка. Про новину сказали й дітям, всі жваво обмірковували її, а коли потім і Дженні повторила цю вигадку батькові, все вийшло досить природно.

— І надовго ти їдеш? — поцікавився він.

— Тижнів на два, на три,— відповіла Дженні.

— Це приємна подорож,— сказав Герхардт.— Я побував у Нью-Йорку в тисяча вісімсот сорок четвертому році. Тоді це було зовсім маленьке місто, не те, що зараз.

У глибині душі він був дуже задоволений, що Дженні так пощастило. Як видно, хазяйка нею задоволена.

Настав понеділок: рано-вранці Дженні попрощалася з рідними й пішла до готелю «Дорнтон», де її чекав Лестер.

— Ось і ти! — весело вигукнув він, зустрівши її в жіночій вітальні.

— Так,— просто відповіла вона.

— Ти — моя племінниця,— говорив далі Лестер. — Я замовив для тебе кімнату поруч із своєю. Зараз я пошлю по ключ, і ти переодягнешся. Коли будеш готова, я відправлю твою скриню на вокзал. Поїзд відходить о першій.

Дженні пішла одягатися, а Лестер, не знаючи, як згаяти час, читав, курив і, нарешті, постукав до неї. Вона вже встигла переодягнутися і зараз же відчинила йому.

— Ти чарівна,— сказав він з посмішкою.

Вона опустила очі, на душі в неї було важко й неспокійно. Їй довелося стільки хитрувати, говорити не-

правду, хвилюватися, щоб зіграти свою роль,— все це давалося нелегко. Обличчя в неї було стомлене, змучене.

— Невже ти журишся? — запитав Лестер, уважно дивлячись на неї.

— Ні,— відповіла вона.

— Ні-ну, дитинко, не треба так. Все буде гаразд.

Він обійняв її й поцілував, і вони зійшли вниз. Він був вражений, коли побачив, яка вона гарна навіть у цьому скромному одязі, найкращому з тих, які їй будь-коли доводилося одягати.

Вони швидко доїхали до вокзалу. Кейн замовив місця задалегідь, щоб приїхати до самого відходу поїзда. Вони сіли в купе пультманівського вагона, і Лестера охопило почуття величезного задоволення. Життя постало перед ним у яскравому рожевому світлі. Дженні поруч. Він домігся того, чого хотів. Добре, коли б завжди у всьому так щастило.

Поїзд рушив, і Дженні почала замислено дивитись у вікно. За вікном потягнулися безмежні поля, мокрі й сірі під холодним дощем; по-осінньому оголені ліси; серед плоских рівнин мелькали ферми,— будиночки з невисокими дахами неначе намагались міцніше притиснутись до землі. Поїзд мчав мимо маленьких сіл,— це були просто купки білих, жовтих, рудих халуп, їхні дахи почорніли від дощу та негоди. Один будиночок нагадав Дженні старий будинок Герхардтів у Колумбусі; вона закрила очі хусткою й тихо заплакала.

— Ти плачеш, Дженні? — сказав раптом Лестер, відриваючись від листа, який він читав.— Тихше, тихше,— став далі говорити він, бачачи, що вона вся тремтить.— Так не годиться. Будь розумною. Який толк у сльозах?

Вона не відповідала, і Лестер мимоволі поспівчував цьому глибокому німому горю.

— Не плач,— заспокоював він.— Адже я сказав тобі, все буде гаразд. Не турбуйся ні про що.

Дженні насилу опанувала себе й почала витирати очі.

— Не треба так журитись,—заспокоював її Лестер.— Від цього тільки гірше. Я розумію, тобі важко їхати з дому, але сльіьми тут не допоможеш. Адже ти не навзавжди їдеш. Ти ж скоро повернешся. І ти мене любиш, правда, дитинко? Я що-небудь для тебе важу?

— Так, — відповіла Дженні, намагаючись посміхнутися.

Лестер знову почав читати листи, а Дженні задумалась про Весту. Їй було ніяково від усвідомлення, що в неї є така таємниця від людини, яка вже стала дорога їй. Вона знала, що повинна розповісти Лестеру про дитину, але сама думка про це примушувала її тремтіти. Може, коли-небудь вона знайде в собі досить мужності, щоб признатись йому. «Я повинна йому сказати,— хвилюючись, думала вона; її раптом охопила свідомість усієї серйозності цього обов'язку.— Якщо я одразу не признаюсь і почну з ним жити, а потім він про все дізнається, він ніколи не пробачить мені. Він може мене вигнати — а куди я піду? У мене немає більше домівки. Що мені тоді робити з Вестою?»

Вона обернулася і подивилась на Лестера, охоплена страшним передчуттям, але перед нею був всього лише поважний, випещений чоловік, заглиблений у читання листів,— ні в його свіжопоголених рожевих щоках, ані в усій постаті, яка так і дихала достатком, не було нічого войовничого, що нагадувало б розгнівану Немезиду. Тільки-но Дженні встигла одвести очі, Лестер у свою чергу подивився на неї.

— Ну що, оплакала всі свої гріхи? — весело запитав він.

Вона відповіла млявою посмішкою. Натяк мимоволі влучив у ціль.

— Сподіваюсь,— сказала вона.

Він заговорив про інше, а Дженні дивилася у вікно й думала про те, як їй хотілося б сказати йому правду — і от нічого не виходить. «Не можна відкладати надовго», подумала вона, втішаючи себе думкою, що, може, незабаром збереться з духом і все йому розповість.

Наступного дня вони прибули до Нью-Йорка, й перед Лестером постало серйозне питання: де зупинитися? Нью-Йорк — велике місто, мало ймовірно, щоб він зустрів тут знайомих, але Лестер вважав за краще не ризикувати. Тому він наказав кучеру відвезти їх до одного з найкращих готелів і взяв номер з кількох кімнат, де їм треба було провести тижнів два-три.

Обстановка, в яку тепер потрапила Дженні, була такою незвичайною, такою сліпучою, що їй здавалося, ніби вона перенеслася до якогось іншого світу. Кейн не любив дешевої, крикливої розкоші. Він завжди оточував себе простими і елегантними речами. Він одразу зрозумів, що

треба Дженні, і все вибирав для неї дбайливо й з смаком. І Дженні, справжня жінка, від душі втішалася красивим убранням і чудовими дрібничками, якими він засипав її. Невже це Дженні Герхардт, дочка пралі, запитувала вона сама себе, бачачи в дзеркалі струнку постать у синій оксамитній сукні з золотавим французьким мереживом біля коміра й на рукавах. Невже це її ноги взуті в легкі елегантні тфелі, що коштували десять доларів, її руки у виблискуючих коштовних камінцях? Просто чудо, що їй випало таке багатство! І Лестер обіцяв, що і на долю її матері також дещо припаде. Сльози виступили на очах у Дженні, коли вона думала про це. Мила, дорога мама!

Лестер тішився, пишно вбираючи її, щоб вона була йому гідною парою. Він пустив у хід всі свої здібності — і наслідок перевершив його найсміливіші сподівання. У коридорах, у ресторанах, на вулиці люди оберталися й проводжали його супутницю поглядом.

— Надзвичайна жінка! — чулося з усіх боків.

Незважаючи на те, що становище Дженні так різко змінилося, це не запаморочило її і вона не втратила здорового розуму. У неї було таке почуття, немов життя засипало її своїми дарами лише на час, а потім знову все відбере. Їй не властиві були дрібні гордощі. Лестер переконувався в цьому, спостерігаючи її.

— Ти чудова жінка, — говорив він. — Ти ще сяятимеш. До цього часу життя не дуже балувало тебе.

Його турбувала думка про те, як пояснити цей новий зв'язок рідним, якщо вони що-небудь почують. Коли найняти будинок у Чикаго чи у Сент-Луїсі (про що він уже подумував), чи вдасться зберегти це в таємниці? Та й чи хочеться йому робити з цього таємницю? Він був майже переконаний, що по-справжньому, щиро любить Дженні.

Коли настав час повертатися, Лестер почав обмірковувати з Дженні дальший план дій.

— Постарайся відрекомендувати мене батькові, як знайомого, — говорив він. — Так буде найпростіше. Я зайду до вас. І потім, коли ти йому скажеш, що ми хочемо одружитися, це його не здивує.

Дженні подумала про Весту і аж здригнулася. Але, може, пощастить умовити батька мовчати.

Лестер розсудливо запропонував Дженні зберегти її

стару клівлендську сукню, щоб вона могла повернутися в ній додому.

— Про інші речі не турбуйся, — сказав він. — Я їх збережу до того часу, поки ми не влаштуємось інакше.

Все склалося дуже легко й просто: Лестер був чудовий стратег.

Поки вони були в Нью-Йорку, Дженні майже кожного дня писала додому і вкладала в ці листи коротенькі записочки, які призначалися тільки для матері. Одного разу вона сповістила, що Лестер хоче побувати в них, і просила м-с Герхардт підготувати до цього батька: розповісти йому, що вона зустріла людину, яка покохала її. Вона писала про труднощі, зв'язані з Вестою, і мати одразу почала міркувати, як примусити Герхардта тримати язика за зубами. Треба, щоб на цей раз все було гаразд. Треба дати Дженні можливість влаштувати свою долю.

Нарешті Дженні приїхала, і всі зраділи їй. Звичайно, вона не могла повернутися на колишню посаду, але м-с Герхардт пояснила чоловікові, що м-с Брейсбрідж заплатила Дженні за два тижні наперед, щоб вона могла підшукати собі місце краще, з більшою платнею.

Розділ XXIV

Тимчасово уладнавши справи Герхардтів і свої взаємовідносини з ними, Кейн повернувся в Цінціннаті до своїх обов'язків. Він щиро цікавився життям величезного підприємства, яке займало цілих два квартали на околиці міста, і всі успіхи й перспективи були для нього такою самою кривною справою, як для його батька й брата. Йому подобалося почувати себе невід'ємною частиною величезного підприємства, що дедалі зростало. Коли він зустрічав на залізниці вантажні вагони з написом: «Компанія Кейн, Цінціннаті» чи бачив за вікнами великих магазинів у різних містах всілякі екіпажі виробництва своєї фірми, він відчував гаряче й радісне задоволення. Адже не жарт бути представником такого надійного, поважного, порядного підприємства! Все це було чудово, але тепер в особистому житті Лестера почалася нова епоха — коротко кажучи, тепер з'явилася Дженні. Повертаючись до рідного міста, він усвідомлював, що цей зв'язок може потягти за собою неприємні

наслідки. Він побоювався того, як поставиться до цього батько, а головне, доводилося думати про брата.

Роберт був людиною холодною і педантичною, типовий ділок, бездоганний і в суспільному, і в особистому житті. Ніколи він не переступав суворо встановлених меж узаконеної доброчесності, не відзначався ні чулістю, ні великодушністю і по суті здатний був на перше-ліпше шахрайство, яке міг би в своїх інтересах виправдати тим чи іншим пристойним приводом або хоч доконечною потребою. Що він у цей час думав, Лестер не знав, — він не міг простежити за всіма викрутками логіки, яка поєднувала жорстокі заходи ділка з найсуворішими правилами моралі, — але Роберт якось примудрявся сполучати одно з одним. «Він проповідує, як шотландець-пресвітеріанин, і чує поживу, як азіат», одного разу сказав комусь Лестер про брата, і це було абсолютно точно визначення. І однак він не міг би збити Роберта з його позицій, ані зайти з ним у суперечку, бо за братом була думка більшості. Роберт діяв, та, мабуть, і міркував саме так, як заведено.

Зовні брати були в дуже дружніх стосунках, внутрішньо — глибоко чужі один одному. Роберт загалом ставився до Лестера непогано, але не вірив у його здібності розбиратися в фінансових справах. До того ж брати були надто різні люди, щоб однаково дивитись на життя. Лестер потай зневажав брата за те, що той присвятив себе холоднокровній, упертій гонитві за всемогутнім долларом. А Роберт був переконаний, що легковажність Лестера недозволена й доведе його рано чи пізно до біди. У справах їм не доводилося стикатись серйозно, бо всім до цього часу заправляв батько, але поміж них постійно виникали дрібні суперечки, і неважко було зрозуміти, звідки дме вітер. Лестер стояв за те, щоб провадити торгові справи на основі дружніх стосунків, особистих знайомств, послуг та поступок. Роберт вважав, що треба дотримуватися твердої лінії, знижувати витрати підприємства й продавати так дешево, щоб задушити будь-яку конкуренцію.

Старий фабрикант завжди намагався підтримати згоду й тишу, але передбачав, що коли-небудь вибухне велика сварка й тоді комусь із синів, а може, навіть і обом, доведеться вийти з діла. «Треба б вам менше гризтись між собою!» частенько говорив він.

І ще одне турбувало Лестера — батькові погляди на шлюб, точніше — на його шлюб. Арчібалд Кейн завжди твердив, що Лестер повинен одружитися і що він робить велику помилку, зволікаючи з цим. Всі інші, крім Луїзи, благополучно оженилися та повиходили заміж. Чому б і йому, улюбленому синові, не взяти з них прикладу? Старий був переконаний, що це шкодить Лестеру в усіх відношеннях.

— Заведено, щоб людина в твоєму становищі була одружена,— не раз переконував він сина.— Це надасть тобі солідності в очах людей. Знайди собі хорошу дружину, заведи сім'ю. Що ти робитимеш без дому, без дітей, коли доживеш до моїх років?

— Чому ж, якщо зустрінеш підходящу дівчину, одружуся,— відповідав Лестер.— Але поки що я такої не зустрічав. Що ж мені, по-твоєму, робити? Одружуватися з ким попало?

— Ні, звичайно, але чи мало хороших дівчат? Ти, напевно, зумів би знайти собі підходящу дружину, коли б захотів. Наприклад, оця Пейс. Чим вона погана? Вона тобі завжди подобалась. Не слід зволікати з цією справою, Лестер, це до добра не доведе.

Син тільки посміхався у відповідь.

— Добре, батьку, облишмо це. Коли-небудь я схаменуся. Але ж для того, щоб пити, треба відчувати спрагу.

Старий на деякий час здавався, але це було його болоче місце. Йому так хотілося, щоб син отямився і став справжньою діловою людиною.

Лестер розумів, що таке становище речей не дозволить йому побудувати свої стосунки з Дженні на якійсь міцній основі. Він старанно обдумав план дій. Безперечно, він не відмовиться від Дженні, що б там не було. Але треба бути насторожі; не слід ризикувати дарма. Привезти її в Цінціннати? Який вибухне скандал, якщо це коли-небудь виявиться! Влаштувати її в затишному будиночку де-небудь за містом? Звичайно, у родичів рано чи пізно виникне підозра. Брати її з собою в численні ділові поїздки? На перший раз поїздка до Нью-Йорка минула благополучно. Але чи завжди так буде? Він обмірковував це знову й знову. Труднощі тільки запалювали його. Кінець кінцем, можливо, найпридатнішим буде якесь інше місто: Сент-Луїс, Чікаго чи Пітсбург. Він часто бував там, особливо в Чікаго. Нарешті він вирішив по-

селити Дженні саме в Чикаго. Він завжди може під якимсь приводом навідатись, і це тільки одну ніч їхати. Так, Чикаго найкраще. У такому великому, бурхливому місті неважко буде загубитися. Провівши два тижні в Цінціннаті, Лестер написав Дженні, що незабаром приїде до Клівленда, і вона відповіла, що він може прийти до неї додому. Вона говорила про нього батькові. Вона вирішила, що безглуздо залишатися вдома, і влаштувалась на роботу в магазині, по чотири долари на тиждень. Він посміхнувся, прочитавши це, але її енергія, порядність подобалися йому. «Вона молодець, — сказав він собі. — Я ще ніколи не зустрічав такої дівчини».

Найближчої суботи він приїхав до Клівленда, зайшов у магазин, де служила Дженні, і умовився зустрітися з нею ввечері. Йому хотілося, щоб відрекомендування його як її поклонника скінчилося якомога швидше. Злидні в домі Герхардтів і їхні нестатки, що аж били у вічі, викликали у Лестера мало не огиду, однак сама Дженні здавалася йому такою ж чарівною, як завжди. Після того як він просидів кілька хвилин у їдальні, до нього вийшли привітатися Герхардт з дружиною, але Лестер майже не звернув на них уваги. Старий німець здався йому досить звичайною особою — таких сотнями наймали на найскромніші посади на фабриці його батька. Поговоривши трохи про те, про се, Лестер запропонував Дженні поїхати кататись. Дженні одягла капелюшок, і вони вийшли. Насправді ж вони пішли на квартиру, яку найняв Лестер, де поки що зберігалось нове вбрання Дженні. Повернулася Дженні о восьмій годині вечора, і домашні не побачили в цьому нічого поганого.

Розділ XXV

Через місяць Дженні сказала, що Лестер хоче одружитися з нею. Звичайно, його візити підготували ґрунт, і це здалося всім досить природним. Тільки сам Герхардт начебто ще трохи сумнівався. Йому незрозуміло було, що з цього вийде. Можливо, все буде гаразд, Лестер ніби й справді непогана людина, і нарешті, чому б йому не полюбити Дженні? Був же до нього Брендер? Якщо в неї міг закохатися сенатор Сполучених Штатів, то чому це не може трапитись із сином фабриканта? Залишається тільки одна перешкода — дитина.

— Вона говорила йому про Весту? — запитав Герхардт жінку.

— Ні ще, — відповіла м-с Герхардт.

— Ні ще, ні ще. Завжди якісь недомовки. Ти думаєш, він захоче одружитися з нею, якщо дізнається? От що виходить, коли дівчина недобре поводитьься. Тепер вона мусить викручуватись, як злодюжка. У дитини навіть немає чесного імені.

Герхардт знов уткнувся в газету, але невеселі думки непокоїли його. Він вважав, що життя його зовсім не вдалося, і хотів видужати бодай настільки, щоб можна було знайти яке-небудь місце — скажімо, сторожа. Йому хотілося бути далі від усіх цих хитрощів і обманів.

Тижнів через два Дженні призналася матері, що Лестер листом викликає її до себе в Чикаго. Він не зовсім здоровий і не може приїхати до Клівленда. Мати з дочкою сказали Герхардту, що Дженні їде, щоб повінчатися з м-ром Кейном. Герхардт скипів, і всі його підозри пробудилися знову. Але йому залишалося тільки буркотіти; вся ця історія добром не закінчиться, в цьому він цілком упевнений.

Настав день від'їзду, і Дженні довелося виїхати, не попрощавшись із батьком. Він до вечора блукав по місту, шукаючи роботи, і вона мусила піти на вокзал, так і не дочекавшись його.

— Я йому звідти напишу, — сказала вона.

Знову й знову Дженні цілувала дочку.

— Лестер скоро найме для нас будинок кращий від цього, — весело говорила вона. — Він хоче, щоб ми переїхали.

І от нічний поїзд мчить її в Чикаго; скінчилося минуле життя й починається нове.

Цікаво, що хоч з ласки Лестера родина Герхардта тепер вже не терпіла таких нестатків, він і діти нічого не помічали. М-с Герхардт дуже просто обдурювала чоловіка, купуючи тільки вкрай потрібні речі, і поки що не наважувалася купувати зайве, що тепер можна було собі дозволити. Її стримував страх. Але Дженні, побувши кілька днів у Чикаго, написала матері, що Лестер наполягає, щоб вони переїхали до іншого будинку. Листа показали Герхардту, який тільки й чекав повернення дочки, щоб учинити скандал. Він насупився, але чомусь

ця пропозиція здалась йому доказом того, що все гаразд. Коли б Кейн не одружився з Дженні, навіщо б йому допомагати її родині? Мабуть, вони й справді благополучно одружилися. Мабуть, Дженні дійсно досягла високого становища і може тепер допомагати рідним. Герхардт майже готовий був все їй простити раз і назавжди.

Отже, питання про новий будинок було вирішене, і Дженні повернулася до Клівленда, щоб допомогти матері переїхати в нього. Вони разом ходили по місту, шукаючи приемного, тихого кварталу, й нарешті знайшли підхоже місце. Найняли будинок із дев'яти кімнат з двором за плату по тридцять доларів у місяць. Його обставили, як годиться: купили зручні меблі для їдальні, вітальні, гарні стільці, крісла, ліжка і все, що треба для кожної кімнати. Кухня була з усіма вигодами, була навіть ванна — розкіш, якої Герхардти раніше ніколи не знали. Одно слово, будинок був дуже милий, хоча і скромний. і Дженні раділа, що рідним буде тепер добре й затишно.

Коли настав час переїжджати, м-с Герхардт була просто в нестямі з радості: адже збувалися всі її мрії. Довгі роки, все своє життя вона ждала — і от діждалася. Новий дім, нові меблі, вдосталь місця, прекрасні речі, які їй і уві сні не снилися, — подумати тільки! У неї блищали очі, коли вона дивилась на нові ліжка, шафи й усе інше.

— Господи, яка краса! — скрикувала вона. — Як чудово, правда?

Дженні, дуже задоволена, посміхалася, намагаючись приховати хвилювання, та на очах у неї раз у раз виступали сльози. Вона так раділа за матір. Вона ладна була цілувати ноги Лестеру за те, що він такий добрий до її рідних.

Того ж дня, коли привезли меблі, м-с Герхардт, Марта й Вероніка заходилися все ставити на місце й приводити до ладу. Великі кімнати, двір, що був по-зимовому порожній, але де весною, звичайно, буде так гарно й зелено, і нові чудові меблі викликали у всіх захоплення. Як гарно, як просторо! Джордж топтався на нових килимах, Басс критично оглядав меблі.

— Шикарно, — заявив він нарешті.

М-с Герхардт блукала по будинку, як уві сні. Їй не вірилося, що вона й справді хазяйка у цих чудових спальнях, у красивій вітальні й їдальні.

Герхардт прийшов останній. Як він не намагався, йому погано вдавалося приховати своє захоплення. Круглий матовий абажур над столом був останньою краплею.

— Чи ти ба, газ! — сказав Герхардт.

Він похмуро подивився навкруги з-під кошлатих брів: на килим під ногами, на розсувний дубовий стіл, покритий білою скатеркою й заставлений новими тарілками, на картини по стінах, оглянув кухню, що блищала чистотою, і похитав головою.

— Оце так так! От здорово! — сказав він. — Та й добре ж як! Еге ж, дуже добре. Треба бути обережнішим, щоб не зламати чогось. Так легко подряпати річ, а тоді вже їй кінець.

Так, навіть Герхардт був задоволений.

Розділ XXVI

Нема чого описувати підряд всі події цих трьох років, — описувати, як родина поступово перейшла від крайньої нужди до порівняно тривалого достатку, заснованого, зрозуміло, на явному добробуті Дженні і на великодушності її далекого чоловіка. Час від часу з'являвся сам Лестер — поважний ділоць, що наїздом бував у Клівленді; зрідка він зупинявся у Герхардтів, де його з Дженні завжди чекали дві найкращі кімнати на другому поверсі. Інколи він викликав її телеграмою, і вона терміново виїжджала до Чікаго, Сент-Луїса чи Нью-Йорка. Найбільше Лестер любив наймати кімнату на одному з модних курортів в Хот-Спрінгс, Маунт-Клеменс чи Саратозі й дозволити собі розкіш провести тиждень-другий з Дженні, як чоловік з дружиною. Траплялось і так, що він заїздив до Клівленда всього на день, щоб побачитися з нею. Він завжди розумів, що перекладає на плечі Дженні весь тягар досить скрутного становища, але не уявляв собі, як це зараз можна виправити. Та й чи треба виправляти? Їм і так непогано вкупі.

У родині Герхардтів склалося дуже своєрідне ставлення до того, що відбувалось. Спочатку, незважаючи ні на що, становище здавалось досить природним. Дженні сказала, що вона вийшла заміж. Її шлюбного свідoctва ніхто не бачив, але так вона сказала, і вона справді трималася зовсім як заміжня дама. А все ж вона ніколи не їздила до Цінціннаті, де жила родина Лестера, і ніхто

з його рідні ніколи не бував у неї. Та й сам він поводився дивно, хоч його щедрість спочатку й засліпила Герхардтів. Навіть і подоби не було, що він одружений чоловік. Він бував такий неуважний. Траплялись тижні, коли Дженні, як це було видно, одержувала від нього тільки коротенькі записки. Бувало, що вона виїжджала до нього лише на кілька днів. Нарешті, траплялося, що вона відлучалась надовго — і це був єдиний переконливий доказ міцних стосунків, та й то, мабуть, дивний.

Басу вже минуло двадцять п'ять років, він мав певний діловий нюх і нестримне бажання висунутись, і в нього виникали деякі підозри. Він непогано тямив у житті й відчував, що тут не все гаразд. Дев'ятнадцятилітньому Джорджу пощастило зайняти деяке становище на фабриці шпалерів, він мріяв зробити кар'єру в цій галузі, і його також непокоїла сестра. Він мав підозру, що в неї не все йде так, як належить. Сімнадцятирічна Марта, Уільям і Вероніка ще вчилися в школі. Їм дали можливість учитися, скільки вони захочуть; але й вони відчували невірну тривогу. Вони знали історію з дитиною Дженні. Сусіди, як видно, зробили свої висновки. З Герхардтами ніхто не знався. Навіть Герхардт-батько нарешті почав догадуватись, що справа неладна, але ж він сам припустив це, і тепер, мабуть, пізно було протестувати. Інколи йому хотілося розпитати Дженні, примусити її виправити справу, якщо це можливо, але ж найгірше вже сталося. Тепер усе залежало від Лестера. Герхардт це розумів.

У стосунках Дженні з ріднею поступово назрівав рішучий злам, але в них раптово втрутилося саме життя. Здоров'я м-с Герхардт похитнулося. Жінка огрядна, ще так недавно рухлива й діяльна, вона в останні роки відчула втрату сил і стала важка на підйом; до того ж її від природи неспокійний розум пригнічували безліч знегод і тяжких тривог, і от тепер це призвело до повільного, але очевидного угасання. Вона пересувалася мляво, швидко стомлювалася від тієї нескладної роботи, яка ще припадала на її долю, і нарешті поскаржилася Дженні, що їй стало дуже важко підніматися сходами.

— Я щось нездужаю,— сказала вона.— Коли б ще не захворіти.

Дженні вчинила тривогу й запропонувала повезти

матір на ближчий курорт, але м-с Герхардт відмовилася.

— Навряд чи мені це допоможе,— сказала вона.

Вона сиділа в садку чи їздила з дочкою на прогулянку, але сумні картини осені пригнічували її.

— Не люблю я хворіти восени,— говорила вона.— Дивлюсь, як опадає листя, і все мені здається, що я ніколи не одужаю.

— Ну що ти говориш, мамусю! — відповідала Дженні, приховуючи переляк.

Кожен дім передусім тримається на матері — але розуміють це тільки тоді, коли вже близький кінець. Басс, що збирався одружитись і піти з родини, на деякий час відмовився від цієї думки. Сам Герхардт, приголомшений і вкрай пригнічений, блукав по будинку, як людина, що з жахом чекає неминучої катастрофи. Дженні ніколи не доводилось так близько стикатись із смертю, і вона не розуміла, що може втратити матір; їй здавалося, що вона якось може її врятувати. Намагаючись піти наперекір тому, що було очевидним, вона вартувала біля ліжка матері — втілене терпіння, турбота й увага.

Кінець настав уранці, після цілого місяця хвороби; кілька днів м-с Герхардт була без пам'яті; в будинку запанувала глибока тиша, всі ходили навшпильки. В останні хвилини свідомість м-с Герхардт прояснилася, і вона померла, не зводячи очей з обличчя Дженні. Охоплена тугою й жахом, Дженні дивилася їй у вічі.

— Мамусю, мамо! — закричала вона.— Ні, ні!

Герхардт прибіг знадвору і впав на коліна біля ліжка, у відчаї ламаючи висхлі руки.

— Чому я не помер раніше! — твердив він.— Чому я не помер раніше!

Смерть матері прискорила розпад родини. У Басса давно вже була в місті наречена, і він збирався негайно одружитися. Марті, яка стала дивитись на життя більш тверезо й практично, також не терпілося піти з родини. Їй здавалося, що якесь прокляття лежить на їхньому домі й на ній самій, доки вона тут лишається. Вона збиралася стати вчителькою і сподівалася, що робота в школі дозволить їй існувати самостійно. Один тільки старий Герхардт не знав, що йому робити. Він знову працював нічним сторожем. Якось Дженні застала його в кухні в сльозах, і в ту ж хвилину розплакалася сама.

— Не треба, тату,— умовляла вона.— Все не таке вже й погане. Ти ж знаєш, доки в мене є хоч якісь гроші, ти не залишишся без притулку. Ти можеш поїхати зі мною.

— Ні, ні,— заперечив батько. Він справді не хотів їхати з нею.— Не в цьому справа. Все моє життя пішло прахом.

Деякий час Басс, Джордж і Марта ще пожили вдома, але, зрештою, один за одним роз'їхалися, і в будинку залишилися тільки Дженні, батько, Вероніка, Уільям і наймолодша — Веста, дочка Дженні. Лестер, звичайно, нічого не знав про походження Вести і, що цікаво, навіть жодного разу не бачив дівчинки. У тих випадках, коли він — найбільше днів на два чи три — вшановував своєю присутністю дім Герхардтів, м-с Герхардт всіляко дбала про те, щоб Веста не потрапила йому на очі. Дитяча кімната була аж під самим дахом, і сховати дитину було не так важко. Лестер майже весь час залишався в себе, навіть обід йому подавали в кімнату, що була для нього разом і вітальною. Він був аж ніяк не цікавий і не намагався зустрічатись з іншими членами родини. Він завжди люб'язно вітався з ними й перекидався декількома випадковими реченнями, але не більше. Всі розуміли, що маляті не слід потрапляти йому на очі, і успішно її ховали.

Старих та дітей завжди зв'язує якась незрозуміла приязнь, прекрасна й зворушлива внутрішня єдність. У перший рік після переїзду на Лоррі-стріт Герхардт крадькома ласкаво щипав пухлі рожеві щочки Вести, а коли нікого не було вдома, садочив її собі на плечі й катав по кімнатах. Коли вона піросла настільки, що почала ходити, це він терпляче водив її по кімнаті, міцно обв'язавши рушником під пахвами, доки вона не навчилася робити по кілька кроків самостійно. А коли вона стала вже така велика, що могла ходити як слід, він умовляв її йти — умовляв крадькома, похмуро і все ж завжди ласкаво. З ласки долі ця дівчинка — ганьба його родини, пляма, якої не можна було змити з погляду загальновизнаної моралі — прибрала до своїх безпорадних дитячих пальчиків найчуліші струни його душі. Він віддавав цьому маленькому знедоленому створінню весь запал свого серця й всі свої надії. Дівчинка була єдиним світлим променем у його замкнутому, безрадісному

житті, і Герхардт рано відчув себе відповідальним за її релігійне виховання. Хіба не він наполіг, щоб дитину охрестили?

— Скажи: «Отче наш»,— часто вимагав він, залишаючись з онукою сам на сам.

— Оче нас,— шепелявлячи, повторювала вона.

— Іже еси на небесех...

— Іси небесех...— повторювала дівчинка.

— Навіщо ти вчиш її так рано?— втручалася, бувало, м-с Герхардт, почувши, як маленька воює з несподіваними звуками.

— Для того, щоб вона росла християнкою,— рішуче відповідав Герхардт.— Вона повинна знати молитви. Якщо вона не почне тепер, вона ніколи їх не вивчить.

М-с Герхардт посміхалася у відповідь. Чимало релігійних химер чоловіка тільки потішали її. У той же час їй подобалось, що він так близько бере до серця виховання внучки. Якби тільки він не був часом таким суворим, таким упертим. Він мучив і себе, і всіх, що оточували його.

Знову настала весна, і рано-вранці, з першим сонечком, Герхардт почав виводити Весту, щоб вона подивилася на білий світ.

— Ну,— говорив він,— підемо трошки погуляти.

— Гуляти,— щебетала Веста.

— Так, гуляти,— повторював Герхардт.

М-с Герхардт одягала дівчинку в гарнесенький капор (в цей час Дженні подбала про те, щоб у її дочки було вдосталь убрання), і вони рушали в дорогу. Веста невпевнено перевалювалася, а Герхардт, дуже задоволений, вів її за руку, ледве пересуваючи ноги, щоб пристосовуватися до її ходи.

Якось, коли Весті було чотири роки, чудового травневого дня вони пішли на прогулянку. Природа раділа весні, розпускалися бруньки на деревах; щебетали птахи, святкуючи свій поворот з півдня; різноманітна мошка поспішала натішитися своїм коротким життям. Горобці цвірінькали на дорозі; вільшанки стрибали в траві; ластівки звивали гнізда під стріхами будинків. Герхардт відчував величезне задоволення, показуючи Весті чудеса природи, і вона жваво на все відгукувалася. Все, що вона бачила й чула, цікавило її.

— О-о! — крикнула вона, помітивши червону плямку,

що промайнула невисоко, коли з гілки поблизу злетіла вільшанка.

Вона підняла руку, очі в неї зробилися зовсім круглими.

— Так,— сказав Герхардт, такий щасливий, ніби він і сам уперше в житті побачив таку чудову пташку.— Це вільшанка. Пташка. Вільшанка. Скажи: вільшанка.

— Ві-й-шан-ка,— луною відгукнулася Веста.

— Так, вільшанка,— повторив Герхардт.— Вона полетіла шукати черв'яка. А ми спробуємо знайти її гніздечко. Я, здається, бачив гніздечко ось тут, на дереві.

Він неквапливо ступав, оглядаючи гілля дерев, на одному з яких він нещодавно помітив покинуте гніздо.

— Ось воно! — сказав він нарешті, підходячи до невисокого, ще не одягнутого в листя деревця, серед гілок якого видно було залишки пташиного житла, напівзруйнованого зимовою негодою.— Ось, іди сюди, дивись! — І він, високо піднявши дівчинку, показав їй жмут сухої трави.— Дивись, гніздо. Це пташине гніздечко. Дивись!

— О-ой! — протягом вимовляла Веста, також показуючи пальчиком.— Ой-ой! Ніздечко!

— Так,— ствердив Герхардт, знову опускаючи її на землю.— Це гніздо пташки, яку звать воловим очком. А тепер усі з нього вилетіли й більше не повернуться.

І вони пішли далі; він показував їй нові чудеса, а вона по-дитячому дивувалась зі всього. Пройшовши ще кварталів зо два, він повільно повернув назад, ніби вони вже прийшли на край світу.

— Нам треба додому,— сказав він.

І так Веста росла до п'яти років, роблячись все милішою, кмітливішою й жвавішою. У Герхардта викликали захоплення її запитання й загадки, якими вона сипала без ліку.

— Що за дівчинка! — говорив він дружині.— От усе їй треба знати! Вона мене запитує: де живе боженька? Що він робить? Чи є в нього ослінчик для ніг? Потіха, та й годі!

Він одягав онуку, коли вона прокидалася вранці, укладав її вечорами спати, дочекавшись, коли вона прочитає молитву. Він проводив з нею всі дні, і вона стала найбільшою його радістю і втіхою. Якби не було Вести, життя було б для Герхардта куди важчим тягарем.

Всі ці три роки Лестер був щасливий з Дженні. Хоч їхній зв'язок і був незаконним в очах церкви й суспільства, але він давав йому спокій і затишок, він був дуже задоволений і вважав, що спроба вдалася. Його інтерес до світського життя в Цінціннаті звівся до нуля, і він уперто відмахувався від всіляких намагань одружити його. Батьківська фірма була б для нього чудовим тереном діяльності, на якому він, безперечно, висунувся б, коли б тільки міг керувати нею; але він розумів, що це неможливо. Інтереси Роберта завжди ставали йому впоперек дороги, і чи стосувалося це їхніх поглядів, або їхньої мети, в усьому брати були тепер ще більш далекі один від одного, ніж будь-коли. Разів зо два Лестер замислювався над тим, щоб розпочати якусь іншу справу або ж увійти компаньйоном до іншої фірми, яка виробляє екіпажі, але в нього не вистачало духу це зробити. Лестер одержував п'ятнадцять тисяч на рік як секретар і скарбник батьківської фірми (брат був віцепрезидентом), і, крім того, п'ять тисяч давав йому капітал, вкладений у різні цінні папери. Він не був таким щасливим і спритним ділком, як Роберт; крім цих п'яти тисяч доларів, у нього нічого не було. Навпаки, Роберт, без сумніву, «коштував» триста чи навіть чотириста тисяч доларів, не рахуючи своєї майбутньої частки в батьківському підприємстві. Обидва брати розраховували, що спадщину буде розподілено з деякою перевагою для них: вони одержать по четвертій частині, а сестри по шостій. Здавалося цілком природним, що Кейн-старший саме так і вирішить, оскільки сини фактично вели всю справу. І все ж цілковитої впевненості не було. Старий може зробити, як йому забагнеться. Дуже ймовірно, що він буде в повній мірі добрий і справедливий. У той же час Роберт, безперечно, вміє взяти від життя куди більше. Отже, що ж залишалося робити Лестеру?

У житті кожної вдумливої людини настає час, коли вона оглядає минуле й запитує себе, чого ж вона варта і в розумовому, і в моральному, і в фізичному, і в матеріальному відношеннях. Це буває тоді, коли нерозсудливі юнацькі поривання залишаються позаду, коли перші самостійні кроки і найенергійніші зусилля вже зроблені, і все, до чого прагнув і чого досягнув, стає в твоїх очах

непевним і неміцним. І в свідомість багатьох закрадається думка, що висушує душу, думка про марність буття, яку найкраще висловив Екклезіаст.

Проте Лестер намагався бути філософом. «Хіба не однаково,— часто говорив він сам собі,— чи живу я в Білому домі, тут, у себе, чи в «Гренд-Пасіфік?» Але сама постановка цього питання вже свідчила про те, що є в житті речі, яких йому не пощастило досягти. Білий дім був символом блискучої кар'єри великого державного діяча. Свій будинок і шикарний готель були втіленням того, що вдалося Лестеру досягти без зусиль з його боку.

І от — це було приблизно в той час, коли померла мати Дженні,— Лестер вирішив спробувати якось зміцнити своє становище. Він не буде марно витратити часу, якого чимало забирають у нього нескінченні роз'їзди з Дженні. Він знайде, куди вкласти свої гроші. Якщо брат може знаходити якісь додаткові джерела прибутку, значить і він може. Він повинен утвердитися в своєму праві, він подбає про те, щоб зміцнити свій авторитет у батьківському підприємстві, й не дозволить Робертові потроху забрати все до своїх рук. Чи не доведеться пожертвувати Дженні? — і це також спадало йому на думку. У неї немає жодних прав на нього. Вона не може протестувати. Але чомусь він не уявляв собі, як би він міг це зробити. Це і жорстоко, й безглуздо; а головне (хоч йому й неприємно було признатись у цьому навіть самому собі) — це позбавило б його багатьох вигод. Вона йому подобалась, він, либонь, навіть кохав її — по-своєму, егоїстично. Він погано уявляв собі, як це він її покине.

Саме в цей час у нього виникли серйозні розходження з братом. Роберт хотів порвати із старою й поважною нью-йоркською фабрикою фарб, яка спеціально обслуговувала фірму Кейн, і зав'язати стосунки з одним концерном у Чикаго,— це було молоде підприємство з великим майбутнім. Лестер добре знав представників нью-йоркської компанії, знав, що на них можна звіритися, що їх зв'язують з фірмою Кейн давні й дружні стосунки, і через це заперечив проти пропозиції Роберта. Батько спочатку начебто погоджувався з Лестером. Але Роберт викладав свої доводи з притаманною йому холодною логікою, вперто дивлячись в обличчя брата жорстокими блакитними очима.

— Ми не можемо вічно триматися старих друзів тільки тому, що батько вів з ними справи, або через те, що ти їм симпатизуєш,— сказав він.— Потрібні зміни. Діло треба зміцнити; нам доведеться витримати сильну конкуренцію.

— Нехай вирішує батько,— сказав, нарешті, Лестер.— Мене це мало зачіпає. Так чи інакше, мені однаково. Ти кажеш, що в результаті фірма від цього виграє. Я доводив якраз протилежне.

— Я схильний думати, що Роберт говорить правду,— спокійно сказав Арчібалд Кейн.— До цього часу майже все, що він пропонував, виправдовувало себе.

Кров залила обличчя Лестера.

— Що ж, не будемо більше про це говорити,— сказав він і зразу ж встав і вийшов з контори.

Ця поразка, що спіткала його саме в той час, коли він вирішив взятися за розум, була для Лестера великим ударом. Випадок був дріб'язковий, але він був у деякій мірі останньою краплиною, а ще прикрішим було зауваження батька про далекоглядність Роберта в справах. Лестер почав запитувати себе, чи не віддасть батько перевагу Роберту при розподілі спадщини. Можливо, він дещо почув про його зв'язок з Дженні? А можливо, він сердиться, що Лестер подовгу не буває дома, вважаючи, що це шкодить справі? Лестер вважав, що несправедливо було б обвинувачувати його в недостатчі здібностей чи в малій зацікавленості інтересами фірми. Він добре веде свою справу. Він і зараз вивчає всі пропозиції, які одержує фірма, старанно знайомиться з контрактами, залишається надійним порадником батька й матері, але його уперто відтискують. Чим це закінчиться? Він багато думав над цим, але так ні до чого й не дійшов.

Того ж року, трохи пізніше, Роберт висунув план реорганізації всього управління підприємством. Він запропонував збудувати в Чикаго, на Мічіган авеню, величезний виставочний зал і склад і перекинути туди частину готової продукції. Чикаго більший центр, ніж Цінціннаті. Покупцям із Заходу і провінціальним торговцям зручніше буде приїздити туди й вести з Кейнами справи. Це буде чудовою рекламою, прекрасним доказом сили й процвітання фірми. Кейн-батько і Лестер одразу ж схвалили цей проект. Обидва цілком розуміли його переваги. Роберт запропонував Лестеру зайнятися побудовою

нового приміщення. Мабуть, було б доцільно, щоб він перебував певний час у Чікаго.

Братова ідея дуже сподобалася Лестеру, хоч він розумів, що йому пропонують майже зовсім попрощатися з Цінцінаті. Це пошана для нього й це підносить престиж фірми. Він зможе оселитися в Чікаго і взяти Дженні до себе. Тепер не важко буде здійснити колишній план — найняти квартиру для себе й для неї. І він підтримав Роберта. Той посміхнувся.

— Я певен, що це буде на користь фірмі,—сказав він.

В зв'язку з тим, що будівельні роботи мали незабаром розпочатись, Лестер вирішив переїхати до Чікаго негайно. Він викликав Дженні, і вони разом вибрали квартиру на Північній околиці; будинок був розташований на тихій вулиці недалеко від озера, квартира була дуже зручна, і Лестер обставив її за своїм смаком. Він вважав, що, проживаючи в Чікаго, матиме славу холостяка. Йому не доведеться запрошувати друзів до себе. Він завжди може зустрітися з ними в конторі, в клубі чи готелі. На його погляд, все складалося якнайкраще.

Природно, що після від'їзду Дженні з Клівленда життя Герхардтів круто змінилося. Як видно, родина остаточно розпадалася, але сам Герхардт ставився до цього, як філософ. Він уже старий, йому однаково, де б не жити. Басс, Марта й Джордж уже стали на ноги. Вероніка і Уільям ще вчать в школі, але можна буде зробити якимось так, щоб вони жили й харчувалися в сусідів Герхардта; Дженні серйозно непокоїло тільки одно — Веста. Герхардт, звичайно, міркував, що Дженні візьме дочку з собою. Хіба ж може мати зробити інакше?

— Ти розповіла йому про Весту? — запитав він, коли був уже призначений день від'їзду Дженні.

— Ні, але скоро розповім,—заспокоїла вона його.

— Завжди оце «скоромо»,—пробурмотів Герхардт.

Він похитав головою. Сльози стискували йому горло.

— Кепська справа,—мовив далі він, помовчавши.— Це великий гріх. Боюсь, що бог покарає тебе. За дитиною потрібний догляд. Якби я не був такий старий, я б залишив її в себе. Тепер уже нікому як слід доглядати за нею,— і він знову похитав головою.

— Це так,—стиха сказала Дженні.— Я все це влаш-

тую. Скоро я заберу її до себе. Ти ж знаєш, що я не покину її.

— А як же з ім'ям? — сказав Герхардт. — Дівчинці потрібне ім'я. Наступного року вона піде до школи. Люди захочуть знати, хто вона така. Вічно ж так не може тривати.

Дженні й сама добре це розуміла. Вона до нестями любила свою дочку. Постійні розлуки й необхідність приховувати навіть саме існування Вести були важким хрестом для Дженні. Це було несправедливо по відношенню до дитини, але Дженні не бачила можливості зробити інакше. Вона добре одягала Весту, у дівчинки було всього вдосталь. Що б там не було, вона ні в чому недостаті не знала. Дженні мала надію дати їй добру освіту. Ах, коли б вона з самого початку сказала Лестерові правду! Тепер, либонь, уже надто пізно, і все ж вона відчувала, що тоді зробила так, як було краще. Нарешті вона вирішила підшукати в Чикаго яку-небудь добру жінку чи родину, що взялася б за плату піклуватися про Весту. У шведському кварталі на захід від Лассаль-стріт вона знайшла літню жінку, яка здалася їй втіленням усіх добродітностей, — охайну, скромну, чесну. Вона була вдова, працювала поденно і охоче погодилася покинути це й віддавати увесь свій час Весті. Дженні вирішила, що дівчинка почне ходити до дитячого садку, як тільки вдасться знайти підхожий. У неї буде багато іграшок, пильний догляд. М-с Олсен неодмінно повідомлятиме Дженні про кожне найменше захворювання дитини. Дженні збиралася відвідувати Весту кожного дня і вважала, що іноді, коли Лестер виїжджатиме з Чикаго, вона братиме дочку до себе. Жила ж Веста з ними у Клівленді, а Лестер і гадки про це не мав.

Домовившись з м-с Олсен, Дженні при першій слушній нагоді поїхала до Клівленда забрати Весту. Герхардт, що болісно ждав близької розлуки, був у полоні турбот про майбутнє онуки.

— Вона повинна вирости чудовою дівчинкою, — сказав він Дженні. — Треба дати їй добру освіту, адже вона така тямуща.

Він додав до цього, що слід було б віддати Весту до лютеранської церковної школи, але Дженні не була в цьому певна. Час і спільне життя з Лестером ствердило в ній думку, що звичайна початкова школа краща від

будь-якого приватного закладу. І причиною цього було не те, що Дженні була проти церкви, але вона вже не думала, що вченням церкви можна керуватися в усіх життєвих справах. Та й чого б вона стала думати інакше?

Другого ж дня Дженні повинна була повернутись до Чикаго. Веста, збуджена й нетерпляча, була вже готова їхати. Доки Дженні одягала її, Герхардт блукав по будинку, як неприкаяний; тепер, коли настала година розлуки, він з усіх сил намагався володіти собою. Він бачив, що п'ятилітня дівчинка зовсім не розуміє, як йому важко. Вона була бездумно щасливою і безперестану говорила про те, як вони поїдуть на конику і на поїзді.

— Будь розумна, — сказав Герхардт, піднімаючи її й цілує. — Дивись, не забувай учити катехізис і молитися. І ти пам'ятатимеш свого дідуся, адже так?

Він хотів ще щось додати, але голос зрадив його.

Дженні, в якій серце розривалося за батька, намагалася не виявити свого хвилювання.

— Ну, от... — сказала вона. — Коли б я знала, що ти будеш так брати це до серця...

Вона не договорила.

— Ідьте, — мужньо сказав Герхардт. — Ідьте. Так буде краще.

Він мовчки провів їх поглядом. Потім пішов до свого улюбленого куточка — на кухню, зупинився там і застиг, дивлячись на підлогу незрячими очима. Один по одному вони покинули його — м-с Герхардт, Басс, Марта, Дженні, Веста. За старою звичкою він міцно стиснув руки й довго стояв, похитуючи головою.

— Ось воно як! — твердив він. — Ось воно як. Всі мене покинули. Все моє життя пішло прахом.

Розділ XXVIII

За ті три роки, які Лестер і Дженні прожили разом, їхня прив'язаність одного до одного і взаєморозуміння зросли й зміцніли. Лестер на овій лад справді любив її. Це міцне, самовпевнене, позбавлене сумнівів і вагань почуття, що було засноване на природному й непереборному потягу, наближалось до справжньої духовної спорідненості. Ніжна покірливість, така притаманна Дженні, вабила й стримувала Лестера. Дженні була така віддана, добра, по-жіночому ніжна. Лестер звик вірити їй, покла-

датись на неї, і з роками його почуття робилися все глибшими й глибшими.

А Дженні від щирого серця, глибоко, віддано полюбила цю людину. Спочатку, коли він, як вихор, увірвався в її життя, збентежив її душу, і, скористувавшись з її гіркої нужди, немов ланцюгом прикував її до себе, вона сумнівалася в ньому, трохи боялася його, хоч він завжди їй подобався. Але, проживши з ним всі ці роки, визнавши його краще, вона поступово полюбила його. Він такий дужий, гарний, у нього такий чудовий голос. Його погляди на все, його думки завжди такі переконливі. Його улюблений девіз: «Іди напролом, не озирайся» — вразив її уяву. Як видно, він нічого не боїться — ні людей, ні бога, ні диявола. Часом, взявши її смуглявими пальцями за підборіддя, він дивився їй у вічі.

— Ти чудова, що й говорити, от тільки сміливості й зухвалості тобі б побільше. Цього тобі безперечно не вистачає.

І Дженні відповідала безмовним ніжним поглядом.

— Ну, нічого, — додавав Лестер, — зате в тебе є інші якості, — і цілував її.

Його дуже зворушувало, що Дженні так наївно намагається приховувати різні прогалини в своєму вихованні й освіті. Вона не досить грамотно писала; і от одного разу він знайшов аркуш паперу, — на ньому рукою Дженні були виписані важкі слова, які Лестер часто вживав у розмові, і їхнє значення. Він посміхнувся і ще більше полюбив її за це. Іншим разом, у «Південному готелі» в Сент-Луїсі, вона вдала, ніби їй не хочеться їсти, побоюючись, що її манери не досить гарні, і ті, що обідають за сусідніми столиками, можуть це помітити. Вона не завжди була впевнена, що візьме саме ту виделку і той ніж, які належить взяти, і незвичайні на вигляд страви примушували її губитись; як треба їсти спаржу? А артишоки?

— Чому ти нічого не їси? — весело запитав Лестер. — Адже ти голодна?

— Не дуже.

— Напевно голодна. Послухай, Дженні, я знаю, в чім справа. Але ти марно турбуєшся. У тебе прекрасні манери. Інакше б я не повів тебе сюди. І в тебе вірне чуття. Не розгублюйся. Якщо ти щось зробиш не так, я зразу ж підкажу тобі.

Його карі очі весело й ласкаво заблищали.

Дженні відповіла вдячною посмішкою.

— Мені й справді інколи буває трошки не по собі,— призналася вона.

— Не треба,— сказав він.— Все гаразд. Не турбуйся. Я тобі все покажу.

І він так і робив.

Поволі Дженні навчилася розбиратись у світських правилах і звичаях. У Герхардтів ніколи не було нічого, крім речей першої потреби. Тепер у неї було все, чого вона могла зажадати: вбрання, різні дрібнички туалету, все, з чого складається справжній комфорт, і хоч це їй подобалось, вона не втратила притаманного їй почуття міри і вміння тверезо все оцінювати. В ній не було ані краплинки гонору, вона тільки раділа, що доля всміхнулася їй. Вона така вдячна Лестерові за все. Як би тільки втримати його — назавжди!

Улаштувавши Весту в м-с Олсен, Дженні поринула в свої домашні справи. Лестер, зайнятий нескінченними справами, то приїжджав, то виїжджав. Він займав номер-люкс у «Гренд-Пасіфік» — кращому готелі Чікаго,— вважалося, що саме тут він і живе. В «Юніон-Клубі» він снідав і зустрічався вечорами з друзями й діловими знайомими. Одним з перших оцінивши переваги телефону, він установив апарат на квартирі і будь-коли міг говорити з Дженні. Вдома він ночував двічі-тричі на тиждень, іноді частіше. Спочатку він наполягав, щоб Дженні поклала господарство на робітницю, але пізніше згодився, що доцільніше буде домовитись з якоюсь дівчиною, яка тільки приходитиме й виконуватиме найчорнішу роботу. Дженні подобалося самій господарювати, це пояснювалося її природним трудолюбством і акуратністю.

Лестер любив снідати рівно о восьмій ранку. Він звик, щоб обід подавали рівно о сьомій. Йому подобалося срібло, хрусталь, китайський фарфор, різні чудові речі. Його одяг і чемодани зберігалися на квартирі в Дженні.

Перші місяці все йшло як слід. Вряди-годи Лестер водив Дженні до театру і, коли йому траплялось зустріти когось із знайомих, завжди рекомендував її як міс Герхардт. Коли вони зупинялись де-небудь у готелі як чоловік і жінка, він називав клерку вигадане ім'я; коли ж не було загрози, що їх пізнають, він спокійнісінько ставив

у книзі для приїжджих своє справжнє ім'я. І поки що все сходило гаразд.

Дженні завжди боялася одного — щоб Лестер не дізнався, що вона його обдурює, не сказавши йому про Весту; крім того, вона турбувалася про батька й про домівку. З листів Вероніки можна було зрозуміти, що вони з Уільямом збираються переїхати до Марти, яка тепер жила в мебльованих кімнатах там-таки, в Клівленді. Дженні непокоїло, що батько залишиться сам. Йй було до болю шкода його: ставши калікою, він придатний був хіба що в нічні сторожі, і Дженні з жахом уявляла собі, як він житиме зовсім сам. Чи не переїхати йому сюди, до неї? Але Дженні знала, що зараз він на це не погодиться. Та й чи захоче Лестер, щоб Герхардт жив з ними? Вона не була в цьому впевнена. До того ж, коли батько приїде, неминуче треба буде розповісти Лестерові про Весту.

Все це дуже мучило Дженні.

А з Вестою було не так-то й просто. Почуваючи себе глибоко винною, Дженні особливо гостро переживала все, що стосувалося дочки. Вона всіляко намагалася спокутувати велику несправедливість, у якій була повинна перед своєю дитиною, бо цього найбільшого свого обов'язку вона не мала сил виконати. Кожного дня вона бувала у м-с Олсен, приносила іграшки, ласощі — одно слово, все, що, як здавалося їй, могло забавити й потішити дитину. Вона любила довго сидіти з Вестою, розповідаючи їй про фей і велетнів, і дівчинка жадібно слухала її казки. Нарешті Дженні так посмілішала, що одного разу, коли Лестер поїхав до Цінціннати відвідати батьків, привела дівчинку до себе і потім стала брати її додому кожного разу, коли він виїжджав з міста. Час минав, Дженні вивчила Лестерові звички — потроху ставала все більш зухвалою — хоч навряд чи слово «зухвала» можна було вжити по відношенню до Дженні. Вона стала хороброю, як може бути хоробрим мишеня; вона ризикувала брати до себе Весту навіть тоді, коли Лестер виїжджав тільки на два-три дні.

Вона навіть залишала в себе деякі іграшки, щоб Весті було чим бавитись.

Хоч небагато ще днів пробула дочечка в неї, але за цей час Дженні з особливою гостротою відчула, яке це було б щастя, коли б вона була законною дружиною і

матір'ю. Веста виявила себе на диво спостережливою дитиною. Своїми невинними дитячими запитаннями вона раз у раз роз'яструвала незагойну рану в серці Дженні.

— А можна мені завжди жити з тобою? — запитувала вона найчастіше.

Дженні відповідала, що поки що ні, але дуже скоро, як тільки можна буде, вона візьме свою дівчинку до себе назавжди...

— А коли це буде? — допитувалась Веста.

— Не знаю точно, моя маленька. Тепер уже скоро. Ти вже потерпи ще трошки. А хіба тобі не подобається в місіс Олсен?

— Подобається, — відповідала Веста, — тільки в неї нічого немає гарного. Все вже старе.

У Дженні стискувалося серце, вона вела Весту до крамниці й купувала їй гору всіляких іграшок.

Лестер, звичайно, нічого не підозрював. Він майже не помічав, що робиться в домі. Він займався справами, розважався, глибоко був переконаний, що Дженні цілком одверта з ним і до глибини душі йому віддана, через що йому й на думку не спадало, що вона може щось приховувати від нього. Одного разу він захворів, серед дня повернувся додому й, не заставши Дженні, ждав її від другої до п'ятої. Він був роздратований і погримав, коли вона прийшла, але його незадоволення було ніщо в порівнянні із здивуванням і переляком Дженні, коли вона побачила, що він вдома. Вона вся зблідла від думки, що він зможе щось запідозрити, і намагалася пояснити свою відсутність якомога правдоподібніше. Вона була в пралі, потім ходила по магазинах і через те затрималася. У неї і в думці не було, що він дома. І їй так шкода, що вона не могла доглянути його. Того разу Дженні зрозуміла, що ризикує все загубити.

Минуло ще три тижні, і Лестер знову поїхав на тиждень до Цінціннати, а Дженні знову взяла Весту до себе; чотири дні мати й дочка були цілком щасливі вдвох.

Все було б гаразд, коли б Дженні не припустила помилки, за наслідки якої їй довелося потім гірко пожалкувати. У вітальні за широким шкіряним диваном, на якому часто відпочивав із сигарою Лестер, залишився забутий іграшковий баранчик. На шиї в нього висів на блакитній стрічці маленький бубонець, який дзвенів від найменшого

доторку. Весті чомусь заманулося кинути іграшку за диван, а Дженні цього не помітила. Провівши Весту, вона збрала всі її речі, але так і не згадала про баранчика, і він все ще стояв там, задивившись очима-гудзиками на сонячні луки країни іграшок, коли повернувся Лестер.

Того вечора, спочиваючи на дивані з газетою в руках і мирно покуруючи, Лестер зненацька впустив за диван запалену сигару. Побоюючись, щоб від неї не загорілося що-небудь, Лестер нахилився і заглянув під диван, але не побачив її; тоді він встав, відсунув диван і раптом помітив баранчика, що стояв на тому ж місці, куди його кинула Веста. Лестер взяв іграшку й покрутив її в руках, не розуміючи, як вона сюди потрапила.

«Звідки тут баранчик? Напевно, його притягла якась сусідська дитина, з якою Дженні познайомилася,— подумав Лестер.— Треба трошки подразнити її».

Збираючись від душі посміятися, він узяв баранчика, ввійшов до їдальні, де поралася біля буфета Дженні, і проголосив з комічною урочистістю:

— Звідки це?

Дженні, що й гадки не мала про існування такого доказу, обернулася і вмить уявила собі, що Лестер про все дізнався і зараз же обрушить на неї свій справедливий гнів. Вона вся спалахнула, потім смертельно зблідла.

— Це... я... купила... це іграшка,— заїкаючись, вимовила вона.

— Бачу, що іграшка,— весело сказав Лестер, помітивши винувату розгубленість Дженні, але не надаючи цьому значення.— Бідолаха, сумно йому пастися на самоті.

І Лестер поторгав бубонець на шиї баранчика; бубонець тихенько задзеленчав, і Лестер знову звів очі на Дженні, що стояла перед ним, неспроможна вимовити ані слова. З добродушного вигляду Лестера вона зрозуміла, що він нічого не підозрює, але ніяк не могла отямитися.

— Що з тобою? — запитав Лестер.

— Нічого,— відповіла вона.

— У тебе таке обличчя, ніби цей баранчик страшенно перелякав тебе.

— Просто я забула схвати його,— мимоволі вирвалося у Дженні.

— У нього досить пошарпаний вигляд,— додав Лестер уже не так жартівливо, і потім, помітивши, що розмова ця неприємна Дженні, припинив її. Ніякої забави не вийшло з цього баранчика.

Лестер повернувся до вітальні, приліг на диван і замислився. Що так схвилювало Дженні? Чому вона вся зблідла, побачивши іграшку? Адже, коли вона, лишаючись сама, приводить до себе якого-небудь сусідського малюка, бавиться з ним, розважає його, то в цьому, звичайно, немає нічого поганого. Чого б їй так хвилюватися? Він у думках замислився над усім цим, але ні до якого висновку не прийшов.

Про баранчика більше не згадувалося жодним словом. Можливо, згодом Лестер зовсім забув би про цей випадок, коли б ніщо більше не викликало в ньому підозри, але, очевидно, біда ніколи не приходить одна.

Якось увечері, коли Лестер затримався і збирався йти з дому пізніше, ніж звичайно, біля дверей подзвонили; Дженні поралася на кухні, і Лестер сам пішов відчинити. Він побачив немолоду жінку, яка з тривожним виглядом подивилася на нього і зіпсованою англійською мовою запитала, чи не можна бачити хазяйку.

— Почекайте хвилину,— сказав Лестер і, вийшовши в коридор, покликав Дженні.

Ще на порозі пізнавши відвідувачку, Дженні квапливо вийшла в передпокій і зачинила за собою двері. Це одразу здалося Лестерові підозрілим. Він похмурнішав і вирішив з'ясувати, в чім справа. За хвилину до кімнати повернулася Дженні. Вона була бліда, як полотно, пальці в неї тремтіли й наче шукали, за що б ухопитись.

— Що трапилось? — запитав Лестер; він був роздратований, і голос його прозвучав досить різко.

Дженні не одразу знайшла в собі сили відповісти.

— Мені треба ненадовго піти,— сказала вона на рещті.

— Ну що ж, іди,— неохоче згодився він.— Але хіба ти не можеш мені сказати, що з тобою трапилось? Куди ти йдеш?

— Я... я... — запинаючись, почала Дженні. — В мене є...

— Ну? — похмуро запитав Лестер.

— У мене є одна справа,— закінчила вона.— Мені...

мені треба йти зараз же. Коли я повернуся, я тобі все розповім, Лестер. Тільки, будь ласка, зараз ні про що не питай.

Вона швидко поглянула на нього: тривога, заклопотаність, нетерпляче бажання швидше піти виразно читалися на її обличчі; Лестер, який ніколи ще не бачив її такою зосередженою й упертою, був і зворушений, і роздратований.

— Гаразд,— сказав він,— але заради чого ти робиш з цього таємницю? Чому не сказати прямо, що саме з тобою трапилось? Навіщо про це треба говорити пошепки за дверима? Куди ти йдеш?

Він замовк, сам раптом здивувавшись із своєї різкості; а Дженні, виведена з рівноваги і звісткою, яку їй щойно принесли, і цією несподіваною доганою, раптом відчула приплив небувалої рішучості.

— Я тобі все скажу, Лестер, все! — вигукнула вона.— Тільки не зараз. У мене немає ані хвилини. Я все розповім, кколи повернуся. Будь ласка, не затримуй мене.

Вона кинулася до сусідньої кімнати, щоб одягнутись. Лестер, який ще й зараз не розумів толком, що все це може означати, уперто пішов за нею.

— Послухай,— грубо крикнув він,— що за дурниці! У чому річ? Я хочу знати!

Він стояв на дверях — втілена войовничість і рішучість, чоловік, який звик, щоб йому підкорялись. Дженні, доведена до відчаю, нарешті не витримала.

— Моя дівчинка помирає, Лестер! — скрикнула вона.— Я зараз не можу говорити. Прошу тебе, не затримуй мене. Я все тобі поясню, коли повернуся.

— Твоя дівчинка?! — повторив приголомшений Лестер.— Що за чорт, про що ти говориш?

— Я не винна,— відповіла вона.— Я боялась... мені давно треба було сказати тобі про це. Я й хотіла сказати, але тільки... тільки... ой, відпусти мене швидше! Коли я повернуся, я тобі все розповім!

Він здивовано подивився на неї, потім ступив набік, даючи їй дорогу; зараз він більше не хотів нічого від неї домагатись.

— Добре, йди,— сказав він неголосно.— Може, проведи тебе?

— Ні,— відповіла Дженні.— Мене чекають, я піду не сама.

Вона вибігла з кімнати, а Лестер лишився замислений. Невже це та сама жінка, що її, як йому здавалося, він так добре знав? Виходить, вона всі ці роки обдурювала його! І це Дженні! Втілена щирість! Простушка!

— Чорти б мене забрали!— пробурмотів він, і йому перехопило дух.

Розділ ХХІХ

Причиною всього цього переполоху була одна із звичайних дитячих хвороб, початку й кінця яких ніхто не міг би передбачити навіть за дві години. Цього дня у Вести раптом спалахнула важка ангіна, і стан дівчинки погіршувався так швидко, що стара шведка на смерть перелякалася й попросила сусідку зараз же піти до м-с Кейн. Сусідка, думаючи тільки про те, щоб швидше привести Дженні, без попередження сказала їй, що Веста дуже хвора й треба поспішати. Приголомшена Дженні вирішила, що дівчинка помирає, і, як ми бачили, в пориві жаху й відчаю насмілилася кинути правду в обличчя Лестеру. Вона майже бігла вулицею, вся охоплена безмежним жахом, з однією тільки думкою: встигнути вчасно, побачити свою дівчинку раніше, ніж смерть забере її. А що, коли вже пізно? Що, як Веста вже мертва? Дженні мимоволі все прискорювала ходу, вогні вуличних ліхтарів виникали перед нею й знову розтоплювалися в п'їтмі; вона вже не пам'ятала жорстоких слів Лестера, не боялася, що він вижене її й вона залишиться у величезному місті зовсім самотня з дитиною на руках, — вона забула про все, крім одного: її Веста тяжко хвора, можливо, помирає, і це вона винна, що вони не вкупі; можливо, коли б вона сама доглядала свою дочку, дівчинка тепер була б здорова.

«Тільки б встигнути! — думала вона про себе; і в пориві горя втрачаючи, як всі матері, здібність міркувати, докоряла собі: — Я повинна була знати, що бог покарає мене за мій гріх, я повинна була, повинна була знати...»

Вона широко розчинила знайому хвіртку, бігом кинулась по доріжці до будинку і вбігла до кімнати, де лежала Веста — бліда, тиха, квола; проте їй було вже набагато краще. Тут уже було кілька сусідок і немолодий лікар; всі вони з цікавістю подивились на Дженні, яка

майже впала навколішки біля узголів'я ліжка і почала щось говорити дівчинці.

І от Дженні остаточно вирішила. Вона винна перед своєю дочкою, тяжко винна, але тепер вона подбає спокутувати свою провину. Лестер їй дуже дорогий, але вона більше не буде обдурювати його, і нехай навіть він залишить її (від цієї думки серце Дженні болісно стиснулося), вона все ж вчинить так, як треба. Веста більше не повинна бути знедоленою. Її місце з матір'ю. Дім Дженні повинен бути й домом Вести.

Сидячи біля ліжка дівчинки в убогому будиночку старої шведки, Дженні зрозуміла, яка даремна була її брехня: скільки тривоги й мук було заради цього в домі батьків, як вона страждала й боялася весь час, поки жила з Лестером, якої муки зазнала сьогодні ввечері — а для чого? Правда однаково спливла наверх. Дженні сиділа заглиблена у невеселі думки, думаючи, що її жде, а тимчасом Веста потроху стихла й заснула міцним, здоровим сном.

Коли Лестер трохи отямився після приголомшливого відкриття, йому спали на думку цілком природні запитання: скільки років дівчинці? Хто її батько? Як дитина опинилася в Чикаго і хто про неї дбає? Лестер міг тільки ставити собі ці запитання, але не знаходив відповіді: адже він нічого не знав.

Дивна річ, серед цих думок йому раптом пригадалась перша зустріч з Дженні в домі м-с Брейсбрідж. Чому його тоді так потягло до неї? Що так швидко, мало не з першого погляду, підказало йому, що він зуміє домогтися її? Що він відчув у ній — моральну розбещеність, нестійкість, слабкість? У всій цій печальній історії не обійшлося без хитрощів, без майстерного вдавання, і до того ж, обдурюючи його, що так довіряв їй, Дженні не просто обдурювала — вона виявилася невдячною.

Треба сказати, що Лестер зневажав і ненавидів невдячність, вважаючи її найгіршою й гидкою рисою, що притаманна натурам низьким, і був неприємно вражений, відкривши цю якість у Дженні. Правда, раніше він ніколи не помічав за нею цього, якраз навпаки, — однак тепер наочно переконався, що вона невдячна, і був глибоко обурений. Як насмілилась вона так образити його? Його, що, можна сказати, зробив її людиною і підніс до себе?

Лестер встав, відсунув крісло і став повільно ходити в тиші з кутка в куток. Те, що сталося, надто серйозне, і тепер треба прийти до справедливого й твердого рішення. Дженні злочинниця, і він має право її засудити. Вона винна в тому, що з самого початку приховала від нього правду, і подвійно винна, що й далі весь час обдурювала його. Нарешті йому спало на думку, що вона поділяла свою любов між ним і дитиною,— жоден чоловік у його становищі не міг би спокійно примиритися з цим. Лестера пересмикнуло від цієї думки, він засунув руки в кишені й продовжував ходити по кімнаті.

Як чоловік з характером, Лестер міг вважати себе ображеним тільки через те, що Дженні приховала існування дитини, яка з'явилася на світ внаслідок точнісінько такого ж вчинку, який вона зробила пізніше, коли уступилась йому, Лестерові? Це — приклад тих незрозумілих хиб і помилок, яких, очевидно, не може уникнути людський розум — суворий страж і суддя, коли йдеться про честь інших людей. Забуваючи про свою власну поведінку (чоловіки рідко беруть її до уваги), Лестер вірив, що жінка повинна розкривати всю свою душу тільки тому, кого кохає, і його дуже засмутило, що Дженні зробила не так. Одного разу він намагався дізнатися про подробиці її минулого. Вона тоді благала не розпитувати. От коли їй слід було сказати про дитину. А тепер... Лестер похитав головою.

Першою його думкою, коли він все обміркував, було піти й більше не бачити Дженні. У той же час йому хотілося дізнатись, як скінчилася справа. Все ж він надів пальто й шляпу і вийшов з дому; відчувши бажання випити, зайшов до першого ж пристойного бара; потім поїхав до клубу; там він блукав з кімнати в кімнату, зустрів декого із знайомих, поговорив з ними. Неспокій і досада не покидали його; нарешті, витративши три години на міркування, він найняв кеб і повернувся додому.

Смутна й збентежена Дженні довго сиділа біля дівчинки, яка спала; нарешті, зрозуміла, що небезпека минула. Зараз вона нічого не могла зробити для Вести, і поволі до неї повернулися турботи про покинутий будинок; вона відчула, що повинна виконати обіцянку, яку дала Лестеру, і до останньої хвилини виконувати свої обов'язки хазяйки. Можливо, що Лестер чекає її. Напевне, він хоче почути всю правду про її минуле, раніше

ніж назавжди розлучитися з нею. З болем і страхом думаючи про те, що Лестер, звичайно, покине її, Дженні все ж вважала це тільки справедливою карою за всі її провини: вона цілком заслуговує на це!

Дженні повернулася додому об одинадцятій годині, світло на сходах уже не горіло. Вона смикнула ручку дверей, потім відімкнула їх своїм ключем. Почекавши й не почувши жодного звуку, вона увійшла, готова до того, що її зустріне розгніваний Лестер. Але його не було. Він просто забув погасити в кімнаті світло. Дженні швидко огляділась, але кімната була порожня. Дженні вирішила, що Лестер пішов назавжди, і застигла на місці, безпорадна й розгублена.

«Пішов!» подумала вона.

У цю хвилину на сходах почувся його кроки. Капелью його був насунутий аж на брови, пальто застібнуте на всі гудзики. Не глянувши в бік Дженні, він зняв пальто й почепив на вішалку. Потім, не поспішаючи, зняв і почепив капелюх. Тільки після цього він повернувся до Дженні, яка стежила за ним широко розкритими очима.

— Я хочу знати все, від початку до кінця,— сказав він.— Чия це дитина?

Дженні завагалась на мить, немов готуючись до одчайдушного стрибка в темну безодню, потім промовила пересохлими устами:

— Сенатора Брендера.

— Сенатора Брендера!— повторив вражений Лестер, який найменше сподівався почути таке відоме ім'я.— Як ти могла з ним зустрітись?

— Ми з мамою йому прали, — просто відповіла Дженні.

Лестер замовк; щирість її відповіді протверезила його, і гнів його стих. «Дитина сенатора Брендера!» думав він. Виходить, цей відомий поборник інтересів простого народу звів дочку пралі. От типова трагедія з життя бідняків.

— Давно це трапилось? — похмуро запитав Лестер, насупивши брови.

— Вже майже шість років минуло, — відповіла Дженні.

Лестер у думках прикинув, скільки часу вони знайомі, потім запитав:

— Скільки років дитині?

— Їй пішов шостий рік.

Лестер хитнув головою. Намагаючись зосередитись, він говорив тепер владнішим тоном, але спокійніше.

— Де ж вона в тебе була весь цей час?

— Вона жила вдома, у наших, до минулої весни, а коли ти їздив у Цінціннаті, я привезла її сюди.

— І вона жила з вами, коли я приїжджав до Клівленда?

— Так,— відповіла Дженні,— тільки я пильнувала, щоб вона не потрапляла тобі на очі.

— Я думав, ти сказала своїм, що ми одружилися,— скрикнув Лестер, не розуміючи, яким чином родичі Дженні примирилися з існуванням цієї дитини.

— Я так їм і сказала,— відповіла Дженні,— але я не хотіла говорити тобі про дочку. А мої весь час думали, що я от-от розповім тобі.

— Чому ж ти не розповіла?

— Тому що боялась.

— Чого?

— Адже я не знала, що зі мною буде, коли їхала з тобою, Лестер. Мені так хотілося зберегти мою дівчинку, нічим не пошкодити їй. Потім мені було соромно; а коли ти сказав, що не любиш дітей, я злякалась.

— Злякалась, що я покину тебе?

— Так.

Лестер помовчав; Дженні відповідала так широко й просто, що його перша підозра, ніби вона свідомо лицемірила й обдурювала його, частково розвіялася. Зрештою, винний у всьому нещасливий збіг обставин, малодушність Дженні й звичаї її родини. Ну й родина, треба сказати! Тільки сліпі й аморальні люди могли терпіти такий стан речей!

— Хіба ти не розуміла, що зрештою все повинно розкритись? — запитав він наприкінці.— Не могла ж ти думати, що ось так і виростиш її. Чому ти одразу не сказала мені правди? Тоді б я поставився до цього дуже спокійно.

— Знаю,— сказала Дженні.— Але я хотіла зробити краще для неї.

— Де вона тепер?

Дженні пояснила.

Лестерові запитання так не в'язалися з його тоном

і виразом обличчя, що Дженні розгубилася. Вона ще раз спробувала все пояснити йому, але Лестер зрозумів тільки одно: Дженні зробила дурницю, проте вона аж ніяк не хитрувала,— це було так очевидно, що, коли б Лестер був в іншому становищі, він щиро пожалів би її. Але тепер відкриття відносно Брендера не сходило в нього з думки, і він знову повернувся до цього.

— Отже ти кажеш, що твоя мати прала йому. Як же трапилось, що ти з ним зійшлася?

Дженні досі терпляче переносила нестерпний допит, але при цих словах вона здригнулася, як від удару. Лестер зачепив болючий спогад про найгіршу й найважчу пору її життя. Його останнє запитання, як видно, вимагало цілковитої одвертості.

— Я ж була ще дівчинкою, Лестер,— сумно сказала вона.— Мені було тільки вісімнадцять років. Я нічого не знала. Я ходила до нього в готель і брала у нього білизну для прання, а потім відносила йому.

Вона замовкла, але, помітивши, що він підсунув стілець і сів з виглядом людини, яка збирається слухати довге й докладне оповідання, знову заговорила:

— Ми так бідували тоді. Він часто давав мені гроші для мами. Я не знала...

Вона знову замовкла; Лестер, побачивши, що в неї немає сил самій справитись з оповіданням, знову почав запитувати її, і поступово вся невесела історія стала йому зрозуміла. Брендер збирався одружитися з нею. Він писав їй, повинен був викликати її до себе, але не встиг; раптова смерть стала на перешкоді.

Сповідь була закінчена. Довгі п'ять хвилин проминули в мовчанні; Лестер, спершись на камін, замислився, а Дженні чекала, не знаючи, що буде далі, і не намагаючись сказати хоч би слово на свій захист. Гучно цокотів годинник. На закам'янілому обличчі Лестера не можна було прочитати ні його почуттів, ані думок. Тепер він був зовсім спокійний і байдужий і обмірковував, що робити далі. Дженні стояла перед ним, як та злочиниця на суді. Він — втілена правда, моральність, чистота сердечна — посідав місце судді. Отже, треба ухвалити вирок — вирішити її дальшу долю.

Що й говорити, гидка справа — брудна історія, до якої не слід бути причетною людині із становищем і багатством Лестера. Ця дитина робить його стосунки з

Дженні просто неможливими... І все ж Лестер ще не міг нічого сказати. Годинник на каміні дзвінко пробив третю; Лестер обернувся і згадав про Дженні,— бліда, розгублена, вона все ще непорушно стояла перед ним.

— Іди, лягай, — промовив він нарешті і знову замислився над своїм нелегким завданням.

Але Дженні не рушила з місця; вона стояла й дивилась на нього широко розкритими, застиглими очима, кожної хвилини готова почути свій вирок. Але вона чекала марно. Після тривалих роздумів Лестер встав і пішов до вішалки.

— Іди, лягай,— повторив він холодно.— Я йду.

Дженні мимоволі ступила до нього,— навіть у цю страшну хвилину їй хотілося бути чимсь йому корисною,— але Лестер не помітив її руху. Він вийшов, не вшанувавши її більше ані словом.

Вона дивилася йому вслід і слухала, як стихають його кроки на сходах, слухала з таким почуттям, ніби їй був ухвалений смертний вирок і над її могилою вже лунає похоронний дзвін. Що ж вона наробила? І що зробить тепер Лестер? Глибокий відчай охопив її, і коли внизу грюкнули двері, вона в розпачі й тузі простягнула руки.

«Пішов! — подумала вона.— Пішов!»

У вікнах засірів пізній світанок, а Дженні все сиділа, поринувши в гіркі думки; її становище було надто серйозне, щоб вона могла дати волю сльозам.

Розділ ХХХ

Похмурий, завжди такий поміркований Лестер справді був далеко не впевнений у тому, що йому робити. Він був прикро вражений, проте не міг би точно визначити, що ж саме його обурює. Звичайно, існування дитини значно ускладнювало справу. Навіщо цей живий доказ колишніх гріхів Дженні? Проте, Лестер одразу ж визнав, що, якби він справді захотів, то давно міг допитатись у Дженні про все її минуле. Вона, безперечно, не стала б брехати. Він міг розпитати її з самого початку. Він цього не зробив, а тепер надто пізно. Зрозуміло одно: про те, щоб одружитися із Дженні, не може бути й мови. Він посідає таке становище в суспільстві, що це виключено. Найкращий вихід — забезпечити Дженні матеріально й розлучитися з нею. Коли він їхав до себе в готель, це

рішення було прийнято, хоч він і не збирався здійснювати його негайно.

У подібних випадках куди краще розмірковувати, ніж діяти. Час зміцнює наші звички; бажання й почуття, а Дженні була для Лестера не тільки звичкою. За чотири роки спільного життя він так добре вивчив її й себе, що не бачив можливості розлучитися з нею легко й швидко. Це було б надто боляче. Він міг припускати таку думку вдень, у метушні своєї контори, але не вечорами, коли залишався сам. Він відкрив у собі здібність сумувати, і це непокоїло його.

Турбувала його в ці дні й теорія Дженні, начебто спільне життя з ним і з матір'ю могло б пошкодити Весті. Як вона до цього додумалась? Адже він посідає куди принадніше місце в суспільстві, ніж вона. Але потім він частково зрозумів її погляди. Дженні в той час не знала, хто він і яку долю їй готує. Він міг би дуже швидко покинути її. Передбачаючи це, вона хотіла захистити свою дитину від небезпеки. Це не так уже погано. І ще йому хотілося дізнатись, як виглядає ця дівчинка. Дочка сенатора Брендера — це могло бути цікавим. Він був блискою людиною, а Дженні — чарівна жінка. Ця думка викликала в Лестера і роздратування, і цікавість. Йому часом здавалося, що треба повернутись до Дженні й побачити дівчинку — це, зрештою, його право! — часом він вагався, згадуючи, як сприйняв звістку про її існування.

Він знову запевняв себе, що треба поставити крапку, і ця внутрішня суперечка тяглася без кінця.

Справді ж він не мав сил розлучитися з Дженні. За ці роки вона стала йому потрібна. Чи була в нього коли-небудь така близька людина? Мати любить його, але в цій любові переважає честолюбство. Батько — що ж, батько мужчина, як і він сам. Сестрам не до нього, у кожної своє життя; Роберт завжди був йому чужий. З Дженні він уперше дізнався, що таке справжнє щастя, справжня близькість. Вона потрібна йому, — з кожною людиною, яка була проведена далеко від неї, він усе дужче відчував це. Нарешті він вирішив поговорити з нею одверто й до чогось домовитись. Нехай візьме дочку до себе й піклується про неї. Дженні повинна зрозуміти, що рано чи пізно він піде від неї. Треба довести їй, що зараз багато що в їхніх стосунках змінилося, хоч це й не

значить, що вони одразу розлучаться. Того ж вечора він поїхав до себе на квартиру. Дженні почула, як він відчинив двері, і серце в неї тривожно забилося. Опанувавши себе, вона вийшла із своєї кімнати, щоб зустріти його.

— Наскільки я розумію, треба зробити так, — почав Лестер з властивою йому одвертістю.— Привези свою дочку сюди і нехай живе з тобою. Немає рації залишати її в чужих людей.

— Добре, Лестер, — слухняно відповіла Дженні. — Я завжди цього хотіла.

— А якщо так, нічого й відкладати.— Він дістав з кишені вечірню газету й пройшов до вікна. Потім обернувся.— Нам треба домовитись, Дженні. Я розумію, як це трапилось. Я припустився великої помилки, бо не розпитав тебе вчасно, не примусив всього розповісти. А ти марно мовчала, навіть якщо й не хотіла, щоб я увійшов у життя твоєї дитини. Тобі слід було зрозуміти, що такої справи однаково не приховаєш. А втім, тепер це не має значення. Я хочу сказати інше: між нами існують такі стосунки, що ми не можемо мати один від одного таємниць. Я думаю, що ми цілком довіряємо одно одному. А тепер я й не знаю, чи зможу я колись зміцнити наші стосунки. Надто вже заплутане вийшло становище. Дуже вже багато підстав для пересудів і пліток.

— Я знаю, — сказала Дженні.

— Зрозумій, я не маю наміру поспішати. Як на мене, все може залишитися в більшій чи меншій мірі так, як було — на найближчий час, — але я хочу, щоб ти дивилася на речі тверезо.

Дженні зітхнула.

— Знаю, Лестер, знаю.

Повернувшись до вікна, він дивився на двір, на дерева, які обгортав присмерк. Думка про майбутнє лякала його, — він любив домашні умови. Невже попрощатися й поїхати до клубу?

— Давай-но обідати, — холодно сказав він нарешті, одвертаючись від вікна; але в глибині душі він не гнівався на Дженні. Просто ганьба — до чого ж кепсько влаштоване життя.

Він попрямував до вітальні, а Дженні пішла поратись по хазяйству. Вона думала про Весту, про свою невдячність по відношенню до Лестера, про його остаточне

рішення не одружуватися з нею. Не збагнувши всього, вона сама загубила завітну свою мрію.

Вона накрила стіл, запалила свічки в красивих срібних свічниках, приготувала улюблене печиво Лестера, поставила смажити баранину й помила салат. За останній рік Дженні старанно вивчала куховарську книгу, а раніше вона багато дечого навчилася від матері. І весь час вона не переставала думати про те, як-то тепер обернеться її життя. Рано чи пізно Лестер її покине,— це зрозуміло. Він піде від неї й одружиться з іншою.

«Що ж,— подумала вона нарешті,— поки він мене не кидає — і то добре. І Веста буде зі мною». Вона зітхнула і понесла обід до їдальні. От коли б зберегти і Лестера, і Весту... але ця надія похована назавжди.

Розділ XXXI

Після цієї грози в домі на деякий час настала згода й тиша. Дженні наступного ж дня привезла до себе Весту. Радість спільного життя з дочкою заступила всі її турботи й сум. «Тепер я зможу бути їй справжньою матір'ю», думала вона і декілька разів протягом дня ловила себе на тому, що наспівує веселої пісеньки.

Лестер спочатку заходив до неї тільки вряди-годи. Він намагався запевнити себе, що мусить поступово підготувати задуману ним зміну в своєму житті — піти від Дженні. Йому неприємна була присутність в домі дитини, а тим більше саме цієї дитини. Деякий час він уперто примушував себе не бувати на Північній околиці, але потім став з'являтися там все частіше. Незважаючи ні на що, тут було тихо, спокійно, тільки тут він почував себе добре.

Дженні було нелегко домогтися, щоб нервова, рухлива, пустотлива дівчинка не заважала врівноваженому спокійному, заклопотаному своїми справами Лестеру. Коли він уперше попередив по телефону, що прийде. Дженні суворо поговорила з дочкою, сказала їй, що прийде дуже сердитий дядя, який не любить дітей і до якого не можна чіплятись.

— Будь розумною,— наказувала вона.— Не базікай і нічого не проси. Мама сама дасть тобі все, що потріб-
но. А головне — не тягнися через стіл.

Веста урочисто пообіцяла, що слухатиметься, але нав-

ряд чи збагнула своїм дитячим розумом всю важливість зробленого їй напучення.

Лестер приїхав о сьомій годині. Дженні, подбавши якнайкраще одягнути Весту, щойно пройшла до себе в спальню, щоб переодягтися до вечора. Веста мала бути на кухні. Але вона тихенько прослизнула слідом за матір'ю й зупинилась на дверях вітальні, де її й побачив Лестер, коли, почепивши в передпокої пальто й капелюх, прямував до кімнат. Дівчинка була чарівна, це Лестер визнав з першого погляду. На ній була блакитна в білий горошок фланельова сукенка з відкладним комірцем і манжетками, білі панчохи й черевички. Задерикуваті світлі кучері обрамляли обличчя — блакитні очі, червоні губки, рум'яні щочки. Вражений Лестер хотів щось сказати, але стримався. Веста боязко пішла.

— Дівчинка дуже мила,— сказав Лестер, коли Дженні вийшла до нього.— Важко тобі з нею справлятися?

— Не дуже,— відповіла Дженні.

Вона пройшла до їдальні, і Лестер почув таку розмову:

— Це хто? — запитала Веста.

— Шш! Це твій дядько Лестер. Я ж тобі говорила, що не можна базікати.

— Він і твій дядько також?

— Ні, маленька. Не базікай. Біжи на кухню.

— Він тільки мій дядько?

— Так. Ну, біжи.

— Добре.

Лестер мимоволі посміхнувся.

Важко сказати, як обернулася б справа, коли б Веста була потворна, плаксива, нудна чи коли б Дженні не виявила стільки такту. Але привабливість дівчинки в поєднанні з зусиллями матері м'яко відсунути її на задній план створювали враження чистоти і юності, які завжди впливають сприятливо. Лестер часто замислювався над тим, що всі ці роки Дженні була матір'ю; вона місяцями не бачила своєї дитини; але жодним словом не прохопилась про її існування, хоч любов її до Вести не викликала сумнівів. «Дивно,— говорив сам собі Лестер.— Вона надзвичайна жінка».

Одного разу вранці, коли Лестер читав у вітальні газету, почувось якесь шарудіння. Обернувшись, він із здивуванням побачив блакитне око, що пильно дивилось

на нього у щілинку прочинених дверей. Здавалося б, око, спіймане на місці злочину, повинно було б негайно сховатися; але ні, воно хоробро йшилось там, де було. Лестер перегорнув сторінку і знов оглянувся. Око все ще дивилося на нього. Він повторив свій маневр. Око не здавалося. Він змінив позу, зкинув ногу на ногу. Коли він знову підняв голову, то побачив, що око зникло.

Попри всю незначимість цієї пригоди, в ній було щось комічне, а це завжди знаходило відгук у душі Лестера. І тепер, коли він зовсім не був схильний спускатися зі своїх неприступних висот, він відчув, що таємниче око розвеселило його; губи його здригнулися і ледь-ледь не склалися в посмішку. Він не піддався новому настрою й не перестав читати газету, але виразно запам'ятав цей дрібний випадок. То був перший раз, коли маленька пустуха справді привернула до себе його увагу.

Незабаром після цього, коли Лестер сидів одного разу вранці за сніданком, неквапливо знищуючи відбивну котлету й проглядаючи газетні заголовки, спокій його знову був порушений. Дженні вже нагодувала Весту і, залишивши її до того часу, поки піде Лестер, саму з іграшками, розливала кофе; раптом відчинилися двері, і Веста діловито пройшла через їдальню. Лестер підняв голову, Дженні почервоніла і встала.

— Що тобі тут треба, Веста? — запитала вона.

Веста тимчасом пішла до кухні, взяла там маленький віничок і повернулася назад, всім своїм виглядом виказуючи потішну рішучість.

— Мені потрібен мій маленький віничок, — дзвінко відповіла вона й спокійно попрямувала до себе, а Лестер відчув, як щось у ньому відгукнулося на таку хоробрість. І цього разу він не стримався від легкої посмішки.

Так поволі тануло неприязне ставлення Лестера до дівчинки, поступуючись місцем поблажливості й визнання за нею всіх прав маленької людської істоти.

Протягом наступних шести місяців незадоволення Лестера майже зовсім уляглося... Не те, щоб він примирився з трохи ненормальною атмосферою, у якій жив, але вдома було так затишно й зручно, що він не міг примусити себе піти. Дуже вже солодко йому жилося. Дуже вже обожнювала його Дженні. Дуже вже до впадоби йому була цілковита воля, можливість безборонно водитися із старими знайомими, а разом і затишок та відла-

ність, які ждали його вдома. І він усе зволикав і вже починав думати, що, може, й не треба нічого змінювати.

За цей час непомітно зміцніла його дружба з маленькою Вестою. Він виявив у її звичках справжній юмор і з цікавістю чекав нових його проявів. Вона завжди була заклопотана чимсь цікавим, і хоч Дженні стежила за нею з непослабною суворістю, яка вже сама по собі з'явилась для Лестера відкриттям, невгамовна Веста завжди примудрялася ввернути якесь забавне слівце. Так, одного разу Лестер, помітивши, як ретельно дівчинка ріже великим ножем шматочок м'яса, сказав Дженні, що треба б купити їй дитячий прибор.

— Їй важко справлятися з такими ножами.

— Так,— миттю обізвалася Веста.— Мені потрібний маленький ножичок. У мене ручка ось яка маленька.

І вона розчепірила пальчики. Дженні, побоюючись, щоб вона ще чогось не втнула, поспішила пригнути її ручку до столу, а Лестер насилу стримався від сміху.

Іншого разу, побачивши, як Дженні кладе в чашку Лестера цукор, Веста почала вимагати:

— Мені також два кусочки, мамо.

— Ні, мила,— відповіла Дженні,— тобі цукру не треба. Ти п'єш молоко.

— А дяді Лестеру ти поклала два кусочки.

— Так, так,— сказала Дженні,— але ти ще маленька. І, будь ласка, не базікай за столом. Сиди тихо.

— Дядя Лестер їсть надто багато цукру,— почувалася негайна відповідь, і Лестер, що любив солодке, широко посміхнувся.

— Ну, не знаю,— сказав він, уперше зволивши поговорити дівчинкою.— Може, ти схожа на ту лисицю, яка казала, що виноград зелений?

Веста посміхнулася йому у відповідь, і тепер, коли крига була зрушена, не соромлячись, почала з ним розмову. Так воно й пішло, і, нарешті, Лестер почав ставитись до дівчинки, як до рідної; він навіть готовий був дати їй все, до чого відкривало шлях його багатство, з тією, звичайно, умовою, що він, як і досі, буде з Дженні і що вони придумують, як йому все ж зберегти зв'язок із своїм світом, про який він не повинен був забувати ані на хвилину.

Розділ XXXII

Весною будівництво виставочних зал і складу було закінчене, і Лестер перевів свою контору в нове приміщення. До цього часу його ділове життя проходило в готелі «Гренд-Пасіфік» і в клубі. Тепер він відчував, що міцно осів у Чикаго, що віднині йому доведеться жити тут постійно. На нього покладали серйозні обов'язки — керівництво численним штатом контори й укладання великих угод. Зате він був звільнений від роз'їздів — їх доручили чоловікові Емі, який діяв за вказівками Роберта. Останній з усіх сил пробивався уперед, він намагався схилити на свій бік сестер і вже розпочав реорганізацію фабрики. Декільком службовцям, які користувались прихильністю Лестера, загрожувало звільнення. Але Лестер про це не знав, а старий Кейн схилявся до того, щоб дати Роберту цілковиту волю дії. Роки давали себе знати. Він був задоволений, що справа його залишиться у міцних надійних руках. Лестер начебто не виявляв незадоволення. Очевидно, їхні стосунки з Робертом змінилися на краще.

Можливо, що все йшло б гаразд і далі, якби не та обставина, що особисте життя Лестера не могло назавжди залишитись таємницею. Траплялось, що, проїжджаючи з Дженні вулицями у відкритій колясці, він потрапляв на очі світським чи діловим знайомим. Це не турбувало його, адже він неодружений, отже вільний проводити час, з ким йому заманеться. Чому не припустити, що Дженні — молода жінка з поважної родини, за котрою він упадає? Він ні з ким не збирався її знайомити і раз назавжди велів кучерові їздити якомога швидше, щоб ніхто не спробував його кликати й заговорити з ним. А для тих, з ким він зустрічався в театрі, Дженні, як уже згадувалося, була просто «міс Герхардт».

На жаль, чимало Лестерових знайомих були надто спостережливі. Вони зовсім не мали на увазі осуджувати його поведінку. Просто їм спадало на думку, що і в минулі роки в інших містах вони зустрічали його з цією ж самою жінкою. Очевидно, він підтримує з нею незаконний зв'язок. Ну й що ж з цього? Багатство й молодість дають чимало переваг. Деякі чутки докотилися до Роберта, але він не вважав за потрібне поділитися з кимсь своїми міркуваннями.

Це трапилось років через півтора після того, як Лестер і Дженні оселилися на Північній околиці. Восени, у гнилу погоду, Лестер захворів на грип. Відчувши перші ознаки недуги, він вирішив, що це дрібниця й що гаряча ванна та добра доза хініну одразу поставлять його на ноги. Але хвороба виявилася серйозною: вранці він не міг встати з ліжка, у нього була сильна гарячка й нестерпно боліла голова.

Останнім часом, постійно живучи з Дженні, він став небережним. Йому треба було б поїхати до себе в готель і хворіти на самоті. Але йому далеко більше подобалося побути вдома, з Дженні. Він подзвонив до контори і повідомив, що нездужає й декілька днів не з'явиться, а потім блаженно віддався турботам своєї терплячої доглядачки.

Дженні, розуміється, була тільки рада, що Лестер з нею, хворий чи здоровий. Вона умовила його викликати лікаря й приймати ліки. Вона поїла його гарячим чаєм з лимоном, день і ніч обмивала холодною водою його обличчя й руки. А коли він почав одужувати, варила йому смачний бульйон і кашу.

Під час цієї хвороби й трапилась перша серйозна неприємність. Сестра Лестера, Луїза, яка гостювала у знайомих у Сент-Полі і попередила брата, що хоче побачитись з ним, коли їхатиме назад, вирішила повернутися додому раніше, ніж передбачала. Вона опинилася в Чікаго саме тоді, коли Лестер вкрай занедужав, і, дізнавшись по телефону в конторі, що його не буде ще декілька днів, поцікавилась, як їй зв'язатися з ним.

— Здається, він живе в «Гренд-Пасіфік»,— прохопився якийсь небережний секретар.— Він нездужає.

Луїза розхвилювалась і подзвонила до «Гренд-Пасіфік», де дізналася, що м-ра Кейна не бачили вже кілька днів, і що взагалі він буває у себе в номері не частіше, як один-два рази на тиждень. Тоді, заінтригована цим, вона подзвонила до його клубу.

До телефону, як навмисне, підійшов хлопчик-посильний, який за дорученням самого Лестера не раз бував у нього на квартирі. Хлопчик не знав, що адресу Лестера слід тримати в таємниці,— досі ним ніхто не цікавився. Коли Луїза сказала, що вона сестра Лестера і їй дуже треба його побачити, хлопчик відповів:

— А він живе на площі Шіллера, будинок дев'ятнадцять.

— Чию це ти адресу даєш? — запитав клерк, що був біля телефону.

— Містера Кейна.

— Жодних адрес давати не можна. Ти що, хіба не знаєш?

Хлопчик розгубився й попросив пробачення, але Луїза вже повісила трубку.

Через годину Луїза, здивована, що в її брата є ще й третя адреса, була на площі Шіллера. Зупинившись перед двоквартирним будинком, вона прочитала прізвище Кейна на дощечці біля дверей, які вели на другий поверх, піднялася й подзвонила. Дженні вийшла, почувши дзвоник, і дуже здивувалась, побачивши перед собою добре одягнену даму.

— Тут живе містер Кейн? — згорда спитала Луїза, заглядаючи в кімнату крізь відчинені двері. Присутність жінки трохи здивувала її, але підозри її були ще невідрізані.

— Так,— відповіла Дженні.

— Він, здається, хворий? Я його сестра. Можна увійти?

Коли б у Дженні був час зібратися з думками, вона б знайшла, що сказати, але вона й слова вимовити не встигла, як Луїза, розпечена своїм становищем і звикла все робити по-своєму, вже пропливла повз неї в кімнату. У вітальні, розташованій поруч із спальнею, де лежав Лестер, вона огляділася. Веста, яка бавилась у куточку, піднялась і з цікавістю втупилася очима в гостю. Крізь відчинені двері спальні Луїза побачила Лестера; він лежав у ліжку з заплющеними очима, освітлений з лівого боку променем сонця, що падав з вікна.

— Так ось ти де! — вигукнула Луїза, швидко заходячи до спальні.— Що це з тобою?

Почувши її голос, Лестер розплющив очі і миттю все зрозумів. Він підвівся на лікті, але не міг вимовити ані слова. Нарешті він ледве видушив з себе:

— Здрастуй, Луїза. Звідки ти з'явилася?

— Із Сент-Поля. Я поїхала раніше, ніж збиралася,— заговорила вона швидко й з роздратуванням, почувши щось недобре.— А я тебе насилу розшукала. Що це в тебе за...— вона хотіла сказати «гарненька економка», але, обернувшись, побачила Дженні, яка з сумним, прикро враженням обличчям прибирала щось у вітальні.

Лестер замість відповіді закашлявся.

Луїза уважно оглянула кімнату. Для неї не лишила-ся непомітною приємна атмосфера родинного життя, яка проте викликала підозрілі думки. На стільці лежала сукня Дженні, побачивши яку, міс Кейн гидливо підбрала спідницю.

Вона глянула на брата й прочитала в його очах дивний вираз, ніби він був трохи спантеличений, але в той же час спокійний і готовий до бою.

— Даремно ти сюди прийшла,— сказав Лестер, не давши Луїзі часу запитати про те, що так і крутилося в неї на язичі.

— Чому ж даремно? — вигукнула вона, обурена його зухвалою одвертістю.— Брат ти мені чи ні? А якщо брат, я можу прийти до тебе, де б ти не був. Як вам це подобається? І ти говориш мені отакі речі?

— Послухай, Луїза,— вів далі Лестер, вище підводячись на лікті.— Ти не маленька. Сваритися нам немає рації. Я не знав, що ти прийдеш, а то вжив би певних заходів.

— Певних заходів! — передражнила вона злісно.— Ну, ще б пак! Як же інакше!

Вона відчувала, що потрапила в пастку, і була обурена через це Лестером.

А Лестер навіть почервонів від гніву.

— Дарма ти задираєш носа,— заявив він рішуче.— Я ні в чому не виправдуюсь перед тобою. Я говорю, що вжив би певних заходів, але це зовсім не означає, що я прошу пробащення. Якщо ти не хочеш розмовляти ввічливо, воля твоя.

— Ну, знаєш, Лестер! — спалахнула вона.— Цього я від тебе не сподівалася. Я думала, ти посоромишся одверто жити з...— вона зам'ялася, не наважуючись вимовити страшне слово,— коли в нас у Чикаго повнісінько знайомих. Це жахливо! Я думала, в тебе все ж є почуття пристойності й поваги до думки...

— До біса пристойності! — вибухнув Лестер.— Зрозумій ти, нарешті, що я не прошу в тебе пробащення. Якщо тобі тут не подобається, ти чудово знаєш, що тобі робити.

— О господи! — вигукнула вона.— І це каже мій брат! І все через цю тварюку. Чия це дитина? — запитала вона раптом з люттю, але й з цікавістю.

— Можеш заспокоїтися, не моя. Проте, хоч би й моя, тобі-то що? Прошу тебе не втручатися в моє життя.

Дженні чула все, включаючи зневажливі зауваження на свою адресу, і серце в неї стиснулося від болю.

— Заспокойся, більше я не втручатимусь у твоє життя,— бушувала Луїза.— Скажу тільки, що від кого іншого, а від тебе я цього не сподівалась. Та ще з жінкою, яка так явно нижча від тебе! Я спочатку подумала, що вона...— Луїза знову хотіла сказати «твоя економка», але Лестер, не пам'ятаючи себе від люті, брутально перебив її:

— Мені однаково, що ти про неї подумала. Вона краща за багатьох, що вважають себе вищими створіннями. Знаю, що ти думаєш. Це все дурниці. Я роблю, як хочу, і до твоєї критики мені діла немає. Я сам за себе відповідаю і прошу про мене не турбуватися.

— І не буду, можеш бути певен,— відпарирувала вона.— Що родина для тебе нічого не означає, це мені тепер цілком зрозуміло. Але коли б у тебе була хоч краплина совісті, ти ніколи не припустив би, щоб твоя сестра опинилася в такому місці. Мені просто гидко, і інші, коли дізнаються, скажуть те ж саме, от і все.

Вона круто повернулася на каблуках і пішла геть, по дорозі кинувши знищувальний погляд на Дженні, що, як на біду, опинилася на дверях вітальні. Вести в кімнаті не було. Дженні трохи згодом увійшла до Лестера й причинила за собою двері. Сказати їй було нічого. Лестер, відкинувши густе волосся з високого чола, лежав на подушці, стомлений і похмурий. «І треба ж було,— думав він.— Тепер вона приїде додому і всім про все розповість. Батько дізнається, і мати, Роберт, Імоджін, Емі — всі дізнаються. І заперечувати неможливо — Луїза бачила досить». Лестер замислено дивився на стіну.

Тимчасом Дженні, займаючись своїми домашніми справами, також поринула в роздуми. Так от якої думки про неї інша жінка. Тепер зрозуміло, що думає оцей світ. До родини Лестера їй так само далеко, як до іншої планети. Для його батьків, братів і сестер вона — погана жінка, незмірно нижча від нього своїм становищем у суспільстві, незмірно нижча від нього морально й розумово, вона вулична жінка, тварюка. А вона ж надіялася згодом відновити свою репутацію. Ця думка була їй найболючіша, вона поранила її як ножем. Так, вона справді

погана й негідна в очах Луїзи, в очах світу, найголовніше — в очах Лестера. Чи може бути інакше? Вона мовчала й не скаржилася, але біль приниження й сорому не покидав її. Ах, коли б якось виправдатися в думках усіх цих людей; жити чесно, стати порядною жінкою. Як це зробити? Домогтися цього треба, але як?

Розділ XXXIII

Луїза, глибоко вражена в своїй родинній гордості, одразу ж повернулася до Цінціннаті, де й розповіла про своє відкриття, до того ж з усіма подробицями. За її словами, їй відчинила двері «зовсім проста, дурна на вигляд жінка», яка, почувши, хто вона така, навіть не запросила її зайти, а застигла на місці з найвинуватішим, який тільки може бути, виразом обличчя». Лестер також тримав себе безсоромно, він так і виклав їй усю правду. Коли вона запитала, чия це дитина живе з ним, він відмовився відповісти. «Не моя» — от і все, що він їй сказав.

— Ой, боже мій, боже мій! — зітхала м-с Кейн, яка перша дізналася про новину.— Мій син, мій Лестер! Як він міг?

— І така жалюгідна тварюка! — невтомно вигукувала Луїза, немовби бажаючи нескінченним повторенням надати більшої переконливості своїм словам.

— Я пішла туди просто тому, що хотіла йому допомогти,— говорила далі вона.— Мені сказали, що він нездужає, я думала, що, може, він серйозно захворів. Хіба я могла припустити?..

— Бідний Лестер! — вигукнула мати. — Подумати тільки, що він міг до цього дійти!

М-с Кейн спробувала розібратися в цьому складному питанні, але, не знаючи, з якою міркою до нього підійти, викликала по телефону чоловіка, який прийшов з фабрики і вислухав оповідання мовчки, з застиглим обличчям. Отже, Лестер живе з жінкою, про яку вони до цього часу навіть не чули. Яких же заходів їм вжити? Батьківський авторитет не допоможе. Лестер сам собі авторитет, це сильна натура, і на дорікання він відповідь байдужістю, а можливо, й дасть відсіч. Якщо спробувати на нього вплинути, треба пустити в хід дипломатію.

Арчібалд Кейн повернувся на фабрику засмучений і обурений, з твердим наміром вжити якихось заходів. Уве-

чері в нього відбулась бесіда з Робертом, який признався, що до нього вже доходили тривожні чутки, але він вважав за краще мовчати. М-с Кейн подала думку — чи не з'їздити Роберту в Чікаго поговорити з Лестером.

— Він не може не зрозуміти, що своєю поведінкою завдає собі непоправної шкоди,— сказав старий Кейн.— Такі речі нікому не минають безкарно. Він повинен або одружитися з цією жінкою, або порвати з нею. Так і передай йому від мене.

— Все це дуже добре,— сказав Роберт,— але хто буде його переконувати? У мене, правду кажучи, немає бажання цим займатися.

— Я не втрачаю надії,— сказав старий.— Ти їдь, спробуй. Шкоди від цього не буде. А може, він і отямиться.

— Навряд,— заперечив Роберт.— Він дуже упертий. Особливої користі я в таких розмовах не бачу. Але якщо ти просиш, я, звичайно, поїду. І мамі цього хочеться.

— Так, так,— сказав украй засмучений старий,— ти все ж таки поїдь.

І Роберт поїхав до Чікаго. Не втішаючи себе надіями на успіх свого задуму, він, проте, знаходив задоволення від того, що мораль і справедливість цілком були на його боці.

Прибувши в Чікаго на третій ранок після відвідання Луїзи, Роберт подзвонив на склад, але Лестера там не було. Тоді він подзвонив йому додому і делікатно запропонував де-небудь зустрітися. Лестер ще не зовсім видужав, але зволів за краще приїхати до контори. Він привітав Роберта як завжди бадьоро, і деякий час вони говорили про справи. Потім настало напружене мовчання.

Роберт почав здалеку.

— Ти, очевидно, знаєш, чого я сюди приїхав?

— Догадуюсь,— відповів Лестер.

— Вдома всі дуже стурбувались, дізнавшись про твою хворобу, особливо мама. Тобі не загрожує рецидив?

— Думаю, що ні.

— Луїза розповіла, що застала тебе в трохи своєрідних домашніх умовах. Ти, звичайно, не одружений?

— Ні.

— Та жінка, яку бачила Луїза, це просто...— Роберт зробив красномовний рух рукою в повітрі.

Лестер кивнув.

— Я не хочу допитувати тебе, Лестер. Я не для того приїхав. Просто наші просили мене побачитись з тобою. Мама була у такому відчаї, що я зобов'язаний був це зробити, хоч би заради неї...

Він замовк, і Лестер, зворушений таким делікатним і справедливим зауваженням, відчув, що рішуче відмовитися від пояснень було б справді нечемно.

— Навряд чи я можу сказати тобі щось утішне,— почав він поволі.— Мені, власне, нічого сказати. Жінка ця існує, і я з нею живу, а нашим це не подобається. Найгірше, мабуть, те, що через нещасний випадок ви про це дізналися.

Він замовк, даючи змогу Роберту обдумати його тверезі міркування. Лестер, видно, ставився до свого становища спокійно. І слова його лунали, як завжди, розумно й переконливо.

— Ти не збираєшся з нею одружитися? — нерішуче запитав Роберт.

— Поки що ні,— спокійно відповів Лестер.

Хвилину вони мовчки дивились один на одного, потім Роберт кинув погляд на місто, що лежало за вікном.

— Мабуть, не варто питати тебе, чи ти її кохаєш? — наважився він.

— Справді, не знаю, як би я почав обмірковувати з тобою це неземне почуття,— похмуро пожартував Лестер.— Мені не довелося його спробувати. Я знаю тільки, що ця жінка цілком мене влаштовує.

Роберт знову помовчав.

— Що ж,— сказав він нарешті,— справа йде про твоїй добробут і про спокій родини. Будемо вважати, що мораль тут ні до чого, в усякому разі, не нам з тобою обмірковувати цей бік справи. Твої почуття стосуються тебе самого. Але питання про твоє майбутнє, як мені здається, досить серйозне, і ми мусимо про нього поговорити. Про збереження доброго імені й гідності родини також варто подумати. Батько дорожить честю родини більше, ніж багато інших людей. Тобі це, безперечно, відомо так само добре, як і мені.

— Я знаю, як дивиться на це батько,— відповів Лестер.— Мені все так само зрозуміло, як будь-кому з вас, але зараз я просто не можу нічого запропонувати. Такі стосунки складаються не за один день, і покінчити з ними одразу неможливо. Жінка ця існує. Частково я сам у тому

винний. У подробиці вдаватися не маю наміру,— у таких справах чимало чого завжди приховано від стороннього спостерігача.

— Я, звичайно, уяви не маю про ваші стосунки,— сказав Роберт,— і не збираюсь тебе розпитувати, але чи не здається тобі, що ти робиш не цілком чесно... якщо тільки ти не думаєш одружитися з нею? — додав він, щоб намацати ґрунт.

Відповідь брата збентежила його.

— Можливо, я пішов би й на це,— сказав Лестер,— коли б бачив у цьому якусь користь. Найголовніше, що жінка ця існує, і всій родині це відомо. Якщо тут і слід вжити якихось заходів, то тільки мені. Діяти за мене ніхто не може.

Лестер замовк, а Роберт встав і почав ходити вперед і назад по кімнаті. Потім він знову підійшов до брата й сказав:

— Ти кажеш, що не збираєшся з нею одружуватися, чи, вірніше, що до цього ще не дійшло. Не раджу, Лестер. Мені здається, це було б фатальною помилкою. Я не хочу повчати тебе, але подумай сам, чим це загрожуватиме людині в твоєму становищі; ти не маєш права так ризикувати. Не кажучи вже про родину, ти надто багато ставиш на карту. Ти просто губиш своє життя.

Він замовк, витягнув уперед праву руку — його звичайний рух, коли він приймав щось особливо близько до серця,— і Лестер відчув просту ширість його слів. Роберт уже не виступав у ролі судді. Він звертався до його розуму, а це дуже міняло справу.

Проте Лестер не відгукнувся на цей заклик, і Роберт спробував зіграти на іншій струні. Він нагадав Лестеру, як любить його батько, як він сподівався, що Лестер одружиться в Цінціннаті з заможною дівчиною, нехай навіть з католичкою, якщо йому захочеться, але у всякому разі з дівчиною свого кола. І м-с Кейн завжди плекала цю надію,— та що говорити, Лестер і сам все знає.

— Так, я знаю, як вони на це дивляться,— перебив його Лестер,— але, справді, не бачу, що можна зараз змінити.

— Ти хочеш сказати, що тепер ще не вважаєш за доцільне розлучитися з нею?

— Я хочу сказати, що зустрів з її боку виключне ставлення, і, як порядна людина, зобов'язаний зробити для неї все можливе. Що саме — я ще не знаю.

— Ти вважаєш, що зобов'язаний жити з нею? — запитав Роберт холодно.

— У всякому разі — не викидати її на вулицю, коли вона звикла жити зі мною, — відповів Лестер.

Роберт знову сів у крісло, немов примирившись з тим, що його заклик залишився без відповіді.

— Хіба ускладнення в родині — не досить поважна причина для того, щоб дружньо домовитися з нею й відпустити її?

— Не раніше, ніж я до кінця продумаю це питання.

— І ти навіть не обіцяєш мені покінчити з цим у найближчий час, щоб я, повернувшись, міг хоч трохи заспокоїти батьків?

— Я б з радістю полегшив їхнє горе, але правда залишається правдою, і в розмові з тобою я не вважаю за потрібне йти на хитрощі. Як я вже сказав, такі стосунки не можна обмірковувати, — це просто неприпустимо і по відношенню до мене й по відношенню до цієї жінки. Тут і зацікавлені сторони іноді не знають, що зробити, не кажучи вже про сторонніх. Я був би просто мерзотником, коли б дав тобі зараз слово вжити якихось певних заходів.

Роберт знову походив по кімнаті.

— Отже, ти вважаєш, що зараз нічого не можна зробити?

— Поки що нічого.

— Ну, тоді я, мабуть, піду. Більше нам начебто немає про що говорити.

— Може, ти поснідаєш зі мною? Я зараз вільний, поїхали б до мене в готель.

— Ні, дякую, — сказав Роберт. — Я, здається, встигну до поїзда в Цінціннаті, який іде о першій. У всякому разі, спробую.

Вони стояли один навпроти одного, Лестер — блідий і трохи брезклий, Роберт — смуглявий, прямий, підтягнутий, собі на умі, і було видно, як роки змінили і того й другого. Роберт усе життя діяв просто й рішуче, Лестера завжди брали сумніви. У Роберті втілились енергія і хватка ділка, у Лестері — самовпевненість удачливого

багатія з певним скептичним поглядом на життя. Разом вони уявляли собою чудову картину, незалежно від того, які думки проходили зараз у їхній свідомості.

— Що ж,— сказав старший брат після паузи,— додати мені нічого. Я мав надію, що зумію прищепити тобі наш погляд, але ти, звичайно, стоїш на своєму. Якщо ти сам не розумієш, що робити, мені тебе не навчити. Одно скажу — на мою думку, ти дієш нерозсудливо.

Лестер слухав мовчки, і на обличчі в нього відбивалась уперта рішучість.

Роберт взяв капелюх, і вони разом попрямували до дверей.

— Я постараюся змалювати їм справу в найкращому освітленні,— сказав Роберт і вийшов.

Розділ XXXIV

У відомому нам світі життя всіх тварин відбувається в певній сфері або середовищі, наче поза ними вони не могли б існувати на планеті, яка в силу незмінного закону обертається навкруг сонця. Так, рибина гине, залишаючи водну стихію, а птах платить дорогою ціною за спробу поринути у володіння, призначені для риб. Всі живі істоти — від попелиці, що паразитує на квітці, до потвор тропічних лісів і морських глибин — свідчать про те, що природа обмежила їхню діяльність певним середовищем; і нам залишається тільки відмічати, до яких безглузвих і фатальних наслідків приводять кожні їхні спроби вирватися з нього.

Проте по відношенню до людини ця теорія обмеженої сфери не підтверджується так само наочно. Закони, що керують суспільним життям, ще не зрозумілі до кінця і не дають нам підстав для узагальнень. І все ж, думки, вимоги й міркування суспільства також служать своєрідними межами, цілком реальними, хоч і невідчутними. Якщо чоловік чи жінка впаде в гріх — інакше кажучи, переступить межу певного кола,— приготована їм кара не схожа на ту, яка настає птаха, що спробував жити під водою, або хижого звіра, що забрів у місце, де живе людина. Їх не жде неминуча загибель. Люди лише здивовано підведуть брови, чи всміхнуться в'їдливо, чи обурено сплеснуть руками. І все ж сфера суспільного життя окреслена для кожного так виразно, що кожний, хто за-

лишає її, приречений. Людина, народжена й вихована в тому чи іншому середовищі, непридатна для існування поза ним. Вона — мов птах, що звук до певної щільності повітря й нездатний насолоджуватися життям ні в більш щільній, ні в більш розрідженій атмосфері.

Провівши брата, Лестер сів у крісло біля вікна й задивився на панораму молодого міста, яке швидко зросло. За вікном проходило життя з його бурхливою діяльністю, надіями, багатством і насолодами, а він, неначе відкинутий раптовим поривом жорстокого вітру, лишився на час осторонь, і всі його плани й задуми якось переплуталися. Чи може він, як і раніше, безтурботно йти звичним шляхом? Чи не відіб'ється протидіяння родини на його стосунках з Дженні? Невже назавжди відійшов у минуле батьківський дім, де раніше він почував себе так легко й вільно? Так, колишніх стосунків з родичами, простих і дружніх, йому вже не повернути. І чи прочитає він, як бувало, у погляді батька схвалення й гордисть? Стосунки з Робертом, з робітниками на батьківській фабриці — все, все, з чого складалося раніше його життя, постраждало від злочасного вторгнення Луїзи.

«Не пощастило», вирішив він у думках і, одірвавшись від безпредметних міркувань, почав обдумувати, до яких практичних кроків він може вдатись.

Повернувшись додому, він сказав Дженні:

— Хочу завтра чи позавтра поїхати ненадовго до Маунт-Клеменс. Я щось відчуваю себе недобре, там відпочину й видужаю.

Йому хотілося побути самому із своїми думками. На призначену годину Дженні приготувала йому чемодан, і він поїхав, зосереджений і похмурий.

Протягом наступного тижня він, не поспішаючи, все обміркував і вирішив, що поки що жодних рішучих кроків вживати не слід. Зайвих два-три місяці не мають значення. Мало ймовірно, щоб Роберт чи хто з родини захотів ще раз побачитись із ним. Ділові знайомства він підтримуватиме, як і раніше, оскільки вони зв'язані з розквітом фірми; примусових заходів ніхто по відношенню до нього не вживе. І все ж свідомість безнадійного розладу з родиною пригнічувала Лестера. «Погана справа, — думав він, — погана справа». Але життя свого він не змінив.

Таке невиразне становище тривало ще цілий рік. Півроку Лестер не з'являвся в Цінціннаті; потім поїхав туди на важливу ділову нараду, яка вимагала його присутності, і тримав себе так, мовби нічого не трапилось. Мати поцілувала його ніжно, хоч і сумно; батько, як завжди, міцно потиснув йому руку; Роберт, Луїза, Емі та Імоджін, наче змовившись, жодним словом не згадали про єдину річ, яка їх цікавила. Але почуття відчуження не минуло. Після цього Лестер почав всіляко уникати поїздок до свого рідного міста.

Розділ XXXV

Тимчасом Дженні переживала складний душевний злам. Вперше, коли не рахувати суперечок з власною родиною, стосунки з якою глибоко засмучували її, вона зіткнулася з думкою світу. Тепер їй було зрозуміло: вона — погана жінка. Двічі вона поступилася перед силою обставин, коли могла б боротися з ними. Коли б тільки в неї було більше мужності! Коли б її не пригнічував цей одвічний страх! Коли б вона могла наважитись зробити, як підказує розум! Лестер ніколи з нею не одружиться. Йому це не потрібно. Вона його любить, але вона може піти, і так буде краще для нього. Якщо вона повернеться до Клівленда, батько, мабуть, погодиться жити з нею. Цим правильним, хоч і запізним вчинком вона заслужить його повагу. І все ж вона здригалася від однієї тільки думки про те, щоб покинути Лестера, — він стільки для неї зробив. А батько... батько, можливо, й не захоче її прийняти.

Після нещасливого візиту Луїзи Дженні почала замислюватись над тим, чи не відкласти їй трохи грошей, збираючи по крихті з того, що давав їй Лестер. Він не скупився на витрати, і до цього часу Дженні кожного тижня посидала рідним п'ятнадцять доларів, — на такі гроші вони колись жили цілою родиною, без сторонньої допомоги. Двадцять доларів вона витрачала на їжу, — Лестер вимагав, щоб на столі в нього все було найкраще — фрукти, солодке, м'ясо, вина. За квартиру вони платили п'ятдесят п'ять доларів у місяць, на одяг і різні негайні витрати певної суми визначено не було. Лестер давав їй п'ятдесят доларів на тиждень, і чомусь від них ніколи нічого не лишалось. Проте Дженні скоро відкинула дум

ку про заощадження. Якщо піти, то краще піти з порожніми руками. Інакше буде недобре.

Після появи Луїзи вона думала про це тиждень за тижнем, намагаючись набратись духу, щоб сказати або зробити щось рішуче. Лестер був з нею незмінно великодушний і ласкавий, але іноді вона відчувала, начебто він чогось жде від неї. Він бував неуважний, замислений. Їй здавалося, що після розмови з Луїзою він трохи змінився. Як добре було б сказати йому, що вона незадоволена із свого життя, і потім піти. Але ж коли стало відомо про існування Вести, він виразно дав їй зрозуміти, що її думка для нього не багато важить, якщо він вирішив, що її дитина — нездоланна перешкода для їхнього шлюбу. Вона потрібна йому, але не як законна дружина. А сперечатися з ним важко, він такий владний. Нарешті вона вирішила, що краще буде пояснити йому, чому вона мусить піти, в листі. Тоді він, можливо, простить її і забуде.

Справи родини Герхардт були, як і раніше, погані. Марта вийшла заміж. Попрацювавши кілька років шкільною вчителькою, вона познайомилась з молодим архітектором, і незабаром вони заручилися. Марта завжди трохи соромилась своєї родини, а тепер, на порозі нового життя, намагалася якнайменше бути зв'язаною з рідними. Вона лише між іншим повідомила їх про майбутнє одруження, а Дженні взагалі не написала, і на весілля запросила тільки Басса й Джорджа. Герхардт, Вероніка та Уільям образились. Герхардт стерпів образу мовчки — надто вже багато било його життя. Проте Вероніка не на жарт розсердилася і тільки ждала нагоди поквитатись з сестрою. Уільям сердився недовго — він був захоплений своїми планами, вивчав електротехніку, про яку одна з учительок в школі сказала йому, що це дуже цікава й вигідна професія.

Дженні дізналася про одруження Марти набагато пізніше, з листа Вероніки. Вона порадувалася за Марту, але з жалем подумала, що брати й сестри все більше віддаляються від неї.

Через деякий час Вероніка й Уільям переселилися до Джорджа. Винен був у цьому сам Герхардт. Коли померла дружина і старші діти пішли від нього, його охопив глибокий сум, іноді від нього годинами не можна було почути жодного слова. Він відчував, що життя його за-

кінчується, хоч йому було ще тільки шістдесят п'ять років. Мрії про добробут у житті, які він колись плекав, розвіялися, як дим. Себастьян, Марта та Джордж відокремились, вони зовсім не зважали на нього і нічого не приносили додому; допомагала одна Дженні, від якої він, по правді кажучи, не повинен був би прийняти й долара. Вероніка та Уільям бунтували. Вони відмовлялися покинути школу й іти працювати, воліючи, очевидно, жити на гроші, здобуті, як уже давно вирішив Герхардт, нечесним шляхом. Він майже не сумнівався в тому, які саме стосунки існують між Дженні й Лестером. Спочатку він повірив, що вони одружені, але, бачачи, як Лестер місяцями не згадує про Дженні, як покірливо вона біжить до нього на перший заклик, як боїться розповісти йому про Весту,— він поступово переконувався в іншому. Він не був на весіллі в дочки, не бачив її шлюбного свідчення. Вона, звичайно, могла вийти заміж після від'їзду з Клівленда, але Герхардт не вірив у це.

Він був тепер до краю похмурий і сварливий, і дітям ставало все важче жити з ним. Вероніка та Уільям вередували і дулися. Їм не подобалося, що батько, коли Марта вийшла заміж і поїхала, взявся сам за витрати по дому. Він буркотів, що діти надто багато витрачають на одяг і розваги, уперто твердив, що треба оселитися в іншому, меншому будинку, а з грошей, які прислала Дженні, кожного разу відкладав частину з якоюсь незрозумілою для них метою. Герхардт і справді відкладав гроші,— він надумав згодом виплатити Дженні все, що одержав від неї. Він вважав, що жити на її гроші — гріх, а з нікчемного свого заробітку він, звісно, не міг з нею розрахуватися. Його мучила думка, що коли б інші діти виконували свій обов'язок по відношенню до нього, він не був би змушений на схилі віку приймати милостиню від дочки, яка, попри всі свої гідності, все ж таки живе неправедно. І сварки в родині не припинялись.

Нарешті, якось узимку, Джордж зважив на скарги брата й сестри і погодився взяти їх до себе з умовою, що вони працюватимуть. Герхардт спочатку розгубився, але потім запропонував їм забрати меблі і йти, куди хочуть. Така великодушність з його боку присоромила їх, і вони навіть сказали мимохіть, що, може, і він жив би з ними, але Герхардт категорично відмовився. Він піде

на фабрику, де працює сторожем, і попросить у майстра дозволу спати на якому-небудь горищі. На фабриці його люблять, йому довіряють. До того ж це буде економніше.

Так він зопалу й зробив, і в довгі зимові ночі можна було бачити самотнього старика, що вартує на безлюдній вулиці, далеко від бурхливих центральних кварталів. Йому приділили куток на горищі складу, що стояв осторонь фабрики з її метушною й гомоном. Тут він спав удень, після роботи. Надвечір він виходив погуляти,— або до центра міста, або по берегу Кіхоги, або ж до озера. Він ішов спроквола, заклавши руки за спину, похиливши у задумі голову. Інколи він розмовляв сам з собою; його пригнічений настрій інколи проривався в гірких словах: «Тож дивись!» або «Ото, лихо!» Коли смеркало, він займав свій пост біля воріт фабрики. Харчувався він у закуточній для робітників, що була поблизу і яку вважав найбільш підходящим для себе місцем.

Думки старого німця бували, звичайно, невиразні й надзвичайно важкі. Що таке життя? Стільки зусиль, стільки клопоту й горя, а зрештою — що залишається? І де оте, чого більше немає? Люди помирають, і вже не мають нічого спільного з живими. От хоч би його дружина. Вона померла, а де ж подівся її дух?

Проте Герхардт ще міцно тримався за церковні догмати, до яких звик з дитинства. Він вірив, що є пекло і що грішники після смерті потрапляють туди. Ну, а м-с Герхардт? А Дженні? На його думку, обидві вони винні в тяжких гріхах. Він вірив і в те, що праведників жде райське блаженство. Але де ці праведники? У м-с Герхардт було добре серце. Дженні — самісінька великодушність. А його син Себастьян? Себастьян хороший хлопчик, але серце в нього черстве, а синівської любові немає й крихти. Марта — честолюбива, думає тільки про себе. Виходить, що всі діти, крім Дженні, егоїсти. Басс, з того часу як одружився, пальцем не поворухнув для родини. Марта запевняє, що її заробітку ледве на себе вистачає, Джордж спочатку хоч трохи допомагав, а потім покинув. Вероніка й Уільям спокійнісінько жили на гроші Дженні, поки він це дозволяв, хоч і знали, що роблять недобре. А теперішнє існування його, Герхардта, хіба не свідчить про егоїзм дітей? І сили його вже не ті, що колись. Він зажурено хитав головою. Загадка, та й тільки. Все

в житті незрозуміле, таємниче, хитке. А все ж він ні з ким із дітей не хоче жити. Вони не варті його, крім Дженні, а Дженні живе грішним життям. Так журився старий Герхардт.

Дженні не зразу дізналася про всі ці сумні справи. Раніше вона адресувала свої листи Марті, потім, коли сестра вийшла заміж, почала писати просто батькові. Після того, як молодші діти пішли, Герхардт написав їй, щоб вона більше не посилала грошей: Вероніка і Уільям житимуть у Джорджа; у нього самого добре місце на фабриці, там-таки він поки що має й квартиру. Він повернув Дженні те, що зумів відкласти — сто п'ятнадцять доларів, — пояснивши, що ці гроші йому не знадобляться.

Дженні нічого не зрозуміла, але, знаючи батькову впертість, вирішила не сперечатися з ним, тим більше, що брати й сестри мовчали. Проте згодом вона почала виразніше уявляти собі, що трапилось дома, і стривожилася неабияк. Їй хотілося відвідати батька і не хотілося залишати Лестера, незалежно від того, як складуться їхні відносини. Чи згодиться батько жити з нею? Зараз — звичайно, ні. Якщо вона вийде заміж — можливо; коли залишиться сама — майже напевно. Але якщо в неї не буде доброго заробітку, їм буде важко. Все зводилося до того ж самого питання: що їй робити? І все ж вона наважилася. Знайти роботу на п'ять-шість доларів у тиждень — і вони проживуть. А на перший час у них будуть ті сто п'ятнадцять доларів, які заощадив батько.

Розділ XXXVI

У планах Дженні була одна вада — вона недосить враховувала позицію Лестера. Він безперечно дорожив нею, хоч і не міг вирватись із замкнутого кола умовностей того світу, в якому був вихований. Проте, якщо він і не любив її настільки, щоб наперекір громадській думці повінчатися з тією простої причини, що він вибрав собі дружину до душі, — все ж вона займала в його житті дуже велике місце, і поки що він аж ніяк не збирався остаточно з нею порвати.

Лестер був уже в тому віці, коли раз визначені погляди на жінок рідко змінюються. Досі жодна жінка з його кола не подобалася йому так, як Дженні. У неї

була жіночість, лагідність, природний розум, вона попереджала кожне його бажання; мистецтву триматися в суспільстві він навчив її сам, отже тепер міг з'являтися з нею де завгодно. Все це було зручно й приємно,— чого ж йому ще треба було бажати?

А тимчасом тривога Дженні збільшувалась із дня на день. Намагаючись викласти свої думки на папері, вона почала й знищила кілька листів, і нарешті, як їй здалося, зуміла хоч би частково висловити те, що почувала. Послання вийшло довге, вона ще ніколи таких не писала.

«Лестер, любий, коли ти одержиш цього листа, мене тут не буде, і я прошу тебе, не думай про мене погано, поки не дочитаєш до кінця. Я їду і забираю з собою Весту, думаю, що так буде краще. Справді ж, Лестер, так треба. Коли ти з'явився в моєму житті, ми були дуже бідні, та й моє становище було таке, що я думала, жодна хороша людина зі мною не одружиться. А ти сказав, що любиш мене, і я зовсім розгубилася, а потім і я покохала тебе, сама не знаю, як.

Адже я тоді говорила тобі, що не хочу більше поводитися погано і що я погана, але коли ти був зі мною, я просто не могла ні про що думати й не знала, як піти від тебе. Батько в цей час якраз захворів, і дома всі сиділи голодні. Ми заробляли так мало. У мого брата Джорджа не було взуття, мама зовсім з ніг збилася. Я часто думаю, Лестер, коли б на маму не впало стільки турбот і горя, вона, можливо, й зараз була б жива. Я подумала, що коли тобі подобаюсь, і ти мені подобаєшся,— я тебе кохаю, Лестер,— можливо, великого гріха й не буде. Адже ти одразу сказав мені, що хотів би допомогти моїй родині, і я подумала, що, можливо, так і треба зробити. Дуже вже бідно ми жили.

Лестер, милий, мені соромно йти від тебе; тобі може здатись, що це дуже гидко, але коли б ти знав, що я пережила за останній час, ти простив би мене. Я кохаю тебе, Лестер, так кохаю! Але всі ці місяці з того часу, коли приходила твоя сестра, я відчуваю, що живу погано і що далі так жити не можна, бо ж сама знаю, як це погано. Я винна в тому, що в мене було з сенатором Брендером, але я була ще така молода — я зовсім не розуміла, що роблю. Я винна, що з самого початку не розповіла тобі про Весту, хоч тоді мені здавалося, що це правильно. Я надто винна в тому, що потай від тебе привезла

її до Чикаго, але я боялася тебе, Лестер, боялася того, що ти скажеш чи зробиш. Все це стало мені зрозумілим після того, як твоя сестра побувала тут, і з того часу я твердо знаю, що живу недобре. Але я тебе не виню, Лестер, я виню тільки себе.

Я не прошу тебе одружитися зі мною. Я знаю, як ти до мене ставишся і як ти ставишся до своєї родини, і сама не вважаю, що це зарадило б справі. Твої рідні не захочуть цього, і я ні про що не хочу тебе просити. А так, як ми зараз живемо, більше жити не можна, це мені зрозуміло. Веста підростає, скоро вона все розумітиме. Поки що вона думає, ніби ти й справді її дядько. Я стільки думала, стільки разів хотіла поговорити з тобою, але коли в тебе серйозне обличчя, мені робиться страшно, і я не можу вимовити ані слова. От я й вирішила — краще напишу й поїду, і тоді ти все зрозумієш. Ти зрозумів, Лестер, зрозумів? Ти не гніваєшся на мене? Я знаю, що так буде краще і для тебе, і для мене, так треба. Пробач мені, Лестер, будь ласка, пробач, і забудь про мене. Я якось проживу. Але я так кохаю тебе, так кохаю, і завжди буду тобі вдячна за все, що ти для мене зробив. Бажаю тобі щастя. Прости мене, Лестер. Я кохаю тебе.

Дженні.

Р. С. Я їду до батька в Клівленд. Я йому потрібна. Він зовсім самотній. Але, будь ласка, Лестер, не приїжджай за мною. Не треба!»

Дженні поклала лист у конверт, запечатала його і до певного часу сховала в надійному місці.

Ще кілька днів вона набиралася духу, щоб здійснити свій план, і нарешті, коли Лестер одного разу попередив її по телефону, що два-три дні не буде вдома, вона склала у кілька чемоданів все найпотрібніше для себе й Вести і послала по візника. Вона думала було повідомити батька про свій приїзд телеграмою, але потім згадала, що він живе на фабриці, і вирішила сама розшукати його. Герхардт писав їй, що Вероніка й Уільям забрали не всі меблі, частину їх віддано на схов. Отже, буде чим обставити невелику квартиру. Закінчивши підготовку до від'їзду, Дженні сіла й почала ждати візника, і в цей час двері відчинилися, і до кімнати увійшов Лестер.

В останню хвилину він змінив свої плани. Йому не

властива була особлива інтуїція, але цього разу він, начебто щось відчув. Домовившись із знайомими постріляти качок на болотах Қанкакі, на південь від Чікаго, він раптом передумав і навіть вирішив піти з контори раніше, ніж звичайно. Що його спонукало до цього, він не міг би пояснити.

Йому було навіть дивно повертатися додому в таку ранню годину. Побачивши серед передпокою два чемодани, він остовпів. Що це означає? Дженні в дорожньому костюмі, зовсім готова їхати. І Веста одягнена. Лестер широко розкрив від здивування свої карі очі.

— Ти куди? — запитав він.

— Я... я... — почала вона, відступаючи від нього, — я їду.

— Куди?

— Я хотіла поїхати до Клівленда.

— Чого?

— Я... я весь час хотіла сказати тобі, Лестер, що, на мою думку, не можна мені більше тут залишатися. Недобре це. Я все хотіла поговорити з тобою і не наважувалася. Я тобі написала листа.

— Листа! — вигукнув він. — Нічого не розумію. Де цей лист, чорт забори!

— Ось, — сказала вона, машинально простягаючи руку до столу, де на видноті, на товстій книзі, лежало її послання.

— І ти хотіла поїхати від мене, обмежившись листом? — запитав Лестер вже суворішим голосом. — Ні, я відмовляюся тебе зрозуміти. У чім справа, нарешті? — Він розірвав конверт і пробіг очима перші рядки листа. — Забери-но звідси Весту, — сказав він.

Дженні послухала. Потім, повернувшись назад, застигла серед кімнати, бліда, засмучена, розгублено оглядаючи стіни, стелю, чемодани, Лестера. Він уважно прочитав листа, зрідка переступаючи з ноги на ногу, і кинув його на підлогу.

— Слухай, Дженні, — заговорив він, з цікавістю дивлячись на неї і не знаючи, що йому, власне, сказати. От коли в нього трапилась можливість покінчити з цим зв'язком. Але йому цього зовсім не хотілося — все йшло так мирно й добре. Вони стільки років прожили разом, що роз'їхатися тепер було б просто смішно. До того ж він кохає її, розуміється, кохає. Проте одружитися з нею він

не хоче, та, мабуть, і не може. Вона це знає. Свідчення тому — її лист.

— Ти щось плутаєш,— заговорив далі він повагом.— Не знаю, що на тебе знаходить, але в тебе зовсім неправильний погляд на речі. Адже я тобі говорив, що не можу з тобою одружитися, в усякому разі зараз. Є багато важливих обставин, про які ти й уяви не маєш. Що я тебе кохаю, ти знаєш. Та треба рахуватися й з моєю родиною, і з інтересами нашої фірми. Ти не розумієш, яке все це складне, а я розумію. Але розлучитися з тобою я не хочу, ти мені дуже дорога. Звичайно, я не можу утримати тебе силоміць, ти вільна піти від мене. Але, мені здається, це було б недобре. Невже тобі справді цього хочеться? Сядь-но на хвилинку.

Дженні, яка сподівалася зникнути без пояснень, зовсім розгубилася. Навіщо він почав цю серйозну розмову й говорить так, неначе просить її про щось. Йй стало боляче. Він, Лестер, переконує її залишитися, коли вона його так кохає!

Вона підійшла до нього, і він узяв її за руку.

— Послухай-но,— сказав він.— Справді ж, у тому, що ти їдеш, немає ніякого сенсу. Ти куди хотіла поїхати?

— До Клівленда.

— І як же ти збиралася там жити?

— Я думала — візьму до себе тата, якщо він згодиться, він зараз зовсім один,— і знайду якусь роботу.

— А що ти можеш робити, Дженні, крім того, що робила раніше? Невже ти знову підеш у покоївки? Чи станеш продавщицею у крамниці?

— Я могла б улаштуватися де-небудь економкою,— боязко сказала Дженні. Це було найкраще, що спало їй на думку під час довгих міркувань про можливу роботу.

— Ні, ні,— пробурмотів він, похитуючи головою.— Це не годиться. Усі твої плани нікуди не годяться, сама фантазія. І морального задоволення це тобі не дасть. Минулого не переробиш. Та це й не важливо. Зараз я не можу з тобою одружитися. Пізніше — може бути, але я нічого не можу обіцяти. Проте по добрій волі я тебе не відпущу, а якщо ти вже підеш від мене, я не хочу, щоб ти повернулася до свого колишнього життя. Так чи інакше я тебе забезпечу. Невже ти справді хочеш від мене піти, Дженні?

Перед владною наполегливістю Лестера і його енер-

гійними доказами Дженні була безсила. Як тільки торкнувся він її руки, від усіх її рішень нічого не лишилося. Вона розплакалася.

— Не плач, Дженні, — сказав Лестер. — Все може обернутися краще, ніж ти думаєш. Почекай трохи. Скидай же пальто і капелюшок. Адже ти не підеш від мене?

— Не піду! — схлипнула Дженні.

Він притягнув її до себе на коліна.

— Не будемо поки що нічого змінювати, — продовжував він говорити. — Життя — складна річ. Одразу нічого не влаштуєш. А потім усе як-небудь уладнається. Я також зараз мирюся з тим, з чим в інший час нізащо б не згодився.

Поволі Дженні заспокоїлась і сумно посміхнулася крізь сльози.

— А тепер прибери все це на місце, — сказав він ласкаво, показуючи на чемодани. — І, будь ласка, обіцяй мені одну річ.

— Що? — запитала Дженні.

— У майбутньому нічого від мене не приховувати, розумієш? Нічого не вирішувати без мене і не діяти без мого відому. Якщо тебе щось мучить, прийди до мене і скажи. Я тебе не з'їм! Можеш говорити зі мною про всі свої турботи. Я допоможу тобі з ними впоратися, а якщо й не зможу допомогти, то не будемо мати ніяких секретів одно від одного.

— Я знаю, Лестер, — сказала вона, серйозно дивлячись йому у вічі. — Обіцяю, що нічого більше не буду приховувати, слово честі. Я раніше боялася, а тепер не буду. Справді!

— Отак краще, — сказав Лестер. — Я тобі вірю.

І він відпустив її.

Першим наслідком цієї розмови було те, що через кілька днів зайшла мова про долю Герхардта. Дженні вже давно про нього турбувалася, а тепер вирішила поділитися своєю тривогою з Лестером, і якимось увечері, за обідом, розповіла йому про те, що трапилось у Клівленді.

— Уявляю собі, як йому там важко зовсім одному. Коли я думала поїхати до Клівленда, то збиралася взяти його до себе. А тепер не знаю, що й робити.

— Ти б послала йому грошей, — запропонував Лестер.

— Він не хоче брати в мене грошей, — пояснила во-

ста.— Він вважає, що я погана жінка і живу грішним життям. Він не вірить, що я одружена.

— Він має для цього підстави,— спокійно зауважив Лестер.

— Аж подумати страшно, що він спить десь на фабриці. Він такий старенький, і зовсім один.

— А інші діти? Чому вони про нього не піклуються? Де твій брат Басс?

— Можливо, їм не хочеться про нього піклуватись, він такий дратівливий,— сказала вона простодушно.

— Ну, тоді вже я не знаю, що й порадити,— посміхнувся Лестер.— Йому слід би бути лагіднішим.

— Так, звичайно,— сказала Дженні,— але він такий старий і йому так важко жилося.

Деякий час Лестер мовчки крутив у руках виделку.

— Я ось про що думаю,— сказав він нарешті.— Якщо ми вирішили не розлучатися, краще виїхати з цієї квартири. Я вже прикидав, чи не заорендувати нам будинок у Хайд-Парку. Правда, далеко буде їздити до контори, але жити тут мені чогось набридло. І вам з Вестою буде непогано мати своє подвір'я і сад. Отоді ти могла б узяти батька до себе. Він нам не заважатиме. Буде поратися про хазяйству, допоможе ще тримати й будинок у порядку.

— Ах, це було б саме для нього,— зітхнула Дженні.— Він так любить все лагодити, і він міг би косити газон і доглядати за опаленням. Але він нізащо не приїде, якщо не буде певен, що ми одружені.

— Так, це ускладнює справу, оскільки ти не можеш пред'явити йому шлюбного свідоцтва. Старий мріє про явно неможливе. Важкувато йому буде справлятися з опаленням загороднього будинку, — додав він, помовчавши.

Дженні пропустила його слова повз вуха. Вона знову замислилася про те, як погано й невміло влаштувала своє життя. Герхардт не приїде, навіть якщо в них буде чудовий будинок, де він міг би жити. А як добре йому було б з Вестою. Він би просто воскрес.

Вона сумно мовчала, поки Лестер не сказав, наче відповідаючи на її думки:

— Далекі, не знаю, що й придумати. Роздобути бланк шлюбного свідоцтва не так-то легко. Підробка карається законом. Мені б, чесно кажучи, не хотілося вступати в таку справу.

— Та що це ти, Лестер, хіба можна! Мені просто шкода, що тато такий упертий. Коли він щось забере собі в голову, з ним нічого не вдієш.

— Давай почекаємо, поки не влаштуємось на новому місці,— запропонував Лестер.— А тоді ти пойдеш до Клівленда і сама з ним поговориш. Можливо, тобі й пощастить переконати його.

Йому подобалось, що Дженні така віддана батькові, і він готовий був допомогти їй у тому, що вона надумала. Старий Герхардт — мало цікавий суб'єкт, але не огидний, і якщо в нього буде охота попрацювати у великому хазяйстві,— будь ласка, Лестер нічого не має проти.

Розділ XXXVII

Слова про переїзд до Хайд-Парку не були сказані марно. Коли через два-три тижні все знову прийшло до норми, Лестер запропонував Дженні поїхати з ним туди, щоб наглядіти будинок.

Під час першої ж поїздки вони знайшли те, що їм було потрібно,— старий будинок на одинадцять великих кімнат, оточений газонами і гіллястими деревами, посадженими тоді, коли місто тільки ще починало будуватись. Тут було гарно, затишно, тихо. Дженні була захоплена простотою майже селянської садиби, хоч її й пригнічувала свідомість, що вона увійде до свого нового будинку не зовсім законною хазяйкою. Коли вона готувалася піти від Лестера, її підтримувала невиразна надія, що він приїде за нею і вони одружаться. Тепер на цьому поставлено хрест. Вона обіцяла залишитись, і треба буде якось до всього пристосуватися. Вона почала говорити, що такий великий будинок їм ні до чого, але Лестер не став її слухати.

— Дуже можливо, що ми будемо приймати гостей,— сказав він.— У всякому разі, треба умеблювати будинок і подивитися, що вийде.

Він дав агенту вказівки скласти договір на п'ять років з правом продовження оренди, і роботи на ділянці почалися негайно.

Будинок пофарбували зовні і оздобили всередині, газони підрівняли, все набрало чепурного, святкового вигляду. На першому поверсі розташували велику бібліотеку, таку ж простору їдальню, вітальню для прийомів,

трохи меншу вітальню, величезну кухню й буфетну. На другому поверсі — спальні, ванні й кімната покоївки. Все було зручне, все тішило око, і клопоти по влаштуванню на новому місці сповнювали Дженні задоволенням і гордістю.

Одразу ж після переїзду Дженні з дозволу Лестера написала батькові, запрошуючи його переселитися до них. Вона ані словом не згадала про свій шлюб, даючи можливість йому самому зробити належний висновок. Протедокладно розповіла, у якому гарному місці живе і який у неї зручний будинок і великий сад. «Тут так добре, тату,— писала вона;— тобі напевно сподобається. Веста вже ходить до школи. Приїжджай до нас, будемо жити разом. Це значно краще, ніж жити на фабриці. І я була б така рада!»

Герхардт прочитав цей лист і здивовано насупився. Невже правда? Але якби вони не одружилися, то хіба стали б переїжджати у такий великий будинок? Після стількох років, після всієї цієї брехні? Чи він сам з самого початку помилився? Ну що ж, краще пізно, ніж ніколи, але чи варто йому до них їхати? Він уже звик жити сам, так неville перебиратися в Чикаго, до Дженні? Він не залишився байдужим до її закликів і все ж вирішив відмовитися. Не міг він так одверто визнати, що й на ньому лежить частина провини за їхню сварку.

Відмовлення батька дуже засмутило Дженні. Вона порадилася з Лестером і вирішила сама поїхати до Клівленда. Розшукавши мебльову фабрику, де служив Герхардт,— безладне нагромадження будинків в одному з найбідніших кварталів міста,— вона довідалась про нього в конторі. Клерк повів її до складу, що стояв осторонь, і Герхардта повідомили, що його хоче бачити якась дама. Він встав з свого жалюгідного ліжка й зійшов на подвір'я, зацікавлений тим, хто б це міг бути. У Дженні серце стиснулося, коли він вийшов з темного під'їзду — сивий, з кошлатими бровами, у запорошеному, пом'ятому одязі. «Бідний тато», подумала вона. Він підійшов до неї, і його допитливий погляд пом'якшав, коли він зрозумів, які добрі почуття привели її сюди.

— Ти чого сюди приїхала? — запитав він з побоюванням.

— Я хочу забрати тебе до себе, тату,—почала благати

Дженні.— Не можна тобі більше тут залишатися. Просто думати не сила, як ти тут живеш одним-один.

— О,— сказав він, збентежений,— то ти для цього приїхала?

— Так,— відповіла вона.— Поїдемо зі мною. Не треба залишатися тут.

— У мене добрий куток,— сказав він, немов виправдуючись.

— Знаю, знаю, але в нас тепер великий будинок, і Веста з нами живе. Невже ти не поїдеш? Лестер також тебе запрошує.

— Ти мені одно скажи,— зажадав він,— одружені ви чи ні?

— Звичайно,— хоробро збрехала вона.— Давно одружені. Спитай хоч Лестера, коли приїдеш.

Їй коштувало великих зусиль витримати його погляд, але вона не опустила очей, і він їй повірив.

— Ну що ж,— сказав він,— давно пора.

— Так ти поїдеш, тату? — не відставала вона.

Герхардт безпорадно розвів руками. Ласкава наполегливість Дженні зворушила його до глибини душі.

— Так, поїду,— сказав він і відвернувся, але плечі в нього тремтіли, і Дженні зрозуміла, що він плаче.

— Зараз, зі мною?

Замість відповіді він зник у темних дверях складу — пішов збирати свої речі.

Розділ XXXVIII

Оселившись у Дженні, Герхардт негайно приступив до виконання різноманітних обов'язків, призначених, на його думку, спеціально для нього. Він взяв на себе турботи по опаленню й по ділянці, не припускаючи думки, щоб платили чужій людині в той час, коли сам він сидить без роботи. Деревя навколо будинку в жахливому стані, заявив він дочці. Треба дістати пилку та садовий ніж, і весною він ними займеться. У Німеччині знаються на таких речах, а ці американці — безпорадний, непрактичний народ! Потім Герхардт зажадав цвяхів та столярного інструмента і поступово відремонтував всі шафи та полиці. За дві милі від будинку він знайшов лютеранську церкву і вирішив, що вона краща від тієї, до якої ходив у Клівленді, а пастор — воістину людина, угодна

богові. Він зразу ж наполог, щоб Веста кожної неділі ходила з ним до церкви, і слухати не хотів ніяких відмовок.

Починаючи нове життя в Хайд-Парку, Дженні та Лестер були не зовсім спокійні: вони знали, що їм буде нелегко. На Північній околиці Дженні легко уникала знайомства і розмов з сусідами. А тут будинок, який вони займали, був на очах; слід було чекати, що сусіди вважатимуть своїм обов'язком з'явитися до них з візитом, і Дженні доведеться грати роль досвідченої хазяйки. Вони з Лестером докладно все обміркували, і він вирішив — нехай думають, що вони чоловік та жінка. Веста фігуруватиме як дочка Дженні від першого чоловіка, м-ра Стовера (дівооче прізвище м-с Герхардт), який помер зразу після народження дитини. Хайд-Парк був розташований так далеко від фешенебельного центра Чікаго, що Лестер вважав себе застрахованим від зустрічі з міськими знайомими. Він пояснив Дженні, як їй належить триматись, щоб перша гостя не застигла її знещавленою.

Не минуло й двох тижнів, як перша гостя справді з'явилась, — то була м-с Стендл, особа, яка користувалась пошаною серед сусідів і жила через п'ять будинків від Дженні, також у чудовому особняку з газонами. Вона приїхала у власній колясці, повертаючись з поїздки по крамницях.

— Чи вдома місіс Кейн? — запитала вона у нової покоївки Жаннет.

— Вдома, мем, — відповіла та. — Дозвольте вашу візитну карточку.

І вона віднесла карточку Дженні, яка з цікавістю прочитала незнайоме ім'я.

Коли Дженні увійшла до вітальні, м-с Стендл, висока брюнетка з допитливими очима, сердечно привіталася з нею.

— Я вирішила взяти на себе сміливість порушити вашу самотність, — сказала вона чарівливо люб'язним тоном. — Я ваша сусідка, живу навкіс від вас. Білі кам'яні ворота — можливо, ви звернули увагу?

— Так, звичайно, — відповіла Дженні. — Я добре знаю цей будинок. Ми з містером Кейном милувалися ним ще першого разу, коли приїжджали сюди.

— Прізвище вашого чоловіка я, звичайно, чула, а мій чоловік зв'язаний з електричною фірмою «Уілкс і К^о».

Дженні кивнула головою. По тону м-с Стендл було зрозуміло, що це — досить велике й прибуткове підприємство.

— Ми живемо тут уже кілька років, і я чудово розумію, як незатишно себе почуваєш у новій частині міста. Сподіваюсь, ви зберетесь до мене. Я була б дуже, дуже рада. Мій прийомний день — четвер.

— Із задоволенням, — відповіла Дженні, здригаючись в душі від передчуття цієї тяжкої церемонії. — З вашого боку було дуже люб'язно зайти до нас. Містер Кейн дуже зайнятий, але як тільки він трошки звільниться, ми обоє будемо раді бачити в себе вас і вашого чоловіка.

— І ви приходьте вдвох якимось увечері, — сказала м-с Стендл. — Ми живемо дуже тихо. Мій чоловік — не любитель театрів і виїздів. Але з сусідами ми підтримуємо найдружніші стосунки.

Дженні привітно посміхнулася. Гостя зібралася йти, і Дженні провела її до дверей.

— Як я рада, що ви така чудова, — відверто сказала м-с Стендл, стискаючи їй руку.

— Дякую вам, — сказала, зашарівшись, Дженні. — Справді ж, я не заслужила такої похвали.

— Ну, то я ждатиму вас. До побачення.

І вона з посмішкою помахала на прощання рукою.

«Здається, зійшло непогано, — думала Дженні, дивлячись услід колясці, що віддалялася. — Вона приємна жінка. Треба буде розповісти Лестеру».

Побували у них і якісь м-р та м-с Кармайкл Берк, і м-с Філд, і м-с Боллінгер; вони або залишали свої карточки, або заходили посидіти й поговорити. Дженні, побачивши, що її вважають гідною пошани, всіляко намагалася не осоромитись. І це їй чудово вдавалося. Вона була гостинна й привітна; у посмішці її відчувалася добрість, у манерах — цілковита природність, вона справляла чудове враження: Гостям своїм вона розповідала, що останній час жила на Північній околиці, що її чоловік, м-р Кейн, давно мріяв оселитися у Хайд-Парку, що з нею живуть її батько і дочка від першого шлюбу. Вона висловлювала надію й надалі підтримувати знайомство з своїми милими сусідами.

Вечорами вона доповідала про своїх гостей Лестеру, — сам він не мав великого бажання заводити знайомство з цими людьми. Дженні поступово добирала смаку.

Їй подобалося заводити знайомства, і вона сподівалася, що в новій обстановці Лестер звикне бачити в ній добру жінку й ідеальну супутницю життя. І тоді, можливо, коли-небудь він одружиться з нею.

Проте перші враження не завжди бувають міцними, в чому Дженні скоро переконалася. Сусіди прийняли її до свого товариства, либонь, надто поспішно, а потім поповзли чутки. Якась м-с Соммервіл, сидючи в гостях у м-с Крейг, найближчої сусідки Дженні, натякнула в розмові, що їй дещо відомо про Лестера.

— Так, так. Ви знаєте, любенька, репутація в нього не зовсім...— вона звела догори брови й погрозила пальцем.

— Та що ви говорите! — стрепенулася м-с Крейг.— А на вигляд він такий статечний, серйозний.

— Почасти це так і є,— промовила м-с Соммервіл.— Він з прекрасної родини. Але чоловік розповідав мені, що він мав зв'язок з якоюсь молодою жінкою. Вже й не знаю, чи вона це, чи ні. З тією вони жили як чоловік і жінка десь на Північній околиці, і він рекомендував її всім, як міс Гервуд чи щось подібне.

— Подумайте тільки! — і м-с Крейг від здивування прицмокнула язиком.— А знаєте, це ж, либонь, та сама жінка. Прізвище її батька Герхардт.

— Герхардт! — вигукнула м-с Соммервіл.— От, от, цілком вірно. І раніше в неї, здається, також була скандальна пригода, у всякому разі — була дитина. Можливо, Кейн потім і одружився з нею— не знаю. Але родина його, оскільки мені відомо, і чути не хоче про її існування.

— Це страшенно цікаво! — вигукнула м-с Крейг.— І подумати тільки, що він усе ж таки одружився з нею! А можливо, ні? В наш час так важко знати, з ким доводиться мати справу.

— Ви маєте цілковиту рацію. Іноді просто немає можливості розібратися. А вона нібито дуже мила жінка.

— Чарівна! — підтвердила м-с Крейг.— Така наївна. Вона мене просто зачарувала.

— А може, це все ж не та жінка,— продовжувала гостя.— Я могла помилитися.

— Ну, навряд! Герхардт! І вона сама мені казала, що жили вони на Північній околиці.

— Тоді, виходить, вона. Як дивно, що ви про неї згадали!

— Дуже, дуже дивно,— сказала м-с Крейг, вже обмірковуючи про себе, як їй триматись з Дженні надалі.

Чутки доходили і з інших джерел. Хтось бачив Дженні з Лестером у колясці на Північній околиці; комусь її рекомендували під іменем міс Герхардт; хтось був поінформований про розлад у родині Кейн. Певна річ, теперішнє становище Дженні, чудовий будинок, багатство Лестера, краса Вести — все це сприятливо впливало на думку світу. Дженні тримала себе з таким тактом, так явно була чудовою дружиною й матір'ю і взагалі справляла таке миле враження, що гніватись на неї не було можливості; але в неї було минуле, і про це не забували.

Вперше Дженні відчула, що насувається гроза, коли Веста, повернувшись із школи, раптом запитала її:

— Мамо, а хто був мій тато?

— Прізвище його було Стовер,— відповіла мати, зразу збагнувши, що справа неладна, що хтось бовкнув щось зайве.— А чому це тобі заманулося спитати?

— Де я народилася? — питала далі Веста, не відповідаючи їй і, очевидно, поставивши собі за мету якнайбільше дізнатися про саму себе.

— У Колумбусі, маленька, в штаті Огайо. А що?

— Аніта Боллінгер сказала, що в мене не було нікого тата і що ти навіть не була одружена, коли я в тебе народилася. Вона каже, що я не справжня дівчинка, а просто невідомо хто. Я так розсердилась, що відлупцювала її.

Дженні мовчки, із застиглим обличчям, дивилася в простір. М-с Боллінгер була в неї у гостях і мало не щиріше від усіх пропонувала їй свою дружбу, а тепер її дочка так розмовляє з Вестою. Де це вона наслухалась?

— Ти не звертай на неї уваги,— сказала, нарешті, Дженні.— Вона нічого не знає. Твій тато був містер Стовер, і ти народилася в Колумбусі. А битися негарно. Коли дівчатка б'ються, вони можуть наговорити різних образливих речей іноді просто так, зопалу. Ти її не чіпай і не підходь до неї, тоді й вона тобі нічого не скаже.

Пояснення вийшло не дуже вдалим, але на певний час воно задовольнило Весту, яка сказала тільки:

— Якщо вона спробує мене вдарити, я їй також дам.

— Та ти зовсім не підходь до неї, розумієш? Тоді вона тебе не вдарить. Думай про свої заняття, а до неї

не чіпляйся і не сварись з нею, і вона з тобою не сваритиметься.

Веста побігла, а Дженні глибоко замислилась. Сусіди розпускають плітки. Її минуле ні для кого не таємниця. Звідки вони дізналися? Рана, заподіяна серцю Дженні розмовою з дочкою, ще не загоїлася, як її почали роз'ятрювати нові прикrostі та образи. Одного разу Дженні зайшла відвідати свою найближчу сусідку м-с Філд і застала її за чашкою чаю з іншою гостею, м-с Бейкер. М-с Бейкер дещо чула про життя Дженні на Північній околиці і про ставлення до неї родини Кейн. Ця сухорлява, енергійна, розумна жінка, яка трохи нагадувала м-с Брейсбрідж, була досить обачлива у виборі світських знайомих. Вона завжди вважала, що м-с Філд дотримується таких самих суворих правил, і, зустрівши в неї Дженні, обурилася, хоч і зберегла зовнішній спокій.

— Познайомтесь, це місіс Кейн,— сказала м-с Філд з люб'язною посмішкою.

М-с Бейкер зміряла Дженні поглядом, який не обіцяв нічого доброго.

— Місіс Лестер Кейн? — перепитала вона.

— Так,— відповіла м-с Філд.

— Он як,— мовила далі м-с Бейкер крижаним тоном.— Я багато чула про місіс... місіс Лестер Кейн.

І, ніби забувши про існування Дженні, вона повернулася до хазяйки й розпочала з нею інтимну розмову, в якій Дженні не могла взяти участі. Дженні безпорадно мовчала, не знаючи, як поводитись у такому ніяковому становищі. М-с Бейкер скоро встала, хоч збиралася бути в гостях значно довше.

— Ніяк, ніяк не можу залишитися,— говорила вона, встаючи.— Я обіцяла місіс Нійл, що неодмінно зайду до неї сьогодні. Та я вам, мабуть, і так уже набридла.

Вона пішла до дверей і тільки на порозі обернулася в бік Дженні і холодно кивнула їй головою.

— З ким тільки не доводиться зустрічатися! — зауважила вона на прощання хазяйці.

М-с Філд не визнала можливим заступитися за Дженні, бо сама була не бозна-хто і, як властиво жінкам, які недавно розбагатіли, всіляко намагалася пролізти в хороше товариство. А м-с Бейкер посідала в цьому товаристві куди поважніше становище, ніж Дженні, отже сваритися з нею не хотілося. Повернувшись до столу, де

сиділа Дженні, м-с Філд посміхнулася трохи винуватою посмішкою, але видно було, що вона наче сама не своя. Дженні, природно, також була засмучена і скоро під якимсь приводом попрощалася й пішла. Вона почувала себе глибоко ображеною і розуміла, що м-с Філд уже розкаюється в своїх дружніх стосунках з нею. З одним знайомством покінчено,— щодо цього Дженні не мала сумніву. Її знову заповонила гнітюча свідомість, що життя їй не вдалося. Тепер уже нічого не можна виправити, а на майбутнє немає надії. Лестер не захоче з нею одружитися і врятувати її репутацію.

Час минав, не приносячи з собою ніяких змін. Дивлячись на гарний особняк, акуратний газон та гіллясті дерева, на колони веранди, повиті легкою зеленою сіткою дикого винограду, бачачи, як Герхардт пореється в саду, як Веста повертається з школи, а Лестер щоранку їде в своїй елегантній двоколці,— кожний подумав би, що тут панує добробут і спокій, що турботам і горю немає місця в цій чудовій оселі.

І справді, життя в домі збігало спокійно, без зрушень. Щоправда, сусіди майже перестали відвідувати Лестера й Дженні, і світські розваги закінчилися; але це не було для них втратою, бо в своїх чотирьох стінах вони знаходили досить радощів і пожив для розуму. Веста вчилася грати на роялі і робила великі успіхи,— вона мала відмінний слух. Дженні у блакитних, лілових, темнозелених домашніх сукнях, які були їй так до лиця, клопоталася по хазяйству, шила, витирала порошок, проводжала Весту до школи, стежила за слугами. Герхардт працював з ранку до ночі,— йому неодмінно треба було прикласти руку до всякої домашньої справи. Одним з обов'язків, які він сам на себе наклав, було ходити по будинку слідом за Лестером і слугами, виключати газ чи електричні лампи, якщо хтось забував їх погасити, що він вважав злочинним марнотратством.

Незадоволений був ощадливий старий із звички Лестера носити найдорожчі костюми всього кілька місяців, а потім викидати. Він мало не плакав над чудовими черевиками, які Лестер не хотів більше носити тільки через те, що трошки стоптався закаблук чи збіглася де-не-де шкіра. Герхардт вважав, що їх треба віддати полагодити, але на всі його буркотливі умовляння Лестер відповідав, що це взуття йому вже незручне.

— Таке марнотратство! — скаржився Герхардт дочці.— Стільки добра пропадає! От побачиш, погано це кінчиться, ніяких грошей не вистачить.

— Він інакше не вміє, тату, — виправдувалася Дженні.— Так уже його виховали.

— Ну й виховання! Ці американці нічого не розуміють в економії. Їм би в Німеччині пожити, тоді б знали ціну долару.

Лестер, чуючи про ці розмови від Дженні, тільки посміхався. Старий Герхардт потішав його.

Не міг старий примиритися й зі звичкою Лестера переводити сірники. Бувало, що Лестер, чиркнувши сірником, тримав його якийсь час у повітрі й розмовляв, замість того щоб запалити сигару, а потім кидав. Або ж він починав чиркати сірник за сірником ще задовго до того, як закурити. На веранді був куточок, де він любив покурити вечорами влітку, розмовляючи з Дженні; запалюючи раз за разом сірники, він кидав їх один за одним у сад. Одногo разу, підстригаючи газон, Герхардт аж жажнувся, знайшовши цілу купу напівзотлілих сірників. Він зовсім зажурився і, зібравши в газету речові докази злочину, поніс їх до кімнати, де Дженні сиділа за шиттям.

— Ось що я знайшов! — заявив він.— Ти тільки подивись! Ця людина розуміє в економії не більше, ніж... ніж...— він так і не знайшов потрібного слова.— Сидить, палить, а з сірниками ось як поводитьсь. Адже вони п'ять центів коробка коштують — п'ять центів! Як він, цікаво, думає прожити при таких витратах. Ні, ти тільки подивись, що це таке.

Дженні подивилась і похитала головою.

— Так, Лестер зовсім не бережливий, — сказала вона.

Герхардт поніс сірники до підвалу. Хоч спалити їх в пічці — і то буде користь. Він міг би розпалити ними свою люльку, але більш придатні були для цього старі газети, а їх назбиралися цілі ворохи, що знову ж таки свідчило про марнотратство хазяїна дому. Герхардт зажурено хитав головою. Ну, як тут працювати! Все проти нього. Але він не складав зброї і не покидав спроб покласти край цьому грішному марнотратству. Сам він додержувався найсуворішої економії. Років зо два носив він по неділях перешитий чорний Лестерів костюм, на який той свого часу витратив силу грошей. Носив його

старе взуття, хоробро вдаючи, що воно йому по нозі, і його галстуки—але тільки чорні, інших Герхардт не любив. Він і сорочки Лестера носив би, коли б умів перешити їх на свій зріст, а білизну чудово пристосовував для власних потреб, користуючись дружніми послугами куховарки. Про панчохи вже й говорити нема чого. Таким чином, на одяг Герхардта не витрачалося жодного цента.

Інші речі, які вже відслужили Лестеру,—черевики, сорочки, костюми, галстуки, комірці,—він зберігав тижнями, місяцями, а потім з похмурою рішучістю приводив до будинку шевця або ганчірника, якому й продавав усе це добро, немилосердно набиваючи ціну. Він дотримувався тієї думки, що всі закупники старого одягу—павуки-кровососи, і що жодному їх слову не можна вірити. Всі вони брешуть. Скаржаться на бідність, а самі купаються в грошах. Герхардт власними очима в цьому переконався—він стежив за ганчірниками й бачив, що вони роблять з купленими у нього речами.

— Мерзотники!—обурювався він.—Пропонують мені десять центів за пару черевиків, а самі виставляють цю пару в своїй крамничці за два долари. Розбійники та й годі. Могли б дати мені хоч би долар.

Дженні посміхалась. Тільки вона й слухала його скарги—на Лестерове співчуття Герхардт не розраховував. Свої власні гроші він майже всі жертвував на церкву, і пастор вважав його зразком покори, моралі, благочестя, словом—втіленням усіх добродітностей.

Отже, незважаючи на зловісний людський поговір, ці роки виявились найщасливішими в житті Дженні. Лестер, хоч його часто й опановували сумніви щодо правильності вибраного ним шляху, був завжди ласкавий та уважний до неї і здавався цілком задоволеним своєю родинною обстановкою.

— Все в порядку? — запитувала вона, коли він увечері повертався додому.

— Розуміється! — відповідав він їй, мимохідь поплескавши її по щоці, йшов з нею в кімнати, а моторна Жаннет тимчасом вішала на місце його пальто й капелюх.

Взимку вони сідали в бібліотеці перед величезним каміном. Весною, літом та восени Лестер віддавав перевагу веранді, з якої відкривався чудовий вид на лужок саду й тиху вулицю. Тут він запалював, як завжди перед

обідом, свою сигарету, а Дженні, сидячи на поручнях його крісла, гладила його по голові.

— Волосся в тебе ще зовсім не порідшало,— говорила вона.— Ти задоволений? — Або докоряла йому: — Що це ти морщиш чоло? Хіба можна? І чому ти сьогодні вранці не змінив галстук? А я ж тобі приготувала новий.

— Забув,— відповідав він і розгладжував зморшки на чолі або із сміхом пророчив, що скоро матиме величезну лисину.

У вітальні, в присутності Вести та Герхардта, Дженні трималася з ним так само ласкаво, але стриманіше. Вона любила ігри й головоломки — кульки під склом, ребуси, настільний більярд. Лестер також брав участь у цих нехитрих розвагах. Іноді він майже годину просиджував над якоюсь головоломкою. Дженні справлялася з ними дуже легко і була горда й щаслива, коли він просив її допомогти. Коли ж він неодмінно хотів вирішити загадку сам, вона мовчки стежила за ним, обійнявши його за шию і схилившись підборіддям йому на плече. Йому це подобалось, він тішився коханням, яким вона так щедро його обдаровувала, і не стомлювався милуватись її молодістю й красою. З Дженні він сам почував себе молодим, а найбільше лякало Лестера наближення безглуздої старості. Він часто говорив:

— Я хочу залишитись молодим або померти молодим.

І Дженні розуміла його. Кохаючи Лестера, вона тепер і сама була задоволена, що настільки молодша від нього.

Особливо втішала Дженні прихильність Лестера до Вести, що дедалі зростала. Вечорами вони часто збиралися в бібліотеці. Веста, сидячи за величезним столом, готувала завдання, Дженні шила, Герхардт читав свої нескінченні німецькі газети. Старого засмучувало, що Весті не дозволяють вчитися в приходській школі при лютеранській церкві, але Лестер про це й чути не хотів.

— Щоб її вчили якісь там німці? Ото ще! — заявив він, коли Дженні розповіла йому про завітне бажання старого.— Вчиться в початковій школі, як усі діти, і чудово. Скажи йому, нехай дасть їй спокій.

Іноді їм бувало вчотирьох особливо добре. Лестер любив подразнити семирічну школярку. Затиснувши її між коліньми, він починав перевертати навиворіт прості істини, спостерігаючи, як свідомість дівчинки сприймає його парадокси.

— Що таке вода? — питав він і, почувши відповідь «це те, що ми п'ємо», здивовано розкривав очі і далі допитувався: — Гаразд, але що це таке, не знаєш? Чому ж вас після цього вчать у школі?

— Але ж ми п'ємо воду? — не здавалася Веста.

— П'ємо-то п'ємо, а що таке вода, ти не знаєш. Запитай учительку, може, вона тобі скаже.

І він примушував маленьку сушити собі голову над важким завданням.

Іжу, посуд, одяг дівчинки — Лестер усе готовий був розікласти на хімічні елементи, і Веста, невиразно вгадуючи щось інше за зовнішньою оболонкою знайомих речей, стала навіть побоюватись його. Вранці, перед тим, як іти до школи, вона приходила показатись Лестеру, бо він дуже вимогливо ставився до її зовнішнього вигляду. Він хотів завжди бачити її чепурною, з величезним блакитним бантом у волоссі, він велів узувати її то в туфельки, то в високі черевички, залежно від сезону, а одягаючи її, вибирати відтінки, які підходили б до кольору її обличчя й характеру.

— У дівчинки весела, легка вдача, — сказав він одного разу. — Не вдягай її ні в що темне.

Дженні побачила, що і в цьому питанні слід радитися з Лестером, і часто говорила дочці:

— Біжи, покажись дяді.

Веста з'являлася й починала крутитись перед ним, примовляючи:

— Дивись!

— Так, так. Все в порядку. Можеш іти.

І вона бігла.

Він почав навіть пишатися Вестою. Виїжджаючи в неділю на прогулянку, він завжди садовив її між собою та Дженні; він наполіг, щоб дівчинку віддали вчитися танців, і Герхардт був у нестямі від горя й люті.

— Гріх же який! — скаржився він Дженні. — Тільки диявола тішити! Танцювати їй потрібно! Навіщо? Щоб з неї вийшла якась вертуха, щоб ми ж потім її соромились?

— Ну, що це ти, тату, — заперечувала Дженні. — Нічого в цьому страшного немає. Школа дуже гарна. Лестер каже, що Весті корисно повчитися.

— Ох, уже цей Лестер! Багато він розуміє в тому, що корисно дитині. Сам у карти грає, віскі п'є!

— Тихше, тихше, тату, не треба таке говорити,— втихомирювала його Дженні.— Лестер добра людина, ти сам це знаєш.

— Де в чому добра, але не в усьому. Ох, не в усьому.

І він ішов собі, незадоволено покректуючи. В присутності Лестера він помовчував, а Веста робила з ним, що хотіла.

— Дідусю,— говорила вона, сіпаючи його за рукав чи погладжуючи по шорсткій щоці, і Герхардт здавався. Він був безсилий перед її ласкою, щось підступало в нього до горла і стискало його.

— Знаю я тебе, пустунка,— говорив він.

А Веста, бувало, вщипне його за вухо.

— Облиш,— буркотів він,— годі пустувати.

Але кожен міг помітити, що Веста затихала тільки тоді, коли їй самій набридало пустувати. Герхардт палко любив дівчинку і виконував найменше її бажання. Він був її покірливим рабом.

Розділ XXXIX

Увесь цей час незадоволення родини Лестера, викликане його безладним укладом життя, дедалі зростало. Рідним було зрозуміло, що рано чи пізно трапиться скандал. Уже носилися зловісні чутки. Здавалося, всім усе відоме, хоч одверто ніхто нічого не говорив. Кейн-старший просто дивувався,— як міг його син зробити такий виклик суспільству! Коли б це була виключно цікава жінка або ж якась відома артистка, художниця, поетеса,— захоплення Лестера можна було б пояснити, якщо й не виправдати; але, як змалювала Луїза, це досить звичайна особа, що не має ані особливої краси, ані таланту,— незрозуміло, зовсім незрозуміло!

Лестер — його син, його улюбленець; як шкода, що він не влаштував свого життя по-людському. У Цінціннаті він подобався багатьом жінкам. Взяти хоч би Летті Пейс. От з ким йому треба було одружитися. Вродлива, розумна, і серце в неї добре. Старий Кейн горював і ремствував, а потім розсердився. Соромно Лестеру так ображати батька! Його поведінка протиприродна, непростима, нарешті, непристойна. Арчібалд Кейн довго страждав від цієї думки і, нарешті, відчув, що так продовжуватися не може, хоч йому було важко сказати. в

чому ж мала бути зміна. Лестер сам собі голова і не стерпить зауважень. Виходить, нічого зробити не можна.

Низка подій у родині наблизила розв'язку. Луїза незабаром після своєї нещасливої поїздки до Чикаго вийшла заміж, і будинок старих спорожнів, хіба що найжджали погостювати онуки. Лестер не був у Луїзи на весіллі, хоч і одержав запрошення. Потім померла м-с Кейн, і в зв'язку з її смертю старому Арчібалду довелося змінити свою духівницю. Це вимагало присутності Лестера. Лестер приїхав, пригнічений свідомістю, що останнім часом так мало бачився з матір'ю і завдав їй стільки горя, але про свої справи не обмовився ані словом. Батько хотів був поговорити з сином, але потім передумав,— був той у похмурому настрої. Лестер поїхав до себе в Чикаго, і на кілька місяців все знову затихло.

Після весілля Луїзи й смерті дружини старий Кейн переселився до Роберта, бо найбільшою втіхою для нього на старості літ були онуки. Роберт тепер тримав у руках всі справи фірми, хоч остаточний розподіл капіталу міг бути зроблений тільки після смерті старого. Розраховуючи зрештою стати головою всього підприємства, Роберт, не шкодуючи сил, догоджав батькові, сестрам і їхнім чоловікам. Невірно було б сказати, що він до них підлещується, просто це був холодний розрахунок ділка, набагато хитрішого, ніж міг припустити Лестер. Власні достатки Роберта вже вдвічі перевищували достатки решти дітей, але він тримав це в таємниці і вдавав, що має досить скромні кошти. Він знав, що заздрість родичів може йому пошкодити, і вів спартанський спосіб життя, до певного часу роблячи головну ставку на непомітні, але надійні готові гроші. Поки Лестер плив за течією, Роберт працював та й працював, не складаючи рук.

Та обставина, що Роберт плекав надію усунути брата від керівництва фірмою, не мала особливого значення, бо старий Кейн, після довгих міркувань над чикагським життям Лестера, сам прийшов до висновку, що передати йому скільки-небудь значну долю капіталу було б нерозумно. Очевидно, він переоцінив Лестера. Лестер, можливо, й розумніший і сердечніший від брата,— щодо естетичних потреб і успіху в суспільстві того аж ніяк не можна з ним порівняти,— але в Роберта чудова ділова хватка, він уміє

без галасу домогтися свого. Якщо Лестер зараз не підтягнеться, то чого ж і ждати? Чи не краще залишити капітал тому, хто зуміє про нього подбати? І Арчібалд Кейн ладен був дати своєму повіреному розпорядження змінити духівницю в такий спосіб, щоб Лестер, якщо він не виправиться, не дістав у спадщину нічого, крім мізерного річного прибутку. Проте він вирішив дати Лестеру ще один шанс,— зажадати, щоб той відмовився від грішного способу життя і зайняв місце, яке йому належить у суспільстві. Можливо, ще не пізно. Адже в нього такі чудові перспективи на майбутнє. Невже він сам собі ворог? Старий Арчібалд написав Лестеру, що хотів би поговорити з ним, коли тому буде зручно, і через тридцять шість годин Лестер уже був у Цінцінаті.

— Я хочу ще раз поговорити з тобою в одній справі, Лестер,— почав старий,— хоч це мені й нелегко. Ти знаєш, що я маю на увазі?

— Знаю,— спокійно відповів Лестер.

— Коли я був набагато молодшим, я думав, що в жодному разі не втручатимусь в особисті справи моїх синів, але з роками моя думка відносно цього змінилася. На прикладі моїх ділових знайомих я побачив, наскільки розсудливий шлюб допомагає людині, і тоді мені дуже захотілося, щоб мої сини одружилися якомога щасливіше. Я турбувався про тебе, Лестер, турбуюсь і до цього дня. Твій теперішній зв'язок завдав мені багато тяжких хвилин. І матері твоєї він аж до самої смерті не давав спокою. Ніщо інше так не засмучувало її. Чи не думаєш ти, що всьому є межа? Чутки досягли навіть нашого міста. Щодо Чикаго — не знаю, але вважаю, що там це ні для кого не таємниця. А це безперечно шкодить інтересам нашого чикагського відділу. І шкодить тобі. Це триває вже так довго, що зараз усе твоє майбутнє стоїть під загрозою, а ти, як і раніше, уперто робиш своє. Чому?

— Мабуть, тому, що кохаю її,— відповів Лестер.

— Не вірю, щоб ти говорив це серйозно,— заперечив батько.— Коли б ти її кохав, ти б з самого початку з нею одружився. Ти не став би жити з жінкою цілі роки, ганьблячи її й себе і тільки запевняючи на словах, що кохаєш її. Можливо, це пристрасть, але вже аж ніяк не кохання.

— Звідки ти знаєш, що я з нею не одружився? —

спокійно спитав Лестер. Йому цікаво було, як батько сприйме таку можливість.

— Неправда! — старий навіть підвівся з крісла.

— Так, неправда, — сказав Лестер, — але може стати правдою. Я, можливо, одружуся з нею.

— Не вірю! — закричав батько. — Не повірю я, щоб розумна людина могла зробити таку дурницю. Та де ж у тебе голова, Лестер? Після стількох років грішного життя з нею ти ще говориш про одруження! Та коли б це входило до твоїх планів, чому, скажи на милість, ти не одружився з нею з самого початку? Зганьбив батьків, матері розбив серце, справі заподіяв шкоди, став притчею во язицех, а тепер хочеш одружитися? Не вірю.

Старий Арчібалд встав і вирівнявся.

— Не хвилюйся, батьку, — поспішив сказати Лестер. — Так ми ні про що не домовимося. Я ще раз скажу, що, можливо, одружуся з нею. Вона непогана жінка, і я дуже тебе прошу — не говори про неї поганого. Ти її ніколи не бачив і нічого про неї не знаєш.

— Знаю цілком досить, — рішуче відказав старий. — Я знаю, що жодна порядна жінка не зробила б так, як вона. Та вона, мій любий, за твоїми грошима охотиться. Більше їй нічого не потрібно, — це кожний дурень зрозуміє.

— Навіщо такі слова, батьку, — глухо промовив Лестер. — Адже ти її не знаєш, навіть в обличчя не бачив. Луїза приїхала й намолола щось зопалу, а ви й повірили. Вона зовсім не така, як ти думаєш, і дарма ти говориш про неї так різко. Ти незаслужено ображаєш жінку, не хочеш чомусь обміркувати по-хорошому.

— По-хорошому! — перебив його Арчібалд. — А сам ти робиш добре? Добре це по відношенню до твоєї родини, до покійної матері, — підібрати жінку на вулиці й жити з нею? Добре це...

— Досить, батьку! — вигукнув Лестер, піднявши руку. — Попереджаю тебе, — я відмовляюсь слухати такі речі. Ти говориш про жінку, з якою я живу, з якою, можливо, одружуся. Я тебе люблю, але я не дозволю тобі говорити неправду. Я не підібрав її на вулиці. Ти чудово знаєш, що з такою жінкою я не мав би справи. Або ми обговоримо все спокійно, або я тут не залишусь. Пробач мені. Мені дуже шкода. Але вести далі розмову в такому тоні я відмовляюсь.

Старий Арчібалд стих. Незважаючи ні на що, він поважав свого неслухняного сина. Він відкинувся на спинку крісла і опустив очі. Як же йому тепер бути?

— Ти живеш там, де й раніше? — спитав він нарешті.

— Ні, ми переїхали до Хайд-Парку. Я заорендував там будинок.

— Я чув, що є дитина. Це твоя дитина?

— Ні.

— А свої діти в тебе є?

— Ні.

— І то хвала богіві.

Лестер мовчки потер підборіддя.

— І ти твердиш, що одружишся з нею?

— Цього я не говорив. Я сказав, що, можливо, одружуся.

— Можливо! — крикнув старий, знову запалюючись гнівом.— Яка трагедія!.. Це з твоїм майбутнім, з твоїми можливостями. Сам поміркуй, чи можу я довірити долю мого майна людині, якій плювати на думку суспільства? Виходить, що й наша фірма, і родина, і твоя репутація — все це для тебе дурниці? Де твоя гордість, Лестер? Ні, це якась неможлива, дика фантазія!

— Це дуже важко пояснити, батьку, я просто не беруся пояснити. Я знаю одно—що я сам почав цю пригоду і повинен довести її до кінця. Все може скінчитися цілком щасливо. Можливо, я одружуся, може, й ні. Зараз я не можу сказати нічого певного. Доведеться тобі почекати. А я зроблю, що можу.

Старий Арчібалд докірливо похитав головою.

— Ти, я бачу, зовсім заплутався, Лестер. Далі вже нікуди. І, наскільки я розумію, ти маєш намір стояти на своєму. Що б я не говорив, тебе, очевидно, нічим не проймеш.

— Мені дуже шкода, але зараз це так, батьку.

— Ну, тоді май на увазі, що коли не виявиш належної поваги до родини й до самого себе як представника нашої фірми, я змушений буду змінити свою думку. Потураючи твоїм брудним інтрижкам, я, нарешті, сам стаю співучасником їх. Цього більше не буде. Розлучайся або одружуйся з нею. Але перше чи друге ти повинен зробити. У першому випадку все буде гаразд. Ти можеш дуже добре забезпечити її — будь ласка, я не заперечую. Я з радістю дам на це гроші, скільки б ти не

попросив. І ти одержиш свою долю спадщини нарівні з іншими дітьми, як це завжди й передбачалось. Але якщо ти одружишся — тоді справа інша. Вибирай. І не нарікай на мене. Я тебе люблю. Я твій батько. Я роблю так, як мені підказує почуття обов'язку. Обдумай все це і дай мені знати про твоє рішення.

Лестер зітхнув. Він розумів, що сперечатися марно. Батько, очевидно, не жартує, але як покинути Дженні? Він ніколи не пробачив би собі такої підлоти. Та досить, невже батько справді позбавить його спадщини? Ні, звичайно. Старий його любить, незважаючи ні на що, це одразу видно. Лестер був збентежений і розбитий, він не терпів примусу. Подумати тільки, — його, Лестера Кейна, штовхають на таку гидоту — покинути Дженні. Він опустив голову і похмуро мовчав.

Старий Арчібалд зрозумів, що стріла його попала в ціль.

— Що ж, — сказав, нарешті, Лестер, — зараз нам більше ні про що говорити; це начебто зрозуміло. Я не знаю, що зроблю. Треба подумати. Одразу я не можу нічого вирішити.

Вони подивились один на одного. Лестеру було шкода, що громадська думка скерована проти нього і що батько так важко це переживає. Старому було шкода сина, але він твердо вирішив продовжувати свою лінію до кінця. Він не був упевнений, що йому вдалося переконати Лестера, але він не втрачав надії. Можливо, син ще схаменеться.

— До побачення, батьку, — сказав Лестер, простягаючи руку. — Я, здається, встигну на поїзд, який іде о другій. Більше я тобі ні для чого не потрібний?

Коли Лестер пішов, старий довго сидів замислившись. Так загубити свою кар'єру! Відмовитися від таких можливостей! Виявляти таку сліпу упертість в гріхах і помилках! Він похитав головою. Ні, Роберт розумніший. Той справді здатний очолити крупне підприємство. Він обережний, розсудливий. Старий сидів не ворушачись, — і все думав та думав, потай відчуваючи, що блудний син, як і раніше, займає перше місце в його серці.

Розділ XL

Лестер повернувся в Чикаго. Він розумів, що серйозно образив батька. Ніколи ще старий Арчібалд не говорив з ним з таким гнівом. Але й зараз Лестер не був переконаний, що справа непоправна; думка, що він може зберегти любов і довіру батька тільки в тому випадку, якщо вирішить щось певне, просто не вкладалася йому в голову. Щодо громадської «думки», то нехай люди патякають що завгодно і скільки завгодно. Він зуміє обійтися й без них. А втім, чи так це? Кожна слабкість, навіть ознака слабості, лякає людей. Вони несвідомо цураються невдах, тікають від них, немов побоюючись зарази. Лестер мав переконатись, наскільки міцні ці упередження.

Одного разу він зустрів Беррі Доджа, мільйонера й голову фірми «Додж Холбрук і Кінзбері», яка займала в текстильній промисловості таке ж місце, як «Компанія Кейн» — у виробництві екіпажів. Лестер вважав Доджа одним з найкращих своїх друзів, був з ним так само близький, як з Генрі Брейсбріджем з Клівленда чи Джорджем Ноулз з Цінцінаті. Він бував у його чудовому будинку на набережній, і вони завжди зустрічалися то в справах, то на світських прийомах. Але з переїздом Лестера до Хайд-Парку дружба їх зійшла нанівець. І ось тепер вони зустрілись на Мічіган авеню біля відділу фірми Кейн.

— А, Лестер, давно не бачились,— сказав Джордж ввічливо, простягаючи руку. Тон його здався Лестеру холоднішим від звичайного.— Ти, я чув, за цей час одружився?

— Нічого подібного,— відповів Лестер тоном людини, яка хоче, щоб слова її зрозуміли так, як їх і належить розуміти.

— Навіщо ж робити з цього таємницю? — говорив далі Додж і хотів посміхнутися, але тільки скривив губи. Він щосили намагався зберегти дружній тон і з честю вийти з ніякового становища.— Звичайно ми таких речей не приховуємо. З близькими ж друзями можна було б поділитися!

— Ну, а я,— сказав Лестер, відчуваючи, як у нього впинається отруєний клинок,— вирішив відступити від цього правила. Я не вважаю, що такі події слід рекламувати.

— Справа смаку, справа смаку,— неуважно проговорив Додж.— Ти, звичайно, живеш у місті?

— В Хайд-Парку.

— Гарне передмістя. Ну, а взагалі як справи?

І він спритно змінив тему розмови, а швидко й зовсім попрощався, недбало помахавши Лестеру рукою.

Лестера наче ножем шпигонула думка, що, коли б Додж справді вважав його одруженим чоловіком, він неминуче засипав би його запитаннями. Як близький друг, він захотів би багато чого дізнатися про нову м-с Кейн. Зав'язалася б легка розмова, звичайна між людьми одного кола. Додж запросив би його в гості з дружиною, пообіцяв би сам заїхати до них. А тут — нічого, ані слова! Лестер зрозумів, що це неспроста.

Так само поводили себе подружжя Мур, Олдрічі і ряд інших знайомих. Всі вони начебто вважали, що він одружився і став розсудливим. Вони запитували, де він живе, жартували з його скритності, але уперто не виявляли цікавості щодо гаданої м-с Кейн. Лестер почав переконуватись, що обрана ним лінія не обіцяє нічого доброго.

Один з вразливіших ударів завдав йому зненацька, а через те особливо дошкульно, його старий знайомий Уільям Уітні. Одного вечора Лестер приїхав до себе в клуб обідати; знявши пальто, він попрямував до тютюнового кіоска купити сигару й тут, у читальні, зустрівся з Уітні. То був типовий клубний постійний відвідувач, високий на зріст, худорлявий, гладко поголений, бездоганно одягнений, трохи цинік, а цього вечора до того ж і на доброму підпитку.

— Ого, Лестер! — вигукнув він.— Що це за гніздечко ти звив собі у Хайд-Парку? Часу, видно, не марнуєш? А як ти поясниш все це дружині, коли надумаєш одружитися?

— Нічого я не зобов'язаний пояснювати,— роздратовано відповів Лестер.— І чому тебе так цікавлять мої справи? Ти, скільки я знаю, і сам не святий.

— Ха-ха-ха! Це добре, слово честі, добре! А чи не одружився ти часом з тією красунею, з якою роз'їжджав по Північній околиці, га? Ха-ха! Ну й діла! Одружився! А може, люди все брешуть?

— Замовкни, Уітні,— обірвав його Лестер.— Плетеш якісь дурниці.

— Пробач,— сказав Уітні розв'язно, але вже почи-

наючи тверезішати.— Прощай. Ти не забудь, я ж трошки п'яний. Вісім порцій віскі, чистого,— тільки що перепустив у буфеті. Пробач. Ми з'тобою поговоримо, коли я буду в формі, правда, Лестер, га? Ха-ха-ха, я й справді трохи п'яний! Ну, всього найкращого! Ха-ха-ха!

Цей гидкий сміх довго бринів у вухах Лестера. Він прозвучав, як образа, хоча Уїтні і був п'яний. «Красуня, з якою ти роз'їжджав по Північній околиці. Ти часом не одружився з нею?» Лестер з обуренням пригадував зухвалу вихватку Уїтні. Чорт, це вже занадто! Щоб йому, Лестеру Кейну, говорили такі речі... Він замислився... Так, дорогою ціною він розплачується за своє рішення ставитись до Дженні, як личить порядній людині.

Розділ ХІІ

Але це було не найгірше. Американська публіка любить поплескати відносно дужих світу цього, а Кейни були багаті і всі їх знали. І от поширилася чутка, що Лестер, один з прямих спадкоємців голови фірми, одружився із служанкою. Цебто він, син мільйонера! Чи це можливо? От справді ласий шматочок для репортерів. І газети не забарилися підхопити пікантну чутку. Світський листок «Новини Південної околиці», не називаючи Лестера, писав про «сина видатного багатого фабриканта екіпажів з Цінціннаті» і коротко викладав його роман, додаючи на завершення: «Про місіс *** відомо лише те, що раніше вона працювала покоївкою в одній шановній родині у Клівленді, а до цього працювала в Колумбусі, штат Огайо. Хто насмілиться стверджувати, що романтика померла, коли у вищому колі відбуваються такі яскраві епізоди!»

Лестер прочитав цю замітку. Сам він не виписував «Новин», але якась добра душа подбала про нього, і він одержав поштою примірник, у якому потрібний стовпчик був відкреслений червоним олівцем. Лестер розсердився, одразу запідозривши, що його збираються шантажувати, але не знав, що зробити. Йому, звичайно, хотілося покласти край цій газетній писанині, але він подумав, що протест з його боку може тільки погіршити справу. І він не вжив ніяких заходів. Замітка в «Новинах», як і слід було чекати, привернула увагу багатьох газет. Це був багатий матеріал, і один енергійний редактор недільної

газети вирішив витиснути з нього все, що можна. Розгорнути цю романтичну подію на цілу полосу під крикливою шапкою на зразок «По жертвував мільйонами заради кохання до служниці», дати фото — Лестер, Дженні, будинок у Хайд-Парку, фабрика Кейн в Цінціннаті, склади на Мічіган авеню, — і сенсація забезпечена. «Компанія Кейн» не вміщувала об'яв у пресі. Газетка нічим не була їй зобов'язана. Коли б Лестер був попереджений, він міг би покласти край вихватці, пославши до газети об'яву або звернувшись до видавця. Але він нічого не знав і тому нічого не робив. А редактор все зробив по совісті. Кореспондентам у Цінціннаті, Клівленді та Колумбусі запропоновано було повідомити телефоном, чи відома історія Дженні в цих містах. В Клівленді звернулися до Брейсбріджів, щоб дізнатися, чи працювала Дженні в їхньому домі. З Колумбуса надійшли дуже перекручені чутки про родину Герхардт. Виявилось, що саме на Північній околиці Дженні прожила кілька років до свого гаданого заміжжя. Так з окремих шматочків складений був роман. У редактора й гадки не було щось картати або обурюватися, він скоріше вважав, що робить люб'язність. Були виключені всі неприємні подробиці — те, що Веста, мабуть, позашлюбна дитина, що, очевидно, Лестер і Дженні довго були в незаконному співжитті, що для відомого всім недоволення родини Лестера з приводу його шлюбу є важливі підстави. Редактор вигадав своєрідну історію про Ромео і Джульєтту, в якій Лестер фігурував як запальний, самовідданий коханець, а Дженні як бідна, але чарівна дівчина з народу, яку віддане кохання мільйонера піднесло до багатства й знатності. Художник газети послідовно проілюстрував фази роману. Портрет Лестера дістали за пристойну винагороду у фотографа в Цінціннаті, а Дженні фоторепортер непомітно зняв на прогулянці. Одно слово — все було зроблено за випробуваними рецептами бульварної преси.

І от газета вийшла в світ, — суцільні лестоші й солодкі слова, але поміж рядків вгадувалася вся прихована сумна, похмура правда. Дженні дізналася про це не одразу. Лестер, випадково натрапивши на фатальну сторінку, поспішив її вирвати. Він був дуже здивований і прикро вражений. Подумати тільки, що якась чортова газета може отаке зробити приватній особі, людині, яка

жила спокійно, нікому не заважаючи. Щоб не виявити гіркою почуття образи, він пішов з дому. Прямував він не до бурхливого центра міста, а геть від нього, по Коттедж-Гроув авеню, до широкої прерії. Похитуючись на сидінні в трамваї, він намагався собі уявити, що думають зараз його колишні друзі — Додж, Бернхем Мур, Генрі Олдріч. Так, це справжній удар. Що робити? Стиснути зуби і мовчати, чи байдуже відмахнутися від цього нового клопоту? Одно йому було зрозуміло: більше він цього не стерпить. Додому він повернувся в спокійнішому стані і став нетерпляче чекати понеділка, щоб зустрітися з своїм повіреним м-ром Уотсоном. Проте, коли вони зустрілися, то обидва швидко прийшли до висновку, що подавати справу до суду було б нерозумно. Краще промовчати.

— Але більше це не повинно повторюватись, — закінчив Лестер.

— Про це я потурбуюсь, — заспокоїв його повірений Лестер підвівся.

— Чорт його знає, в якій країні ми живемо! — вигукнув він. — Якщо людина багата, їй нікуди не сховатися, неначе вона — пам'ятник на міській площі.

— Якщо людина багата, — сказав м-р Уотсон, — вона нагадує кішку з дзвіночком на шиї. Кожна миша точно знає, де вона й що робить.

— Так, порівняння вдале, — пробурмотів Лестер.

Дженні ще кілька днів нічого не знала. Лестер навмисно не торкався болючого питання, а Герхардт не читав грішних недільних газет. Але потім одна з сусідок просвітила Дженні, нетактовно згадавши в розмові, що вчитала про неї надзвичайно цікаву історію. Дженні спочатку не зрозуміла.

— Про мене? — вигукнула вона здивовано.

— Так, так, про вас і про м-ра Кейна, — відповіла гостя. — Весь ваш роман.

Дженні спалахнула.

— Я нічого не знаю, — сказала вона. — А ви певні, що це про нас?

— Ще б пак! — розсміялася м-с Стендл. — Помилитися я ніяк не могла. І газета в мене збереглася. Я, якщо хочете, пришлю її вам з дочкою. Ви чудово вийшли на фото.

Дженні вся зщулилась.

— Я буду вам дуже вдячна,— пролепетала вона.

Її мучила думка, де могли дістати її фото і що написано в газеті. А головне — що скаже Лестер? Чи бачив він замітку? Чому він нічого їй не сказав?

Дочка сусідки принесла газету, і в Дженні серце завмерло, коли вона глянула на страшну сторінку. Ось воно — чорним по білому. Ліворуч портрет Лестера, праворуч — портрет Дженні, а посередині заголовок великими літерами й стрілки: «Ось цей мільйонер захопився ось цією покоївкою». У тексті пояснювалося, що Лестер, син відомого фабриканта екіпажів у Цінціннаті, пожертвував завидним громадським становищем, щоб одружитися з коханою жінкою. Далі йшли малюнки — Лестер розмовляє з Дженні в особняку м-с Брейсбрідж, Лестер стоїть поруч неї перед шановним, суворим на вигляд пастором, Лестер іде з нею в розкішній колясці, Дженні, стоячи біля вікна багато обставленої зали (про багатство свідчили важкі зборки гардин), дивиться на ледве помітний удалині убогий будиночок.

Дженні відчула, що готова крізь землю провалитись від сорому. Вона страждала не стільки за себе, скільки за Лестера. Що він повинен був пережити? А його рідні? Тепер у них в руках є нова зброя проти неї й Лестера. Вона намагалася заспокоїтися, оволодіти своїми почуттями, але сльози знову й знову наvertsалися в неї на очах. То були сльози обурення. Навіщо її переслідують, гравлять? Невже не можуть залишити її в спокої? Вона так старається робити добре. Хіба люди не могли б допомогти їй, замість того щоб штовхати в безодню?..

Розділ XLIII

Того ж вечора Дженні переконалася, що Лестеру давно все відомо: він сам приніс додому злощасну газету, вирішивши після зрілого обміркування, що зобов'язаний це зробити. Свого часу він сказав Дженні, що поміж ними не повинно бути таємниць, і тепер вважав, що не має права приховати від неї те, що так несподівано й грубо порушило їх спокій. Він скаже їй, щоб вона не гурбувалась, що це не має значення, хоч для нього це мало величезне значення. Мерзенна газетка заподіяла йому непоправної шкоди. Хоч трохи тямущі люди — а до числа їх належать всі його знайомі і безліч незнайомих—

зрозуміють тепер, як він жив усі ці роки. У газеті розповідалось, що він поїхав слідом за Дженні з Клівленда до Чикаго, що вона трималася соромливо й неприступно, і він довго залицявся до неї, перш ніж одержав її згоду. Це повинно було пояснити їхнє спільне життя на Північній околиці. Ідіотська ця спроба прикрасити справжню історію їхніх відносин обурювала Лестера, хоч він і розумів, що це все ж краще, ніж якісь нахабні вихватки. Увійшовши до вітальні, він дістав газету з кишені і розгорнув її на столі. Дженні, яка знала, що зараз буде, стояла поруч і уважно стежила за його рухами.

— Тут є дещо цікаве для тебе,— сказав він сухо, показуючи на ілюстровану сторінку.

— Я вже бачила, Лестер,— відповіла вона стомлено.— Мені якраз сьогодні місіс Стендл показала цей номер. Я тільки не знала, як ти — бачив чи ні.

— Ну й розписали мене, нічого сказати. Я й не підозрював, що можу бути таким палким Ромео.

— Мені надзвичайно жаль, Лестер,— сказала Дженні, вгадуючи за невеселим жартом тяжкий його настрій. Вона давно знала, що Лестер не любить і не вміє говорити про свої справжні почуття й серйозні турботи. Стикаючись з неминучим, неблаганним, він вважав за краще відбиватися жартами. І зараз його слова означали: «Якщо справі однаково не зарадити, не будемо вболівати».

— Я зовсім не вважаю це трагедією,— продовжував він.— А вжити якихось заходів тут не можна. У них, мабуть, були найкращі наміри. Просто ми зараз надто у всіх на очах.

— Я розумію,— сказала Дженні, підходячи до нього.— І все ж мені дуже жаль.

В цей час їх покликали обідати, і розмова урвалася.

Проте Лестер не міг приховати від себе, що справи його кепські. Батько досить виразно дав йому зрозуміти це в час останньої бесіди, а тепер, на завершення всього, ними зацікавилась преса! Нічого далі вдавати, ніби він, як і колись, близький з людьми свого кола. Вони знати його не хочуть, в усякому разі, ті з них, які дотримуються більш чи менш суворих поглядів. Є, звичайно, і веселі холостяки, й одружені гульвіси, й досвідчені жінки — і заміжні й одинокі,— які, знаючи правду, добре до нього ставляться; але не з цих людей складається його «това-

риство». По суті, він опинився в становищі ізгоя, і ніщо не може врятувати його, крім рішучого відмовлення від теперішнього способу життя; інакше кажучи, йому слід порвати з Дженні.

Але він не хотів з нею рвати. Сама думка про це була йому дуже огидна. Дженні невпинно поширювала свій кругозір. Вона тепер багато що розуміла не гірше від самого Лестера. Дженні — не просто якась честолюбна кар'єристка. Вона — незвичайна жінка і добра. Покинути її було б підло, а крім того, вона дуже вродлива. Йому сорок шість років, їй — двадцять дев'ять, а на вигляд їй не більше як двадцять п'ять. Виняткове щастя, коли в жінці, з якою живеш, знаходиш молодість, красу, розум, лагідну вдачу й власні свої погляди, тільки в м'якшій і емоціональнішій формі. Батько правду говорив, — він сам влаштував своє життя, сам і проживе його, як уміє.

Досить скоро після неприємного випадку з газетою Лестер дізнався, що батько його тяжко хворий, і з хвилини на хвилину став ждати виклику до Цінціннаті. Проте справи затримували його в конторі, і він ще був у Чикаго, коли прийшла звістка про смерть батька. Лестер був приголомшений і поспішив до Цінціннаті. Образ батька невідступно стояв у нього перед очима. Незалежно від їхніх особистих взаємовідносин, батько завжди був для нього великою людиною — цікавою й визначною. Він пригадував, як у дитинстві батько садовив його до себе на коліна, як розповідав йому про свою юність, яку провів він в Ірландії, і про свої зусилля вибитись в люди, а пізніше прищеплював йому ділові принципи, які склалися в нього на підставі власного досвіду. Старий Арчібалд був правдивий і чесний. Як і він, Лестер не терпів крутійства й вивертів. «Ніколи не брешти, — завжди твердив Арчібалд. — Ніколи не намагайся подавати факти такими, якими сам їх бачиш. Правдивість — це дихання життя, це основа всілякої гідності, і в діловій сфері вона забезпечує добре ім'я кожному, хто міцно її дотримується». Лестер вірив у цей принцип. Він завжди захоплювався войовничою одвертістю батька і тепер важко переживав його втрату. Він шкодував, що батько не дожив до примирення з ним. Йому вже починало здаватися, що, коли б старий побачив Дженні, вона б йому сподобалась. Він не уявляв собі, як саме все могло б влашту-

ватися, — він просто відчував, що Дженні припала б старому до душі.

Коли він приїхав до Цінціннати, ішов великий сніг. Вітер шпурляв в обличчя колючі пластівці. Сніг приглушав звичний гомін вулиці. На вокзалі Лестера зустріла Емі. Вона зраділа йому, незважаючи на їхні суперечки в минулому. З усіх сестер вона була найбільш терпимою. Лестер обійняв її й поцілував.

— Як розумно ти зробила, що зустріла мене, Емі, — сказав він. — Неначе минулі часи повернулись. Ну, як наші? Мабуть, усі з'їхалися. Бідний тато, настала і його година. Але він прожив велике, повне життя. Напевно він був задоволений з того, що встиг стільки зробити.

— Так, — сказала Емі, — але після смерті матері він дуже сумував.

Вони їхали з вокзалу, дружньо розмовляючи й згадуючи минуле. В старому домі вже зібралися всі родичі — близькі й далекі. Лестер обмінявся з ними звичайними словами співчуття, але сам весь час думав про те, що батько його прожив довгий вік. Він досягнув своєї мети і помер — подібно до того, як достигле яблуко падає на землю. Вигляд батька, що лежав у чорній труні, посеред величезної вітальні, викликав у Лестера давно забуте почуття дитячої любові. Він навіть посміхнувся, дивлячись на рішуче, з виразними рисами, обличчя, яке немов свідчило про відчуття виконаного обов'язку.

— Добрий був чоловік, — сказав він Роберту, який стояв поруч з ним. — Іншого такого не зустрінеш.

— Правду кажеш, — урочисто підтвердив Роберт.

Після похорону було вирішено, не відкладаючи, прочитати духівницю. Чоловік Луїзи поспішав додому, в Буффало, Лестер — у Чікаго. І наступного дня родичі зібралися в юридичній конторі «Найт, Кітлі і О' Брайен», яка керувала справами старого Кейна.

Лестер їхав на ці збори, впевнений, що батько не міг обійти його в своїй духівниці. Їхня остання розмова відбулася зовсім недавно; він сказав батькові, що йому потрібний строк, щоб все як слід обміркувати, і батько дав йому цей строк. Батько завжди любив його і підтримував у всьому, крім його зв'язку з Дженні. Ділова кмітливість Лестера принесла не мало користі фірмі. Він упевнено відчував, що у батька не було підстав поставитись до нього гірше, ніж до інших дітей.

М-р О'Брайєн — товстенький метушливий чоловічок — сердечно потискував руку всім спадкоємцям і правонаступникам, які прибували до нього в контору. Він двадцять років був особистим повіреним Арчібалда Кейна. Він знав усі його симпатії та антипатії, всі його примхи і вважав себе по відношенню до нього чимсь подібним до сповідника. І він любив його дітей, особливо Лестера.

— Ну от, здається, всі зібралися,— сказав він, дістаючи з кишені великі окуляри в роговій оправі і заклопотано оглядаючи присутніх.— Дуже добре. Можна приступити до справи. Я прочитаю вам духівницю без будь-яких вступів та передмов.

Він взяв зі столу великий аркуш паперу, відкашлявся й почав читати.

Документ був складений не зовсім звичайно: спочатку перелічувалися дрібні суми, заповідані старим службовцям, домашнім слугам і друзям; потім — посмертні дарунки різним установам, і нарешті — спадщина, яка залишалась найближчим родичам, починаючи з дочок. Імоджін, як люблячій і відданій дочці, було відписано шосту частину капіталу, вкладеного в фабрику, і шосту частину решти майна небіжчика, яке складало біля восьмисот тисяч доларів. Рівно стільки ж одержали Емі та Луїза. Онукам після досягнення повноліття припадали невеликі дарунки за добру поведінку. Далі мовилося про Роберта й Лестера.

«З огляду на деякі ускладнення, що виявилися в справах мого сина Лестера, я вважаю своїм обов'язком дати особливі вказівки, якими належить керуватися при розподілі решти мого майна, а саме: одну четверту частину капіталу «Промислової компанії Кейн» і одну четверту іншого мого майна, рухомого й нерухомого, готівкою, акціями й цінними паперами я заповідаю моему улюбленому синові Роберту в нагороду за неухильне виконання ним свого обов'язку, а однією четвертою частиною капіталу «Промислової компанії Кейн» і однією четвертою частиною іншого майна, рухомого й нерухомого, готівкою, акціями і цінними паперами, я заповідую йому керувати на користь брата його Лестера, до того часу, коли будуть виконані зазначені нижче умови. І я бажаю й вимагаю, щоб усі мої діти допомагали йому в керівництві «Промисловою компанією Кейн» та іншими дорученими йому капіталами до того часу, поки він сам не побажає скласти

з себе таке керівництво чи не вкаже іншого, кращого способу здійснити його».

Лестер неголосно чортхнувся. Краска збігла з його обличчя, але він не поворухнувся, не робити ж сцени. Виходило, що про нього навіть не згадано окремо в духівниці.

«Зазначені нижче» умови не були прочитані всім, що зібралися, бо це, як сказав м-р О'Брайен, відповідало волі небіжчика. Проте Лестеру й іншим дітям він дав їх прочитати того ж дня. Лестер дізнався, що буде одержувати десять тисяч на рік протягом трьох років, і за цей строк він повинен зробити вибір. Або він розлучиться з Дженні, якщо не одружився з нею, і тим самим влаштує своє життя відповідно з бажанням батька,— в цьому випадку Лестеру негайно буде передана його доля спадщини. Або він одружиться з Дженні, якщо не зробив цього, і тоді одержуватиме свої десять тисяч на рік протягом усього життя. Але після його смерті Дженні однаково не одержить жодного centa. Згадані десять тисяч являли собою річний прибуток з двохсот акцій, які також ввірялися Роберту до того часу, поки Лестер прийме остаточне рішення. Якщо ж Лестер не одружиться з Дженні, але й не розлучиться з нею, він після закінчення трьох років перестане одержувати що б то не було. Після його смерті акції, з яких він одержував прибуток, розподіляються порівну між тими з братів і сестер, які до того часу будуть живі. Будь-який спадкоємець або правонаступник, що буде оспорювати духівницю, тим самим позбавляється права на свою долю спадщини.

Лестера вразило, з якими подробицями батько передбачив усі можливості. Під час читання заключних умов у нього навіть ворухнулася підозра, чи не брав участі в формулюванні їх Роберт; але, звичайно, він не міг стверджувати цього з певністю,— Роберт ніколи не виявляв до нього ворожих почуттів.

— Хто складав цю духівницю? — запитав він О'Брайена.

— Та ми всі потроху старалися,— відповів той трохи зніяковіло.— Це була нелегка справа. Адже ви знаєте, містер Кейн, вашого татуса важко було в чомусь переконати. Кремінь був, а не людина. В деяких з цих пунктів він мало не проти самого себе йшов. За дух цієї духівниці ми, звичайно, не несемо відповідальності. Це

вже стосується тільки вас і вашого батька. Мені було дуже важко виконати його вказівки.

— Я вас цілком розумію,— сказав Лестер.— Будь ласка, не хвилюйтесь.

М-р О'Брайен висловив свою глибоку вдячність.

Лестер, який весь час сидів нерухомо, неначе вріс у крісло, тепер встав разом з іншими дітьми і прибрав байдужий вигляд. Роберт, Емі, Луїза, Імоджін— всі були вражені, але не можна сказати, щоб їм було шкода Лестера. Як-не-як, він поводився дуже погано. Він дав батькові досить приводів бути незадоволеним.

— А старий, либонь, перебрав міру,— сказав Роберт, що сидів поруч з Лестером.— Я аж ніяк не ждав, що він зайде так далеко. Як на мене, можна було зробити все інакше.

— Це неважно,— буркнув Лестер, похмуро посміхнувшись.

Сестрам хотілося його втішити, але вони не знали, що сказати. Адже зрештою Лестер сам винен.

— Мені здається, тато зробив не зовсім вірно,— почала було Емі, але Лестер різко обірвав її:

— Яюсь переживу.

Він швидко підрахував про себе, які будуть його прибутки, якщо він не виконає батькову волю. Його двісті акцій коштують на біржі трохи більше тисячі доларів кожна і дають від п'яти до шости процентів прибутку. Так, більше десяти тисяч на рік аж ніяк не вийде.

Родичі роз'їхалися по домівках; Лестер заїхав до сестри, але, поспішаючи вибратися з рідного міста, відмовився від запрошення на сніданок, пославшись на невідкладні справи, і найближчим поїздом поїхав до Чікаго.

Всю дорогу думки не давали йому спокою.

Так от, значить, як мало любив його батько! Чи це можливо? Йому, Лестеру, кинули тільки десять тисяч, та й то всього на три роки, а далі він одержуватиме їх тільки в тому разі, якщо одружиться з Дженні. «Десять тисяч на рік,— думав він,— і то всього на три роки! О боже, та стільки ж кожен пристойний конторник може заробити. І подумати, що рідний батько міг так повестися зі мною!»

Розділ XLIII

Ніщо не могло так підбурити Лестера проти його родичів, як ця спроба примусити його. Останнім часом йому стало зрозуміло, що він зробив дві найсерйозніших помилки: спочатку — не одружившись із Дженні, що позбавило б його від пліток та пересудів; а потім — не погодившись відпустити її, коли вона сама намагалася піти від нього. Так, що не кажи, він безнадійно заплутався. Він не може піти на те, щоб утратити все своє багатство. Власних грошей у нього зовсім мало. Дженні нещасна, це одразу видно. А втім, інакше й бути не може, бо й сам він нещасний. Чи готовий він згодитися на якісь десять тисяч на рік, якщо навіть одружиться з Дженні? Чи згоден він утратити Дженні, допустити, щоб вона назавжди пішла з його життя? Проблема була надто складна. Він не міг зважитись ні на перше, ні на друге.

Коли Лестер повернувся з похорону, Дженні одразу помітила, що щось не гаразд, що його пригнічує не тільки природна туга за померлим батьком. Що б це могло бути? Вона намагалася висловити йому своє співчуття, але вилікувати його рану було не так-то легко. Коли траплялося, що ображали його гідність, Лестер злісно замикався в собі, а в нестямі міг ударити людину. Дженні придивлялася до нього, від усієї душі бажаючи допомогти, але він не ділився з нею своїм горем. Він страждав, і їй залишалося тільки страждати разом з ним.

Дні минали за днями, і настав час, коли Лестеру довелося серйозно подумати про своє фінансове становище, в зв'язку з передсмертною волею старого Арчібалда. Управління фабрикою буде реорганізоване. Роберт, відповідно до бажання батька, стане президентом компанії. Виникне питання про уточнення ролі й участі в справі самого Лестера. Якщо він не змінить своїх стосунків з Дженні, він навіть не може бути акціонером; точніше кажучи, він взагалі — ніщо. Щоб посідати й надалі посаду секретаря й скарбника, він мусить мати бодай одну акцію компанії. Чи захоче Роберт або хтось із сестер передати йому частину своїх акцій? Чи погодяться вони, в найгіршому разі, продати йому ці акції? Чи родичі не вживуть якихось нових заходів на шкоду новим прерогативам Роберта? Всі вони, мабуть, вороже ставляться до Лестера. Так, єдиний вихід з цього заплутаного стано-

вища — покинути Дженні. Якщо він її покине, не доведеться випрошувати акцій. Якщо ні — це буде порушенням останньої волі батька, і тоді він мусить бути готовий до будь-яких наслідків. Знову й знову він зважував суперечні доводи, і картина ставала все виразнішою. Він мусить відмовитись або від Дженні, або від свого майбутнього.

Роберт, хоч і запевняв, що все можна було б улаштувати інакше, був цілком задоволений тим, як склалися обставини. Його плани наближалися до здійснення; а він уже давно й докладно опрацював їх, бо передбачав не тільки реорганізувати батьківську справу, але й поширити її шляхом об'єднання з іншими компаніями по виробництву екіпажів. Таке об'єднання з двома-трьома великими підприємствами на заході і на сході країни дозволило б знизити продажні ціни, запобігти надлишку виробництва і значно зменшити загальні витрати.

Через свого представника в Нью-Йорку Роберт уже придбав деяку кількість акцій інших компаній і тепер був майже готовий діяти. Найперше треба було, щоб його обрали президентом компанії Кейн; після цього, оскільки на Лестера можна було не зважати, він збирався призначити віце-президентом чоловіка Емі і, можливо, замінити Лестера ким-небудь іншим на посаді секретаря й скарбника. За умовами духовниці, до обов'язків Роберта входило керівництво часткою спадщини, призначеної Лестеру, в надії, що він схаменеться. Видно, батько розраховував, що Роберт допоможе йому вплинути на брата. Роберту така роль здавалася трохи бридкою, але саме завдання не було важким. У певній мірі це був навіть почесний обов'язок. Лестер мусить або взятися за розум, або ж дати можливість старшому братові керувати фірмою на власний розсуд.

Виконуючи свої обов'язки по чикагському філіалу, Лестер уже відчував нові віяння. Він бачив, що опинився за бортом, що він — усього лише завідувач відділу на службі у власного брата, і свідомість цього обурювала його. Роберт жодним словом не згадував про якісь зміни; все, здавалося, йшло, як і раніше, але було зрозуміло, що тепер кожна вказівка Роберта — закон. По суті, Лестер служив у брата і одержував від нього зарплату. Це було зневажливо й гидко.

Через кілька тижнів він відчув, що більше не витри-

має,— адже досі він діяв цілком самостійно. Наближався день щорічних зборів акціонерів, який раніше був не більше, ніж формальність, оскільки батько керував усіма справами сам. Тепер головуватиме Роберт, сестер, можливо, заступатимуть їхні чоловіки, а сам він навіть не буде там. Оскільки Роберт не запропонував передати або продати Лестеру акції, які б дали йому право стати членом правління і посісти якусь відповідальну посаду, він вирішив, як це не важко було для його самолюбства, послати братові прохання про відставку. Це розрядить атмосферу. Роберт зрозуміє, що він, Лестер, не хоче користуватись з його ласки і згодний одержувати тільки те, що заробить завдяки своїм здібностям і за повною згодою родичів. А якщо він все ж покине Дженні й повернеться до участі в справах, то вже аж ніяк не на посаду керівника філіалу. І він продиктував простий, одвертий, діловий лист:

«Дорогий Роберт! Я знаю, що найближчого часу компанія буде реорганізована під твоїм керівництвом. Оскільки в мене немає акцій, я не маю права ні бути членом правління, ні займати посаду секретаря та скарбника. Вважай, будь ласка, цей лист офіційною заявою про мое увільнення з обох цих посад, і нехай правління обговорить питання як про заміщення цих посад, так і про дальше використання моїх послуг. Місцем завідувача філіалу як таким я особливо не дорожу, але я в жодному разі не хочу порушувати твоїх планів. З усього сказаного тобі повинно бути зрозумілим, що я поки що не збираюся виконати умову, про яку йдеться в батьковій духовниці. Мені хотілося б точно знати, як ти дивишся на цю справу. Ждатиму від тебе відповіді.

Твій Лестер».

У своїй конторі в Цінциннаті Роберт старанно обміркував цей лист. Отже, Лестер ставить питання руба,— це на нього схоже. Коли б до його одвертості та більше обачливості — чудова була б людина! Але в нього немає лукавства, немає тонкості. Він ніколи не піде на обман, а Роберт у глибині душі вважав, що без цього не досягти справжнього успіху. «Іноді потрібні і спритність, і жорстокість,— думав він часто.— Чому б не сказати цього одверто самому собі, коли робиш велику ставку?» І він дотримувався цього правила досить твердо.

Зараз Роберт відчував, що хоч Лестер — чудовий хлопець і до того ж його брат, йому невістачає певної гнучкості. Він надто прямолінійний, надто любить сперечатися. Якщо Лестер підкориться бажанню батька і одержить свою долю спадщини, він неминуче стане активним учасником у керівництві фірмою. Він зв'яже руки старшому братові. Чи хотілося б цього Роберту? Безперечно, ні. Його куди більше влаштувало, щоб Лестер, у всякому разі, на найближчий час, залишився з Дженні і в такий спосіб сам відійшов від справ.

Обміркувавши все як слід, Роберт продиктував ввічливого листа. Він ще не певен, як краще зробити. Він не знає, якої думки дотримуються зяті. Треба буде з ними порадитись. Особисто він дуже хотів би зберегти Лестера на посаді секретаря й скарбника, якщо тільки це пощастить влаштувати. Чи не краще зачекати з остаточним вирішенням?

Лестер вилаявся. На якого біса Роберт крутить і зволікає? Адже він чудово знає, як це можна влаштувати. Дати Лестеру одну акцію — і він буде повноправним пайовиком. Роберт його боїться, ось де закопана собака. Ну що ж, на ролі завідувача філіалу він не залишиться, будьте певні. Він негайно подасть у відставку.

І Лестер написав Роберту, що все обміркував і вирішив спробувати щастя на діловому поприщі самостійно. Нехай Роберт відрядить до Чікаго кого-небудь, кому він міг би здати справи. Він готовий ждати місяць, але не більше. За кілька днів прийшла відповідь. Роберт писав, що дуже шкодує, але коли Лестер так вирішив, він зі свого боку не хоче заважати йому в здійсненні нових планів. Чоловік Імоджін, Джефферсон Міджлі, давно виявляв бажання перебраться до Чікаго. На перший час завідування філіалом можна передати йому.

Лестер посміхнувся. Роберт, очевидно, намагається мати користь з ускладнень, що виникли. Роберт знає, що він, Лестер, може вдатися до суду й заперечувати призначення зятя, але знає й те, що Лестеру найменш цього хочеться. Вся історія потрапить до газет. Знову почнуться плітки про його стосунки з Дженні, які затихли. Найкраще було б розлучитися з нею. Так усе знову поверталось до вихідної точки.

Розділ XLIV

Лестеру минуло сорок шість років. У таких літах опинитися зовсім одному, без друзів і ділових зв'язків, було сумно й страшно, навіть при наявності п'ятнадцяти тисяч прибутку на рік (включаючи десять тисяч, які заповів йому в спадщину батько). Він розумів, що коли ближчого часу не натрапить на яку-небудь золоту жилу, його кар'єра закінчена. Звичайно, можна б одружитися з Дженні. Це забезпечило б йому десять тисяч прибутку до кінця його днів, але також позбавило б останньої надії одержати свою пайку капіталу компанії Кейн. Крім того, він міг продати свої акції — їх було в нього на сімдесят п'ять тисяч: з них же він і одержував біля п'яти тисяч доларів процентів — і вкласти гроші в якесь підприємство, наприклад, в іншу фірму по виробництву екіпажів. Але чи хочеться йому вступати в конкуренцію із старою батьківською компанією? До того ж це було б дуже нелегко. Конкуренція й так загострювалася з кожним днем, причому компанія Кейн уперто посідала перше місце. Всього капіталу було в Лестера сімдесят п'ять тисяч доларів. Чи є рація розпочинати бій з такими мізерними коштами? За нинішньої кон'юнктури, щоб закріпитися в цій галузі виробництва, потрібні великі гроші.

У Лестера, обдарованого багатою уявою і неабияким розумом, як на біду, не було тупої, самовдоволеної впевненості у власній вищості, що так потрібна для досягнення серйозних успіхів у комерційних справах.

Посісти визначне місце в діловому світі щастить звичайно лише людині однієї ідеї, яка твердо переконана, що сама доля визначила їй блискучу кар'єру на тому чи іншому обраному нею поприщі. Новий сорт мила, чи ніж для відкривання консервних банок, чи безпечна бритва, чи перемикач швидкостей — щось одно неподільно заповнює уяву людини, пече, як розжарене вугілля, і до краю заповнює її існування. Щоб так горіти, потрібна бідність і молодість. Справа, якій людина вирішила присвятити своє життя, повинна відкривати їй шлях до незліченних можливостей і незліченних радостей. І метою повинно бути щастя, інакше вогонь не горітиме досить яскраво, рушійна сила не буде досить могутньою, — і успіх не буде повним.

Але Лестер не був здатним на таке горіння. Він уже

зазнав більшої частини так званих радощів життя. Ілюзії, які часто й гучно називають утіхами, вже не вабили його. Гроші, звичайно, потрібні, і гроші в нього є, в усякому разі, досить для безбідного існування. Що ж, невже поставити їх на карту? А втім, чом би й ні. Куди страшніше весь останок життя сидіти склавши руки й дивитися, як інші посуваються вперед.

Так зрештою він вирішив пошукати, де ж прикласти йому свої сили. Він запевняв себе, що поспішати нікуди; що жодного промаху він не припустить. Для початку треба, щоб у колі промисловців, причетних до оптового виробництва екіпажів, було відомо, що він не зв'язаний більше з батьківським підприємством і готовий вислухати інші пропозиції. І він широко повідомив усіх про те, що виходить з компанії Кейн і їде в Європу відпочити. Він ніколи не був за кордоном, та й Дженні треба побалувати. Весту можна залишити вдома із служницею та Герхардтом, а Дженні нехай поїздить, подивиться, що є цікавого в Європі. Лестер вирішив побувати в Венеції, в Баден-Бадені й на інших курортах, про які багато чув. Йому давно хотілося побачити і єгипетські міста, і Парфенон. Він погостює в чужих краях, освіжиться, а потім, повернувшись додому, серйозно візьметься до чогось нового.

Подорож відбулася весною того ж року, коли помер старий Кейн. Лестер здав справи по чикагському складу й, не поспішаючи, з великим задоволенням, склав собі маршрут, весь час консультуючись із Дженні. Взявши все потрібне для дороги, вони відплили пароплавом з Нью-Йорка до Ліверпуля, провели кілька тижнів в Англії, поїхали до Єгипту. Їх шлях назад лежав через Грецію й Італію в Австрію і далі, через Швейцарію,—до Парижа й Берліна. Нові враження розважали Лестера, і все ж його не залишало неприємне почуття, що він марно витрачає час. Мандруючи, не створиш великого ділового підприємства, а поправляти здоров'я йому не треба...

Зате Дженні була в захопленні від усього, що бачила, і просто тішилася цим новим життям. У Луксорі й Карнакі, про існування яких вона раніше й не підозрювала, їй відкрилася стародавня культура, гелетенська, багатогранна й закінчена. Мільйони людей жили й помирили тут, вірячи в інших богів, в інші форми правління, інші правила життя. Дженні вперше усвідомила, яка велика

земля. Думаючи про Грецію, яка одійшла в минуле, про загиблу Римську імперію, про Єгипет, який поринув у забуття, вона зрозуміла, які мізерні й дрібні наші турботи й думки. Лютеранське благочестя батька вже не здавалося їй таким значним, а суспільний устрій Колумбуса в штаті Огайо — непорушним. Мати завжди надавала великого значення тому, що скажуть люди, що подумують сусіди, а тут Дженні бачила незліченну кількість могил, у яких заспокоїлися люди, і погані й хороші. Лестер пояснював їй, що різниця в моральних критеріях викликається іноді кліматом, іноді релігією, іноді — появою якої-небудь виключної особи, подібної до Магомета. Лестер любив відзначати, як мало важать умовності в масштабах цього світу, такого неосяжного в порівнянні з тим маленьким світом, до якого вони звикли, і Дженні по-своєму розуміла його. Взяти хоч би її минуле. Припустимо, вона зробила щось недобре; для якоїсь купки людей це, можливо, важить і багато, але в плані всієї історії людства, всіх рушійних сил, що керують світом, — яке це має значення? Мине небагато часу, і всі помруть, і вона, і Лестер, і ці люди. Нічого немає реального й одвічного, крім доброти, сердечної, людської доброти. Все інше минуще, як сон.

Розділ XLV

Трапилось так, що за кордоном — спочатку в Лондоні, а потім у Каїрі — Лестер знову зустрів ту єдину жінку, якщо не рахувати Дженні, яка йому колись справді подобалась. Він не зустрічався з Летті Пейс дуже давно, вона біля чотирьох років була дружиною Мальколма Джералда, а потім уже два роки — чарівною вдовичкою. Мальколм Джералд, банкір і біржовик з Цінціннаті, залишив своїй дружині велику спадщину. У неї була дитина, дівчинка, яку доглядала досвідчена няня, а сама вона жила завжди оточена поклонниками — цвітом усіх століць цивілізованого світу. Летті Джералд була обдарована жінка, вродлива, елегантна, з вишуканими манерами, вона писала вірші, дуже багато читала, вивчала мистецтво і від усієї душі захоплювалась Лестером Кейном.

Свого часу вона по-справжньому кохала його, бо, пильно придивляючись до людей, не знайшла нікого, хто

був би кращий від Лестера. Він здавався їй врівноваженим, таким спокійним. Він не терпів лукавства. Його не вабила фривольна легкість світських розмов, він вважав за краще говорити про прості й конкретні речі. Скільки разів їм траплялося, непомітно пішовши з бального залу, розмовляти де-небудь на балконі, дивлячись на димок його сигари. Лестер розмовляв з нею на філософські теми, сперечався про книги, розказував про політичне становище і про суспільні умови в інших містах,— одно слово, ставився до неї, як до розумної людської істоти, і вона довго, уперто сподівалася, що він їй освідчиться. Скільки разів, дивлячись на його велику голову, на коротко підстрижене каштанове волосся, вона ледве стримувалась, щоб не погладити його. Його переїзд до Чикаго був для неї жорстоким ударом,— тоді вона нічого не знала про Дженні, але інстинктивно відчула, що Лестер для неї втрачений.

А в цей час Мальколм Джералд, один з найвірніших і пристрасних її поклонників, в двадцятій чи тридцятій раз освідчився їй, і вона погодилась. Вона не кохала його, але треба ж було за кого-небудь вийти заміж. Йому йшов сорок п'ятий рік, і він прожив з нею всього чотири роки, протягом яких остаточно переконався, що його дружина — чарівна й дуже поблажлива жінка, яка вміє широко дивитися на життя. А потім він помер від запалення легенів, і м-с Джералд залишилася багатою вдовою. Дуже чарівна, досвідчена в світських справах, вона мала одну-єдину турботу — як витратити свої гроші.

Проте вона не виявляла здатності кидати гроші на вітер. З юнацьких літ ідеалом мужчини став для неї Лестер. Мізерні графи, лорди, барони, яких вона зустрічала в світі (а з роками в неї налагодились досить широкі знайомства і зв'язки), анітрохи не цікавили її. Їй до смерті обрид зовнішній лоск титулованих персон, що охотяться за доларами, з якими вона зустрічалась за кордоном. Вона добре розбиралася в людях, багато спостерігала, вміла схопити і соціальний, і психологічний бік того, що бачила, і, природно, не мала ілюзій щодо цих панів і втіленої в них «цивілізації».

— Я могла б бути щаслива навіть в убогій халупі з однією людиною, яку я колись знала в Цінціннаті,— сказала вона одного разу своїй титулованій приятельці, уродженій американці.— Це була велика людина, лю-

дина ясного розуму й чистої душі. Коли б він освідчився мені, я б вийшла за нього, хоч би мені довелося самій заробляти гроші.

— А він був дуже бідний? — запитала приятелька.

— Зовсім ні. Він був досить багатий. Але для мене це не відіграло ніякої ролі. Мені потрібний був він сам.

— Згодом це все ж відіграло б певну роль.

— Ну, не скажіть,— заперечила м-с Джералд.— Я ж знаю, я ждала його багато років.

Лестер зберіг про колишню Летті Пейс найприємніші згадки. Колись вона йому дуже подобалась. Чому він не одружився з нею? Багато разів він запитував себе про це. Вона була б для нього найкращою дружиною, батько схвалив би цей шлюб, всі були б задоволені. А він зволікав і з'явився Дженні, а там він перестав думати про Летті. Тепер вони знову зустрілися після шестирічної перерви. Він знав, що вона вийшла заміж. До неї дійшли невиразні чутки про його зв'язок і про те, що нарешті він одружився із своєю коханкою і живе на Північній околиці. Про його фінансове скрутне становище вона нічого не знала. Вперше вони зустрілися червеного вечора у готелі «Карлтон». Вікна були розчинені, в ароматі квітів, що лився з саду, була радість нового життя, яка охоплює весь світ з поверненням весни. У першу хвилину Летті розгубилась, у неї перехопило дух. Але вона швидко опанувала себе й невимушено простягла руку.

— Боже мій, та це Лестер Кейн! — вигукнула вона.— Ну, здрастуйте, як я рада вас бачити! А це місіс Кейн? Щаслива з вами познайомитись. Так приємно зустріти старого друга, немов молодість повернулася. Ви мені пробачте, місіс Кейн, але я, справді ж, страшенно рада бачити вашого чоловіка. Навіть соромно сказати, скільки років ми з вами не бачились, Лестер! Я, як згадаю, відчуваю себе зовсім старою. Ні, ви подумайте, більш як шість років минуло! Я за цей час і заміж вийшла, і дочка в мене народилася, і бідний містер Джералд помер, і, господи, чого тільки не трапилось!

— Дивлячись на вас, цього не скажеш,— відповів Лестер з посмішкою.

Він зрадив цій зустрічі,— колись вони були добрими друзями. Він і зараз їй подобався,— це зразу було помітно, та й вона йому подобалась.

Дженні привітно посміхалася, дивлячись на стару приятельку Лестера. Ця жінка з чудовими оголеними руками, в сукні блілорожевого шовку з розкішним треном з мережива і червоною трояндою біля пояса здавалася їй зразком довершеності. Вона, так само як і Лестер, любила дивитися на вродливих жінок, часом сама показувала йому на них і ласкаво піддражнювала його, кажучи про їхні чари.

— Ти б пішов познайомився з нею, Лестер, а то сидиш весь час зі мною,— говорила вона, помітивши особливо цікаву або ефектну жінку.

— Нічого, мені й тут добре,— жартував він, дивлячись їй у вічі, або зітхав: — Роки мої не ті, а то б я почав за нею упадати.

— Біжи, біжи, — під'юджувала вона. — Я тебе почекаю.

— А що б ти сказала, якби я й справді побіг?

— Нічого б не сказала. Може, ти повернувся б до мене.

— І тобі однаково?

— Ти чудово знаєш, що не однаково. Але перешкоджати тобі я б не стала. Я зовсім не вважаю, що повинна бути для тебе єдиною жінкою, якщо тільки ти сам цього не хочеш.

— Звідки в тебе такі думки, Дженні? — запитав він одного разу, вражений широтою її поглядів.

— Далєбі, не знаю. А що?

— В них стільки терпимості й милосердя. Не багато хто погодився б з тобою.

— На мою думку, Лестер, не можна бути егоїстом. Я сама не знаю, чому мені так здається. Деякі жінки думають інакше, але якщо чоловік і жінка не хочуть жити разом, навіщо примушувати одного одного,— ти зі мною не згоден? І навіть якщо чоловік піде ненадовго, а потім все-таки повернеться,— це не так уже страшно.

Лестер посміхнувся; але він не міг не поважати її за такі людські почуття.

Того вечора, побачивши, що Летті так зраділа Лестеру, Дженні одразу зрозуміла, що їм захочеться поговорити про багато речей, і вона залишилася вірною собі.

— Ви мені пробачте, я вас ненадовго залишу,— сказала вона з посмішкою.— Мені треба навести трохи лад у нас в номері. Я швидко повернуся.

Вона пішла й просиділа в себе, скільки вважала можливим, а в Лестера й Летті зразу зав'язалася жвава розмова. Він розповів їй про себе, опустивши деякі подробиці, а вона описала йому своє життя за останні роки.

— Тепер, коли ви одружені й неприступні,— сказала вона сміливо,— я вам признаюся: я завжди мріяла, що саме ви освідчитесь мені,— але цього так і не сталося.

— Може, я не насмілюся,— сказав він, дивлячись в її чудові чорні очі й запитуючи себе, знає вона чи не знає, що він не одружений.

Йому здавалося, що вона стала ще кращою,— сама довершеність, елегантна, впевнена в собі, дотепна, ідеал світської жінки, яка вміє підійти до кожного і кожного причарувати.

— Облиште! Я знаю, чим були зайняті ваші думки. Ваша завітна думка тільки що сиділа за цим столом.

— Не поспішайте з висновками, дорога. Які в мене були думки, цього ви не можете знати.

— Так чи інакше, я віддаю належне вашому смакові. Вона чарівна.

— В Дженні багато гарного,— зауважив він просто.

— Ви щасливі?

— Більш чи менш. Ні, звичайно, щасливий, скільки це можливо для людини, якщо вона живе з відкритими очима. А в мене, ви знаєте, не багато ілюзій.

— Ви хочете сказати — ніяких?

— Мабуть, що й ніяких, Летті. Іноді я про це жалкую. З ілюзіями легше живеться.

— Я вас розумію. Я взагалі вважаю, що моє життя не вдалося, хоч грошей у мене майже стільки, скільки було в Креза, може, трошечки менше.

— Боже мій! І це говорите ви — з вашою красою, талантами, багатством?

— Навіщо вони мені? Їздити по світу, вести пусті розмови, віднаджувати ідіотів, які зазіхають на мої долари? Ах, як це буває важко й нудно!

Летті глянула на Лестера. Дженні не завадила колишньому почуттю прокинутись в її серці. Чому Лестер дістався не їй? Їм добре разом, неначе вони давно одружені або тільки що освідчилися одно одному. Яке право мала Дженні взяти його собі? Очі Летті говорили ясніше слів. Лестер сумно посміхнувся.

— Ось іде моя дружина,— сказав він.— Доведеться змінити тему розмови. А Дженні вас може зацікавити.

— Я знаю,— відповіла вона й осяяла Дженні промислою посмішкою.

У Дженні ворухнулася невиразна підозра. Можливо, це стара любов Лестера? Ось яку жінку він повинен був би собі вибрати. Вона — одного з ним кола, з нею він був би не менше, а може, й більше щасливим. Чи не думає він про те саме? Потім вона відмахнулася від цієї неспокійної думки; чого доброго, вона почне ревнувати, а це було б негідно.

М-с Джералд тримала себе з Кейнами дуже люб'язно. Наступного дня вона запросила їх покататися до Хайд-Парку, одного разу вони разом обідали в готелі «Клерідж», а потім настав день її від'їзду,— вона домовилась зустрітися із знайомими в Парижі. Вона сердечно попрощалася з Кейнами, висловивши надію, що вони знову зустрінуться. Йї було сумно, вона заздрила щастю Дженні. Лестер не втратив для неї колишнього очарування. Скоріше їй здавалося, що він зробився ще приємнішим, ввічливішим, розумнішим. Вона дуже жалкувала, що він не вільний. І Лестер — можливо підсвідомо — поділяв її жаль.

Немов ідучи слідом за її думками, він уявляв собі, як було б, коли б він з нею одружився. Їхні погляди на життя, на мистецтво, на практичні питання на диво збіглися. Розмовляли вони вільно й легко, як старі товариші. Належачи до одного кола в суспільстві, вони розуміли одно одного з півслова, до найменших тонкощів, яких Дженні не могла б ні вловити, ні висловити. Думка в неї працювала не так швидко, як у м-с Джералд. По своїй натурі Дженні була здатна і на глибші почуття, і на більш душевне розуміння, але вона не вміла показати себе в світській бесіді. Вона завжди була щира до кінця; ця ж її риса, можливо, й приваблювала Лестера. Але зараз, як і в інших подібних випадках, вона від цього втрачала. І Лестеру вже починало здаватись, що він зробив би краще, зупинившись у своєму виборі на Летті Пейс. У всякому разі, це було б не гірше, і тепер його не мучила б настирлива думка про майбутнє.

Вдруге вони зустрілись з м-с Джералд в Каїрі. Лестер, повільно ходячи з сигарою по саду готелю, раптом зустрівся з нею віч-на-віч.

— От так удача! — вигукнув він.— Звідки ви?

— Уявіть собі — з Мадріда. До минулого четверга я й сама не знала, що потраплю сюди. Мене Еллікоти умовили приєднатись до них у компанію. Я якраз думала, де-то ви зараз, а потім пригадала, що ви збиралися поїхати до Єгипту. Де ваша дружина?

— У цю хвилину, мабуть, у ванні. Тут так жарко, що Дженні готова не вилазити з води. Я й сам не проти того, щоб викупатись.

Він знову замилювався м-с Джералд. На ній була блакитна шовкова сукня, в руці — вишукана блакитна з білим парасолька.

— Ой, боже мій! — скрикнула вона раптом.— Просто не знаю, що мені з собою робити. Не можу я весь час мандрувати. Я вже думаю, чи не повернутися мені до Штатів.

— За чим же справа стала?

— А що це мені дасть? Заміж виходити я не хочу. Мені тепер нема за кого виходити заміж.

Вона виразно поглянула на Лестера й одвернулася.

— Ну, хто-небудь та знайдеться,— не дуже ввічливо сказав Лестер.— З вашою красою й грошима вам однаково не врятуватись.

— Не треба, Лестер.

— Гарзд, нехай буде по-вашому. Але ж я знаю, що говорю.

— Ви ще танцюєте? — запитала вона іншим, світським тоном, пригадавши, що в готелі цього вечора влаштується бал. Колись Лестер танцював чудово.

— Та ви подивіться на мене!

— Облиште, Лестер, невже ви відмовились від такого чудового заняття. Щодо мене, то я досі безумно люблю танцювати. А місіс Лестер?

— Ні, вона не любить танців. У всякому разі, не захоплюється ними. Мабуть, частково в цьому винен і я. Останнім часом я чомусь забув, що цим можна займатися.

Він подумав, що останнього часу взагалі перестав бувати в товаристві. Його зв'язок був для цього нездоланою перепоною.

— Давайте потанцюємо сьогодні ввечері. Ваша дружина не заперечуватиме проти цього? Зал тут чудовий. Я вранці заглянула туди.

— Побачимо,— відповів Лестер.— Я, напевно, все забув. У моєму віці мені буде нелегко почати знову.

— Ну, що це ви, Лестер,— заперечила вона. — Виходить, що й мені вже не можна танцювати? Не будьте таким статечним. Вас послухати, то ви зовсім старий.

— Я й є старий, якщо зважити на життєвий досвід.

— Що ж, це ще цікавіше,— кокетуючи, промовила м-с Джералд.

Розділ XLVI

Того вечора, коли у бальному залі величезного готелю, що виходив у пальмову алею саду, вже грав оркестр, м-с Джералд розшукала Лестера на одній з веранд. Дженні сиділа поруч з ним в білій атласній сукні й білих туфельках, з короною пишного волосся над чистим чолом. Лестер палив сигару й розмірковував про долю Єгипту, про покоління людей, що змінювали одно одне, людей, змучених надмірною працею, про вузьку смугу землі вздовж берегів Нілу, яка харчує ці покоління, про надзвичайне життя тропіків і про цей готель з його сучасними вигодами й ошатною юрбою туристів, що виник у старій, стомленій, виснаженій країні. Вранці вони з Дженні їздили оглядати піраміди. Вони проїхали на трамваї до підніжжя сфінкса. Вони бачили вузькі провулки, сповнені змішаних запахів і яскравих фарб, що аж кишіли обірваними, напівголими, химерно одягненими чоловіками і хлопчачками.

— Надзвичайно важко в цьому розібратися,— сказала Дженні.— Вони такі брудні, страшні. Дивитися на них цікаво, але вони всі зливаються в один клубок, наче черва.

Лестер посміхнувся.

— Ти частково маєш рацію. Але причина цього клімат. Спека. Тропіки. Це звичайно розслаблює, породжує хтивість. Люди не винні.

— Ну, звичайно, я їх і не виню. Просто вони дивні.

Зараз Лестер згадав цю розмову, дивлячись на пальми, залиті яскравим, чарівним місячним сяйвом.

— Нарешті я розшукала вас! — вигукнула м-с Джералд.— На обід я все-таки спізнилася. Ми дуже затримались на екскурсії. Я умовила вашого чоловіка потанцювати зі мною, місіс Кейн,— говорила далі вона з посмішкою.

Її, так само як і Лестера з Дженні, розніжила тепла південна ніч. Повітря було напоєне гострим ароматом садів та гаїв; чути було тихий передзвін дзвоників і дивні вигуки: «Айя! Уш! Уш!» — це десь далеко вузькими вулицями гнали верблюдів.

— От і добре,— привітно відповіла Дженні.— Нехай потанцює. Я б і сама з охотою, та не вмію.

— Тобі треба зараз же взяти кілька уроків,— жваво озвався Лестер.— І я буду з тобою танцювати. Звичайно, я став важкуватий, але що-небудь та вийде.

— Ну, мені не так-то вже й хочеться танцювати,— посміхнулася Дженні.— Але ви йдіть, а я скоро піду до себе наверх.

— А може, ти посидиш у залі? — сказав Лестер встаючи.— Я ж зроблю один-два тури, не більше, а потім ми подивилися б на інших.

— Ні. Я краще побуду тут. Тут так гарно. А ти йди. Заберіть його, місіс Джералд.

Лестер та Летті пішли. Це була напрочуд ефектна пара. Темнолілова сукня м-с Джералд, усипана чорними блискітками, відтіняла білизну відкритих рук і шиї; в її темному волоссі сяяв величезний брильянт. Повні, рум'яні губи, складаючись у привабливу посмішку, відкривали смужку рівних білих зубів. Лестер у фраку, який підкреслював його міцну, ставну постать, виглядав поважно й благородно.

«От з ким йому слід було одружитися», подумала Дженні, коли він зник у дверях готелю; і вона стала перебирати в пам'яті своє життя. Іноді їй здавалося, що все її минуле було сном, іноді ж вона думала, що сон триває й досі. Звуки життя долітали до неї, невиразні, як звуки цієї ночі. Вона чула лише найголосніші крики, бачила лише найзагальніші риси, а за ними, ніби уві сні, пливли, змінюючи одна одну, невиразні тіні. Чому до неї так вабило чоловіків? Чому Лестер так наполегливо домагався її? Чи могла вона свого часу встояти проти нього? Вона згадала, як жила в Колумбусі, як ходила збирати вугілля. А зараз вона в Єгипті, в цьому величезному готелі, до її послуг розкішний номер з кількох кімнат, і Лестер, як і раніше, її любить. Скільки він витерпів через неї! Чому? Хіба вона така незвичайна жінка? Колись Брендер твердив це. І Лестер говорив їй те ж саме. І все ж Дженні смиренно відчувала, що вона тут не на

місці, немов в руках у неї — пригорщі дорогоцінного каміння, яке не належить їй. До неї часто поверталось відчуття, якого вона зазнала під час першої поїздки з Лестером до Нью-Йорка, — начебто це казкове життя — недовговічне. Доля підстерігає її. Щось трапиться, і знову вона опиниться там, де й була — в глухому провулку, в убогому будиночку, в старій поношеній сукні.

Потім думки її полинули до Чикаго, вона згадала знайомих Лестера, і їй стало зрозуміло, що саме так і буде. Її не приймуть у товаристві, навіть якщо він з нею одружиться. Зараз вона розуміла й причину цього. Дивлячись на чарівне, веселе обличчя жінки, з якою щойно пішов Лестер, вона читала думку: «Ти, можливо, й дуже мила, але ти — не його кола». І зараз, танцюючи з ним, м-с Джералд, мабуть, думає, що сама була б для нього куди більше підходящою дружиною. Йому потрібна жінка, яка виросла в однаковому з ним середовищі. Від Дженні він не міг і чекати знання всіх дрібниць, до яких звик з дитинства, і правильної їх оцінки. Тепер вона багато що розуміла. Вона швидко навчилася розбиратися в тонкощах обстановки, туалетів, манер, світських звичаїв, але це було в неї набуте, а не природжене.

Якщо вона піде від Лестера, він повернеться до свого колишнього світу, до світу, де панує гарна, розумна, бездоганно вихована жінка, яка зараз кружляє з ним у вальсі. На очі у Дженні набігли сльози; їй раптом захотілося померти. Справді ж, так було б краще.

Тимчасом Лестер танцював з м-с Джералд, а в перервах між танцями розмовляв з нею про знайомі місця й людей. Він дивився на Летті й дивувався її молодості й красі. Не така тоненька, як у юності, вона й зараз була струнка й велична, мов Діана. В її випеченому тілі відчувалася сила, чорні очі світилися вологим блиском.

— Слово честі, Летті, — не стримався він, — ви стали ще кращою. Ви напрочуд гарні. Ви все молодієте.

— Вам справді так здається? — посміхнулась вона, скинувши на нього очі.

— Ви чудово знаєте, що інакше я б цього не сказав. Пусті компліменти — це на мене не схоже.

— Ой, Лестер, ведмедю ви такий, з вами вже й поманірічати не можна? Хіба ви не знаєте, що жінки люблять пити лестощі краплями, а не ковтати одним духом?

— Про що це ви? — спитав він.— Що я такого сказав?

— Нічого. Просто ви — ведмідь. Великий хлопчик, безпосередній і упертий. Але все це дурниці. Ви мені подобаєтесь. Цього вам досить.

— Цілком,— сказав він.

Музика замовкла, вони вийшли в сад. Лестер ніжно стиснув їй руку. Він не міг стриматися, у нього було таке почуття, немов ця жінка належить йому. А вона з усіх сил намагалася навіяти йому це. Сидячи з ним у саду, дивлячись на розвішані між деревами ліхтарики, вона думала: коли б він був вільний і покликав би її, вона пішла б за ним. Вона, мабуть, пішла б за ним і так, та тільки він, мабуть, не захоче. Він такий пуританин, так дбає про пристойність. Бувши не таким, як інші знайомі їй чоловіки, він ніколи не зробить негідного вчинку. Ніколи.

Нарешті Лестер встав і почав прощатися. Вранці вони з Дженні їдуть далі, вгору по Нілу, до Карнака й Фів і до храмів острова Філе, які виростають з води. Вставати доведеться рано-вранці, отже час спочивати.

— А коли ви збираєтесь до Штатів? — запитала за-смучена м-с Джералд.

— У вересні.

— Ви вже замовили квитки?

— Так, ми відпливаємо дев'ятого з Гамбурга, пароплавом «Фульда».

— Я, можливо, також восени поїду додому,— засміялася Летті.— Не дивуйтесь, якщо ми зустрінемося на пароплаві. Я ще, правда, нічого не вирішила.

— Ні, справді, поїдемо разом,— сказав Лестер.— Я сподіваюсь, що ви не роздумаете... Ми ще, може, побачимось завтра вранці.

Він замовк, і вона звернула на нього сумно-запитливий погляд.

— Не журіться,— сказав він і потиснув їй руку.— Багато чого буває в житті. Іноді здається, що справа зовсім погана, а виходить на краще.

Він думав, що їй, мабуть, шкода втратити його, і йому було шкода, що її бажання не можна здійснити. І ще він говорив собі, що такий вихід із становища для нього неприйнятний; а тимчасом це також вихід. Чому він не зробив цього багато років тому?

Але тоді вона була не така гарна, як зараз, і не така розумна, і не така багата... Ой, коли б!.. Проте він не може зрадити Дженні чи бажати їй злого. Їй і так довелося нелегко, і вона хоробро несла свій тягар.

Розділ XLVII

Повертаючись назад, Лестер і Дженні справді провели ще цілий тиждень з м-с Джералд, яка вирішила, що спробує пожити трохи на батьківщині. Вона прямувала до Цінціннаті, маючи намір заїхати до Чікаго, розраховуючи й надалі хоч інколи зустрічатись з Лестером. Побачивши її на пароплаві, Дженні дуже здивувалась, і тривожні думки знову почали опановувати її. Тепер становище було для неї зрозуміле: не було б її, м-с Джералд обов'язково б вийшла заміж за Лестера. А зараз... Важко що-небудь сказати. Летті — найбільш підходяща для нього дружина — за своїм походженням, вихованням, становищем у суспільстві. Але в більш широкому людському плані Дженні все-таки була йому ближчою, це вона відчувала безпомилково. Можливо, час допоможе розв'язати це складне питання, а поки що вони всі втрюх, як і раніше, залишалися друзями. В Чікаго вони розлучилися: м-с Джералд поїхала до Цінціннаті, а Лестер з Дженні знову оселилися в своєму будинку в Хайд-Парку.

Повернувшись з Європи, Лестер серйозно почав підшуковувати собі нове поле діяльності. Жодна з великих компаній не зверталась до нього з пропозиціями, головним чином, через те, що в нього була репутація сильної й владної людини, яка, увійшовши до будь-якого підприємства, неодмінно захоче грати в ньому першу скрипку; про зміну в його фінансовому становищі нічого не було відомо. Дрібні компанії, про які він збирав відомості, ледве животіли або випускали нікчемну, на його думку, продукцію. В невеличкому містечку на півночі штату Індіана він, правда, знайшов одно підприємство, яке мало начебто деякі перспективи. На чолі його стояв досвідчений майстер-каретник — таким у свій час був батько Лестера, — не обдарований, проте, особливими діловими здібностями. Він одержував дуже скромний прибуток з п'ятнадцяти тисяч доларів, вкладених у підприємство вартістю тисяч щось з двадцять п'ять. Лестер вирішив, що коли

запровести належні методи, то при наявності справжньої ділової хватки тут можна дечого домогтися. Про швидкі успіхи не могло бути й мови, великі бариші якщо й були можливі, то лише в дуже далекому майбутньому. Все ж Лестер думав про те, щоб розпочати переговори з хазяїном цього підприємства, та ось до нього дійшла чутка про утворення каретного тресту.

Весь час Роберт енергійно займався давно задуманою ним докорінною реорганізацією виробництва екіпажів. Він всіляко намагався довести своїм конкурентам, що об'єднання дасть їм куди більші прибутки, ніж суперництво і намагання одних витиснути з ринку інших. Докази його були такі переконливі, що великі компанії приставали до них одна за одною. Через кілька місяців угода була оформлена, і Роберт став президентом «Об'єднаної асоціації по виробництву екіпажів», що мала акціонерний капітал у десять мільйонів доларів і основний капітал у три чверті цієї суми. Він досягнув свого і був щасливий.

Лестер нічого не знав про ці важливі зміни. Кілька маленьких газетних заміток про майбутнє злиття ряду підприємств по виробництву екіпажів не потрапили йому на очі, бо в цей час він був за кордоном. Повернувшись до Чикаго, він дізнався, що чоловік Імоджін, Джефферсон Міджлі, як і раніше, керує чикагським відділом і живе у Івенстоні; проте сварка з родичами перешкодила Лестеру одержати будь-які відомості з перших рук. Випадок незабаром відкрив йому очі на те, що трапилось, і, треба сказати — при досить прикрих обставинах.

Приголомшливу новину розказав йому не хто інший, як м-р Генрі Брейсбрідж з Клівленда, з яким Лестер зустрівся в клубі через місяць після приїзду з Європи.

— Ти, чув, розійшовся з батьківською компанією, — сказав Брейсбрідж з люб'язною посмішкою.

— Так, — сказав Лестер. — Розійшовся.

— А тепер які в тебе плани?

— Та я тут обмірковую одну справу. Хочу завести власне підприємство.

— Але проти брата ти навряд чи підеш? Він це непогано придумав із своєю асоціацією.

— З якою асоціацією? Я нічого не чув. Я тільки що повернувся з Європи.

— Ой, гляди, Лестер, так ти все на світі проспич, —

сказав Брейсбрідж.— Твій брат утворив найкрупніший трест у вашій галузі виробництва. Я був упевнений, що ти в курсі справи. Об'єдналися всі великі компанії — Вудс, Лайман-Уінтроп, Майер-Брукс. Твій брат обраний президентом. Він, напевно, на одному розподілі акцій заробив мільйонів зо два.

Лестер звів брови, очі його дивилися холодно.

— Ну що ж, я дуже радий за Роберта.

Брейсбрідж зрозумів, що Лестер вражений у саме серце.

— До побачення, дорогий, мені пора,— сказав він.— Коли будеш у Клівленді, заглядай до нас. Ми з дружиною тебе любимо, ти це знаєш.

— Знаю,— сказав Лестер.— До побачення.

Він побрів до курильні. Після того, про що він дізнався, його нова вигадка втратила для нього всякий інтерес. Добрий він буде в ролі хазяїна занедбаной фабрики, коли його брат — президент каретного тресту! Та Роберт через рік зробить так, що він піде з торбою. Колись він сам мріяв про таку асоціацію. Він мріяв, а Роберт взяв та й створив її.

Одна справа зносити удари долі, які так часто звалюються на обдарованих людей, коли ти молодий, сміливий, сповнений войовничого духу. І зовсім інша справа, коли молодість уже позаду, коли основні твої достатки вислизують у тебе з рук, а нові шляхи до багатства й успіху закриваються перед тобою один за одним. Одверте небажання «товариства» визнати Дженні, створений навколо неї газетний галас, незгода з батьком і його смерть, втрата майна, розрив з батьківським підприємством, поведінка Роберта, нарешті новий трест — все це збивало з пантелику, пригнічувало Лестера. Він старався і знаки не давати, й досі в нього це начебто виходило, але тепер він раптом відчув, що всьому є край. Додому він повернувся чорніший від хмари. Дженні одразу це помітила, вірніше, вона цього чекала. Цілий вечір, поки його не було вдома, її гнітив якийсь невиразний сум. І ось він повернувся, і вона зрозуміла — у нього серйозні неприємності. Першим бажанням її було запитати: «Що трапилось, Лестер?», але вона стрималась і мудро вирішила, що він, якщо захоче, сам їй про це розкаже. Вона удала, наче нічого не помітила, і намагалася розважити його лагідно й не докучливо.

— Веста сьогодні дуже задоволена собою,— почала вона.— Принесла зі школи відмінні оцінки.

— Це добре,— відповів він похмуро.

— І танцювати вона почала дуже гарно. Саме перед тим, як ти прийшов, вона показувала мені нові танці, які щойно вивчила. Це так чудово — ти просто уявити собі не можеш.

— Дуже радий чути,— пробурмотів він.— Я ж говорив, що їй варто вчитися. І час, мабуть, перевести її до іншої школи, крашої.

— А тато все сердиться, навіть смішно. Вона його дражнити наважується, пустуха така. Сьогодні все пропонувала навчити його танцювати. Коли б він так не любив її, то нам'яв би їй вуха.

— Можу собі уявити! — посміхнувся Лестер.— Наш дід танцює. Ну й картина!

— Він бурчить, лютує, а їй хоч би що.

— Молодець дівчинка,— сказав Лестер.

Він щиро любив Весту і все більше цікавився нею.

Дженні говорила далі, і їй удалося трохи розвіяти похмурий настрій Лестера. А коли прийшов час лягати спати, він сам заговорив, нарешті, про свої турботи.

— Поки ми були за кордоном, Роберт тут зробив непогану фінансову комбінацію.

— А що таке? — насторожилася Дженні.

— Утворив каретний трест, не більше й не менше. Тепер його трест вбере в себе все, що є в країні скільки-небудь значного в цій галузі. Брейсбрідж мені розказав, що Роберта обрано президентом і що в них мало не вісім мільйонів капіталу.

— Та що ти! — вигукнула Дженні.— Тоді тобі, можливо, не варто вступати до нової компанії, про яку ти говорив.

— Так, зараз це було б безглуздо. Можливо, пізніше, не знаю. Поки що треба почекати, подивитись, що вийде з цього нового тресту. Мало який курс він може взяти?

Дженні була засмучена до глибини душі. Ніколи раніше вона не чула від Лестера ані слова скарги. Їй дуже хотілося втішити його, але вона розуміла, що це їй не під силу.

— Ну, що ж,— сказала вона.— Є й ще багато цікавого на світі. Я б на твоєму місці не поспішала. Час у тебе є.

Більше вона нічого не наважилась додати, але він раптом відчув, що й справді немає чого себе дратувати. Зрештою, ще на два роки йому забезпечений більш ніж достатній прибуток. При бажанні його можна збільшити. І все ж Лестера гризла думка, що брат так навально йде вгору, а він стоїть на місці, чи, вірніше, пливе за течією. Це було образливо; а головне — він почав відчувати, що втрачає ґрунт під ногами.

Розділ XLVIII

Скільки Лестер не ламав собі голови, він не міг придумати, як йому знову включитися в життя ділового світу. Дізнавшись, що Роберт утворив свій трест, він одразу відкинув геть будь-яку думку про участь у скромному підприємстві фабриканта з Індіани. У нього вистачало гордості й почуття міри, щоб зрозуміти, як безглуздо було б тягатися з братом, який безперечно мав більші фінансові можливості, ніж він. Лестер дістав довідки про нову асоціацію й переконався, що Брейсбрідж аж ніяк не перебільшив її розмаху й могутності. Це була мільйонна справа. У самостійних дрібних фабрикантів не залишалося найменших шансів уціліти. Так невже ж плентатись у хвості за своїм знаменитим братом? Ні, це надто принизливо. Борсатися й викручуватися в нерівній боротьбі проти нового тресту, знаючи, що рідний брат може розчавити або пожаліти тебе і що проти тебе використовується капітал, який належить тобі по праву. Ні, неможливо. Краще переждати. Щось та навернеться. А тимчасом він має на що жити, і за ним лишається право, якщо він того побажає, знову зробитися пайовиком компанії Кейн. Але чи бажає він цього? Ось питання, на яке Лестер ніяк не вмів відповісти.

Він усе ще був у полоні своїх вагань і сумнівів, коли одного чудового дня до нього прийшов якийсь Семюел Росс, агент по продажу нерухомого майна, чиї величезні реклами на дерев'яних щитах красувалися по всій прерії, що оточувала Чікаго. Лестер разів зо два зустрічався з ним у клубі, чув про нього як про сміливого і вдачливого ділка, і пам'ятав крикливий фасад його контори на розі вулиць Вашингтона й Ла-Саль. Россу було років з п'ятдесят, він привертав до себе увагу своїм зовнішнім виглядом — високий на зріст, чорна борідка, чорні очі,

орлиний ніс з нервовими ніздрями й густе кучеряве волосся. Лестеру запам'яталася його м'яка кошача хода й виразні вузькі білі руки з довгими пальцями.

М-р Росс з'явився до м-ра Кейна з діловою пропозицією. М-р Кейн, розуміється, знає, хто він такий? З свого боку, м-р Росс цілком поінформований про м-ра Кейна. Чи відомо м-ру Кейну, що зовсім недавно він, Росс, разом з м-ром Норманом Іейл, представником оптової бакалійної торгівлі «Іейл, Сімпсон і Райс» створив нове передмістя «Іейлвуд»?

Так, м-ру Кейну про це було відомо.

Ще не минуло й шости тижнів, як останні ділянки в Іейлвуді були продані; в середньому вони дали сорок два проценти прибутку. Росс перерахував ще кілька здійснених ним операцій з нерухомим майном, про які Лестер також дещо чув. Росс щиро признався, що в його справах бувають невдачі; він сам погорів разів зо два. Але, як відомо, куди частіше операції з нерухомим майном дають прибуток. Так от, оскільки Лестер більше не зв'язаний з компанією Кейн, він, можливо, не від того, щоб вкласти свої гроші у вигідну справу. Є цікава пропозиція. Лестер погодився вислухати м-ра Росса, і той, поморгавши круглими, як у кішки, очима, почав викладати суть справи.

Зводилася вона до того, що він пропонував Лестеру ввійти з ним у пай для купівлі і експлуатації великої ділянки землі площею в сорок акрів, розташованої на Південно-Західній околиці міста й оточеної вулицями П'ятдесят п'ятою, Сімдесят першою, Холстед та Ешленд. Ціни на землю в цьому районі неминуче повинні збільшитись,— намічається справжній бум, і до того ж надовго. Муніципалітет уже вирішив замостити П'ятдесят п'яту вулицю. Трамвайну колію по Холстед-стріт мають продовжити. Компанія залізниці Чикаго—Берлінгтон—Куїнсі, що проходить поблизу, безперечно захоче побудувати в новому передмісті пасажирську станцію. За землю треба заплатити сорок тисяч доларів, цю витрату вони поділять нарівно. Нівеліровка, розмежування діляниць, брукування вулиць, посадка дерев, ліхтарі— все це коштуватиме приблизно двадцять п'ять тисяч. Треба буде витратити певну суму на рекламу протягом двох чи, вірніше, трьох років по десять процентів від вкладеного капіталу, разом дев'ятнадцять-двадцять тисяч доларів.

Всього їм удвох доведеться вкласти в справу дев'яносто п'ять, щонайбільше — сто тисяч, з яких на пайку Лестера припадає п'ятдесят. Потім м-р Росс перейшов до вираховування прибутків.

Про перспективи щодо продажу наміченої землі й збільшення цін на неї можна було мати уявлення з ділянок на північ від П'ятдесят п'ятої вулиці і на схід від Холстед-стріт, які до неї прилягали. Взяти хоч би ділянку Мортімера, на розі Холстед і П'ятдесят п'ятої. У 1882 році її продавали по сорок п'ять доларів за акр. Через чотири роки акр коштував уже п'ятсот доларів — по такій ціні в 1886 році заплатив за цю ділянку м-р Джон Слоссен. У 1889 році, себто через три роки, він продав землю м-ру Мортімеру по тисячі доларів за акр. Така ціна зараз стоїть і на новий, ще не опрацьований клопоть землі. Його можна розбити на ділянки площею п'ятдесят футів на сто й розпродати по п'ятсот доларів. Хіба це не вірний прибуток?

Лестер погодився, що прибуток начебто забезпечений.

Росс не без вихвалок заходився пояснювати, як наживають бариші на нерухомому майні. Недосвідченій людині нема чого й потикатись до цієї справи. За кілька тижнів, навіть за кілька років нічого й думати набутити спритність, що у знавця, як от він, вироблялася протягом чверті віку. Тут багато важать і престиж, і смак, і шух. Якщо вони домовляться і почнуть діяти, керуватиме операціями він. В його розпорядженні добре навчений штат підлеглих та крупні підрядчики. У нього є знайомства в податковому управлінні, в управлінні водопостачання, одно слово — у всіх відділах міського господарства, від яких залежить доля нового району. Якщо Лестер увійде з ним у пай, він, Росс, гарантує йому бариш; скільки — цього він точно не може сказати: щонайменше — п'ятдесят тисяч доларів, але скоріше півтора або двісті. Як тільки Лестер висловить бажання, він ознайомить його з усіма подробицями і роз'яснить порядок запровадження свого плану в життя. Поміркувавши кілька днів, Лестер вирішив, що проект м-ра Росса заслуговує на увагу.

Розділ XLIX

Мати сумнів щодо успіху задуманої операції, здавалося, не було ніяких підстав. Величезний досвід і тверезі міркування м-ра Росса були запорукою успіху в кожному його починанні. Він досконало вивчив свою справу. Він умів переконати кого завгодно і в чому завгодно, аби лише йому дали час докладно висвітлити питання з усіх боків.

Лестер не одразу дозволив себе втягти в цю справу, хоч, загалом, операції з нерухомим майном були йому до вподоби. Земля його цікавила. Він вважав, що це — солідне вкладення капіталу, якщо не розмахуватися надто широко. Досі він не пробував вкладати гроші в земельні ділянки, але тільки через те, що бував у колах, які були далекі від цих інтересів. Він був людиною «безземельною», а зараз, у деякій мірі, і безробітною.

М-р Росс йому подобався, він, очевидно, знався на тому, що робив. Його твердження не важко було перевірити, що Лестер і зробив. До того ж він пам'ятав рекламні щити Росса в прерії і його об'яви в газетах. І треба вже було, нарешті, припинити неробство, що тягнулося надто довго, і хоч скільки-небудь збільшити свій капітал.

На жаль, Лестер останнім часом розучився вникати в дрібні деталі. З самого початку його діяльності в батьківському підприємстві йому доручалися завдання загального характеру — закупівля великих партій товарів, розміщення оптових замовлень, обговорення питань, які стосуються роботи фірми в цілому і далеких від практичних деталей, що мають першорядне значення для дрібніших торговців. На фабриці не він, а Роберт вираховував до останнього цента витрати виробництва, стежив за тим, щоб ніде не було ані найменшого збитку. А Лестер сумлінно і з інтересом виконував доручення більш загального порядку. Зараз, коли він обмірковував пропозицію Росса, його цікавили широкі перспективи, а не дрібниці. Він чудово знав, що Чикаго швидко зростає і ціна на землю не може не підвищитись. Там, де зараз гола прерія, дуже скоро, за кілька років, будуть густо забудовані жилі передмістя. Не можна навіть уявити, щоб ціни на землю впали. Продаж діляниць може затягнутися, і ціни можуть підвищуватись не завжди однаково швидко, але

зпасти вони не можуть. У цьому переконував його Росс, та й сам Лестер був у цьому впевнений.

Цілого ж ряду випадковостей він не передбачив. Він не подумав про те, що сам м-р Росс не вічний; що районі, який зараз здається ідеальним для житлового передмістя, може пошкодити забудова сусідніх з ним кварталів; що несприятлива фінансова кон'юнктура може викликати зниження цін на землю, більш того — панічну тенденцію продавати ділянки за безцінь, перед якою не встояти навіть таким досвідченим маклерам, як м-р Семюел Росс.

Кілька місяців Лестер вивчав обстановку, змальовану його новим наставником і гідом, а потім, прийшовши до висновку, що коли ризик тут і є, то дуже незначний, вирішив продати частину акцій, що приносили йому жалюгідні шість процентів, і вкласти гроші в нове підприємство. Першим його внеском були двадцять тисяч доларів, половина ціни за землю, яку вони за угодою з Россом сплачували нарівно; ця угода повинна була залишатись у силі до того часу, поки не будуть розпродані усі ділянки. Потім він дав дванадцять з половиною тисяч на проведення робіт, а далі — ще дві з половиною тисячі на сплату податків і на різні непередбачені витрати. Виявилося, що через особливості ґрунту нівеліровка коштує дорожче, ніж передбачалося кошторисом; що дерева не завжди приймаються з першого разу; що для успішного завершення деяких робіт треба «підмазати» декого в газовому або водопровідному відділі міського господарства. Всім цим займався м-р Росс, але, оскільки це тягло за собою збільшення витрат, він не міг не тримати Лестера в курсі справи.

Приблизно через рік після їх першої бесіди ділянки були готові, але щоб створити їм належну рекламу, слід було зачекати весни. Для покриття витрат на рекламу Лестеру довелося зробити третій внесок, і він продав ще на п'ятнадцять тисяч акцій, вважаючи за потрібне довести справу до кінця, а потім уже ждати обіцяних прибутків.

Спочатку Лестер був цілком задоволений здійсненням своїх планів. Росс безперечно показав себе тямущим і проникливим ділком, що вміє охопити велику кількість різноманітних деталей. Ділянки були опрацьовані чудово. Новому району була дана приваблива назва Грінвуд —

Зелений ліс,— хоч, як відзначив Лестер, там і пенька не було. Але Росс запевнив його, що людям, які підшукують собі приміську ділянку, така назва припаде до душі; а побачивши, наскільки енергійно йде посадка дерев, яким належить у майбутньому перетворитись у тінисті алеї й сади, вони легко приймуть мрії за дійсність. Лестер посміхнувся у відповідь на цей аргумент.

Першою тінню, яка затьмарила світле майбутнє Грінвуда, була чутка, що «Інтернаціональна консервна» — одна з найкрупніших компаній, які об'єднались у м'ясоконсервний трест, чия контора містилася на розі Холстед-стріт і Тридцять другої,— вирішила виділитися з тресту й заснувати самостійне підприємство. В газетах писали, що «Інтернаціональна» має намір осісти далі на південь, цілком ймовірно в районі П'ятдесят п'ятої вулиці й Ешленд авеню. Квартал цей безпосередньо межував на заході з землею Лестера, а самої гадки, що по сусідству відкривається консервний завод, було досить, щоб загубити перспективи новонародженого дачного передмістя.

Росс був у нестямі від люті. Швидко оцінивши обстановку, він вирішив, що єдиний вихід — це розрекламувати нові ділянки в газетах і подбати про те, щоб розпродати їх, поки не виникли ще які-небудь перешкоди. Він виклав свій погляд на речі Лестеру, і той погодився, що так буде найкраще. Вони вже витратили на рекламу шість тисяч доларів, а тепер за десять днів витратили ще три тисячі, щоб створити враження, що Грінвуд — ідеальний, обладнаний за останнім словом сучасної техніки район, не має і не матиме по красі й тиші рівних собі в Чикаго. Та це не допомогло. На кілька ділянок знайшлися покупці, проте зловісні чутки про плани «Інтернаціональної консервної» уперто трималися; тепер Грінвуд годився хіба що під селище для робітників-іноземців; а витівка з дачним передмістям явно зазнала цілковитого провалу.

Лестера цей новий удар довів до повного відчаю. П'ятдесят тисяч доларів — дві третини його достатку, якщо не рахувати щорічного прибутку, який відказав йому батько, — виявилися замороженими; треба було сплачувати податки, робити ремонт і приготуватися до того, що ціни на землю почнуть падати. Він висловлював припущення, що ділянки, які в них залишились, можна б

продати за собівартістю або закласти, відмовившись від дальшої експлуатації; але Росс дивився на справу куди гірше. Разів зо два він уже потрапляв у таку халепу. Він вірив у забобони і вважав, що коли справа не пішла гладко з самого початку, отже, не судилося, і що б ти не робив — лиху однаково не зарадиш. З гіркого досвіду він знав, що багато його колег думають так само.

Вони протрималися біля трьох років, а далі ділянки пішли з молотка. На пайку Лестера, який вклав у них п'ятдесят тисяч доларів, припало трохи більше вісімнадцяти тисяч; і дехто з людей, яких навчило життя, запевняв його, що він ще щасливо відбувся.

Розділ L

Операції з приміськими ділянками були в самому розпалі, коли м-с Джералд вирішила переселитися в Чикаго. Живучи в Цінціннаті, вона багато чого знала про обставини життя Лестера, яке викликало стільки пересудів і нарікань. Питання про те, чи одружений він з Дженні, так і залишалося відкритим. Але до м-с Джералд дійшла — правда, у викривленому вигляді — вся історія Дженні і оповідання про те, як чикагська газета змалювала Лестера в ролі мільйонера, що пожертвував через кохання до неї всім своїм майном, а також зовсім точні відомості, що Роберт відсунув брата від участі в справах «Компанії Кейн». Йї було прикро й боляче від думки, що Лестер губить себе.

Минув рік, а він нічого не зробив. Мине ще два роки, — і буде надто пізно. У Лондоні він сказав їй, що в нього майже не лишилося ілюзій. Можливо, Дженні — одна з них? І що він, справді кохає її чи просто жаліє? Легті було дуже цікаво з'ясувати це питання.

У Чикаго вона найняла розкішний особняк на бульварі Дрексел. «Цю зиму я проведу у Ваших краях, — писала вона Лестеру, — і сподіваюсь, що ми будемо часто зустрічатись. В Цінціннаті я помираю від нудьги. Після Європи тут так... ну, Ви розумієте. В суботу бачила місис Ноулз, вона про Вас запитувала. Майте на увазі, що вона чудово до Вас ставиться. Її дочка весною виходить заміж за Джіммі Севренса».

Лестер чекав приїзду м-с Джералд із змішаним почуттям задоволення й ніяковості. Вона, звичайно, буде

влаштувати в себе вечори і прийоми. Що, коли їй спаде на думку запросити його з Дженні? Та ні, навряд. Слід вважати, що тепер уже вона дізналася, як стоїть справа. І з листа її це помітно. Вона «має намір часто зустрічатися з ним»,— отже, саме з ним, а не з Дженні. Він вирішив розповісти Летті все щиро й дати можливість їй самій вирішити, якими будуть їхні стосунки надалі.

Він вибрав для одвертої розмови хвилину, коли вони сиділи в затишній вітальні вдвох з Летті — чудовим видінням у блідожовтих шовках. Саме в цей час у нього почав виникати сумнів в успішному розв'язанні своїх земельних операцій, настроїв у нього був поганий, і йому, як ніколи, були потрібні тепле слово й взаєморозуміння. Дженні він ще жодного слова не сказав про свої турботи.

Коли покоївка вийшла, подавши хазяйці чай, а Лестеру коньяку й содову воду, Летті вирішила допомогти йому й сама порушила мовчання.

— А я багато наслухалась про вас, Лестер, з того часу, як повернулася з Європи. Розкажіть мені про себе. Ви знаєте, як близько я приймаю до серця все, що стосується вас.

— Що ж ви чули, Летті? — запитав він спокійно.

— Ну, по-перше, чула про духівницю вашого батька і те, що ви більше не берете участі в справах компанії, а ще — різні плітки про місіс Кейн, які мене не дуже цікавлять. Ви мене розумієте. Але невже ви не хочете впорядкувати своє життя, щоб одержати те, що належить вам по праву? Мені здається, це така величезна жертва, якщо, звичайно, у вас немає справжнього глибокого почуття. Чи так, Лестер? — запитала вона лукаво.

Лестер відповів не зразу.

— Не знаю навіть, що й сказати вам, Летті. Іноді мені здається, що я кохаю її, іноді я в цьому далеко не впевнений. Я говоритиму з вами цілком одверто. Ніколи в житті я ще не був у такому скрутному становищі. Ви до мене так добре ставитесь, а я... не стану говорити, якої я думки про вас. Але в усякому разі я не хочу мати від вас таємниці. Я не одружений.

Він замовк.

— Я так і думала,— сказала вона.

— І не одружений через те,— говорив далі він,— що

надто довго вагався. Коли я перший раз побачив Дженні, я вирішив, що чарівнішої жінки немає на світі.

— Небагато ж я для вас важила в той час,— перебила його м-с Джералд.

— Коли хочете, щоб я говорив, не перебивайте мене,— посміхнувся Лестер.

— Скажіть мені одно, і більше я нічого не питатиму. Це було в Клівленді?

— Так.

— Мені так і говорили,— підтвердила вона.

— У ній було щось таке...

— Кохання з першого погляду,— знову не стрималася Летті; у неї було дуже гірко на душі.— Це буває.

— Ви мені дасте говорити?

— Пробачте мені, Лестер. Що ж робити, коли мені стало сумно за минулим.

— Ну, загалом, я втратив розум. Я бачив у ній ідеал, зразок, хоч і знав, що вона мені не до пари. Ми живемо в демократичній країні. Я думав — зійдуся з нею, а потім... ну, ви знаєте, як це буває. Ось тут-то я й припустився помилки. Я ніколи не думав, що це буде таким серйозним. До того ж мені не подобалась жодна жінка, крім вас, та й то — буду одвертим до кінця — я зовсім не був упевнений, що хотів би одружитися з вами. Мені здавалося, що одруження взагалі не для мене. І я сказав собі — тільки б Дженні стала моєю, а потім, коли набридне, можна й розлучитися. Я подбаю про те, щоб вона не знала злиднів. Інше мені буде байдуже. І їй також. Розумієте?

— Розумію,— відповіла вона.

— Так от, Летті, з цього нічого не вийшло. Вона — жінка зовсім особливого складу. Її душевний світ надзвичайно багатий. Вона не освічена в тому значенні, як ми це розуміємо, але їй притаманні природна витонченість і такт. Вона чудова хазяйка, бездоганна мати. Їй властиве якесь невичерпне джерело любові до людей. Батькові й матері вона була віддана всією душею. Її любов до дочки — це її дочка, не моя — не знає меж. Світськості в неї немає ані крихти. Вона ніколи не блисне дотепним слівцем, не здатна підтримати легку, невимушену розмову. І думає вона, напевно, повільно. Найсерйозніші її думки навіть не завжди передаються словами, але не так важко зрозуміти, про що вона весь час думає і що відчуває.

— Ви чудово говорите про неї, Лестер, — сказала м-с Джералд.

— А як же інакше, Летті; — відповів він. — Дженні — хороша жінка. Та що б я не говорив, часто мені здається, що мене прив'язує до неї тільки жалість.

— Маю сумнів! — і вона погрозила йому пальцем.

— Так, так, але мені багато довелося витерпіти. Тепер-то вже я бачу, що повинен був одразу одружитися з нею. Але потім виникли такі ускладнення, і стільки було суперечок і умовлянь, що я якось заплутався. А тут ще батькова духівниця. Якщо я одружуся, то втрачаю вісімсот тисяч, тобто навіть набагато більше, оскільки компанія тепер реорганізована в трест. Так, вірніше — два мільйони. Якщо ж я не одружуся, то через два роки, навіть менше, втрачаю все до останку. Звичайно, можна б удати, начебто я з нею розлучився, але брехати я не хочу. Це було б надто болісно для її самолюбства, вона не заслужила такої образи. Поклавши руку на серце, я зараз навіть не можу сказати, чи хочу я розлучитися з нею, чи ні. Слово честі, просто не знаю, що мені робити.

Лестер замовк, запалив сигару й втупився невидючим поглядом у вікно.

— Так, це дуже, дуже важка задача, — сказала Летті, опустивши очі.

Потім вона встала і, підійшовши до Лестера, поклала руку на його велику, гарну голову. Ледь-ледь надушений жовтий шовк її сукні торкався його плеча.

— Бідний Лестер, — сказала вона. — Ну й вузол же ви затягнули! Але це гордієв вузол, мій милий, і доведеться його розрубати. Чому б вам не обміркувати всього з нею, от як зараз зі мною, і не з'ясувати, що вона сама думає.

— Це було б дуже жорстоко, — сказав він.

— Але щось же треба зробити, Лестер, запевняю вас, — наполягала Летті. — Не можна більше плисти за течією. Ви собі страшенно цим шкодите. Одружитися я вам не можу порадити; і правду кажу, я турбуюсь не про себе; а втім, я з радістю вийшла б за вас, хоч ви колись і знехтували моє кохання. Не буду таїти, — все одно, чи прийдете ви до мене, чи ні, я вас кохаю і завжди кохатиму.

— Я це знаю, — сказав Лестер.

Він встав, взяв обидві її руки в свої й заглянув їй у

вічі. Потім він одвернувся. Летті перевела подих, схвилювана його поглядом.

— Ні, Лестер,— продовжувала говорити вона,— така велика людина, як ви, не може заспокоїтись на десяти тисячах прибутку в рік. І не можна вам сидіти, склавши руки,— вас дуже добре знають. Ви повинні знову посісти своє місце і в діловому колі, і в світі. Ніхто вам не чинитиме перешкод, ніхто не згадає про ваше минуле; тільки одержить свою пайку батьківської спадщини,— і ви самі можете диктувати умови. А вона, якщо знатиме правду, мабуть, не заперечуватиме. Коли вона вас кохає, як ви говорите, вона з радістю піде на жертву. Щодо цього я не маю сумніву... Ви, звичайно, щедро забезпечите її.

— Дженні гроші не потрібні, — похмуро заперечив Лестер.

— Ну, однаково, вона може прожити й без вас: а якщо в неї буде багато грошей, їй буде і легше жити, — цікавіше.

— Поки я живий, вона ні в чому не знатиме нестатку,— урочисто заявив він.

— Ви повинні від неї піти, повинні,— твердила Летті все наполегливіше.— Кожний день дорогий. Чому не вирішити й не зробити цього саме тепер — сьогодні ж. Чому?

— Не поспішайте, — відповів він.— Це справа не легка. Сказати по правді, мене лякає розмова з Дженні. Це так несправедливо по відношенню до неї, так жорстоко. Адже я, як правило, багато не говорю про свої особисті справи. І до цього часу я ні з ким не хотів говорити,— навіть з батьками. Але вас я чомусь завжди вважав близькою людиною, а від часу нашої останньої зустрічі я все думав про те, що треба вам про це розповісти. І хотілося. Ви мені дуже дорогі. Не знаю, можливо, це здасться вам дивним за теперішніх обставин, але це так. Я навіть не підозрював, що ви мені такі близькі і як людина, і як жінка. Не хмурте брів. Адже ви хотіли чути правду? От вам правда. А тепер, якщо можете, поясніть мені, що я таке.

— Я не хочу з вами сперечатися, Лестер,— сказала вона м'яко, доторкнувшись до його руки.— Я хочу тільки кохати вас. Я чудово розумію, як це все склалося. Мені сумно за себе. І сумно за вас. І сумно...— вона зупини-

лася,— за місіс Кейн. Вона — чарівна жінка. Вона мені подобається, дуже. Але це не та жінка, яка вам потрібна, Лестер. Повірте мені, вам потрібне інше. Недобре, звичайно, що ми з вами говоримо про неї такі речі, але ж це правда. У кожного є свої якості. І я переконана, що коли б висловити їй це так само, як ви оце зараз висловили мені, вона б зрозуміла і погодилася. Коли б я була на її місці, Лестер, я б відпустила вас, правда. Я думаю, ви мені повірите. Кожна порядна жінка зробила б так само. Мені було б дуже боляче, проте я відпустила б вас. І їй буде боляче, але вона вас відпустить. Запевняю вас. Мені здається, я розумію її не гірше, ніж ви, навіть краще, бо я жінка. Ох,— додала вона, помовчавши,— коли б я могла сама поговорити з нею! Я б їй усе пояснила.

Лестер дивився на Летті й дивувався її запалу. Вона була чудова, приваблива, вона так багато обіцяла...

— Не поспішайте,— повторив він.— Дайте мені подумати. У мене ще є час.

Летті зажурилася, але не здалася.

— Діяти треба зараз же,— повторила вона, звівши на Лестера погляд, у який вклала всю свою душу. Вона домагалася цього чоловіка й не соромилася показати йому це.

— То я подумаю,— сказав він ніяково і, нашвидку попрощавшись з нею, пішов.

Розділ LI

Лестер уже досить довго і серйозно обмірковував своє становище; він, мабуть, і вжив би якихось заходів, і дуже скоро, коли б життя в його домі не затьмарила одна з тих сумних обставин, які так часто порушують наші плани: здоров'я Герхардта почало швидко підупадати.

Поступово йому довелося відмовитися від усіх своїх обов'язків у домі, а потім він зліг. Дженні дбайливо ходила біля нього, Веста відвідувала його по кілька разів на день, заходив і Лестер. Ліжко Герхардта стояло біля вікна, і він годинами дивився на дерева в саду й на вулицю, яку видно було за ними, думаючи про те, як то йде хазяйство без його догляду. Він був упевнений, що жучер Вудс недбайливо чистить коней і збрую, що поштар

неакуратно приносить газети, а грубник витрачає надто багато вугілля і все-таки в домі не досить тепло. Ці дрібні клопоти складали все його життя. Він був природженим домоуправителем. Сам він неухильно виконував добровільно прийняті на себе обов'язки і тепер серйозно побоювався, що без нього все піде криво й косо. Дженні подарувала йому розкішний стьобаний халат, критий синім шовком, і м'які теплі нічні пантофлі, але він їх майже не носив. Він вважав за краще лежати в ліжку, читати біблію й лютеранські газети та слухати від Дженні домашні новини.

— Ти б пішла до підвалу, подивилась, що робить цей молодчик. Он яка холоднеча в кімнатах,— скаржився Герхардт.—Я вже знаю, що він робить,—сидить і книжку читає, а про піч тоді тільки згадає, коли все вугілля прогорить. І пиво в нього там напохваті. Ти б замкнула кладовку. Звідки ти знаєш, що він за людина. Може, негідник якийсь.

Дженні намагалась переконати батька, що в будинку досить тепло, що грубник — дуже добрий і цілком порядний американець, а якщо він і вип'є шкляночку пива, шкоди від цього не буде. Герхардт зараз же починав сваритись.

— От ви завжди так,—твердив він із запалом.—Ніяк не розумієте, що таке ощадність. Як тільки я не догляну,— всі розпускаються. «Добрій!» Звідки ти знаєш, що він добрий? Топить він як слід? Ні! Доріжки замітає? Ні! Всі вони добрі, за ними потрібне око та й око. Тобі треба самій за хазяйством приглядати.

— Добре, тату, я пригляну,— лагідно заспокоювала його Дженні.— Ти не турбуйся, а пиво я замкну. Принести тобі чашку кофе з сухариками?

— Ні,— зітхав Герхардт,— у мене щось із шлунком не гаразд. Хоч би швидше одужати!

Дженні запросила до батька доктора Мейкіна, старого, досвідченого лікаря, якого вважали кращим у цій частині міста. Він рекомендував спокій, гаряче молоко, сердечні краплі, але попередив Дженні, що на цілковите видужання сподіватись нічого.

— Як не є, роки беруть своє. Він дуже ослаб. Якби він був на двадцять років молодший, я поставив би його на ноги, а так... Проте, справа його не зовсім погана. Він, можливо, ще поживе; може, навіть встане з ліжка;

а втім, не ручуся. Адже знаєте, ніхто не вічний. Я от зовсім не турбуюся, що мені залишилося мало жити. Дожив до старості — й добре.

Думка про близьку смерть батька засмучувала Дженні, але її втішало, що свої останні дні він проводить у спокої й достатках, оточений всіляким піклуванням.

Незабаром усім стало зрозуміло, що дні Герхардта злічені, і Дженні вирішила сповістити братів і сестер. Вона написала про хворобу батька Бассу, але той відповів листом, що дуже зайнятий і навряд чи приїде, якщо тільки немає безпосередньої небезпеки. Ще він писав, що Джордж живе в Рочестері, працює на шпалерній фабриці, здається, компанії Шефф-Джефферсон, Марта з чоловіком поїхала до Бостона, живуть у Бельмонті, це передмістя, а те недалеко від центра. Уільям в Омасі, працює техніком в електричній компанії. Вероніка одружена, її чоловік, Альберт Шеріден, працює в Клівленді, на складі аптекарських товарів. «Вона в мене зовсім не буває,— з образою додавав Басс,— але я дам їй знати». Дженні написала всім по листу. Від сестер прийшли коротенькі відповіді: їм дуже жаль, і нехай Дженні сповістить їх, якщо що-небудь трапиться. Джордж написав, що йому нічого й думати вибратися в Чикаго, хіба що батькові стане зовсім погано, і просив тримати його в курсі справ. Уільям, як Дженні дізналася пізніше, не одержав її листа.

Дженні важко переживала повільне вмирання батька; в минулому вони були далекі одно від одного, але останні роки дуже зблизили їх. Герхардт зрозумів, нарешті, що дочка, якої він був зрікся—самісінька доброта, особливо в своєму ставленні до нього. Вона ніколи не сварилася з ним, ні в чому не перечила. Під час його хвороби вона багато разів на день заходила до нього, запитувала, чи не треба йому чогось, чи сподобався йому обід або сніданок. Коли він став ще кволішим, вона подовгу просиджувала у нього в кімнаті з книгою або з шитвом. Одного разу, коли вона поправляла йому подушку, він узяв її руку й поцілував. Вона здивовано підняла голову, й серце в неї стиснулось. Вигляд у Герхардта був безпорадний і жалісний, в очах стояли сльози.

— Ти добра дівчинка, Дженні,— сказав він уривчастим голосом.— Ти добре зі мною обійшлася. Я часто сварюся й буркочу, але ж я старий. Ти вже вибач мені.

— Ну, що ти, тато! — благально промовила вона. — Це мені треба просити в тебе пробачення.

— Ні, ні, — сказав він. Дженні опустила ся на коліна біля його ліжка й заплакала. Він погладив її по голові висхлою жовтою рукою. — Не плач, — сказав він стиха, — я тепер багато що розумію. Вік живи — вік учися.

Вона вийшла з кімнати, сказавши, що хоче вмитися, і, залишившись на самоті, дала волю сльозам. Невже він нарешті, простив її? А вона стільки йому брехала! Вона намагалася ще дбайливіше доглядати його, але це навряд чи було можливим. А Герхардт після цього примирення зробився немов щасливішим і спокійнішим, і вони провели разом немало хороших годин. Одного разу він сказав їй:

— Ти знаєш, я відчуваю себе зовсім хлопчаком. Коли б не ломило кісток, то, здається, я б пішов у танець на траві.

Дженні посміхнулася й схлипнула.

— Скоро тобі стане краще, гату, — сказала вона. — Ти одужаєш. Тоді ми з тобою поїдемо кататись.

Вона знову порадувалася тому, що завдяки їй Герхардт у свої останні роки не знав злиднів і турбот.

Лестер був уважний і привітний до старого. Кожного вечора першим його питанням було: «Ну, як він сьогодні?» — і ще до обіду він неодмінно заходив на кілька хвилин до кімнати старого.

— Вигляд у нього нічого собі, — повідомляв він Дженні. — Він, на мою думку, ще поживе. Ти не турбуйся.

Веста також проводила багато часу з дідом, до якого ніжно прив'язалась. Вона вголос учила уроки в його кімнаті, коли це йому не заважало, або, залишивши двері до його кімнати відчиненими, грала йому на роялі. Лестер подарував їй гарну музикальну шкатулку, і Веста іноді заводила її у Герхардта в кімнаті. Бувало, що йому в тягар були всі, крім Дженні, йому хотілося залишитися на самоті з нею. Тоді вона тихенько сиділа біля нього з рукоділлям. Вона розуміла, що скоро, скоро настане кінець.

Вірний собі, Герхардт обдумав усе, що треба буде зробити після його смерті. Він побажав, щоб його поховали на маленькому лютеранському кладовищі тут же, на Південній околиці, і щоб панахиду служив улюблений пастор з тієї церкви, до якої він завжди ходив.

— Нехай усе буде просто,— сказав він.— Надінете на мене чорний костюм і мої святкові штиблети, і галстук чорний, шнурком. Більше мені нічого не треба. Так буде добре.

Дженні просила його не говорити про такі речі, але йому це давало задоволення. Одного разу годині о четвертій дня став він надзвичайно кволим. Дженні тримала руки батька, стежачи за його важким диханням, разів зо два він розплющив очі й посміхнувся до неї.

— Я не боюся смерті,— сказав він.— Я зробив, що міг.

— Не треба говорити про смерть, тату,— простогнала Дженні.

— Однаково кінець,— сказав він.— Ти була добра до мене. Ти хороша жінка.

Це були його останні слова. Біля п'ятої години його це стало.

Спокійний і ясний кінець цього важкого життя глибоко вразив Дженні. В її доброму, чулому серці Герхардт жив не тільки як батько, але й як друг та порадник. Тепер він з'явився перед нею в своєму справжньому вигляді — чесний, працьовитий німець, який усі сили поклав на те, щоб виростити родину й прожити безгрішне життя. Дженні була найважчим його тягарем, але він так до кінця і не взяв усієї правди про неї. Вона думала про те, де ж він тепер, чи знає, що вона йому збрехала. І чи простив він її? Адже він сказав, що вона — хороша жінка.

Всім дітям послали телеграми. Басс відповів, а наступного дня приїхав і сам. Інші телеграфували, що не можуть приїхати, і просили сповістити про все докладно. Дженні написала їм листи. Лютеранський священник прочитав над небіжчиком молитви і домовився про день похорону. Влаштувати його було доручено товстому самовдоволеному агенту з бюро похоронних процесій. Зайшов дехто з сусідів, як там не було, не всі вони порвали знайомство з цим домом. Похорон відбувся третього дня. Лестер разом з Дженні, Вестою і Бассом попрямували до збудованої з червоної цегли лютеранської церкви й мужньо прослухав довгу проповідь про блаженство потойбічного життя, досадливо шулячись при згадці про пекло. Басс також нудився, але поводився, як належало. Герхардт вже давно став для нього чужою лю-

диною. Тільки Дженні щиро оплакувала батька. Перед нею проходило все його життя — довгі роки, сповнені турбот і злиднів, той час, коли він ходив по домівках пиляти дрова, і коли жив на горищі над фабричним складом, убогий маленький будиночок на Тринадцятій вулиці, нестерпні дні на Лоррі-стріт у Клівленді, все горе, заподіяне йому гріхами дочки й смертю дружини, його ніжні турботи про Весту; і нарешті — ці останні тижні перед смертю.

«Він був дуже добрий чоловік, — думала Дженні. — Він гак хотів, щоб усе було найкраще».

Коли заспівали гімн «Господь нам сила і оплот», вона заридала.

Лестер потягнув її за рукав. Він був глибоко схвилюваний.

— Не можна ж так, — прошепотів він. — Подумай про інших. Я не можу бачити твоїх сліз, здається, зараз встану й піду.

Дженні стихла, але відчувала, як рвуться останні видимі нитки, що зв'язували її з батьком, і серце її обливалось кров'ю.

На лютеранському кладовищі, де Лестер дав розпорядження купити місце, просту труну спустили в могилу й засипали землею. Лестер задумливо поглядав на голі дерева, на суху, побурілу траву, на розриту лопатами буру землю прерії. Кладовище було убоге, бідне — останній притулок робочої людини, але коли Герхардт хотів, щоб його поховали саме тут, отже так і треба. Лестер вдивлявся в худе, тямуще обличчя Басса і вгадував, які плани той будує на майбутнє. Чомусь йому здавалося, що в Басса успішно пішла б тютюнова торгівля. Він бачив, як Дженні витирає почервонілі очі, і знову говорив собі: «Так, це дивовижно». Почуття її було таке щире й сильне. «Хороша жінка — це не пояснима загадка», думав він.

Всі разом вони поверталися додому запошеними, вітряними вулицями.

— Дженні надто близько приймає все до серця, — сказав Лестер. — Дуже вже вона вразлива, от життя і видається їй похмурішим, ніж воно є насправді. В усіх у нас свої прикrostі, у кого більше, у кого менше, і треба з ними якось справлятися. Невірно, ніби одні люди набагато щасливіші від інших. Турбот на всіх вистачає.

— Що ж робити,— сказала Дженні,— коли мені так шкода деяких людей.

— Дженні завжди була вразлива,— вставив своє слово Басс.

Він увесь час думав про те, яка Лестер чудова людина, як багато вони живуть, якою знатною дамою стала його сестра. Видно, він свого часу не зрозумів, що вона собою уявляє. Як дивно трапляється в житті,— адже ще зовсім недавно він вважав, що Дженні ні до чого непридатна і життя її безнадійно втрачене.

— Ти все ж постарайся взяти себе в руки, зрозумій, що не можна кожну подію в житті сприймати як катастрофу,— сказав Лестер наприкінці.

Басс був з ним цілком згодний.

Дженні мовчки дивилася у вікно карети. От зараз вони повернуться до величезного тихого дому, а Герхардта там уже немає. Подумати тільки, що вона більше ніколи його не побачить. Карета завершила в двір. У вігальні Жаннет, принишкла й заплакана, вже накривала стіл до чаю. Дженні взялася до звичних домашніх справ. Її не покидала думка — що ж з нею буде після смерті.

Розділ LII

Лестер поставився до смерті Герхардта досить байдуже, він тільки співчував Дженні. Сам він цинив у старому його безсумнівні якості, але особистої прихильності до нього не відчував. Він повіз Дженні на десять днів до моря, щоб дати їй можливість відпочити й заспокоїтись, а незабаром після повернення до Чикаго вирішив, нарешті, ввести її в свої справи і разом з нею обміркувати становище. Завдання це частково полегшувала та обставина, що про невдачу його земельних операцій Дженні вже знала. Не були для неї таємницею і його візити до м-с Джералд. Лестер сам їй говорив, що підтримує це знайомство. Одного разу м-с Джералд запросила його в гості разом з Дженні, але сама до них не приїхала, і, як добре розуміла Дженні, не збиралася приїжджати. Поховавши батька, Дженні все більше стала замислюватися над своєю дальшою долею; одружитися з Лестером вона вже не сподівалася, і ніщо в його поведінці не давало їй приводу для таких надій.

Трапилось так, що в цей час Роберт також прийшов

до висновку, що потрібні рішучі дії. Він більше не вважав можливим вплинути на самого Лестера—з нього досить було колишніх спроб,— але чому б не спробувати домовитись із Дженні? Дуже ймовірно, вона може зважити на розумну пораду. Якщо Лестер до цього часу з нею не одружився, вона, звичайно, розуміє, що це не входить до його намірів. Треба доручити якійсь надійній третій особі зустрітись з нею, пояснити, як стоять справи, і, звичайно, запропонувати їй солідне забезпечення. Можливо, вона погодиться піти від Лестера і покінчити з цією неприємною пригодою. Лестер, як не є, йому брат, прикро буде, коли він втратить своє багатство. Роберт міг тепер дозволити собі цей великодушний жест — він встиг добре прибрати до рук справи нового тресту. Зрештою він вирішив, що найбільш придатним посередником буде м-р О'Брайен, з юридичної контори «Найт, Кітлі і О'Брайен». Він люб'язний, добродушний, ввічливий, дарма що юрист. Він зуміє делікатно роз'яснити Дженні, як дивляться на неї рідні Лестера і що сам Лестер втратить, коли не порве з нею. Якщо Лестер одружений, О'Брайен зуміє про це довідатись. Дженні буде забезпечена, вона одержить п'ятдесят, сто, нехай навіть півтораста тисяч доларів. Роберт викликав до себе м-ра О'Брайена і дав йому відповідні інструкції, роз'яснивши до цього, що оскільки він є виконавцем заповіту Арчібалда Кейна, його обов'язок подбати про те, щоб Лестер прийшов до належного рішення.

М-р О'Брайен виїхав до Чикаго. Просто з вокзалу він подзвонив Лестеру і з цілковитим своїм задоволенням дізнався, що той на цілий день виїхав з міста. Тоді він попрямував до Хайд-Парку і вручив Жаннет свою візитну карточку. За кілька хвилин до нього вийшла Дженні, яка не мала навіть підозри, з яким важливим дорученням він до неї з'явився. М-р О'Брайен привітався з нею вишукано люб'язним тоном.

— Я маю задоволення говорити з місіс Кейн? — запитав він, схиливши голову набік.

— Так,— відповіла Дженні.

— Як ви могли переконатися, поглянувши на мою візитну картку, я — містер О'Брайен, фірма «Найт, Кітлі і О'Брайен». Ми з'являємося довіреними й виконавцями покійного містера Кейна, батька вашого... мм... містера Кейна. Мій візит може видатися вам дивним, але справа

в тому, що в духівниці батька містера Кейна є деякі застереження, які близько стосуються й вас. Ці пункти такі істотні, що я вважаю потрібним ознайомити вас з ними, якщо, звичайно, містер Кейн сам цього не зробив. Я... пробачте мені, але, беручи до уваги характер цих пунктів, я готовий припустити, що він, можливо, про них промовчав.

М-р О'Брайен зробив паузу, всією своєю постаттю, кожною рисою обличчя зобразивши питання.

— Я не зовсім зрозуміла,— сказала Дженні.— Про духівницю я нічого не знаю. Коли там є щось таке, що мені слід знати, містер Кейн, мабуть, мені скаже. Поки він нічого не говорить.

— Ага! — задоволено зітхнув м-р О'Брайен.— Отже, я не помилився. Тоді дозвольте, я коротко викладу вам суть справи, після чого ви вирішите, чи бажаєте дізнатися про всі подробиці. Може, ви сядете?

Досі вони розмовляли стоячи. Дженні сіла, і м-р О'Брайен підсунув собі стілець і сів поруч.

— Отже, почнемо,— сказав він.— Мені, розуміється, нема чого довго говорити про те, що батько містера Кейна дуже неприхильно дивився на зв'язок між вами і його сином.

— Я знаю...— почала було Дженні, але одразу ж замовкла.

Вона була збентежена, зняквіла, вона вже відчувала щось недобре.

— Незадовго до своєї смерті,— продовжував юрист,— містер Кейн-старший мав на цю тему бесіду з вашим... мм... з містером Лестером Кейном. В своїй духівниці він поставив деякі умови щодо розподілу свого майна, які трохи заважають його сину, вашому... мм... чоловікові... одержати належну йому частину. За звичайних обставин він успадкував би четверту частину капіталу «Компанія Кейн», яка становить у цей час біля мільйона доларів, можливо, навіть більше; а також четверту частину решти майна, яке оцінюється в п'ятсот тисяч. Наскільки я можу судити, містер Кейн-старший дуже хотів, щоб його син успадкував це багатство. Але згідно з умовою, зробленою його батьком, містер Лестер Кейн може одержати свою частину тільки в тому випадку, якщо він виконає.. гм... одно його передсмертне бажання.

М-р О'Брайен замовк, тільки очі його тривожно бігали

з боку на бік. Незважаючи на все своє упередження, він встиг відчутти чарівність Дженні. Він уже розумів, чому Лестер наперекір усім порадам і умовлянням не захотів з нею розлучитися. Чекаючи її відповіді, він непомітно стежив за нею.

— І яке ж це було бажання? — запитала вона на рещті, коли напружене мовчання стало їй не під силу.

— Я вам дуже вдячний за ваше запитання, — сказав м-р О'Брайен. — Самому мені було б дуже важко заговорити на цю тему, дуже важко. Я прийшов до вас як представник фірми, як один з виконавців духівниці батька містера Кейна. Я знаю, як хворобливо переживає це ваш... гм... містер Кейн, знаю, як болісно поставитесь до цього ви. Але це один з тих досить тяжких випадків, коли питання не обминути, коли його так чи інакше треба розв'язати. І хоч як мені це важко, я повинен вам сказати, що містер Кейн-старший зробив застереження в своїй духівниці, що коли... — очі його знову забігали на всі боки, — коли його син не вважатиме за можливе розлучитися з вами... — м-р О'Брайен перевів дух, — він не одержить у спадщину нічого, вірніше, тільки дуже незначний щорічний прибуток у десять тисяч; і то тільки з умовою, що він з вами одружиться. — Знову пауза. — Додам ще, що духівницею йому визначено три роки для прийняття остаточного рішення. Строк цей от-от минає.

Він замовк, готовий витримати бурхливу сцену, але Дженні тільки звернула на нього погляд, затьмарений подивом, розгубленістю, горем. Вона зрозуміла: заради неї Лестер пожертвував своїм багатством. Операція з нерухомим майном була спробою стати на ноги, відновити своє незалежне становище. Тепер зрозуміло, чому він останнього часу часто бував стурбований, засмучений, незадоволений. Батько простісінько позбавив його спадщини. Він глибоко нещасний, він невідступно думає про втрату, яка йому загрожує, а їй не каже ані слова.

М-р О'Брайен також був схвилюваний і зніяковілий. Сумне обличчя Дженні сповнило його жалем. Але ж він зобов'язаний був сказати їй всю правду.

— Я дуже шкодую, — заговорив він знову, побачивши, що вона не збирається відповідати, — дуже шкодую, що мені випало на долю повідомити вас про цю неприємну новину. Запевняю вас, становище моє не з легких. Сам я не маю до вас ніяких поганих почуттів, — це ви, зви-

чайно, розумієте. Родина Кейнів зараз також не має до вас поганих почуттів,— сподіваюсь, ви цьому повірите. Як я вже говорив містеру Кейну того дня, коли читав духівницю, я особисто вважав рішення його батька несправедливим, але, будучи всього лише виконавцем його волі, не міг, розуміється, нічим зарадити. І я вважаю, що вам слід знати всю правду, для того, щоб ви, якщо можливо, допомогли вашому... вашому чоловікові...— він зробив багатозначну паузу,— прийти до того чи іншого рішення. Я, так само як і члени його родини, глибоко шкодую, що він втрачає все своє багатство.

Дженні, яка досі сиділа, відвернувшись і опустивши голову, звернула на адвоката твердий, спокійний погляд.

— Він не втратить свого багатства,— сказала вона.— Це було б несправедливо.

— Мені дуже приємно чути це від вас, місіс Кейн,— сказав він, вперше, наперекір фактам, сміливо звертаючись до неї як до дружини Лестера.— Скажу вам по щирості, я боявся, що ви сприймете цю новину зовсім інакше. Вам, звичайно, відомо, що родина Кейн надає великого значення шлюбіві. Місіс Кейн, мати вашого чоловіка, була жінка горда, навіть трохи пихата; його сестри й брат ставлять цілком певні вимоги до тих, кого вони можуть прийняти до своєї родини. Ваші стосунки вони вважають за ненормальні і — пробачте мені мимовільну жорстокість — неприпустимими. За останні роки це стільки разів обмірковувалося, що містер Кейн-старший уже не сподівався уладнати справу шляхом родинних переговорів. Він вважав, що його син з самого початку зробив невірнo. І тому він окремо обумовив у своєму заповіті, що ваш чоловік... пробачте, що його син, якщо він не побажає розлучитися з вами і, таким чином, одержати свою пайку капіталу, повинен, щоб одержати хоч що-небудь — ті самі десять тисяч на рік, про які я вже згадував... пробачте мене, якщо мої слова звучатимуть грубо, але ж, правда, це не навмисно,— повинен з вами одружитися.

Дженні вся зщулилась. Як жорстоко було сказати їй це в обличчя! Так, спроба прожити разом, не узаконивши шлюбу, не могла закінчитися добром. І тепер з цієї сумної плутанини є тільки один вихід — їм треба розлучитися. Щоб Лестер жив на десять тисяч у рік — то це ж просто безглуздя!

М-р О'Брайен з цікавістю поглядав на Дженні. На його думку, Лестер помилився тільки в одному: чому він тоді ж не одружився з нею? Вона чарівна жінка.

— Мені залишається сказати вам тільки одну річ, місіс Кейн,— промовив він ласкаво.— Я тепер розумію, що для вас це не має значення, але я повинен виконати все, що мені доручено. Сподіваюсь, ви не зрозумієте моєї пропозиції невірною. Не знаю, чи ви в курсі фінансових справ вашого чоловіка?

— Ні,— просто відповіла Дженні.

— Ну, це однаково. Так от, щоб полегшити вам завдання в тому випадку, якщо ви вирішите допомогти вашому чоловікові розв'язати це дуже складне питання, скажемо відверто,— в тому випадку, коли ви вважатимете за потрібне з власного почину поїхати від нього і жити окремо,— я щасливий заявити, що будь-яка сума... скажемо... гм...

Дженні встала і, стиснувши руки, мов сліпа, зробила крок до вікна. М-р О'Брайен також підвівся.

— Це на ваш розсуд. Але мені доручено вам сказати, що коли ви вирішите порвати ваш зв'язок, вам буде охоче дана будь-яка розумна сума, яку ви забажаєте назвати,— п'ятдесят, сімдесят п'ять, сто тисяч доларів...— М-р О'Брайен здавався собі надзвичайно благородним і щедрим.— Вона буде, так би мовити, зберігатися для вас, щоб ви будь-якої хвилини могли її зажадати. Ви не повинні мати в чомусь нестаток.

— Прошу вас, досить,— сказала Дженні, відчуваючи, що вона не має більше сил слухати і що від страшного, майже фізичного болю сама от-от втратить здатність говорити.— Прошу вас, не говоріть далі. Прошу вас, залиште мене. Я можу від нього поїхати. Я це зроблю. Все буде добре. Але, прошу вас, не говоріть мені більше ані слова.

— Я цілком розумію ваші почуття, місіс Кейн,— промовив м-р О'Брайен, зрозумівши, нарешті, яких страждань він їй завдав.— Повірте, я співчуваю вам усією душею. Я сказав усе, що мав вам сказати. Це було важко, дуже важко. Сумна необхідність. У вас є моя карточка. Ви можете викликати мене в будь-який час або написати мені. Більше я не забиратиму у вас часу. Бувайте здорові. Сподіваюсь, ви не вважатимете за потрібне розповідати про мій візит вашому чоловікові,— було б краще,

якби ви вирішили це питання самотійно. Я дуже дорожу його прихильністю. Мені дуже шкода, прощайте!

Дженні стояла мовчки, схиливши голову.

М-р О'Брайен попрямував до передньої. Дженні натиснула кнопку дзвоника, і Жаннет вийшла провести гостя. Він бадьоро пішов геть стежкою саду, а Дженні, залишившись на самоті, повернулася до бібліотеки. Вона сиділа, підперши руками підборіддя, і в химерних візерунках шовкового турецького килима їй ввижалися дивні картини. Ось вона сама в якомусь маленькому котеджі, одна з Вестою; ось Лестер, далеко, немов у іншому світі, і поруч з ним м-с Дженні. Ось спорожнів їх великий чудовий дім, а далі — потягнулись довгі роки, а далі...

Вона тяжко зітхнула, стримуючи ридання, і жагучі сльози виступили в неї на очах. Потім вона встала.

«Так треба,— подумала вона.— Давно треба було з цим покінчити.— І тут же згадала: — Яке щастя, що тато вмер, що він не дожив до цього дня!»

Розділ LIII

Розмова, яку Лестер не вважав більше за можливе обминути, незалежно від того, чи приведе вона до розриву чи до узаконення їх зв'язку, відбулася дуже скоро після відвідин м-ра О'Брайена.

У день самих відвідин Лестер їздив до Хегевіша, невеликого промислового міста у Вісконсіні, куди його запросили на випробування нового мотора для ліфтів,— він подумував про те, щоб зробитися пайовиком компанії, яка виробляла такі мотори. Коли він наступного дня повернувся до Хайд-Парку, готуючись, за звичкою, хоч би й зараз, незважаючи на свій намір розлучитися з Дженні, розповісти їй про свою подорож,— його вразив смуток, що панував у домі; Дженні, хоч і прийшла до розумного й твердого рішення, не мала сили приховати своїх почуттів. Вона журливо обмірковувала свої плани, весь час пам'ятаючи, що поїхати від Лестера треба, але побоюючись, що в неї не вистачить мужності для розмови з ним. А поїхати, не поговоривши з ним, не можна,— він повинен погодитись на розрив. Дженні була глибоко переконана, що це був єдиний вірний вихід. Думка, що заради неї Лестер міг піти на таку величезну жертву, просто не вкладалася у неї в голову. Її вражало, як він

міг мовчати до цього часу, коли все його майбутнє вже так давно висіло на волосинці.

Почувши, що він зайшов у дім, Дженні спробувала зустріти його своєю звичайною посмішкою, але це їй не вдалося.

— Все гаразд? — запитала вона, як запитувала кожного дня.

— Розуміється, — відповів він. — А в тебе як справи?

— Та як завжди.

Вони разом пройшли до бібліотеки, і Лестер, підійшовши до каміна, поворушив кочергою вугілля. Був холодний січневий день, о п'ятій годині вже стемніло. Дженні спустила штору на вікні. Коли вона повернулася до Лестера, він допитливо поглянув на неї.

— Щось ти сьогодні не така, як завжди, — сказав він, одразу відчувши в ній зміну.

— Та ні, я нічого, — відповіла вона, але губи в неї затремтіли, і це не сховалось від його погляду.

— Мені здається, ти щось приховуєш, — сказав він, не зводячи з неї очей. — Що з тобою? Що-небудь трапилось?

Вона одвернулася, щоб перевести подих і зібратися з думками. Потім знову звела на нього очі.

— Так, трапилось, — вимовила вона. — Мені треба тобі дещо сказати.

— Я бачу.

Він посміхнувся, хоч відчував, що за її словами сховане щось дуже серйозне.

Вона ще трохи помовчала, кусаючи губи, не знаючи, з чого почати, і, нарешті, заговорила:

— Тут учора був один чоловік — містер О'Брайен, з Цінціннаті. Ти його знаєш?

— Так, знаю. Що йому було треба?

— Він приїжджав поговорити зі мною про тебе і про духівницю твого батька.

Вона змовкла, помітивши, як потемніло його обличчя.

— На якого дідька йому треба було говорити з тобою про духівницю мого батька! — вигукнув він. — Що він тобі намовол?

— Будь ласка, не сердься, Лестер, — спокійно сказала Дженні, розуміючи, що нічого не доб'ється, якщо не зуміє цілком володіти собою. — Містер О'Брайен розповів мені, яку жертву ти приносиш, і попередив, що лишилося

дуже мало часу, і ти можеш втратити свою частину спадщини. Чи не думаєш ти, що тобі час діяти? Час мене залишити?

— Прокляття! — злісно вилаявся Лестер. — Як він сміє втручатись у мої справи? Невже не можна дати мені спокій? — Він обурено пересмикнув плечима. — Будь вони прокляті, — вибухнув він знову. — Це все Роберт орудує. Чого б «Найт, Кітлі і О'Брайен» стали втручатись у мої справи? Ой, і вчиню ж я їм скандал!

Він був у нестямі, обличчя в нього побагровіло, очі метали блискавки.

Дженні, налякана його гнівом, не могла вимовити ані слова.

Трохи заспокоївшись, Лестер запитав:

— Ну, то що ж він тобі сказав?

— Він сказав, що коли ти зі мною одружишся, ти матимеш всього десять тисяч прибутку на рік. А якщо не одружишся, але житимеш, як і раніше, зі мною, тоді в тебе нічого не буде. Коли ж ти від мене підеш, або я від тебе, ти дістанеш півтора мільйона. Чи не думаєш ти, що нам треба саме тепер розлучитися?

Вона не збиралась поставити йому це — найголовніше — питання так швидко, — слова вирвалися в неї мимоволі. І в ту ж мить вона зрозуміла, що коли Лестер її справді кохає, він відповість рішучим «ні». Якщо ж йому байдуже, він вагатиметься, зволікатиме, він постарається відтягти розв'язку.

— Не знаю, чому, — заперечив він роздратовано. — Я не бачу доконечної потреби втручатись чи діяти поспіхом. Мене дратує, що вони з'являються сюди й сунуть носа в чужі справи.

Дженні була глибоко вражена його байдужістю, цим вибухом люті замість слів любові. Для неї важливим було одно — майбутня розлука. А він знову й знову повертався до візиту О'Брайена. Хтось посмів втрутитись у його справи, коли він ще не прийняв рішення, — ось про що він не міг забути. А Дженні, незважаючи ні на що, сподівалась, що, проживши з нею стільки років, коли і радість і горе — все було навіл, Лестер кохає її глибоко, і це почуття не дозволить йому порвати з нею, навіть якщо видимість розриву й буде необхідною. Правда, він не одружився з нею — для цього було так багато серйозних причин. Але зараз, коли все закінчилось, він

міг би сказати їй про своє кохання, хоч би перед тим, як відпустити її. Їй здалося, що, проживши з ним стільки років, вона зовсім не знає його, а разом з тим вона його розуміла. По-своєму він її кохає. Він не здатний на красні слова, не вміє говорити про почуття. Колись він зумів покорити її й зробити своєю, але кохання його невистачає на те, щоб удержати її тепер, коли виникли перепони. Ось зараз він вирішує її долю. Їй нестерпно боляче, серце обливається кров'ю, але на цей раз рішення її тверде. Хоче того Лестер чи ні,— вона не припустить, щоб він пішов на таку жертву. Вона повинна від нього піти, якщо він сам не піде від неї. Нема для чого їй залишатися. Відповідь може бути тільки одна. Але невже він не знайде для неї ласкавого слова?

— Чи не думаєш ти, що пора діяти? — говорила далі Дженні, все ще сподіваючись, що він згадає про неї.— Адже лишилося зовсім мало часу!

Вона машинально пересувала туди-сюди книгу, яка лежала на столі, з однією думкою — тільки б зберегти зовнішній спокій. Що їй ще сказати, що зробити? Вона завжди боялася вибухів гніву Лестера. Але ж зараз йому не так важко піти — у нього є м-с Джералд. Тільки б він захотів, а він повинен захотіти. Адже багатство для нього куди важливіше, ніж Дженні.

— Це не твій клопіт,— уперто сказав Лестер, ще обурений злістю на брата, сестер, О'Брайєна.— Часу вистачить. Я поки що нічого не вирішив. Ні, яка зухвалість! А втім, я не хочу більше говорити про це. Обід готовий?

Пам'ятаючи тільки про своє ображене самолюбство, Лестер навіть не старався говорити ввічливо. Він зовсім забув про Дженні, про її почуття. Він ненавидів Роберта і з радістю скрутив би в'язи Найту, Кітлі і О'Брайєну — кожному окремо чи всім разом.

Тема, розуміється, не була вичерпана, вона знову виникла вже за обідом. Дженні трохи заспокоїлась і зібралася з думками. Вона не могла говорити вільно в присутності Вести і Жаннет, але все ж зробила нову спробу.

— Я б могла найняти невеликий котедж, — сказала вона стиха, в надії, що він встиг охолонути.— Тут я не хочу залишатися. Що мені робити самій в такому величезному будинку...

— Будь ласка, припини цю розмову,— різко перебив її Лестер.— У мене нема настрою її підтримувати. Я зо-

зсім ще не вирішив, що так буде. Я ще нічого не вирішив.

Він упирався, затаївши образу на О'Брайена, і Дженні, нарешті, замовкла. Веста, що звикла бачити вітчима привітним і чемним, здивовано дивилася на його нахмурені брови.

У Дженні вже склалося враження, що при бажанні вона могла б удержати його,— дуже вже він вагався. Але вона цього не хотіла. Це було б недобре по відношенню до Лестера. Та й по відношенню до себе самої це було б недобре, жорстоко, непорядно.

І наступного дня вона стала знову його умовляти.

— Так треба, Лестер, запевняю тебе. Я не буду більше до тебе чіплятись, але так треба. Нічого іншого я тобі не дозволю зробити.

Ця суперечка відновлялася тепер кожного дня — то в спальні, то в бібліотеці, то під час сніданку, хоч не завжди вона точилась на словах. Дженні не приховувала своєї тривоги. Вона була переконана, що Лестера треба змусити діяти. Коли він зробився до неї уважнішим і ласкавішим, це переконання зміцнилося ще більше. Вона не знала, що треба робити, але тужливо поглядала на нього, намагаючись допомогти йому прийняти рішення. Вона запевняла себе, що буде щаслива — буде щаслива думкою про його щастя, коли вони, нарешті, розлучаться. Він добра людина, він має все, крім, може, дару кохання. Він не кохає її по-справжньому, мабуть, не може після всього, що було, хоч вона й кохає його глибоко. А на нього вплинув запеклий опір його родини. Це вона також зрозуміла. Тепер вона знала, що, незважаючи на свій ясний розум, він не може вирватися із зачарованого кола. Він надто порядна людина, щоб грубо розрубати вузол і покинути її, надто делікатний, щоб одверто дбати про власні інтереси та й про її майбутнє, але це його обов'язок.

— Вирішуй, Лестер,— твердила вона знову й знову.— Відпусти мене. Чому ти вагаєшся? Мені буде добре. Можливо, після того, як усе влаштується, ти захочеш до мене повернутися. Ну й повернешся, я буду тебе чекати.

— Я ще не прийшов ні до якого рішення,— була його незмінна відповідь.— Я зовсім не впевнений, що хочу з тобою розлучитися. Моє багатство, звичайно, цікавить мене, та гроші — це ще не все. Якщо треба, я можу прожити на десять тисяч у рік. Мені це не первина.

— Так, але зараз у тебе таке видатне становище в суспільстві,— заперечувала вона.— Зараз про це й думати нічого. Ти пригадай, скільки тобі коштує самий цей будинок. А тут півтора мільйона доларів — та я просто не припущу, щоб ти їх втратив. Я краще сама від тебе поїду.

— А куди б ти поділася, коли б до цього дійшло? — запитав він з цікавістю.

— О, я знайшла б який-небудь куточок. Пам'ятаєш Сендвуд, таке маленьке місто, не доїжджаючи до Кеноші? Я часто думала, що там було б дуже приємно жити.

— Мені важко думати про це,— не витримав він на решті.— Це так несправедливо. Все, все було проти нас. Мабуть, я повинен був одразу з тобою одружитися. Дарма я цього не зробив.

Дженні мало не розридалася, але промовчала.

— Все одно, я подбаю, щоб це не був кінець,— сказав він напоследок.

Він думав, що, можливо, все якось обійдеться. Треба одержати гроші, а потім... Проте всякі угоди із совістю й викрути були йому глибоко огидні.

Вони, нарешті, домовились, що в останніх числах лютого Дженні поїде до Сендвуда й спробує що-небудь там собі наглядіти. Лестер сказав їй, щоб вона не зважала на витрати,— у неї буде все, що їй потрібно. І сам він приїжджатиме до неї в гості. Про себе він вирішив, що дехто жорстоко розплатиться за тяжкі хвилини, які він пережив. Він викличе до себе м-ра О'Брайена і серйозно поговорить з ним. Треба ж розважити душу — нехай дізнається, що про нього думають!

І весь цей час у глибині його свідомості жила м-с Джералд — чарівна, витончена, довершена в усіх відношеннях. Він намагався не думати про неї, але не міг відігнати від себе її образ. І все частіше у нього виникала думка: «Чом би й ні?» До початку лютого він вирішив, що далі робити.

Розділ LIV

Маленьке місто Сендвуд, «не доїжджаючи до Кеноші», як висловлювалася Дженні, було розташоване зовсім близько від Чікаго, всього година з чвертю їзди дачним поїздом. Там було якихось триста котеджів, розкиданих

у мальовничій місцевості на березі озера. Населення його було небагате. Будинки коштували не дорожче від п'яти тисяч доларів, але побудовані були здебільшого зі смаком, а вічнозелені дерева, які оточували їх, надавали всьому містечку по-літньому веселого вигляду. Колись давно Дженні з Лестером проїжджали тут у колясці, запряженій парою баских коней, і вона замилювалась білою дзвіничкою в зелені дерев і човнами, що тихо погойдувалися на спокійному плесі озера.

— Добре б пожити у такому місці,— сказала тоді Дженні, а Лестер відповів, що на його погляд місто нуднувате.

— Коли-небудь мене, може, й потягне сюди, але тільки не зараз. Дуже вже тут тихо.

Дженні не раз згадувала його слова. Вони спадали їй на думку, коли життя здавалося особливо тяжким і складним. Якщо вона залишиться сама і матиме кошти, як добре було б опинитися в такому містечку. Садок, кури, висока жердина із шпаківнею, і навкруги — квіти, трава, дерева. Жити в маленькому котеджі з краєвидом на озеро, літніми вечорами сидіти на веранді за шиттям... Веста буде повертатись із школи; можливо, з'являться нові знайомі. Дженні вже починало здаватись, що їй буде непогано самій, хоч майбутнє Вести не переставало турбувати її. Вона полюбила читати, багато разів перечитувала «Книгу нарисів» Вашингтона Ірвінга, «Елію» Лемба, «Двічі розказані історії» Хоторна. Веста радувала її своїми успіхами в музиці. Дівчинка була надзвичайно музикальна. Вона мала природжене почуття ритму, вона особливо любила пісні й п'єси, пройняті сумним, схвилюваним настроєм, і сама непогано грала й співала. Голос в неї ще не визначився — їй було всього чотирнадцять років,— але слухати її було приємно. У ній примхливо поєднувались риси матері й батька; від Дженні вона успадкувала м'яку задумливість, від Брендера — енергію та жвавий розум. Вона цілком розумно говорила з матір'ю про природу, про книги, про сукні, про кохання, і Дженні, слідкуючи за тим, як розвиваються її інтереси, бачила нові світи, які відкривалися перед її дочкою. Дівчинка вивчала нові й нові предмети, і Дженні разом з нею починала розуміти життя сучасної школи, її різноманітну програму, в якій знаходилося місце й для музики, і для природознавства. Веста подавала надії, що стане

багатогранною й діловою жінкою, не занадто спритною, але цілком самостійною. Мати втішалася думкою, що вона зуміє за себе постояти, і покладала великі надії на її майбутнє.

Котедж у Сендвуді, на якому зупинила свій вибір Дженні, був одноповерховий, з мезоніном і верандою на червоних цегляних стовпах, з'єднаних зеленими дерев'яними ґратами. Всі п'ять кімнат виходили вікнами на озеро. У ідальні були скляні двері, полиці великої бібліотеки могли вмістити багато книг, наріжна вітальня з трьома вікнами весь день була залита сонцем. На ділянці біля будинку росло кілька гарних дерев. Колишній власник розбив у саду клумби й приготував зелені діжки для кущів і декоративних рослин. Будиночок був білий, із зеленими віконницями й зеленим гонтовим дахом.

Лестер запропонував був Дженні залишити за собою будинок у Хайд-Парку, але цього вона не захотіла. Одна думка про те, щоб жити тут без Лестера, була їй нестерпна,— стільки згадок зв'язано було з цим будинком. Спочатку вона навіть не хотіла нічого з собою забирати, але потім все ж зробила так, як радив Лестер,— відібрала потрібні для її нового житла меблі, занавіски й столове срібло.

— Мало що тобі може знадобитись,— сказав він.— Бери все. Мені нічого не треба.

Котедж найняли на два роки з правом продовження оренди чи наступної купівлі. Вирішивши, нарешті, відпустити Дженні, Лестер виявив велику щедрість,— він не припускав думки, щоб вона у чомусь відчувала нестачу. Він турбувався про те, як пояснити зміну в їхньому житті Весті. Він любив дівчинку й хотів захистити її від тяжких переживань.

— Може, влаштувати її до весни в яку-небудь закриту школу? — запропонував він одного разу.

Але заняття в школах ішли повним темпом, і від цієї думки довелося відмовитись. Тоді вони вирішили сказати Весті, що Лестеру треба надовго поїхати з Чикаго у справах, а вдвох з матір'ю їм буде краще в маленькому містечку. Колись Дженні пояснить дочці, що пішла від Лестера, і придумає причину. У Дженні було гірко на душі. Вона розуміла, що рішення Лестера розумне, але яка за ним ховалась безсердечність! Так, якщо він і кохає її, то дуже мало.

У стосунках між чоловіком і жінкою, які ми спостерігаємо з таким гарячим інтересом, сподіваючись знайти в них якусь розгадку таємниці буття, найважчими і нестерпнішими бувають хвилини, коли взаємна прихильність віддається в жертву зовнішнім обставинам, таким далеким від краси й сили самого почуття. І Лестер, і Дженні жорстоко страждали в останні дні перед розлукою, коли руйнувалося їхнє спільне життя в цьому будинку, де все було влаштоване з такою любов'ю, де вони провели стільки щасливих годин. У Дженні серце розривалося, адже вона була з тих постійних натур, які не шукають ніяких змін, аби тільки відчувати, що тебе кохають і що ти потрібна. Все її життя, як з невидимих ниток, складалося з прихильностей і згадок, що з'єднували розрізнені враження в гармонійне й міцне ціле. І однією з таких ниток був цей будинок, її будинок, прикрашений її коханням і дбайливою увагою до всіх його мешканців, до кожної дрібнички. Тепер всьому цьому настав кінець.

Якби колись раніше Дженні володіла подібними скарбами, їй тепер було б не так важко, хоч у своїх почуттях вона аж ніяк не керувалася матеріальними вигодами. В її любові до життя й до людей не було й натяку на користь. І от вона блукала по кімнатах, відбираючи тут килим, там картину або столик з диваном і кріслами, і безперервно страждаючи від того, що їй доводиться цим займатися. Подумати тільки — мине ще небагато часу, і Лестер не повертатиметься більше додому вечорами! Вранці їй не треба буде вставати першою, щоб перевірити, чи готовий кофе для її володаря і чи добре накритий стіл у їдальні. Кожного дня вона ставила на стіл букет із найпишніших квітів, які тільки були в зимовому саду, завжди пам'ятаючи, що робить це для нього. Тепер і букети будуть не потрібні — він їх не побачить. Коли звикнеш ждати вечорами знайомого шуму коліс по гравію, що лунає все ближче й ближче, коли дослухаєшся і о першій, і о другій годині ночі і легко й радісно прокидаєшся від звуків кроків на сходах, — тоді розлука, що обриває все одним ударом, невимовно важка. І Дженні безперестану думала про те, що кожний день, кожна година наближає її до цієї розлуки.

Лестер також страждав, але інакше. Його терзало не знехтуване, розтопане кохання, а тяжка свідомість

провини, яку відчуває людина, знаючи, що заради негідного розрахунку вона поступилася добротою, відданістю, почуттям. Тепер перед ним відкривалися найширші перспективи. Не зв'язаний більше з Дженні, щедро забезпечивши її, він вільно може йти своїм шляхом, віддатись різноманітним обов'язкам, які покладає велике багатство. Але він увесь час думав про те, як багато зробила для нього Дженні, як вона завжди намагалася, щоб життя його було вигідним, приємним, гарним. Він знав всі її якості й віддавав їм належне. Тепер він змушений визнати за нею ще одну неоціниму якість — вона вміла страждати не нарікаючи. Ці останні дні вона трималася по відношенню до нього, як завжди, — не краще, не гірше. Вона не вчиняла істерик, як зробила б на її місці інша жінка; не намагалася здаватись стійкішою, ніж була насправді, або робити веселе обличчя з однією думкою — щоб він усе ж таки догадався про її страждання. Вона залишилася спокійною, м'якою, уважною, як і раніше, цікавилася його планами й справами, але не драгувала зайвими запитаннями. Лестер був вражений її благородством, він захоплювався нею. Що б не говорили люди, вона — незвичайна жінка. Шкода й сором, що життя її склалося так нещасливо. І в той самий час Лестер чув поклик іншого, широкого світу. Цей світ не завжди був гостинний, Лестер пам'ятав його звирячий оскал. То чи сміє він не послухатися цього поклику?

І от вони вже повідомили декого з сусідів, що йдуть за кордон, і Лестер уже зняв собі номер у готелі «Аудіторіум», і віддана вже на схов уся зайва обстановка, і настав час попрощатися з Хайд-Парком. Дженні в супроводі Лестера кілька разів побувала у Сендвуді. Він детально оглянув містечко, але враження було те саме, що й колись — там гарно, але нуднувато. Однак наближалась весна, а Дженні так любила квіти. Вона збиралась найняти садівника.

— Чудово, — сказав Лестер. — Все, що хочеш, тільки б тобі тут було добре.

Тимчасом він енергійно займався і своїми справами. Через свого повіреного м-ра Уотсона він дав знати конторі «Найт, Кітлі і О'Брайєн», щоб до такого-то числа йому була передана його частина батьківських акцій. Він вирішив, що коли обставини примусили його піти на це, він вживе і ряд інших, не менш безсердечних заходів.

Напевно, він одружиться з м-с Джералд. Він увійде до правління «Каретного тресту»,— тепер, коли в нього на руках такий пакет акцій, вони не зможуть цьому перешкодити. Якщо в його розпорядженні будуть гроші м-с Джералд, він забере до своїх рук «Тракторну компанію» в Цінцінаті, на яку покладає великі надії його братець, а також «Західну сталеплавильну», де Роберт є головним консультантом. Так, це буде не те становище, яке він займав останніми роками!

Дженні не знаходила собі місця від самотності й нудьги. Цей будинок так багато для неї важив. Коли вони сюди переїхали й сусіди почали приходити в гості, вона уявила, що для неї починається нове життя, що згодом Лестер з нею одружиться. А потім посипалися удар за ударом, і немає більше її мрії, і немає більше будинку. Помер батько, відпущена Жаннет і інші слуги, меблі одвезено на склад, і Лестер — Лестер пішов з її життя.

Дженні ясно розуміла, що він не повернеться. Якщо він міг піти від неї зараз,— нехай з ваганнями, з болем,— чого ж чекати від того часу, коли він буде вільний і далеко від неї? Захоплений своїми важливими справами, він просто забуде про неї. І вірно зробить. Вона не годиться бути йому дружиною. Скільки разів вона в цьому переконувалася. Кохання в цьому світі не досить, це кожному зрозуміло. Потрібні ще виховання, багатство, вміння добиватися свого й інтригувати. А займатися цим вона не хоче. Та й не зуміла б.

Нарешті великий будинок було замкнено, і колишнє життя залишилося позаду. Лестер провів Дженні до Сендвуда й трохи побув з нею в котеджі, намагаючись запевнити її, що будиночок чудовий і вона легко звикне до нової обстановки. Він обіцяв скоро відвідати її, а потім зібрався їхати, і перед неминучістю розлуки його слова одразу втратили всяке значення. Дженні поцілувала його, побажала щастя, успіхів, душевного спокою, — і пішла до себе в спальню. Побачивши у вікно, як він іде від будинку цегляною стежкою, міцний і елегантний, в новому костюмі з перекинутим через руку пальто, — втілення самовпевненості й благополуччя,— вона відчула, що зараз помре. Проте, коли через деякий час до неї заглянула Веста, очі її були сухі. Лишився тільки тупий, нійучий біль. Так почалось її нове життя — життя без Лестера, без батька, з однією тільки Вестою.

«Дивна в мене все-таки доля!» думала вона, спускаючись в кухню. Вона вирішила, що частину домашньої роботи виконуватиме сама. Їй треба чимсь зайнятися. Не можна весь час думати. Коли б не Веста, вона влаштувалася б десь на роботу. Тільки б не заглиблюватись у себе, бо можна збожеволіти.

Розділ LV

За наступний рік чи два ділові й світські кола Чикаго, Цінціннаті, Клівленда й інших міст були свідками своєрідного відродження Лестера Кейна. За час зв'язку з Дженні він цурався багатьох людей і починань і, здавалося, втратив до них будь-який інтерес; тепер же, розлучившись із нею, він знову з'явився на сцені у всеозброєнні своїх величезних засобів, став розбиратись у кожній справі, як людина, певна своєї сили, і незабаром став визнаним авторитетом в галузі комерції й фінансів. Правда, він постарів. Де в чому це був уже не колишній Лестер. До зустрічі з Дженні йому притаманна була самовпевненість, властива кожному, хто не звідав поразок. Якщо ти вихований у розкоші, якщо ти бачиш суспільство тільки з його приємного боку, такого переконливо-облудного, коли маєш справу з великими підприємствами не через те, що ти їх створив, а тому, що ти сам є часткою їх і що вони були при тобі від народження, як повітря, яким ти дихаєш,— тоді природно створюється ілюзія непорушності буття, здатна затуманити найсвітліший розум. Важко мати уявлення про те, чого ми не бачили, відчути те, чого самим не довелося пережити. Подібно до всесвіту, який здається нам одвічним і непохитним тільки через те, що ми нічого не знаємо про сили, які створили його, світ Лестера здавався йому й непохитним, і одвічним. Лише тоді, коли нависли грозові хмари й налетів ураган, коли на нього рушили війною всі сили суспільних умовностей,— тільки тоді він зрозумів, що, можливо, переоцінив себе, що його особисті бажання й погляди — ніщо перед думкою суспільства; що він неправий. Йому уявлялося, що дух часу — *Zeitgeist*, як прозивають його німці,— стоїть на сторожі якоїсь системи, що наше суспільство організовано за якимось загадковим, неприступним для людського розуміння зразком. Він не міг розпочати єдиноборство з цим суспіль-

ством. Він не міг відмахнутися від його велінь. Його сучасники вважали такий суспільний устрій необхідним, і Лестер переконався, що, порушивши його закони, легко опинитися за бортом. Всі відвернулися від нього — батько й мати, сестри, знайомі, друзі. Боже милосердний! Яку бурю викликав його вчинок! Сама доля ніби вирішила його покарати. Його операція з нерухомим майном закінчилася нечуваним провалом. Чому? Невже боги стоять на сторожі законів суспільства, якими він хотів знехтувати? Очевидно. Так чи інакше, його примусили здати позиції, і от він знову в своєму колишньому світі, сповнений енергії й рішучості, трохи пом'ятий після всього пережитого, але все ж досить велика і впливова постать.

Цей відступ після довгої боротьби не минув для нього безкарно, — він дуже озлобився. Він відчував, що його штовхнули на перший у його житті негідний і жорстокий вчинок. Дженні заслуговувала кращої долі. Соромно було покинути її, одержавши від неї так багато. Що й казати, вона стала вища від нього в благородстві. А головне — не можна виправдати себе безвихідністю становища. Він міг би прожити на десять тисяч у рік; міг би обійтися без півтора мільйонів, якими тепер володіє. Міг би обійтися й без світського суспільства, яке, виявляється, не втратило для нього своєї привабливої сили. Міг би, але не захотів і ще збільшив свою провину думкою про іншу жінку.

Чим вона краща від Дженні? — ось питання, яке весь час поставало перед Лестером. Чи добра вона? Хіба не робила вона найодвертіших спроб забрати його в жінки, яку зобов'язана була вважати його дружиною? І хіба це добре? Хіба жінка з великим серцем так зробила б? Нарешті, чи досить вона гарна для нього? Може, йому не слід з нею одружуватися? Може, йому взагалі не слід одружуватися, оскільки він, якщо не юридично, то морально ще зв'язаний з Дженні? Який з нього вийде чоловік? Ці думки не давали йому спокою, і він не міг позбутися свідомості, що йде на безсердечний і непорядний вчинок.

Він зробив помилковий крок, керуючись матеріальними міркуваннями, а тепер готовий поступитися міркуваннями моральними. Новою помилкою він намагається виправити першу. Але чи принесе це йому задоволення, чи

окупиться з матеріальної й моральної точки зору, чи принесе йому душевний спокій? Він уперто думав про це, поки перебудовував своє життя відповідно до колишніх, вірніше — до нових умов, але спокою не було. Скоріше, йому ставало гірше, він опинився у полоні похмурого, мстивого почуття. Часом він думав, що коли одружиться з Летті, то тільки для того, щоб за допомогою її грошей жорстоко розправитись зі своїми ворогами, але зразу ж починав ганьбити себе за такі думки. Він жив у готелі «Аудіторіум», їздив до Цінціннати на засідання правління, де тримав себе гордовито й задириливо; мучився від внутрішнього розладу і власної байдужості до всього в світі. Але з Дженні після її від'їзду він не зустрічався.

Зрозуміло, м-с Джералд з живим інтересом сприйняла звістку про новий поворот у житті Лестера. Трохи почекавши для пристойності, вона написала йому на його адресу до Хайд-Парку, ніби не знаючи, що він переїхав «Де ви ховаєтесь?» запитувала вона. Лестер у цей час тільки-тільки почав звикати до зміни, що з ним сталася. Він говорив собі, що має потребу в розумному слові й співчутті,— розуміється, жіночому. У гості його почали запрошувати, як тільки з'ясувалося, що він живе сам і що його фінансове становище відновлене. Він уже побував у кількох загородніх домах у супроводі одного тільки слуги — японця — краща ознака того, що він знову став холостяком. Про його минуле ніхто не згадував ні словом.

Одержавши листа м-с Джералд, Лестер вирішив, що треба відвідати її. Він перед нею винний — останні місяці до від'їзду Дженні він навіть не заглядав до неї. Але й зараз він не став поспішати. Через деякий час вона по телефону запросила його на обід, і тоді він, нарешті, поїхав.

М-с Джералд була прекрасна в ролі гостинної хазяйки. Серед її гостей були піаніст Альбоні, скульптор Адам Раскович, англійський вчений сер Нельсон Кіз, а також — на здивування Лестера — м-р і м-с Беррі Додж, з якими він не зустрічався, хіба що мимохідь, уже кілька років. Лестер і хазяйка дому весело обмінялися привітаннями, як люди, що чудово розуміють одно одного і що раді випадкові провести час разом.

— І не сором вам, сер? — сказала вона, тільки Лестер з'явився на дверях.— Хіба можна забувати старих друзів? Ви будете за це покарані.

— Я був страшенно зайнятий,— відповів він.— А яка мене чекає кара? Сподіваюсь, дев'яносто різок вистачить?

— Дев'яносто різок — ще б пак! — заперечила вона.— Ви хочете легко розплатитись. Я забула, як це карають злочинців у Сіамі?

— Напевне, кидають у кипляче масло.

— Оце ще так. Я вже придумаю для вас якусь страшну кару.

— Ну, коли придумаєте — повідомте мене,— засміявся він, але в цей час м-с де-Лінкум, що допомагала хазяйці приймати гостей, повела його, щоб познайомити із знатними іноземцями.

Зав'язалася жвава розмова. Лестер, який завжди почував себе у такій обстановці, як риба в воді, відчував незвичайний приплив бадьорості. Обернувшись, він раптом побачив поруч з собою Беррі Доджа.

Додж саяв від найлюб'язнішої посмішки.

— Де ти мандруєш? — запитав він.— Ми тебе не бачили вже й не знаю скільки років. Підемо до місіс Додж, вона хоче з тобою поговорити.

— Так, давненько не бачились,— безтурботно підтвердив Лестер, згадавши їх останню зустріч і тон Доджа, такий несхожий на його сьогоднішнє поведження.— Живу я в «Аудіторіумі».

— А я тільки цими днями про тебе довідувався. Ти Джексона Дюбуа знаєш? Ну, звичайно, знаєш. Так от ми з ним збираємось махнути до Канади пополювати. Ти з нами не поїдеш за компанію?

— Зараз не можу,— відповів Лестер,— я дуже зайнятий. Якось іншим разом — із задоволенням.

Додж не відходив від нього. Зовсім недавно він прочитав, що Лестер обраний до правління ще однієї компанії,— видно, людина знову пішла угору. Але тут оголосили, що обід поданий, і Лестер опинився праворуч від м-с Джералд.

— Ви не збираєтесь побувати в мене з менш офіціальним візитом? — запитала вона напівголосно, користуючись хвилиною, коли бесіда за столом зробилася особливо жвавою.

— Збираюся, — відповів він, — і найближчого часу. Справді ж, я давно хотів до вас зайти. Але ви знаєте, як зараз стоять мої справи?

— Знаю. Я багато чула. Тому я й хочу, щоб ви прийшли. Нам треба поговорити.

Через десять днів він до неї прийшов. Йому хотілося побачити її; він сумував, не знаходив собі місця; після довгих років, проведених під одним дахом з Дженні, життя в готелі здавалося йому нестерпним. Треба було вилити комусь душу, а де ж шукати співчуття, як не тут? Летті тільки про це й мріяла, щоб його втішити. Коли б її воля, вона обняла б його і почала гладити по голові, як дитину.

— Ну от,— сказав він, після того як вони за звичкою обмінялися жартами,— яких пояснень ви від мене чекаєте?

— Ви спалили свої кораблі? — запитала вона.

— Ох, не знаю,— відповів він замислено.— І взагалі не можу сказати, щоб все це мене особливо втішило.

— Я так і думала,— зітхнула м-с Джералд.— Я ж вас знаю. Можу уявити собі все, що ви пережили. Я стежила за кожним вашим кроком і хотіла тільки одного — щоб ви знайшли душевний спокій. Такі речі завжди даються важко, але я й зараз переконана, що це на краще. Те було не для вас. І все одно ви б не витримали. Не можна вам жити, як слимаку в черепашці. Ви не створені для цього, так само як і я. Ви шкодуєте за тим, що зробили, але коли б ви цього не зробили, то шкодували б ще більше. Ні, жити далі так вам було б неможливо,— хіба ви не згодні зі мною?

— Справді не знаю, Летті. Адже я давно хотів до вас прийти, але вважав, що не маю права. Зовні боротьба закінчена — ви мене розумієте?

— Розумію,— сказала вона лагідно.

— Але всередині вона все ще триває. Я не зовсім уявляю, наскільки мене зв'язує моє фінансове становище. Скажу вам одверто, я навіть не знаю, чи кохаю я її. Але мені її шкода, а це вже немало.

— Вона, розуміється, добре забезпечена.— Це прозвучало не як питання, а як побіжне зауваження.

— Звичайно. Але Дженні людина особливого складу. Йй багато не треба. Вона по натурі домосідка, зовнішній блиск її не приваблює. Я найняв для неї котедж у Сендвуді, це на озері, на північ від Чікаго; але вона знає, що може жити, де їй хочеться; грошей в її розпорядженні цілком досить.

— Я розумію, як їй тепер, Лестер. І розумію, як вам. Перший час вона буде дуже страждати,— всі ми страждаємо, коли змушені розлучитися з тими, кого кохаємо. Але все минає, і люди живуть собі далі. І з нею так буде. Спочатку буде дуже тяжко, а потім вона заспокоїться і не затаїть на вас образи.

— Дженні мені ніколи не докорить, це я знаю,— заперечив він.— Я сам дорікатиму собі, і ще довго. Така вже я людина. Зараз я, хоч убий, не можу сказати, чи викликана моя теперішня тривога силою звички, чи глибшим почуттям. Іноді мені здається, що я найтупіша людина в світі. Я надто багато думаю.

— Бідний Лестер! — сказала вона ніжно.— Я вже вас розумію. Тоскно вам жити самому в готелі?

— Дуже,— відповів він.

— Чому б вам не поїхати на кілька днів до Уест-Бадена? Я також туди їду.

— Коли? — запитав він.

— У наступний вівторок.

— Хвилинку,— сказав він.— Зараз подивимось.— Він перегорнув записну книжку.— Я міг би приїхати в четвер на кілька днів.

— От і чудово. Вам треба побути з людьми. Ми там погуляємо, поговоримо. То приїдете?

— Приїду.

Вона підійшла до нього, тягнучи за собою шлейф білдолілової сукні.

— Не можна так багато думати, сер,— сказала вона безтурботно.— Обов'язково вам треба докопатись до кореня. Навіщо це? А втім, ви завжди були такий.

— Що ж поробиш,— відповів він.— Я не вмю не думати.

— Ну, одно я знаю.— Вона легенько ущипнула його за вухо.— На другий раз ваші добрі почуття не примусять вас зробити помилку. Я цього не припущу,— додала вона сміливо.— Ви повинні бути вільні, поки не продумаєте все як слід і не вирішите, що вам треба. А я хочу вас попросити взяти на себе управління моїми справами. Ви могли б давати мені далеко цінніші поради, ніж мій повірений.

Він встав, підійшов до вікна й спідлоба подивився на неї.

— Що вам треба, це я знаю,— сказав він похмуро.

— А чом би й ні? — запитала вона, знову підходячи до нього. В її погляді було й благання, й виклик. — Чому б ні?

— Ви самі не знаєте, що робите, — пробурмотів він, але не одвів від неї погляду; вона стояла перед ним у всій красі дозрілої жінки, розумна, насторожена, сповнена співчуття й кохання.

— Летті, — сказав він, — ви марно хочете вийти за мене заміж. Я цього не вартий, запевняю вас. Я людина холодна, безнадійний скептик. Нічого з цього не вийде.

— А на мою думку, вийде, — не здавалася вона. — Я знаю, яка ви людина. І мені однаково. Ви мені потрібні.

Він взяв її за руки, потім притягнув до себе і обійняв.

— Бідна Летті! — сказав він. — Я цього не вартий. Дивіться — пожалкуєте.

— Ні, не пожалкую, — заперечила вона. — Я знаю, що роблю. Мені однаково, якої ви думки про себе. — Вона припала щокою до його плеча. — Ви мені потрібні.

— Так ви, чого доброго, мене доб'єтесь, — сказав він і, нахилившись, поцілував її.

— Ах! — вигукнула вона і сховала обличчя в нього на грудях.

«Недобре, — думав він, обіймаючи її, — не слід би мені цього робити».

Але він усе тримав її в обіймах, і коли вона, підвівши голову, знову потягнулася до нього, він поцілував її ще багато разів.

Розділ LVI

Коли б не вплив деяких обставин, Лестер, можливо, згодом і повернувся б до Дженні. Він добре розумів, що, міцно взявши в руки управління своїм багатством і вичекавши, поки вгмоняться пристрасті, він міг би піти на дипломатичний виверт і в тій чи іншій формі поновити свої відношення з нею. Але для цього йому довелося б поступитися незмінним правилом — виконувати свої обов'язки, навіть якщо про них ніде прямо не сказано. До того ж він не міг позбутися думки про дуже широкі можливості, які відкрило б перед ним одруження з м-с Джералд. Щира прихильність до Дженні не заважала йому усвідомлювати, як багато важить особистість і багатство її суперниці — однієї з найцікавіших представ-

ниць вищого світу. В думках він завжди протиставляв одну одній цих двох жінок. Одна — витончена, освічена, чарівна, обізнана з усіма тонкощами світського поводження й досить багата, щоб задовольнити будь-яку свою примху; друга — безпосередня, любляча, ласкава, не навчена світських манер, але, як ніхто інший, здатна відчувати красу життя й усе, що є чудового в людських стосунках. М-с Джералд розуміла й визнавала це. Засуджуючи зв'язок Лестера, вона критикувала не Дженні, а недоцільність цього зв'язку з точки зору його кар'єри. Інша справа шлюб з нею самою, — це було б ідеальним завершенням його найчастотілішніх задумів. Це було б добре з усіх боків. Він буде з нею так само щасливий, як і з Дженні — майже так само, — і на додаток йому приємно буде усвідомлювати, що він найвидатніша постать у світських і фінансових колах Середнього Заходу. Його матеріальні проблеми також вирішувалися в цьому випадку якнайкраще. Лестер багато й серйозно думав і, нарешті, вирішив, що немає рації зволікати й відкладати. Розлучившись з Дженні, він уже завдав їй непоправної образи. Чи не однаково, якщо тепер до неї додасться ще одна? Дженні забезпечена, у неї є геть все, що їй потрібно, крім хіба його, Лестера. Вона сама вважала, що їм слід розлучитися. Так, стомившись від свого невлаштованого й незатишного життя, він вигадував собі виправдання й поступово звикав до думки про новий зв'язок.

Постійне спілкування з м-с Джералд і з'явилося тією рішучою обставиною, яка перешкодила Лестеру знову з'єднатися з Дженні. Все як навмисно складалося так, що саме вона повинна була врятувати його від згубного внутрішнього розладу. Поки він жив сам, він міг час від часу бувати в гостях, але це його мало цікавило. Він був надто млявий, щоб самостійно зібрати навкруг себе людей, які були б йому до душі і якими жінці, подібній до м-с Джералд, нічого не варто було себе оточити. Вдвох це було б їм особливо легко. Де б вони не вирішили жити, їх будинок завжди був би переповнений цікавими людьми. Йому залишалося б тільки з'явитися серед гостей і втішатись бесідою. Легті чудово розбирається в тому, яке саме життя його приваблює. Їй подобаються ті ж самі люди, що й йому. У них стільки спільних інтересів, життя з нею було б цілковитою втіхою.

Отже Лестер провів кілька днів з м-с Джералд в Уест-Бадені, а в Чикаго віддав себе в її розпорядження для обідів, прогулянок і виїздів у світ. В її домі він почував себе майже хазяїном,— вона сама цього домагалася. Вона докладно розповіла йому про свої справи, пояснюючи, чому їй потрібна його порада в тому чи іншому питанні. Вона не хотіла надовго залишати його самого в думках й жалем. І він ішов до неї, коли хотів утішитися, забутись, відпочити від турбот. Він багато з ким зустрічався у неї в домі, і серед їхніх знайомих вже почали говорити про те, що вони збираються одружитись. Оскільки колишній зв'язок Лестера викликав так багато пересудів, Летті вирішила в жодному разі не влаштовувати урочистого весілля. Досить буде коротенької замітки в газетах, а через деякий час, коли все заспокоїться й плітки стихнуть, вона, заради його блага, засліпить усе місто своїми прийомами.

— Може, нам одружитися в квітні й поїхати на літо за кордон? — запропонувала вона одного разу. В тому, що шлюб їхній — справа вирішена, ні він, ні вона вже не мали сумніву.— Поїдемо до Японії. А восени повернемося і візьмемо в оренду будинок на набережній.

Лестер розлучився з Дженні так давно, що сумління вже не мучило його так, як раніше. Внутрішній голос ще не зовсім змовк, але Лестер намагався приглушити його.

— Ну, що ж,— відповів він майже жартівливим тоном,— тільки, будь ласка, без усякого шуму.

— Ти, справді, згодний, милий? — вигукнула вона, радісно дивлячись на нього; перед цим вони спокійно провели вечір за читанням і розмовою.

— Я досить довго думав,— відповів він,— і не бачу причин відкладати.

Вона підійшла, сіла йому на коліна й поклала руки йому на плечі.

— Мені просто не віриться, що ти це сказав,— промовила вона, здивовано дивлячись на нього.

— Що ж мені, взяти свої слова назад?

— Ні, ні! Отже, вирішено, в квітні. І ми поїдемо до Японії. Тепер ти вже не передумаєш. І ніякого галасу не буде. Але, боже ти мій, який я собі замовлю посаг!

Вона весело скуйовдила йому волосся. Він посміхнувся трохи напруженою посмішкою; чогось не вистачало в його безжмарному щасті, можливо, давали себе знаки роки.

Розділ LVII

Тимчасом Дженні потроху звикала до зовсім нової обстановки, в якій їй віднині судилося проводити свої дні. Спочатку це було страшно — жити без Лестера. Дженні й сама була не рядовою постаттю, але все її існування так переплелось з існуванням Лестера, що здавалося — розірвати й розплутати ці нитки неможливо. У думках вона завжди була з ним, неначе вони й не розлучалися. Де він зараз? Що робить? Як виглядає? Щоранку вона прокидалася з відчуттям, що він поруч з нею. Вечорами їй здавалося, що не можна лягти спати, поки його нема. Він повинен скоро повернутися... Ох, ні, він не повернеться ніколи... Боже мій, подумати тільки! Ніколи. А вона так за ним сумує.

Треба було налагоджувати життя до останніх дрібниць, і це також давалося нелегко, — надто вже гострим і болісним виявився злам. Найголовніше — треба було якось пояснити все те, що сталося, Весті. Дівчинка вже багато що помічала й багато думала, і тепер у неї були свої сумніви й здогади. Веста пригадувала розмови про те, що, коли вона народилася, її мати не була одружена. В свій час вона бачила недільну газету з романтичною історією про Дженні і Лестера — цю газету їй показували в школі, — але вона була досить розумною, щоб нічого не сказати про це вдома: вона відчула, що це не сподобалося б матері. Зникнення Лестера безмежно здивувало її; проте за останні два-три роки вона переконалася, яка вразлива її мати і як легко зробити їй боляче. Тому вона утрималася від запитань. Дженні довелося самій розповісти дочці, що Лестер міг би позбутися свого багатства, коли б не залишив їх, оскільки Дженні була нижча від нього в суспільному становищі. Веста спокійно вислухала її, але запідозріла правду. Її пройняв величезний жаль до матері і, бачачи, як та пригнічена, вона намагалася бути особливо бадьорою й веселою. Поїхати до закритої школи вона рішуче відмовилася і якомога більше часу проводила з Дженні. Вона вибирала найцікавіші книги, щоб читати їх уголос, упрощувала матір йти з нею до театру і грала їй на роялі, показувала їй свої малюнки й запитувала її думку. Подружившись з кількома дівчатками в чудовій сендвудській школі, вона приводила їх вечорами до себе, і котедж сповнювався

гучним галасом. Дженні все більше цінила чудовий характер дівчинки і все більше прив'язувалася до неї. Лестер пішов, але зате в неї є Веста. Ось хто буде їй опорою на схилі літ.

Дженні знала, що їй треба буде пояснити своє становище сусідам і новим знайомим. Буває, що людині вдається прожити на самоті, не розповідаючи про своє минуле, але звичайно що-небудь та доводиться розповісти. Люди цікаві — особливо такі люди, як м'ясники й булочники, — і втекти від розпитів важко. Так було і з Дженні. Вона не могла сказати, що її чоловік помер, — адже Лестер міг повернутися. Довелось говорити, немовби вона сама від нього поїхала, щоб створити враження, ніби вона вільна дозволити чи не дозволити йому повернутись. Це було добре вигадано, — до неї почали ставитись із співчутливою цікавістю. А вона зажила тихим одноманітним життям, чекаючи невідомої розв'язки.

Скрашувала її існування любов Вести й казково чудова природа Сендвуда. Дженні невтомно милувалась озером, де з ранку до вечора снували швидкі човни, і мальовничими околицями містечка. У неї був шарабан і кінь — один з тих двох, на яких вони їздили, живучи в Хайд-Парку. З часом з'явилися й інші улюбленці, і серед них собака-колли, яку Веста назвала «Щуром». Дженні привезла її з Чикаго щеням, а тепер це був чудовий сторожовий пес, розумний та ласкавий. Була в них і кішка, Джіммі Вудс, — Веста охрестила її так на честь знайомого хлопчика, на якого кішка, як вона казала, була дуже схожа. Був співучий дрізд, якого старанно охороняли від хижацьких наскоків Джіммі Вудса, і акваріум із золотими рибками. І життя в котеджі збігало спокійно й безтурботно, а бурхливі переживання й почуття були глибоко приховані від людського ока.

Спершу після свого від'їзду Лестер не писав Дженні; він цілком поринув у справи, зв'язані з його поверненням у комерційні сфери, а крім того, вважав, що не варто марно хвилювати Дженні листами, які за даних обставин однаково нічого б не важили. Він вирішив дати їй і собі перепочинок, з тим, щоб потім тверезо й спокійно написати про всі справи. Він мовчав місяць, а потім справді повідомив її листом, що був дуже зайнятий справами, що кілька разів виїжджав з Чикаго (це відповідало дійсності), а в майбутньому думає бувати там лише ін-

коли. Він запитував про Весту, про те, як іде життя в Сендвуді. «Я, можливо, скоро побуваю у вас», писав він, але насправді він не мав такого наміру, і Дженні це одразу зрозуміла.

Минув ще місяць, і він знову написав, тепер уже зовсім коротенького листа. Відповідаючи йому перший раз, Дженні докладно розповідала, як вони живуть. Про свої почуття вона не прохопилася ані словом, але нагадала, що цілком задоволена і в Сендвуді їй дуже добре. Вона сподівається, що для нього все тепер складається якнайкраще, і від душі рада, що всі важкі питання, нарешті, вирішені. «Не думай, що я нещаслива,— писала вона,— це невірно. Я переконана, що ми зробили вірно, і не була б щаслива, коли б все було інакше. А ти будуй своє життя так, щоб тобі було якнайкраще. Ти достойний великого щастя, Лестер. Що б ти не зробив, як на мене, все буде добре. Я заздальегідь згодна». Вона думала про м-с Джералд, і Лестер це зрозумів, читаючи її листа, як зрозумів і те, скільки самопожертвування й мовчазних мук приховано за її великодушністю. Тільки це й примусило його так довго вагатися, перш ніж зробити рішучий крок.

Як безмежно далекі одно від одного написане слово й таємна думка! Після шести місяців Лестер майже перестав писати, після восьми — їхнє листування остаточно припинилося.

Одного ранку, продивляючись газету, Дженні побачила у відділі світської хроніки таку замітку: «У вівторок, в своєму домі на бульварі Дрексел № 4044, м-с Мальколм Джералд оголосила близьким друзям, які зібралися в неї, про свої заручини з Лестером Кейном, молодшим сином нині покійного Арчібалда Кейна з Цінціннаті. Весілля відбудеться в квітні».

Газета випала в неї з рук. Декілька хвилин вона сиділа непорушно, дивлячись в одну точку. «Невже це можливо? — думала вона. — Невже це сталося?» Вона знала, що так буде, і все ж... все ж надіялася. На що вона надіялася, чому? Хіба вона не сама наполягала, щоб він пішов від неї? Хіба не сама дала йому зрозуміти, що так буде краще? І от це сталося. Що ж їй тепер робити? Залишитися тут, жити на його гроші? Ні, тільки не це! А між тим Лестер дав у цілковите її розпорядження великі кошти. В банку на Ла-Саль-стріт зберігалось

на сімдесят п'ять тисяч доларів залізничних акцій, щорічний прибуток з яких — чотири з половиною тисячі — виплачувався безпосередньо їй. Чи могла вона відмовитися від цих грошей? Адже треба було думати про Весту.

Дженні почувала себе враженою до глибини душі, але одразу ж зрозуміла, що сердитись було б нерозумно. Життя завжди обходилося з нею жорстко. Напевно, так буде до кінця. Ну, спробує вона жити самостійно, сама заробляти собі на хліб, а яке це мати те значення для Лестера? Для м-с Джералд? Вона, Дженні, замкнута в чотирьох стінах в цьому маленькому м-стечку, непомітна, самотня, а він там, у широкому світі, живе повним життям, насолоджується волею. Недобре це, несправедливо. Але навіщо плакати? Навіщо?

І очі її були сухі, але душа сходила сльозами. Вона повільно встала, сховала газету на дно чемодана й замкнула чемодан на ключ.

Розділ LVIII

Тепер, коли його заручини з м-с Джералд стали здійсненим фактом, Лестеру вже не так важко було примиритися з новим становищем речей. Так, без сумніву, все на краще. Він глибоко співчував Дженні. М-с Джералд також їй співчувала, але втішалася думкою, що так буде краще й для Лестера, і для цієї бідної жінки. Він буде набагато щасливіший, це вже зараз видно. А Дженні згодом зрозуміє, що зробила розумно й самовіддано, і черпатиме радість від свідомості власної великодушності. Сама ж м-с Джералд, яка ніколи не мала ніжних почуттів до свого покійного чоловіка, була на сьомому небі: нарешті, хоч і з деяким запізненням, збулися її дівочі мрії! Нічого кращого від життя з Лестером вона не могла собі уявити. Куди вони тільки не пойдуть, чого тільки не побачать! Наступної зими вона, новоспечена м-с Лестер Кейн, покаже всьому місту, які бувають бали й прийоми! А Японія... просто дух захоплює, так це буде чудово.

Лестер написав Дженні про майбутнє своє одруження. Він не дає їй ніяких пояснень, вони були б зайві. Він вважає, що йому слід одружитися з м-с Джералд. І що їй, Дженні, слід про це знати. Він сподівається, що вона здорова. Вона повинна завжди пам'ятати, що він при-

ймає її долю близько до серця. Він з усіх сил намагався зробити її життя найприємнішим і найлегшим. Нехай не згадує його лихом і передасть від нього привіт Весті. Її треба віддати до найкращої середньої школи.

Дженні дуже добре розуміла, як стоїть справа. Вона знала, що Лестера тягнуло до м-с Джералд з того самого часу, як вони зустрілися в Лондоні, в готелі «Карлтон». Ця жінка довго ловила його. Тепер вона його добилася! Все гаразд. Нехай буде щасливий. Дженні так і відповіла в листі, додавши, що об'яву про заручини бачила в газеті. Одержавши її листа, Лестер замислився; між рядків він прочитав багато більше, ніж вона написала. Навіть зараз він дивувався твердому її духу. Незважаючи на всі образи, яких він завдав їй і ще збирався завдати, він знав, що його почуття до Дженні не зовсім згасло. Вона благородна, чарівна жінка. Якби обставини склалися інакше, він не готувався б тепер до одруження з м-с Джералд. І все-таки він одружився з нею.

Одруження відбулося п'ятнадцятого квітня в домі у м-с Джералд; вінчав їх католицький священик. Лестер аж ніяк не був зразковим сином церкви. Він був невірним, але вирішив, що коли він вихований в лоні церкви, то немає рації відмовлятися від церковного шлюбу. Зібралася чоловік з п'ятдесят гостей — всі близькі друзі. Обряд пройшов без найменшої запинки. Молодих оглушили поздоровленнями, засипали пригорщами рису й конфетті. Гості ще бенкетували, коли Лестер і Летті непомітно вийшли з дому через боковий під'їзд, де їх чекала карета. Через чверть години весела погоня помчала слідом за ними до вокзалу залізниці Чікаго—Рок-Айленд—Сан-Франціско. Але коли проводжаючі прибули, щаслива пара вже сиділа в своєму купе. Знову сміх, жваві вигуки, шампанське, і ось, нарешті, поїзд рушив,— молоді поїхали.

— Отже, ти мене домоглася,— весело сказав Лестер, садовлячи Летті поруч з собою.— Ну, й що?

— Ось що! — вигукнула вона й, міцно обійнявши його, палко розцілувала.

Через чотири дні вони були на березі Тихого океану, ще через два вже мчали найшвидшим пароплавом до країни мікадо.

А Дженні залишилася сама зі своїм горем. Дізнавшись, що Лестер одружується в квітні, вона почала уваж-

но продивлятися газети, шукаючи додаткового повідомлення. Нарешті вона прочитала, що весілля відбудеться опівдні п'ятнадцятого квітня, в домі м-с Джералд. Незважаючи на своє смирення й покірливість долі, Дженні з жадовою тягнулася до цього неприступного щастя,— так дивиться голодна, покинута дитина на різдвяну ялинку в освітленому вікні.

Настало п'ятнадцяте квітня. Дженні ледве дочекалася, поки проб'є дванадцята. Вона так гостро переживала всі події цього дня, немов сама брала в них участь. У думці вона бачила чудовий особняк, карети, гостей, вінчальний обряд, веселий весільний бенкет. Вона почувала, як їм добре в їх розкішному купе, яка чудова мандрівка чекає їх. У газетах згадувалося, що медовий місяць молоді проведуть в Японії. Медовий місяць! Її Лестер! І м-с Джералд така гарна. І її — нову м-с Кейн, єдину справжню м-с Кейн — пригортає Лестер! Колись він так само пригортав і її. Він її кохав! Так, кохав! У Дженні стискалося горло. О, боже! Вона зітхала, боляче стискуючи руки, але полегшення не було,— туга, як і раніше, давила її.

Коли цей день проминув, їй стало легше; справа зроблена, і ніякими силами не можна нічого змінити. Веста, яка також читала газети, чудово розуміла, що трапилось, і від усієї душі жаліла матір, але мовчала. Через два три дні Дженні трохи заспокоїлась, примирилася з неминучим, але минуло ще багато часу, раніше ніж гострий біль затих, поступившись місцем звичайній глухій тузі. Дженні лічила дні й тижні до їх повернення, хоч знала, що їй більше нічого чекати. Але дуже вже далекою здавалася Японія, і Дженні чомусь було легше, коли вона знала, що Лестер близько від неї, в Чікаго.

Минула весна, за нею літо, і настав жовтень. Одного разу в холодний вітряний день Веста, повернувшись із школи, поскаржилась на головний біль. Дженні, пам'ятаючи повчання матері, напоїла її гарячим молоком, порадила покласти на потилицю мокрий рушник, і дівчинка пішла до себе й лягла. Наступного ранку в неї трохи піднялася температура. Місцевий лікар Емрі зразу запідозрив черевний тиф,— в окрузі було вже відмічено кілька випадків захворювання. Лікар сказав Дженні, що організм у дівчини міцний, і, напевно, вона переможе хворобу, але, можливо, хворітиме тяжко. Не покладаю-

чись на своє вміння, Дженні виписала з Чикаго сестру-жалібницю, і потяглися дні чекання, коли мужність змінялася відчаєм, страх — надією.

Скоро всі сумніви відпали,— у Вести справді був червоний тиф. Дженні не зразу написала Лестеру, хоч і думала, що він у Нью-Йорку: коли судити по газетах, він збирався провести там зиму. Але через тиждень, коли лікар визнав форму захворювання тяжкою, вона вирішила написати,— як знати, що може трапитись. Лестер так любив дівчинку. Напевно, йому захотілося б про неї дізнатись.

Лестер не одержав цієї звістки: коли лист прибув до Нью-Йорка, він уже відплив до Вест-Індії. Дженні довелося самій вартувати біля ліжка Вести. Добрі сусіди, розуміючи серйозність становища, навідувалися до неї й співчутливо цікавилися хворою, але вони не могли дати Дженні справжньої моральної підтримки, яку ми відчуваємо тільки тоді, коли вона йде від близьких нам людей. Одного часу здавалося, що Весті краще; і лікар, і сестра готові були підбадьорити Дженні. Але потім дівчинка почала помітно втрачати сили. Лікар Емрі пояснив, що хвороба дала ускладнення на серце й на нирки.

І ось уже тінь смерті нависла над домом. Обличчя лікаря зробилося зосереджено-серйозним, сестра на все відповідала ухильно. А Дженні молилася — бо що ж тоді назвати молитвою, коли не пристрасне бажання, на якому зосереджені всі помисли,— тільки б Веста видужала! В останні роки дівчинка стала така близька їй; вона любила матір, вона вже догадувалася своїм дитячим розумом, як багато матері довелося вистраждати. А сама Дженні завдяки їй пройнялась дуже глибоким почуттям відповідальності. Вона тепер знала, що значить бути доброю матір'ю. Коли б Лестер захотів, коли б вона була його законною дружиною, як вона рада була б мати від нього дітей. І до того вона завжди відчувала себе в боргу перед Вестою; довге, щасливе життя — ось що вона зобов'язана дати своїй дівчинці, щоб спокутувати ганьбу її народження й раннього дитинства. Дженні з такою радістю спостерігала, як її маленька дочка перетворюється на гарну, граціозну, розумну дівчину. І ось тепер вона вмирає. Лікар Емрі викликав на консиліум знайомого лікаря з Чикаго. Вдумливий, доброзичливий старий тільки похитав головою.

— Лікування було правильним,— сказав він.— Видно, організм не досить міцний. Не всі однаково здатні боротися з цією хворобою.

Лікарі винесли вирок — якщо через три дні не буде зміни на краще, треба чекати кінця.

Від Дженні не вважали за можливе приховати правду; вона сиділа біля ліжка дочки без кровинки в лиці, без думок, заповонена одним почуттям, натянута, немов струна. Здавалося, що вся її істота відгукується на кожну зміну в стані Вести, вона фізично відчувала найменший приплив сил у дівчинки, найменше погіршення.

Одна з сусідок Дженні, м-с Девіс, повна, немолода жінка, ставилась до неї справді по-материнському ніжно. Глибоко опівчуваючи Дженні, вона разом з лікарем і сестрою з самого початку робила все, щоб не дати їй впасти у відчай.

— Ви б пішли до себе й прилягли, місіс Кейн,— говорила вона Дженні, бачачи, що та не зводить очей з Вести або без мети блукає по кімнатах.— Я тут за всім пригляну. Зроблю все не гірше від вас. Ви що ж думаєте, я не зумію? Я сама семеро народила та трьох поховала. Хіба я не розумію?

Одного разу Дженні розплакалася, припавши головою до її м'якого, теплого плеча. М-с Девіс поплакала з нею разом.

— Бідна ви моя, хіба я не розумію. Ну, ходімо зі мною.

І вона повела її до спальні. Але Дженні не могла довго залишатися сама. Через кілька хвилин, зовсім не відпочивши, вона вже повернулася до дочки.

І нарешті, одного разу, опівночі, після того як сестра впевнено сказала, що до ранку нічого трапитись не може, в кімнаті хворої почалась якась метушня. Дженні, яка тільки що прилягла в сусідній кімнаті, почувала це і встала. Біля ліжка Вести, тихо перемовляючись, стояли сестра й м-с Девіс.

Дженні все зрозуміла. Підійшовши до дочки, вона впилася довгим поглядом у її воскове обличчя. Дівчинка ледве дихала, очі в неї були заплющені.

— Вона дуже квола,— прошепотіла сестра.

М-с Девіс взяла Дженні за руку.

Минали хвилини, вже годинник у передпокої пробив годину. Час від часу сестра підходила до столика з лі-

ками і, вмочуючи хусточку у воду, змочувала губи Вести. О-пів до другої ослабле тіло ворухнулося. Почулось глибоке зітхання. Дженні жадібно нахилилася вперед, але м-с Девіс потягла її за руку. Сестра зробила їм знак одійти. Дихання припинилося.

М-с Девіс міцно обхопила Дженні за плечі.

— Бідна моя, хороша,— зашепотіла вона, побачивши, що Дженні здригається від ридань.— Ну, не треба плакати, слізьми горю не допоможеш.

Дженні опустила на коліна біля ліжка й погладила ще теплу руку дочки.

— Веста,— благала вона,— не йди від мене, не йди.

Неначе здалеку до неї долітав ласкавий голос м-с Девіс:

— Не треба так убиватися, мила. Все в руках божих. Що він не робить, все на краще.

Дженні відчувала, що земля розверзнулася під нею. Всі нитки порвані. Ані проблиску світла не залишилось у безмежній темряві, яка огорнула її.

Розділ LIX

Зломлена цим новим ударом безжалісної долі, Дженні знову впала в той пригнічений стан, від якого її вилікували спокійні й щасливі роки, прожиті з Лестером в Хайд-Парку. Минуло чимало часу, перш ніж вона усвідомила, що Веста померла. Схудле тіло, на яке вона дивилася ще два дні, зовсім не було схоже на її дівчинку. Де колишня радість, де легкість і швидкість рухів, живий блиск очей? Все зникло. Залишилася бліда, воскова оболонка і — тиша. Дженні не плакала, вона тільки відчувала глибокий невідступний біль. І не було біля неї нікого, хто б прошепотів їй слова вічної мудрості — прості й зворушливі слова про те, що смерті нема.

Лікар Емрі, сестра, м-с Девіс та інші сусіди — всі були співчутливі, уважні до Дженні. М-с Девіс телеграфувала Лестеру про смерть Вести, але він був далеко, і відповідь не прийшла. Хтось готував обід і старанно ядтримував порядок у кімнатах — сама Дженні нічим не цікавилася. Вона тільки перебирала й розглядала улюблені речі Вести, речі, колись подаровані Лестером або нею самою, і зітхала при думці, що дівчинці вони більше не знадобляться. Дженні дала розпорядження,

щоб тіло Вести перевезли до Чікаго й поховали на кладовищі Спасителя,— коли помер Герхардт, Лестер купив там ділянку землі. За її проханням священник лютеранської церкви, до якої завжди ходив Герхардт, повинен був сказати кілька слів над могилою. Дома, у Сендвуді, було додержано звичайних обрядів. Священник місцевої методистської церкви прочитав початок першого послання апостола Павла до фесалонікійців, хор однокласниць Вести проспівав «До тебе, господи, до тебе». Були квіти, і біла труна, і незчисленні співчуття, а потім Весту повезли. Труну сховали в ящик, повантажили на поїзд і повезли на лютеранське кладовище в Чікаго.

Дженні прожила ці дні немов уві сні. Приголомшена своїм горем, вона майже нічого не відчувала й не сприймала. М-с Девіс і, за її настійної вимоги, ще чотири сусідки поїхали до Чікаго на похорон. Коли труну спускали в могилу, Дженні стояла, дивилася й здавалася байдужою,— мов застигла. Після похорону вона повернулася до Сендвуда, але ненадовго. Їй хотілося бути в Чікаго, ближче до Вести й Герхардта.

Залишившись одна-однісінька, Дженні намагалася обміркувати своє дальше життя. Вона відчувала, що їй треба працювати, хоч до цього й не спонукали її матеріальні нестатки. Можна стати сестрою-жалібницею, тоді треба одразу ж почати вчитися. Згадала Дженні й про свого брата Уільяма. Уільям не одружений. Може, він захоче жити разом з нею. От тільки адреса його їй невідома, і Басс начебто також не знає, де його можна знайти. Дженні вирішила пошукати роботи в якому-небудь магазині. Треба щось робити. Не може вона жити тут сама, залишивши на сусідів турбуватись про її долю. Як їй не важко, все ж легше буде, якщо вона переїде до Чікаго й, зупинившись у готелі, пошукає собі роботу або найме будиночок недалеко від кладовища Спасителя. А ще можна взяти на виховання дитину. В місті скільки хочеш іриських притулків.

Лестер повернувся з дружиною до Чікаго тижнів через три після смерті Вести і тільки тоді знайшов перший лист Дженні, телеграму й ще коротенький лист з повідомленням про смерть дівчинки. Він щиро засмутився, бо був по-справжньому прив'язаний до неї. Охоплений співчуттям до Дженні, він одразу ж сказав дружині, що поїде одвідати її. Його турбувало майбутнє Дженні. Не

можна, щоб вона жила сама. Може, він зуміє дати їй яку-небудь корисну пораду. Він поїхав до Сендвуда, але довідався там, що Дженні переїхала до готелю «Тремонт» у Чикаго. В готелі він її також не застав — вона пішла на могилу дочки. Він заїхав ще раз того ж самого дня, і йому сказали, що вона вдома. Коли їй подали карточку Лестера, Дженні страшенно схвилювалась, дужче, ніж хвилювалася, зустрічаючи його в минулі дні, бо зараз він був їй більше потрібний.

Лестер до цього часу багато думав про свій вчинок — цьому не заважали ані більш ніж вдалий шлюб, ані знову здобуте багатство й пошана. Його сумніви й незадоволення собою не вляглися до цього часу. Думка, що він забезпечив Дженні, не втішала його, — він завжди знав, як мало важать для неї гроші. Кохання — ось смисл її життя. Без кохання вона була, як вуглий човен у відкритому морі, — це він добре знав. Їй потрібний був тільки він сам, і Лестер відчував глибокий сором від думки, що співчуття до неї виявилось безсилим перед почуттям самозбереження й жадобою багатства. Того дня, коли він піднімався ліфтом у готелі «Тремонт», сумління жорстоко мучило його, хоч він і розумів, що тепер не в його владі щось виправити. Він в усьому винен — і в тому, що спокусив Дженні, і в тому, що не залишився з нею до кінця наперекір усьому світові. Але тепер уже нічого не зробиш. Треба тільки обійтися з Дженні якомога м'якше, поговорити з нею, в міру сил своїх допомогти їй співчуттям і порадою.

— Здрастуй, Дженні, — сказав він привітно, коли вона відчинила йому двері.

Як змінили її пережиті страждання! Вона схудла, бліді щоки ввалилися, очі здавалися величезними.

— Яке страшне нещастя, — заговорив він збентежено. — Хто б міг подумати, що це трапиться.

То були перші слова підтримки, які дійшли до серця Дженні з того часу, як Веста померла, з того часу, як сам Лестер її покинув. Його прихід глибоко зворушив її; від хвилювання вона не могла говорити. Сльози затремтіли у неї на віях і потекли по щоках.

— Не плач, Дженні, — сказав він, обійнявши її і ласкаво притискуючи до плеча її голову. — Мені так шкода. Я багато про що жалкую, та пізно про це говорити. Мені безмежно шкода Весту. Де ти її поховала?

— Поруч з татом,— відповіла Дженні і розридалась.

— Так, погано,— сказав він тихо і замовк.

Трохи заспокоївшись, вона одійшла від нього і, витерши очі, запросила сісти.

— Так прикро, що мене не було тут, коли це сталося,— продовжував Лестер.— А то б я весь час був з тобою. Ти тепер, мабуть, не захочеш більше жити в Сендвуді?

— Я не можу, Лестер,— сказала вона.— Просто сил немає.

— Куди ж ти думаєш переїхати?

— Ще не знаю. Там мені просто не хотілося обтяжувати сусідів. Я думала найняти десь маленький будиночок і, можливо, взяти на виховання дитину або влаштуватись на роботу... Мені так не хочеться жити самій.

— А це непогана думка — взяти на виховання дитину,— сказав він.— Тобі буде не так тоскно. Ти вже довідувалась про те, що для цього потрібно?

— Я думаю, треба просто звернутися до якогось притулку.

— Можливо, що це трохи складніше,— сказав він, замислившись.— Треба виконати якісь формальності, я докладно не знаю які. В притулках вимагають, щоб дитина залишалася під їхнім доглядом, чи щось подібне. Ти порадься з Уотсоном, він тобі все пояснить. Вибери собі немовля до вподоби, а решту полиши на нього. Я з ним поговорю, попереджу його.

Лестер розумів, яка страшна для Дженні самотність.

— Де твій брат Джордж? — запитав він.

— Джордж у Рочестері, але він до мене не приїде. Басс писав, що він одружився.

— А більше нікого немає з рідних, хто б погодився жити з тобою?

— Може, Уільям, тільки я не знаю, де він зараз.

— Якщо ти думаєш жити в Чикаго, подивись новий квартал на захід від Джексон-Парку, — порадив він. — Там, пригадую, є дуже гарненькі котеджі. Не обов'язково одразу купувати. Спочатку найми на якийсь строк, а там побачиш, підходить це тобі чи ні.

Дженні вирішила, що це чудова порада,— адже вона одержала її від Лестера! Який він добрий, він цікавиться всіма її справами. Значить, вони все-таки не зовсім чужі. Вона йому не байдужа. Вона почала розпитувати його

про здоров'я дружини, про те, чи задоволений він своєю мандрівкою, чи довго пробуде в Чикаго. А він, відповідаючи їй, весь час думав про те, як жорстоко обійшовся з нею. Він підійшов до вікна і почав дивитися вниз, на людну вулицю. Екіпажі, підводи, зустрічні потоки пішоходів — все зливалося в химерну головоломку. Так рухаються тіні, коли бачиш сон. Вже стемніло, тут і там засвічувалися вогні.

— Я хочу тобі дещо сказати, Дженні, — промовив Лестер, змахнувши з себе замисленість. — Після всього, що трапилось, це може здатися тобі дивним, але ти й зараз мені дорога. Я не переставав про тебе думати. Мені здавалося, що, розлучившись з тобою, я зробив розсудливо, — так уже тоді все складалося. Мені здавалось, що коли Летті мені подобається, я можу одружитися з нею. З певної точки зору я й зараз готовий визнати, що так краще, але великого щастя це мені не дало. Щасливішим, ніж я був з тобою, я ніколи не буду. Мабуть, справа тут не в мені; окрема людина взагалі мало означає. Не знаю, чи зрозумієш ти мене, але, на мою думку, всі ми — більш чи менш пішки. Нами розпоряджаються сили, над якими ми не маємо влади.

— Я розумію, Лестер, — сказала вона. — Я ні на що не скаржусь. Так краще.

— Кінець кінцем, життя дуже схоже на фарс, — продовжував він гірко. — Дурна комедія, і більш нічого. Єдине, що можна зробити, це зберегти своє «я». А чесності, наскільки я можу судити, від нас ніхто не вимагає.

Дженні не зовсім збагнула зміст його слів, але вона зрозуміла, що він незадоволений з себе, і їй стало шкода його. Вона намагалася його втішити:

— Ти не турбуйся за мене, Лестер. Я нічого, я проживу. Спочатку, коли я тільки звикала жити сама, було дуже важко. А тепер нічого. Як-небудь проживу.

— Але ти пам'ятай, що моє ставлення до тебе не змінилося, — палко сказав він. — Мені важливе все, що тебе стосується. Коли ти влаштуєшся на новому місці, я прийду подивитися, чи все в тебе є. Я й сюди ще знайду до тебе, через кілька днів. Ти розумієш, що в мене на душі?

— Так, — сказала вона, — розумію.

Він взяв її руку й погладив.

— Не тужи,— сказав він.— Не треба. Я зроблю все, що можу. Як собі хочеш, а ти для мене та ж сама Дженні. Я погана людина, але дещо хороше в мені все ж є.

— Нічого, нічого, Лестер. Адже я сама наполягла, щоб ти так зробив. Все на краще. І ти, мабуть, щасливий тепер, коли...

— Не варто, Дженні,— перебив він її. Потім лагідно притягнув її до себе й посміхнувся.— Чи ти мене не поцілуєш за старою звичкою?

Вона поклала руки йому на плечі, довго дивилася в очі, потім поцілувала. Коли їх губи зустрілися, вона відчула, що тремтить. Лестер також ледве володів собою. Помітивши його хвилювання, Дженні примусила себе заговорити.

— Тепер іди,— сказала вона твердо.— На вулиці вже зовсім темно.

Він пішов, усвідомлюючи, що йому хочеться одного — залишитися; Дженні до цього часу була для нього єдиною жінкою на світі. А Дженні стало легше, хоч їм, як і раніше, треба було жити в розлуці. Вона не пробувала розібратися в етичному або моральному боці цієї загадки. На відміну від інших, Дженні не намагалася вмістити океан у чайній чашці, або зв'язати зрадливий світ однією мотузкою, яку називають законом. Лестер все ще кохає її трохи. Летті він також кохає. Ну й добре. Колись вона надіялася, що ніхто, крім неї, не буде йому потрібний. Виявилось, що це помилка, але хіба трохи кохання — ніщо? Ні, звичайно. І сам Лестер був тієї ж думки.

Розділ LX

За наступні п'ять років шляхи Лестера й Дженні розійшлися ще далі. Вони тривко улаштувалися кожен у своєму світі, так і не поновивши колишніх відносин, до яких, здавалося, могли привести їх кілька зустрічей в готелі «Тремонт». Лестер ледь встигав виконувати свої ділові й світські обов'язки; він бував у сферах, про які скромна Дженні й не мислила. А в самої Дженні життя було тихим і одноманітним. В простенькому будиночку на чудовій, але аж ніяк не фешенебельній вулиці, поблизу Джексон-Парку, на Південній околиці, вона жила вдвох зі своєю приймачкою Розою, темноволосою дівчин-

кою, яку вона взяла із Західного притулку для знайдів. Нові сусіди знали її під ім'ям Дж. Г. Стовер,— вона визнала за краще розлучитися з прізвисьмом Кейн. А м-р і м-с Кейн, коли жили в Чікаго, займали величезний особняк на набережній, де прийоми, бали й обіди змінювалися з різною, просто-таки калейдоскопічною швидкістю.

А втім, сам Лестер в останній час виявляв схильність до спокійнішого, змістовнішого життя. Із списку своїх знайомих він викреслив багатьох людей, які в смутні роки, що вже одійшли в минуле, виявили себе не в міру вимогливими, або фамільярними, або байдужими, або ж балакучими. Лестер був тепер членом, а в деяких випадках навіть головою правління дев'яти найкрупніших фінансових та торговельних компаній Середнього Заходу: «Об'єднаної Тракторної», з центром у Цінціннаті, «Західної Тигельної», «Об'єднаної Каретної», Другого Національного банку в Чікаго, Другого Національного банку в Цінціннаті і деяких інших, не менш видатних. У справах Каретного тресту він не брав безпосередньої участі, вважаючи за краще діяти через свого повіреного м-ра Уотсона, проте не переставав цікавитися ними. Роберта він не бачив уже сім років, Імоджін — років зо три, хоч вона жила в Чікаго. Луїза, Емі, їх чоловіки й найближчі знайомі стали для нього чужими людьми. Юридичної контори «Найт, Кітлі і О'Брайен» він і близько не підпускав до своїх справ.

З роками Лестер трохи обважнів, а його погляди на життя набули явно скептичного забарвлення. Все менше й менше смислу знаходив він у світі, який оточував його. Колись, за давніх часів, трапилось незрозуміле явище, почала еволюціонувати крихітна органічна клітина,— вона розмножувалася ділінням, навчилася поєднуватись з іншими клітинами, створюючи всілякі організми — риб, тварин, птахів, нарешті — людину. І ось людина — скупчення клітин — у свою чергу пробиває собі шлях до забезпеченішого й різноманітнішого існування. Об'єднуючись із іншими людьми. Чому? Одному богу відомо. Взяти хоча б його, Лестера Кейна. Він обдарований небачим розумом і деякими талантами, він одержав у спадщину якусь міру багатства, якого він, коли вдуматися, нічим не заслужив,— просто йому пощастило... Але оскільки він використовує це багатство так само розумно,

практично й творчо, як це зробила б на його місці кожна інша людина, не можна сказати, що для інших воно було б більш заслуженим. Він міг би народитися в бідності, і тоді був би задоволений життям не більше й не менше, ніж будь-який інший бідняк. Навіщо скаржитися, турбуватися, робити догадки? Що б він не робив, життя буде неухильно посуватися вперед, скоряючись своїм власним законам. В цьому він переконаний. Так навіщо хвилюватися? Абсолютно ні до чого. Інколи Лестеру здавалося, що з таким самим успіхом він міг би й зовсім не з'являтися на світ. Діти — «нам з неба послана радість», як сказав поет — аж ніяк не були в його очах чимсь обов'язковим або бажаним. І цей його погляд цілком поділяла м-с Кейн.

У Дженні, що, як і раніше, жила на Південній околиці зі своєю приймачкою, також не склалося ніякої чіткої уяви про смисл життя. На відміну від Лестера і м-с Кейн, вона не вміла мислити аналітично. Вона чого тільки не бачила в житті, багато вистраждала, дещо прочитала, без вибору й без системи. В спеціальних галузях знання вона не розбиралася зовсім. Історія, фізика, хімія, ботаніка, геологія й соціологія — все це було для неї темним лісом, зовсім не тим, що для Летті й Лестера. Замість знань у неї було невизначне відчуття, що світ упоряджений недобре й нетривко. Люди народжуються й помирають. Одні вважають, що світ був створений шість тисяч років тому; інші — що він існує вже багато мільйонів років. І що приховується за всім цим — сліпий випадок чи якась спрямовуюча свідомість, якийсь бог? Що-небудь, очевидно, повинно бути, думалося Дженні, — якась найвища сила створила всю красу, що оточує нас, — квіти, траву, дерева, зірки. Природа така чудова! Ця думка підтримувала Дженні, яка часто й подовгу втішалася нею в своїй самотності.

Дженні з дитинства була працьовита. Вона ніколи не сиділа склавши руки, але робота не заважала їй думати. За останні роки вона поповніла, хоч і не над міру; вигляд вона мала імпазантний і благообразний, на обличчі ані зморшки, незважаючи на пережиті турботи й горе. В її чудовому каштановому волоссі вже з'явилася сивинка. Погляд блакитних очей проникав у саму душу. Сусіди говорили про неї як про жінку лагідну, добру й гостинну. Про минуле їй нічого не було відомо, крім того, що вона

приїхала з Сендвуда, а раніше жила в Клівленді. Вона дуже скупо говорила про себе.

Дженні вміла добре й з любов'ю доглядати за хворими, один час вона думала, що, коли повчиться, працюватиме доглядальницею або сестрою-жалібницею. Але від цієї думки їй довелося відмовитись — вона дізналася, що на таку роботу беруть тільки молодих жінок. Думала вона й про те, щоб вступити до якого-небудь благодійного товариства. Проте їй була незрозуміла нова теорія, що входила тоді в моду, згідно з якою людсьй слід учити виходити з скрутного становища тільки власними силами. Дженні здавалося, що коли бідняк просить допомогу, йому треба допомогти, не обмірковуючи того, наскільки він цього заслуговує; ось чому у всіх установах, де вона боязко наводила довідки, Дженні зустрічала холодну байдужість, якщо не пряме відмовлення. Нарешті вона вирішила всиновити ще одну дитину, щоб Роза зростала не сама. Її другим приймаком був чотирирічний хлопчик Генрі, який одержав прізвище Стовер. Як і раніше, банк регулярно сплачував Дженні її прибуток, тож вона була цілком забезпечена. Ні до торгівлі, ні до спекуляції в неї не було нахилу. Їй куди більше подобалося вирощувати дітей, доглядати квіти й вести хазяйство.

Одним з побічних наслідків розриву між Дженні й Лестером була зустріч братів вперше після читання батьківської духівниці. Роберт часто згадував про Лестера і з цікавістю стежив за його успіхами. Звістка про одруження Лестера принесла йому справжнє задоволення,— він завжди вважав, що м-с Джералд — ідеальна дружина для його брата. З цілого ряду ознак Роберт зрозумів, що посмертні розпорядження батька, а також його власні спроби захопити в свої руки «Компанію Кейн» аж ніяк не сприяли доброму ставленню до нього Лестера. Проте йому здавалося, що їхні погляди, особливо в ділових питаннях у цій галузі, не так уже й різняться. Зараз Лестер процвітає. Він може дозволити собі великодушний жест, може піти на мирову. Адже Роберт, не шкодуючи сил, намагався свого часу навчити розуму брата, й керували ним найкращі поривання. Якби вони були друзями, працювали заодно,— перед ними відкрилися б ще ширші можливості збагачення. Роберт усе частіше думав над тим, чи не спокусить Лестера така перспектива.

Одного разу, коли Роберт гостював у Чикаго, він навмисно попросив знайомих, з якими їхав у колясці, повернути на набережну. Йому хотілося на власні очі побачити розкішний особняк Кейнів, про який він стільки чув.

І раптом на нього війнуло атмосферою батьківського будинку: Лестер, купивши цей особняк, прибудував до нього збоку зимовий сад, який був у них в Цінціннаті. Того вечора Роберт написав Лестеру запрошення пообідати з ним у «Юніон-клубі». Він писав, що пробуде в місті не більше як два-три дні і хотів би побачитись з братом. Він, звичайно, пам'ятав, що між ними колись виникли незгоди, але йому хотілося б разом обміркувати одну справу. Чи не приїде Лестер хоч би в четвер?

Одержавши цього листа, Лестер насупив брови й одразу став похмурим. У душі він все ще страждав від удару, якого йому завдав батько; його досі пересмикувало, коли він пригадував, як безцеремонно відмахнувся від нього Роберт. Правда, Роберту було з-за чого клопотати — зараз це вже зрозуміло. Але, як-не-як, Лестер йому брат, і коли б він сам був у той час на місці Роберта, він, треба сподіватися, не зробив би так підло. А тепер Роберту навіщось знадобилося бачити його.

Спочатку Лестер вирішив зовсім не відповідати. Потім вирішив написати Роберту, що не може з ним зустрітись. Але його охопила цікавість, що ж братові потрібно, яку комбінацію він вигадав. І Лестер ще раз передумав. Так, вони зустрінуться; шкоди від цього не буде. Правда, і доброго нічого не вийде. Вони, можливо, пообіцяють один одному забути старе, але слова так і залишаться словами. Минулого не повернеш. Не можна розбиту чашку зробити цілою. Можна тільки склеїти її й назвати цілою, але цілою вона від цього не стане. Він написав братові, що приїде.

У четвер вранці Роберт подзвонив йому з «Аудіторіума» і нагадав про наступне побачення. Лестер жадібно прислухався до звуків його голосу. «Так, так, я пам'ятаю», сказав він. Опівдні він поїхав до ділової частини міста, і тут, у вишуканому «Юніон-клубі», брати зустрілися й оглянули один одного. Роберт за цей час схуд, волосся в нього трохи посивіло. Погляд залишився твердим і пронизливим, але біля очей з'явилися зморшки. Рухи в нього були швидкі, енергійні. В Лестері одразу почувалася людина зовсім іншого складу — міцна, гру-

бувата, флегматична. В ті дні багато хто знаходив його трохи жорстким. Блакитні очі Роберта анітрохи не примусили його зніяковіти, не справили на нього жодного впливу. Він бачив брата наскрізь, бо вмів і спостерігати, і робити висновки. А Роберту було важко визначити, в чому саме Лестер змінився за ці роки. Він поповнів, але чомусь не сивіє, у нього такий самий колір обличчя, і взагалі він справляє враження людини, готової прийняти життя таким, яким воно є. Роберт неспокійно зіщулювався від його гострого погляду,— було очевидно, що Лестер цілком зберіг і мужність, і ясний розум, які завжди були притаманні йому.

— Мені дуже хотілося з тобою побачитись, Лестер,— почав Роберт, після того як вони, за старою звичкою, міцно потиснули один одному руки.— Ми давно не зустрічалися — майже вісім років.

— Так, біля того,— відповів Лестер.— Ну, як твої справи?

— Все по-старому. А ти чудово виглядаєш.

— Я ніколи не хворію,— сказав Лестер,— хіба що нежить схоплю. А так, щоб лежати в ліжку,— і не пригадую. Як дружина?

— Дякую, жива й здорова.

— А діти?

— Ральфа й Береніс ми майже не бачимо, в них у кожного своя родина, а інші поки що дома. Сподіваюсь, твоя дружина також у доброму здоров'ї,— додав він нерішуче, відчуваючи, що ступає на слизький ґрунт.

Лестер спокійно подивився на нього.

— Так,— відповів він.— Здоров'я в неї чудове. І зараз вона ні на що не скаржиться.

Вони ще поговорили про те, про се; Лестер довідався про справи тресту, запитав, як живуть сестри, щиро признавшись, що зовсім нічого про них не знає. Роберт розповів про всіх потроху і, нарешті, приступив до справи.

— А поговорити я хотів з тобою ось про що,— сказав він. — Мене цікавить «Західна Тигельна компанія». Я знаю, що ти особисто не входиш до складу її директорів, тебе заступає твій повірений Уотсон,— дуже, до речі сказати, тямуща людина. Так от, керівництво компанією поставлено кепсько, це нам усім відомо. Для того, щоб одержувати належні прибутки, нам треба мати на чолі людину практичну й досвідчену. До цього часу я завжди

діяв разом з Уотсоном, бо вважав його пропозиції цілком вдалим. Він, як і я, думає, що багато що треба змінити. Зараз виявилась можливість купити сімдесят акцій, якими володіє вдова Россітера. Разом з твоєю й моєю частиною це склало б контрольний пакет. Я б дуже хотів, щоб саме ти купив ці сімдесят акцій, хоч з таким самим успіхом я можу взяти їх і на своє ім'я — тільки б зберегти їх за нами. Тоді ти зробиш президентом, кого захочеш, а далі все піде як по маслу.

Лестер посміхнувся. Пропозиція була спокуслива. Він уже знав від Уотсона, що в справах цієї компанії Роберт тримає його бік, і давно догадувався про намір брата піти на мирову. Так ось вона — оливкова гілка у вигляді контролю над компанією з півтора мільйонним капіталом!

— Це дуже мило з твого боку, — сказав він серйозно. — Справді ж, щедрий дарунок. Що це тобі спало на думку?

— Що ж, Лестер, я скажу тобі правду, — відповів Роберт, — мені всі ці роки не давала спокою історія з дувницею, те, що ти втратив посаду секретаря-скарбника, і інші непорозуміння. Я не хочу зачіпати старого — ти, я бачу, посміхаєшся, — але чому не висловити тобі моїх думок? У минулому я був надто честолюбним. І саме в той час, коли помер батько, я носився з планами створення Каретного тресту й боявся, що ти їх не схвалиш. З того часу я часто думав, що повівся з тобою недобре, але справа вже була зроблена. Детально розбиратися в цій старій історії тобі навряд чи буде цікаво. Але те, з чого я сьогодні почав...

— Могло б служити деякою компенсацією, — спокійно закінчив Лестер.

— Ну, не зовсім так, Лестер... Хоч, мабуть, на це схоже. Я розумію, що тепер такі речі не мають для тебе великого значення. Я розумію, що важливіше було б вжити якихсь заходів тоді, а не зараз. Але все ж я щиро думав зацікавити тебе своєю пропозицією. Я думав, вона буде початком. Скажу по ширості, я хотів, щоб це був перший крок до нашого примирення. Адже ми, як не є, брати.

— Так, — сказав Лестер, — ми брати.

Він думав про те, скільки іронії в цих словах. Чи багато братерські почуття допомогли йому в минулому? По суті, не хто інший, як Роберт, штовхнув його на шлюб з м-с Джералд; хоч і найбільше страждань від цього

азнала Дженні, Лестер до цього часу на нього досадував. Правда, Роберт не позбавив його четвертої частини батьківської спадщини, але проте й не допоміг одержати її, а тепер уявляє, що своєю пропозицією одразу поладить справу. Не гаразд це. І нерозумно. І взагалі—дивна річ життя!

— Ні, Роберт,— сказав він, нарешті, твердо й рішуче.— Я розумію твої мотиви. Але не бачу, навіщо це мені. Випадок трапився тобі, ти з нього й користуйся. А я не хочу. Якщо ти купиш ці акції, я згоден на всі заходи, які ти вважатимеш за потрібне провести. Я тепер досить багатий. Що було, те було. Я не відмовляюсь час від часу зустрічатися й розмовляти з тобою. А це ж все, що тобі потрібно. Комбінація, яку ти мені пропонуєш,— просто кажучи, штукатурка для того, щоб замастити стару тріщину. Тобі потрібна моя прихильність — будь ласка. Я не маю зла до тебе. Я не збираюся тобі шкодити.

Роберт подивився на брата й посміхнувся. Як би він не образив Лестера в минулому, як би не був ображений ним зараз, все ж це — чудова людина.

— Може бути, твоя правда, Лестер,— сказав він.— Але мусиш знати, що мною керували не дрібні міркування. Мені справді хотілося помиритися з тобою. Більше я до цього не повертатимусь. Ти ближчого часу до Цінціннати не збираєшся?

— Та начебто ні,— відповів Лестер.

— А я хотів запропонувати тобі зупинитися в нас. Приїжджай з дружиною. Згадаємо молодість.

Лестер невесело посміхнувся.

— Що ж, з задоволенням,— сказав він ввічливо, а сам подумав, що за часів Дженні не діждався б такого запрошення. Ніщо не примусило б його рідних поставитися до неї по-людському. «А втім, вони, може бути, й не винні,— подумав він.— Бог з ними».

Брати поговорили ще трохи. Потім Лестер згадав, що в нього призначена одна ділова зустріч, і поглянув на годинник.

— Мені скоро доведеться тебе залишити,— сказав він.

— Та й мені час,— погодився Роберт.

Вони встали.

— Як би там не було,— додав старший брат, спускаючись сходами,— я сподіваюсь, що надалі ми будемо не зовсім чужими один одному.

— Безперечно,— сказав Лестер.— Час від часу будемо зустрічатись.

Вони потиснули один одному руки й розійшлися цілком дружньо. Дивлячись вслід Лестеру, що швидко віддалявся, Роберт переживав невиразне почуття розкаяння й невиконаного обов'язку. Лестер — не рядова людина. Чому ж завжди, навіть до появи Дженні, поміж них стояла якась стіна? Потім Роберт пригадав свої давні думки про «темні угоди». Так, ось чого невістачає Лестеру,— в ньому немає підступності, він не здатний на жорстокість. Ах ти, чорт забери!

А Лестер думав про брата з роздратуванням, але без ворожого почуття. Не такий уже він поганій — не гірше від багатьох і багатьох інших. Навіщо засуджувати його? Ще невідомо, як він сам зробив би на місці Роберта. Роберт купається в грошах. Він також. Тепер йому зрозуміло, як усе трапилось,— чому він став жертвою, чому управління величезним батьківським багатством було довірено Роберту. «Таке життя,— думав він.— Чи не однаково? У мене є на що існувати. Так про що ж іще турбуватись?»

Розділ LXI

За якимись стародавніми підрахунками, або, вірніше, відповідно до освяченої віками біблійської формули, людині приділено для життя сімдесят років. Формула ця, що без кінця повторюється з роду в рід, так міцно вкорінилася в свідомість людей, що приймається як незаперечна істина. Насправді ж людина, яка вважає себе за смертну, органічно здатна прожити в п'ять разів більше, і життя її й справді було б набагато довшим, коли б тільки вона знала, що живе не тіло, а дух, що вік її — це ілюзія і що смерті немає. Проте думку, що вкорінилася віками — плід невідомо яких матеріалістичних гіпотез — надзвичайно важко витравити з свідомості, і кожного дня люди помирають, неначе скоряючись цій, з покорю й страхом прийнятій ними, математичній формулі.

Вірив у цю формулу й Лестер. Йому перевалило за п'ятдесят. Він вважав, що жити йому залишилося щонайбільше двадцять років, а може, й менше. Ну що ж, він прожив життя, якому можна позаздрити. Скаржитись

нема на що. Якщо смерть прийде, він готовий до неї. Він зустрине її без скарг, без боротьби. Адже життя, в більшості своїх проявів, всього-навсього дурна комедія.

Куди не поглянь — тільки ілюзії, це не важко довести. А може, життя взагалі — тільки ілюзія? У всякому разі, воно дуже схоже на сон, часом — на поганий сон. Що підтримує в ньому день у день свідомість реальності життя? Очевидно, спілкування з людьми: засідання правління, обговорення всіляких планів з окремими особами й організаціями, світські прийоми дружини. Летті обожнювала його й називала своїм мудрим старим філософом. Так само, як і Дженні, вона захоплювалася його непопушною твердістю, коли він стикався з усілякими труднощами. Здавалося, ні удари, ані посмішки долі неспроможні були розхвилювати Лестера або вивести його з рівноваги. Він не хотів лякатись. Не бажав відступати від своїх переконань, симпатій і антипатій, і його доводилося відривати від них силою, що не завжди вдавалося. Він бажав, за власним виразом, одного: «дивитися фактам у вічі» й боротися. Примусити його боротися було не важко, але ця боротьба виявлялася у впертому опорі. Він опирався всім спробам силоміць зштовхнути його в воду. Навіть якщо нарешті його все ж зштовхували, він однаково вважав за потрібне опиратись.

Його запити завжди були переважно матеріального порядку, він хотів тільки земних благ і погоджувався тільки на найкраще. Варто було внутрішнім оздобам у його домі хоч трохи зблякнути, як він вимагав, щоб гардини були зірвані, меблі продані і весь будинок оздоблений заново. Під час його мандрівок гроші повинні були прокладати й розчищати йому шлях. Він не терпів суперечок, непотрібних розмов, «дурних балачок», як він сам називав це. З ним належало або провадити розмову на теми, які його цікавили, або не говорити зовсім. Летті чудово розуміла його. Вона жартівливо плескала його по щоці або брала обома руками за голову й запевняла, що він—ведмідь, але дуже симпатичний і милий ведмідь.

— Так, так, знаю,— бурчав він.— Я тварина. А ти, слід думати, безплотне відображення ангельської суті.

— Ну, годі, замовкни,— говорила вона, бо він, хоч і без злісного наміру, робив їй іноді дуже боляче. Тоді Лестер поспішав утішити її ласкою, він добре знав, що вона, незважаючи на всю свою енергію й самостійність,

залежить від нього. А їй завжди було зрозуміло, що він може обійтися й без неї. Жаліючи її, він намагався це приховувати, удавав, що вона йому необхідна, але він не міг обдурити ні її, ні себе. Летті ж справді чіплялася за нього всіма силами. Так важливо, коли в нашому мінливому нестійкому світі поруч з тобою є така певна й постійна величина, як ця мужня людина. Почуваєш себе, як біля привітної лампи в темній кімнаті або біля вогнища, що палає на холодній вулиці. Лестер нічого не боїться. Він упевнений, що вміє жити й зуміє померти.

Такий темперамент, природно, повинен був виявлятися на кожному кроці і з будь-якого приводу. Тепер, коли Лестер привів до ладу свої фінансові справи й міцно тримав у руках всі нитки, коли більша частина його багатства була вкладена в акції найкрупніших компаній, директорам яких не було іншого діла, як тільки санкціонувати ініціативу своїх честолюбних адміністраторів — у нього залишалося досить вільного часу. Він багато їздив з Летті на модні курорти Європи й Америки. Він полюбив азартні гри,— йому подобалося робити великі ставки, ризкуючи все втратити, якщо вчасно не зупиниться колесо або не туди покотиться гулька; він ще більше став любити вино — не як п'яниця, а як людина, що любить пожити собі на втіху й добре провести час з друзями. Пив він або нерозведене віскі, або найкращі сорти вин — шампанське, іскристе бургонське, дорогі білі вина, що веселять душу. Він міг пити багато і відповідно їв. Все, що з'являлося в нього на столі,— закуски, супи, риба, печеня, дичина,— повинно було бути першосортним, і він давно вже прийшов до висновку, що є рація тримати тільки найдорожчого повара. Вони розшукали й найняли старого француза, Луї Бердо, який колись служив поваром у мільйонера-мануфактурника. Лестер платив йому сто доларів на тиждень, а коли хто цього не розумів і допитувався, відповідав, що життя дається нам тільки раз.

Пройнявшись такими поглядами, Лестер був безсилий щось змінити, щось виправити; всупереч його волі все прямувало до невідомої йому мети. Коли б він одружився з Дженні й одержував порівняно скромний прибуток у десять тисяч на рік, він однаково не відмовився б від цих поглядів. Він жив би так само безвільно, задовольняючись товариством двох-трьох приятелів, що говори-

ли б одною з ним мовою і бачили б у ньому те, чим він був,— доброго хлопця, і Дженні, мабуть, жилося б з ним не набагато краще, ніж без нього.

Однією з важливих подій у житті Кейнів був їх переїзд до Нью-Йорка. Серед близьких друзів м-с Кейн було кілька розумних жінок — представниць чотирьохсот кращих родин Нової Англії; вони ж і умовили її переїхати до Нью-Йорка. Вирішивши це, вона взяла будинок на Сімдесят восьмій вулиці, поблизу Медісон авеню, обставила кожную кімнату в стилі певної історичної епохи і вперше завела цілий штат ліврейних лакеїв, зовсім на англійський лад. Лестер посміювався над її гонором і любов'ю до розкішних декорацій.

— А ще говориш про свою демократичність,— пробурмотів він одного разу.— Ти така сама демократка, як я — віруючий християнин!

— Зовсім ні! — заперечила вона. — Я найсправжнісінька демократка. Але всі ми — члени свого класу. І ти також. Я просто скоряюсь логіці речей.

— Яка там у біса логіка! Ти ще скажеш, що дворецький і лакеї, наряджені в червоний оксамит, продиктовані необхідністю.

— Звичайно! — відповіла вона. — Ну, якщо не необхідно, то всім устроєм нашого життя. Що тебе так обурює? Ти ж перший настоюєш, щоб усе було бездоганне, обурюєшся, як тільки помітиш найменшу ваду.

— Коли це я обурювався?

— Ну, може, я не так висловилась. Але ти хочеш, щоб усе було ідеально, щоб у кожному випадку був витриманий стиль... Та ти сам це чудово знаєш.

— Припустимо, але при чому тут твоя демократичність?

— Я демократка. Цього ти в мене не відбереш. У душі я не менш демократична, ніж будь-яка інша жінка. Просто я тверезо дивлюся на речі і по можливості ні в чому собі не відмовляю, так само, як і ти. Нічого шпурляти камінці в мій скляний будинок, шановний Повелитель. Ваш будиночок також прозорий, я бачу кожний ваш рух.

— І все-таки я демократ, а ти ні,— піддразнив Лестер.

А втім, він беззастережно схвалював все, що б вона не робила. Часом йому здавалося, що вона керує своїм світом набагато розумніше, ніж він — своїм.

Нескінченна їжа й пиття, води всіх по черзі цілющих джерел, мандрівки в спокої й розкоші, нехтування гімнастикою й спортом — все це нарешті підірвало здоров'я Лестера, — надмірна повнокровність гальмувала тепер усі функції його колись міцного, рухливого тіла. Вже давно його шлунок, печінка, нирки, селезінка працювали з перевантаженням. За останні сім років він став дуже гладким. Першими почали відмовляти нирки, а також судини мозку. При помірній їжі, досить рухливому способі життя й більшій душевній рівновазі Лестер міг би прожити й до восьмидесяти, і до дев'яноста років. Але він дозволив собі дійти до такого фізичного стану, коли найменша хвороба загрожувала серйозними наслідками. Наслідок усього цього міг бути тільки один, і він скоро дав себе знати.

Одного разу Лестер і Летті з компанією друзів відправилися на яхті до північних берегів Норвегії. В кінці листопада важливі справи вимагали присутності Лестера в Чикаго; він умовився з дружиною, що до різдва вони з'їдуться в Нью-Йорку. Сповістивши Уотсона, щоб той зустрів його, Лестер приїхав і зупинився в «Аудіторіумі» — чикагський особняк уже два роки як був проданий.

В останніх числах листопада, коли Лестер в основному вже закінчив свої справи, він раптом відчув себе погано. Прийшов лікар і сказав, що в нього кишковий розлад, який нерідко є проявом серйозного загального захворювання крові або якого-небудь важливого органу. Лестер дуже страждав. Лікар наказав тепло закутати ноги, прописав гірчичники й ліки. Болі стихли, але Лестера гнітило передчуття близького лиха. Він попросив Уотсона послати телеграму Летті. Треба повідомити її, що нічого серйозного немає, просто він захворів. Біля ліжка Лестера чергувала сестра, його лакей стояв, як на варті, за дверима номера, не пропускаючи надокучливих відвідувачів. Летті могла добратись до Чикаго не раніше, ніж за три тижні. Лестер відчував, що ніколи більше її не побачить.

Як не дивно, він у ці дні весь час думав про Дженні, і не тільки через те, що був у Чикаго, — просто вона, як і раніше, залишалась для нього найближчою людиною. Він збирався відвідати її під час цього приїзду, як тільки трохи звільниться. Першого ж дня він розпитав про неї

Уотсона, і той сказав, що вона живе, як і раніше, самотньо й виглядає добре. Лестеру дуже хотілося побачитися з нею.

Дні йшли за днями, йому не робилося краще, і бажання це опановувало його все дужче. Його мучили приступи страшенного болю, який неначе скручував всі його нутрощі і змінювався повною втратою сил. Щоб полегшити його страждання, лікар уже кілька разів вприскував йому морфій.

Одного разу, після особливо жорстокого приступу, Лестер покликав до себе Уотсона, наказав йому послати кудись сестру й сказав:

— Я хочу попросити вас про одну послугу. Довідайтеся у місіс Стовер, чи не може вона відвідати мене. А найкраще поїдьте за нею самі. Сиділку й Козо (так звали лакея) можна відіслати на півдня або на той чає, поки вона буде тут. Коли б вона не приїхала, пустіть її до мене.

Уотсон зрозумів. Цей прояв почуттів знайшов відгук в його душі. Йому було шкода Дженні. І шкода Лестера. Він подумав про те, як здивувався б світ, дізнавшись про романтичну примху такої видатної людини. Уотсон глибоко поважав Лестера і завжди пам'ятав, що зобов'язаний йому власним добробутом. Він готовий був зробити Лестеру будь-яку послугу.

Найманий екіпаж швидко приставив його на Південну околицю. Дженні була дома. Вона поливала квіти й здивовано підняла брови, побачивши Уотсона.

— Я до вас з нерадісним дорученням, місіс Стовер,— почав він.— Ваш... я хочу сказати, містер Кейн серйозно хворий. Він в «Аудіторіумі». Дружина його ще не повернулася з Європи. Він доручив мені заїхати до вас і передати, що він просить вас відвідати його. Він просив, якщо можливо, привезти вас до нього... Ви могли б поїхати зі мною зараз?

— Так, звичайно,— відповіла Дженні, і обличчя її наче закам'яніло.

Діти були в школі. Стара шведка, її єдина служниця, сиділа в кухні. Ніщо не заважало Дженні піти з дому. Але вона раптом пригадала в усіх подробицях сон, який бачила кілька днів тому. Йї снилося, що навколо неї — таємниче чорне озеро, над яким повис туман або хмара диму. Вона почула слабкий сплеск води, і з темряви, що

обгортала її, виник човен. Човен був маленький, без весел, він посувався сам собою, і в ньому сиділа мати Дженні, Веста і ще хтось, кого вона не могла розглядіти. Обличчя в матері було бліде й сумне, як часто ще за життя. Вона дивилася на Дженні суворими, але сповненими співчуття очима, і раптом Дженні зрозуміла, що третім у човні сидить Лестер. Він похмуро подивився на неї — Дженні ніколи не бачила його таким, — і тут її мати сказала: «А тепер досить, нам час». Човен почав віддалятися, гостре почуття втрати охопило Дженні, вона скрикнула: «Мамо, не покидай мене саму!» Але мати тільки подивилася на неї глибоким, лагідним, сумним поглядом, і човен зник.

Дженні злякано прокинулася, їй здалося, що Лестер поруч з нею. Вона простягнула руку, щоб торкнутися його за плече; потім, зрозумівши, що вона сама, сіла в ліжку й протерла очі. Після цього важке, гнітюче почуття два дні не давало їй спокою. І тільки-но воно почало зникати, як з'явився м-р Уотсон зі своєю страшною звісткою.

Дженні вийшла з кімнати і швидко повернулася в чальто й капелюшку; хода, обличчя — все виказувало її хвилювання. Дженні ще й тепер була дуже гарна з себе — ставна, чудово одягнута, з ясним і добрим поглядом. В душі вона не розлучалася з Лестером, так само як він ніколи не міг до кінця відірватися від неї. Всі її думки були з ним, як у ті роки, коли вони жили вкупі. Найзавітніші її спогади були зв'язані з Клівлендом, де Лестер упадав за нею і скорив її силою, — мабуть, так печерна людина скоряла свою подругу. Тепер Дженні пристрасно бажала чим-небудь допомогти йому. Він послав за нею, — це не тільки приголомшило її, але й відкрило їй очі: отже він все-таки... все-таки кохає її!

Екіпаж швидко котився довгими вулицями до оповитої димом ділової частини міста. Повірений делікатно мовчав, не заважаючи Дженні думати. Незабаром вони під'їхали до «Аудіторіума», і Уотсон провів її до дверей номера, де лежав Лестер. Дженні так давно не бувала на людях, що дуже ніяковіла, йдучи довгими коридорами готелю. Увійшовши до номера, вона підійшла до ліжка Лестера й застигла, дивлячись на нього сповненими жалю, широко розплющеними голубими очима. Він напівлежав, відкинувшись великою головою на подушки, в темному його волоссі пробивалася сивина. Розумні,

старі, стомлені очі дивились на Дженні з ласкавою цікавістю. Пекучий біль пройняв її, коли вона побачила це бліде, змучене обличчя. Вона тихенько потиснула руку Лестера, що лежала поверх ковдри. Потім нахилилася й поцілувала його в уста.

— Я так засмучена, так засмучена, Лестер,— прошепотіла всна.— Але ж ти не дуже серйозно хворий, справді? Тобі треба одужувати і якомога скоріше.— Вона тихенько погладила його руку.

— Так, Дженні, але справи мої кепські,— сказав він.— Скрутило мене не на жарт. Не знаю, чи пощастить видертись. Ти краще розкажи про себе. Як ти живеш?

— Живу, як і раніше, милий,— відповіла вона.— У мене все гаразд. А ти марно так говориш. Ти видужаєш, і дуже швидко.

Він гірко посміхнувся.

— Ти думаєш?— і з сумнівом похитав головою.— А втім, це мене мало турбує. Сідай, рідна. Я хочу говорити з тобою, як колись бувало. Хочу, щоб ти була біля мене.

Він зітхнув і заплющив очі.

Дженні присунула до ліжка стілець, сіла і взяла руку Лестера в свої. Як добре, що він послав за нею! Жаль, кохання, вдячність сповнювали її серце. І раптом вона похолола від страху: він хворий тяжко, це одразу видно!

— Не знаю, що буде далі,— говорив Лестер.— Летті в Європі. Мені вже давно хотілося тебе побачити. Вирішив — у цей приїзд неодмінно навідатись. Адже ти знаєш, ми тепер живемо у Нью-Йорку. А ти трохи поповніла, Дженні.

— Старіюсь, Лестер,— посміхнулася вона.

— Це не важливо,— заперечив він, не одводячи від неї очей.— Справа не в роках. Всі старіються. Справа в тому, як хто дивиться на життя.

Він замовк і звів очі до стелі. Легкий біль нагадав йому про минулі страждання. Ще кілька таких приступів, як сьогодні вранці,— і він не витримає.

— Я не міг померти, не побачившись з тобою,— заговорив він знову, коли біль стих.— Я давно хотів тобі сказати, Дженні,— даремно ми розлучилися. Тепер я бачу, що це було не потрібно. Мені це не дало щастя. Ти прости мене. Мені самому було б легше, коли б я не зробив цього.

— Ну, що це ти, Лестер,— заперечила вона, і в щомить все їх спільне життя промайнуло в її пам'яті. Ось воно, свідцтво їх справжнього зв'язку, їх справжньої душевної близькості! — Не муч себе. Все гаразд і так. Ти був дуже добрим до мене. Не міг же ти через мене загубити все своє багатство. І мені так набагато спокійніше. Звичайно, було важко, але чи мало в житті важкого, мій дорогий.

Вона замовкла.

— Ні,— сказав Лестер,— це було помилкою. З самого початку все йшло не так; але ти в цьому не винна. Прости мене. Я давно хотів тобі сказати це. Я дуже радий, що встиг.

— Не говори так, Лестер, прошу тебе,— почала бламати Дженні.— Все гаразд. Тобі немає про що жалкувати. Ти стільки для мене зробив. Коли я подумаю...— голос у неї зірвався. Кохання й жаль душили її. Вона мовчки стиснула руку Лестера. Їй пригадався будинок у Клівленді, який він купив для її рідних; і як дав притулок її батькові, і вся його турбота й ласка.

— Ну от, тепер я тобі все сказав, і мені легше. Ти хороша жінка, Дженні. Дякую, що ти прийшла до мене. Я тебе кохав. І зараз кохаю. Це я також хотів тобі сказати. Начебто й дивно, але крім тебе, я жодної жінки не кохав по-справжньому. Не треба нам було розлучатися.

У Дженні перехопило дихання. Цих слів — тільки цих слів — вона чекала довгі роки. Єдине, чого їй не вистачало, — ось цього підтвердження їхньої близькості, якщо не фізичної, то духовної. Тепер життя буде для неї щастям. І смерть також. Ридання підступили їй до горла.

— Ах, Лестер! — скрикнула вона й потиснула йому руку.

Він відповів їй кволим потиском. Деякий час вони обоє мовчали. Потім він знову заговорив:

— Ну, як твої сирітки?

— Діти чудові,— відповіла вона і почала докладно розповідати йому про своїх маленьких вихованців. Лестер слухав задоволений, її голос заспокоював його. Сама її присутність була йому відрадна. Коли вона підвелася, щоб іти, брови його від страждання ворухнулись.

— Йдеш, Дженні?

— Я можу залишитися тут, Лестер,— запропонувала

вона.— Візьму собі номер. А місіс Свенсон повідомлю запискою, і все буде гаразд.

— Ні, навіщо ж,— сказав він, але вона зрозуміла, що потрібна йому, що він боїться залишитися сам.

І до його останньої години вона вже не виходила з готелю.

Розділ LXII

Кінець настав через чотири дні, протягом яких Дженні майже не відходила від ліжка хворого. Сестра була дуже задоволена, що в неї з'явилася зміна і що вона не сама. Лікар спробував протестувати. Але з Лестером важко було сперечатися.

— Мені вмирати, а не вам,— заявив він з похмурою іронією.— Вже дозвольте мені померти так, як мені подобається.

Уотсон тільки посміхнувся. Такої незламної мужності він ще не бачив.

Лестеру писали, довідувалися про його здоров'я по телефону, завозили карточки; замітки про його хворобу з'явилися в газетах. Роберт прочитав одну з них і вирішив поїхати до Чікаго. Прийшла Імоджін з чоловіком. Їх на кілька хвилин впустили до Лестера після того, як Дженні пішла до себе в номер. Лестер майже весь час мовчав.

Сестра попередила, що з ним не можна багато розмовляти.

Пізніше він сказав Дженні:

— Імоджін дуже змінилася.— І більше нічого не додав.

Того вечора, коли Лестер помер, пароплав, яким поверталася на батьківщину м-с Кейн, був ще на такій відстані від Нью-Йорка, що тільки через три дні мав прибути туди. Останні дні Лестер все думав, що б його ще зробити для Дженні, але так нічого й не вирішив. Залишити їй ще грошей? Смыслу немає, вони їй не потрібні. І саме тоді, коли він замислився над тим, де ж зараз Летті й ксли вона зможе добратись сюди, в нього почалися жорстокі болі. Ще до того, як йому встигли зробити впорскування, настала смерть. Пізніше з'ясувалося, що помер він не від кишкового захворювання, а від крововиливу в мозок.

Дженні, стомлена тривою й безсонними ночами, не-

мов закам'яніла від горя. Лестер так довго володів її думками й почуттями, що тепер їй здавалося, наче закінчилося її власне життя. Вона кохала його так, як не могла б, мабуть, кохати нікого іншого, і він завжди вмів показати, що вона дорога йому. Горе Дженні не знаходило виходу в сльозах, вона відчувала тільки тупий біль, якимось заціпеніння скувало всі її почуття. Лестер — її Лестер — навіть в смерті здавався таким сильним. Обличчя було спокійне, але рішуче, задириле, як раніше. М-с Кейн повідомила, що приїде в середу. Було вирішено почекати з похороном. Дженні дізналася від м-ра Уотсона, що тіло перевезуть до Цінціннати і поховать там у фамільному склепі родини Пейс. Коли почали з'їжджатися родичі, Дженні поїхала до себе додому: тут їй більше нічого було робити.

Під час похоронних церемоній можна було побачити своєрідну ілюстрацію того, скільки ненормальностей є в нашому житті. М-с Кейн повідомили по телеграфу, що тіло Лестера буде перевезено з готелю в будинок Імоджін. Нести труну повинні були Роберт, що прибув у Чикаго через кілька годин після смерті брата, Беррі Додж, чоловік Імоджін м-р Міджлі та ще трое не менш шановних джентльменів. Із Буффало приїхали Луїза і її чоловік, із Цінціннати — Емі з чоловіком. В будинку було тісно від людей, що приходили попрощатися з небіжчиком, — хто з щирим бажанням, а хто заради пристойності. Оскільки Лестер і його рідні вважали себе католиками, для виконання похоронного обряду був запрошений католицький священник. Лестер лежав у парадній вітальні чужого йому дому, в головах і в ногах у нього горіли похоронні свічки, воскові пальці притримували на грудях срібне розп'яття. Він посміхнувся б, якби міг себе побачити. Але родина Кейн, що звикла зберігати умовності і свято додержувалася традиційних звичаїв, не бачила в цьому нічого неподобного. Духовенство, розуміється, було готове до послуг. Родина багата, всі її поважають, то як ї ж можуть бути розмови?

У середу прибула до Чикаго м-с Кейн. Горе її було безмежним, — так само, як і Дженні, вона щиро кохала Лестера. Пізно ввечері, коли в домі все затихло, вона спустилася у вітальню і довго стояла, схилившись над труною, вдивляючись влюбиме обличчя, освітлене запаленими свічками. Сльози текли по її щоках, — вона при-

гадала, яка щаслива була з Лестером. «Бідний, милий Лестер! — прошепотіла вона. — Бідний мій герою!» — і погладила його холодні щоки й руки. Йї не сказали, що він посилав за Дженні. Ніхто в родині Кейн не знав про це.

А тимчасом у маленькому будиночку на Південній околиці інша жінка в повній самотності зносила біль і муку неповоротної втрати. Всі ці роки в душі її вперто жевріла надія, що, може, коли-небудь вони знову з'єднаються. Правда, він повернувся до неї, повернувся перед самою смертю, але тепер знов пішов. Куди? Куди пішла мати, батько, куди пішла Веста? Дженні не сподівалася більше побачити Лестера; в газетах вона прочитала, що тіло його перевезли в будинок м-ра Міджлі; панахида мала відбутись в одній з найбагатших католицьких церков на Південній околиці — в церкві святого Михайла, прихожанами якої були Імоджін і її чоловік. А потім труну з тілом повезуть до Цінціннаті.

Це було для Дженні новим горем. Йї так хотілося, щоб Лестера поховали в Чикаго, — вона могла б хоч зрідка ходити на його могилу. Але й цього її позбавили. Ніколи вона не була хазяйкою своєї долі. Завжди нею розпоряджалися інші. Цей похорон у Цінціннаті вона переживала як останню, остаточну розлуку з Лестером, ніби відстань могла щось змінити. Нарешті вона вирішила крадькома пробратися в церкву на заупокійну службу. В газеті було сказано, що служба почнеться о другій годині; о четвертій тіло перевезуть на вокзал; рідні супроводжуватимуть його до Цінціннаті. Дженні спала на думку нова ідея: вона може поїхати на вокзал.

Незадовго до того, як похоронний кортеж дійшов до церкви, туди увійшла через бокові двері жінка в чорному, під густою вуаллю, і скромно сіла осторонь в напівтемному кутку. Церква стояла порожня, неосвітлена, і Дженні охопила тривога: чи правильно вона запам'ятала годину й місце; але сумнів її тривав недовго: над головою в неї пролунав розмірений похоронний дзвін. Потім з'явився служка в білому стихарі поверх чорного облачення; він пройшов до олтаря й почав запалювати свічки. На хорах почувлися приглушені кроки — це півчі займали свої місця. Увійшли і розсілися на лавах якісь люди — може, знайомі, що не одержали особистого запрошення, може, випадкові перехожі, яких привабив дзвін.

Дженні здивовано сглядалася на всі боки. Вона ще ніколи не була в католицькій церкві. Напівтемрява, стрільчасті вікна з кольоровим склом, білий олтар, золоте полум'я свічок — все це справило на неї глибоке враження. Відчуття краси й таємниці, сум і туга за втраченим сповнювали її. Здавалося, перед нею саме життя у всій своїй туманній невиразності.

Дзвін все лунав і лунав, і ось з ризниці вийшла процесія хлопчиків. Попереду йшов найменший, чудовий хлопчисько років одинадцяти; він ніс сяючий срібний хрест. Інші йшли за ним парами. У кожного була в руках велика запалена свічка. За ними йшов священник у чорній, вкритій мереживом, сутані, і біля нього два служки. Процесія рушила через головний вихід на паперть. Минуло кілька хвилин, потім два хори, перекликаючись, заспівали латинською мовою скорбне моління про милосердя й спокій душевний.

З першими звуками двері церкви розчинилися. Знову з'явився срібний хрест, свічки, суворий священник, що на ходу проказував схвильовані слова молитви, а за ним — важка чорна труна з срібними ручками на плечах у розмірено крокуючих чоловіків. Дженні завмерла, мов невидима сила скувала всі її рухи. Нікого з цих чоловіків вона не знала. Вона жодного разу не бачила ані Роберта, ані м-ра Міджлі. Серед багатьох людей, які попарно йшли за труною, вона пізнала тільки трьох, — в давно минулі дні Лестер показав їх в театрі чи в ресторані. М-с Кейн ішла перша, спираючись на руку якогось чоловіка; за нею Уотсон, сумний, серйозний. Він швидко поглянув на всі боки, видно, шукаючи очима Дженні; але, не знайшовши її, знову направив свій погляд уперед. Дженні дивилась, дивилась, і серце в неї стискалося все болючіше. Цей урочистий обряд так близько стосувався її, а між тим як безкінечно далека вона всім цим людям.

Процесія наближалась до олтаря, і тут труну опустили на підлогу. На неї накинули біле покривало з чорним хрестом — емблемою страждання, — а навколо поставили високі свічки. З хорів долітали гармонійні співи, труну окропили святою водою, колихалося панікадило, і ті, що молилися, напівголосно повторювали слідом за священником «Отче наш», а потім — молитву пресвятій діві. Дженні була здивована й приголомшена, але ні чу-

дова церква, ні розкішний обряд не могли пом'якшити гостроту її горя, почуття непоправної втрати. Свічки, запах ладану, піснопіння — вся ця краса доходила до самої глибини її душі, будила в ній глибокий сум. Наче не залишилося нічого, крім скорботної мелодії й присутності смерті. Дженні плакала, плакала. І чомусь здивувалася, побачивши, що м-с Кейн також здригається від ридань.

Служба закінчилася, супроводжуючі сіли в карети, труну повезли на вокзал. Коли пішли всі, запрошені й чужі, і церква спорожніла, Дженні також встала. Тепер і вона поїде на вокзал,— може, їй пощастить побачити, як труну вноситимуть до вагона. Мабуть, її завчасно виставлять на платформу,— так було, коли везли Весту. Дженні сіла в екіпаж і незабаром уже входила під склепіння вокзалу. Спочатку вона постояла поблизу високих ґрат, за якими тягнулася залізнична колія, потім пройшла до залу для чекання й уважно оглянула людей, що там сиділи. А, ось вони — м-с Кейн, Роберт, м-р Міджлі, Луїза, Емі, Імоджін, з ними ще хтось. Дженні почувала, що могла б безпомилково назвати майже кожного з них, хоч ніхто її з ними не знайомив.

Тільки зараз вона пригадала, що завтра — свято, День подяки. Величезний вокзал заповнював галасливий, жвавий натовп. Веселий гомін лунав навколо,— люди, їдучи на свято за місто, голосно сміялися і перемовлялися у передчутті відпочинку й розваг. До вокзалу безперервно під'їжджали екіпажі. Гучний голос оголошував про посадку на поїзди, в міру того, як їх подавали до перону. У Дженні защеміло серце, коли повільно, співучим голосом оголосили маршрут, яким вона не раз їздила з Лестером: «Детройт — Толедо — Клівленд — Буффало—Нью-Йорк». Потім оголосили поїзд «Форт Уейн—Колумбус—Піттсбург—Філадельфія—Атлантик-Сіті», і нарешті — «Індіанополіс—Колумбус—Цінціннаті». Час настав.

Дженні вже кілька разів переходила із залу чекання до залізних ґрат, що відділяли її від коханого, думаючи, чи пощастить їй ще раз поглянути на труну, вкладену в дерев'яний ящик, перш ніж її повантажать на поїзд. І раптом вона побачила те, чого чекала. До місця, де повинен був зупинитися багажний вагон, підкотили візок. І на ньому лежав Лестер — все, що від нього залишилося,— надійно захований від цікавих поглядів деревом, тканиною, сріблом. Вантажникові, який порався біля

візка, і на думку не спадало, скільки тут приховано горя й мук. Звідки йому було знати, що в цей час багатство й громадське становище втілювалося для Дженні в образі ґрат — нездоланної перешкоди, що навіки віддалила її від коханого? Так було завжди. Все життя багатство й сила, в ньому втілена, відтискали її, не пускали далі певної ризи. Видно, їй на роду було написано не вимагати, а скорятися. З самого її дитинства армія багатих триумфальним маршем ішла повз неї. Що ж їй залишалося тепер, крім того, щоб з тугою дивитися їм услід? Лестер був своїм у цьому чужому їй світі. Йому приділяли там поважне місце, а її й знати не хотіли. Поки вона стояла, припавши обличчям до ґрат, знову пролунало: «Індіанополіс—Колумбус—Цінціннаті»... До перону підкотив довгий червоний поїзд з яскраво освітленими вікнами: багажні вагони, пасажирські, вагон-ресторан, сяючий сріблом і білосніжними скатерттинами, і кілька спальних вагонів-люкс, а попереду величезний чорний паровоз, що викидав дим і сніп іскор.

Один з багажних вагонів порівнявся з візком, з нього виглянув поїзний вантажник у синьому і, обернувшись, крикнув комусь, кого не було видно:

— Гей, Джек, підсоби! Небіжчика вантажити будемо. Дженні нічого не чула.

Вона бачила одно — довгий ящик, який от-от зникне з очей, незабаром рушить, і все буде закінчене. Відкрили ворота в ґратах, пасажири рушили на перон. Он Роберт, Емі, Луїза — всі вони прямують до спальних вагонів у хвості поїзда. З друзями вони вже попрощалися і тепер ідуть швидко, не оглядаючись. Троє робітників «підсобили» підняти важкий ящик. У Дженні немов щось обірвалося в грудях, коли він зник у глибині вагона.

Потім вантажили ще багато скринь і чемоданів, потім пролунав дзвоник на паровозі, і двері багажного вагона напівзакрилися. Чулися вигуки: «Прошу займати місця», і ось уже величезний паровоз повільно зрушив з місця. Лунає дзвоник, із свистом виривається пара; чорний дим високо піднімається з труби; потім, спадаючи, обгортає вагони погребовими шатами. Кочегар, ніби відчуваючи, який важкий состав має везти, відкриває дверцята палаючої топки, щоб підкинути вугілля. Дверцята топки світяться, як вогняне око.

Дженні стояла непорушно, заворожена цією карти-

ною; бліда, стиснувши руки і широко розкривши очі, вона пам'ятала про одне — Лестера везуть. Свинцеве листопадове небо нависло над коліями. Поїзд ішов все далі, далі, і, нарешті, червоний ліхтар на останньому спальному вагоні зник з очей, потонув у димному тумані.

— Так, так,— сказав, проходячи повз Дженні, якийсь чоловік, що, видно, зібрався за місто.— Ми там чудово проведемо час. Ти Енні пам'ятаєш? І дядя Джим їде, і тьотя Елла.

Дженні нічого не чула — ні цих слів, ні галасливої метушні вокзалу. Перед очима її розмотувався довгий сувій тужливих самотніх років. Що ж далі? Вона ще не стара, треба виховати своїх приймаків. Мине небагато часу, у них виростуть крила, вони підуть від неї, а далі? Нескінченна низка днів, схожих один на один, а далі?..

Редактор *С. Мішура*
Художники *Л. Склотовський, З. Волковинська*
Художн. редактор *К. Золотарьова*
Техн. редактор *А. Вовк*
Коректор *М. Брандіс*

Теодор Драйзер. Дженни Герхардт. Роман.
(На українском языке).

БФ 03448. «Радянський письменник». Здано на виробництво 18/V 1954 р. Підписано до друку 24/VII 1954 р. Папір $84 \times 108/_{32} = 53/_{16}$ папер., 17,01 друк. арк., 18,95 обл.-вид. арк. Зам. 446. Тираж 65000. Ціна в оправі 11 крб.

Друкарня науково-технічної книги Головного відділу Міністерства культури УРСР,
Львів, Чайковського, 27.

100

II K05.

